

**DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**İZMİR KÜLTÜR PARK VE FUAR ALANININ
TARİHSEL GELİŞİM SÜRECİNİN
ARAŞTIRILMASI VE GELECEĞE YÖNELİK
TASARIM PROGRAMININ OLUŞTURULMASI**

Gökhan KARPAT

Kasım, 2009

İZMİR

**İZMİR KÜLTÜR PARK VE FUAR ALANININ
TARİHSEL GELİŞİM SÜRECİNİN
ARAŞTIRILMASI VE GELECEĞE YÖNELİK
TASARIM PROGRAMININ OLUŞTURULMASI**

Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü

Yüksek Lisans Tezi

Kentsel Tasarım Bölümü, Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı

Gökhan KARPAT

Kasım, 2009

İZMİR

YÜKSEK LİSANS TEZİ SINAV SONUÇ FORMU

GÖKHAN KARPAT tarafından **PROF.DR. SEZAI GÖKSU** yönetiminde hazırlanan “**İZMİR KÜLTÜRPARK VE FUAR ALANININ TARİHSEL GELİŞİM SÜRECİNİN ARAŞTIRILMASI VE GELECEĞE YÖNELİK TASARIM PROGRAMININ OLUŞTURULMASI**” başlıklı tez tarafımızdan okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

.....

Prof. Dr. Sezai Göksu

.....

Prof. Dr. Orcan Gündüz

.....

Prof. Dr. Hülya Koç

Prof.Dr. CAHİT HELVACI
Müdür
Fen Bilimleri Enstitüsü

TEŞEKKÜR

Üniversite hayatımın başladığı tarihten itibaren mesleki anlamda her zaman örnek aldığım, yüksek lisans tez çalışmamda danışmanım olmasından onur duyduğum, bu çalışmanın başladığı tarihten itibaren ilgili tüm konularda hiçbir zaman yardımını esirgemeyen, konunun oluşumundan son aşamaya kadar bana destek olan saygıdeğer hocam Prof. Dr. Sezai Göksu'ya en içten teşekkürlerimi sunarım.

Eğitim hayatım süresince her zaman yanımda olan ve desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen sevgili ailem Nuriye – Gazanfer Karpat ve İrfan – Hasan Köksoy'a; tez konumun belirlenmesinde değerli fikirleri ile bana yol gösteren, lisans ve yüksek lisans eğitimim süresince mesleki donanımımın gelişmesinde büyük emeği olan Prof. Dr. Emel Göksu'ya; yüksek lisans tez çalışmam süresince ellerinden gelen tüm katkıyı yapan Sayın Aybala Yentürk'e, Sayın Cemal Soyoğul'a ve Sayın Sabiha Tezcan'a ayrı ayrı teşekkür ederim.

Lisans ve özellikle de yüksek lisans eğitimim süresince istemeden de olsa ihmal etmek zorunda kaldığım, buna rağmen anlayışlarını eksik etmeyen Sayın Mehmet Ali Köprülü başta olmak üzere tüm dostlarıma teşekkür ederim

Son olarak bugüne kadar olduğu gibi bundan sonra da hayatımın her anında yanımda olacak biricik eşim Göksel Köksoy Karpat'a kalpten sevgi ve teşekkürlerimi sunarım.

Gökhan Karpat

İZMİR KÜLTÜRPAK VE FUAR ALANININ TARİHSEL GELİŞİM SÜRECİNİN ARAŞTIRILMASI VE GELECEĞE YÖNELİK TASARIM PROGRAMININ OLUŞTURULMASI

ÖZ

Kurtuluş Savaşı'nda işgalin tüm ağırlığını hissetmiş ve sonrasında zaferin bir sembolü haline gelmiş olan İzmir, kurtuluştan hemen sonra çıkan yangın ile sarsılmış, yangın kentin ticari kimliğinin yok olmasına ve umudun yitirilmesine neden olmuştur.

Lozan Konferansı'nın devam ettiği günlerde batılı devletlere mesaj niteliğinde bir karar ile ülkenin, özellikle de İzmir'in yeniden kalkınması amacı doğrultusunda Birinci Türkiye İktisat Kongresi ile kongre dahilinde gerçekleştirilen ve İzmir Fuarı'nın ilk adımı sayılan '*Numune Meşheri*' İzmir'de düzenlenmiştir. Mustafa Kemal'in "*İzmir'i fuarlar şehri yapınız*" önerisinde, kongre sırasında tüccar gurubun isteği doğrultusunda ülkenin önemli ticari merkezlerinde yerli ürünlerin sergileneceği genel ve daimi nitelikte sergilerin açılması kararının alınmasında '*Numune Meşheri*'nin oldukça başarılı geçmesinin etkisi büyüktür.

Bu noktadan sonra 1927 yılında 9 Eylül Sergisi ile başlayıp günümüze ulaşan fuarın evrimsel öyküsü ve 1936 yılında açılan Erken Cumhuriyet Dönemi'nin aydınlık eserlerinden 'Kültürpark', kentin kolektif emeğini, yerel aktörlerin ve halkın üretken düşünce ve eylemlerini yansıtan önemli olgulardır.

Bu çalışmada fuar fikrinin doğuşundan günümüze kadar geçen süre içerisinde atılan adımlar ele alınmış, ilgili mekansal kararlar farklı kaynaklar üzerinden tartışılmıştır. Son olarak günümüzde işlevsizleşme tehdidi altında olan Kültürpark'ın geleceğine yönelik tasarım programı önerisinde bulunulmuştur.

Anahtar kelimeler: İktisat Kongresi, İzmir Fuarı, İzmir Yangını, Kültürpark

**RESEARCHING HISTORICAL DEVELOPMENT PROCESS OF İZMİR
KULTURPARK AND FAIR ZONE AND FORMING ITS DESIGN
PROGRAMME**

ABSTRACT

Izmir, having felt of all weightiness of occupation during Turkish War of Independence, and having become a symbol of triumph later on, has shaken with the fire that had begun immediately after the liberation, the fire has caused the city's commercial identity to be destroyed and to lose the hope.

On the days when Lozan Conference was in progress, in the direction of redevelopment of the country, especially of Izmir, with a decision having the quality of a message, "Model Exhibition" has been organized in Izmir that had been realized with and within the First Economic Congress and had been considered the first step of İzmir Fair. In the "Make İzmir a city of fairs" recommendation of Mustafa Kemal, during congress in the direction of trade'sman group's demands, in the making of decision to open exhibitions having general and permanent qualities in important commercial centers of the country, the effect of having passed with succession of "Model Exhibition" is great.

After this point, the evolutional history of the fair that began with 9th September Exhibition in the year of 1927 and reached to the day and 'Kulturpark' that had been opened in the year of 1936 and having been considered one of the enlightened works of Early Republican Era, are the important phenomenons that reflect the city's collective effort, productive thoughts and actions of local actors and people.

In this study, the steps taken in the time passed from the origin of the thought of fair until today realized in the Kulturpark, discussions have been made over relevant geospatial decisions and different sources. Lastly a design programme for the future under threat of dysfunction is proposed for Kulturpark.

Key words: Economic Congress, İzmir Fair, İzmir Fire, ,Kulturpark.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

YÜKSEK LİSANS TEZİ SINAV SONUÇ FORMU	ii
TEŞEKKÜR.....	iii
ÖZ	iv
ABSTRACT.....	v

BÖLÜM BİR - GİRİŞ..... 1

1.1 Amaç	4
1.2 Kapsam.....	4
1.3 Yöntem.....	6

BÖLÜM İKİ – FUARLAR HAKKINDA KAVRAMSAL AÇIKLAMALAR..... 8

2.1 Sergi ve Fuar Nedir	8
2.2 Sergi ve Fuarların Gelişimi	9
2.3 Fuarların Sınıflandırılması	11
2.3.1 TOBB Tarafından Kabul Edilmiş Fuar Türleri.....	11
2.3.1.1 Genel Fuar	11
2.3.1.2 İhtisas Fuarı.....	12
2.3.1.3 Tüketici Fuarı	13
2.3.2 TOBB Tanımlarının Dışında Kalan Fuar Türleri.....	14
2.3.2.1 Tek Ülke Fuarı	14
2.3.2.2 Tek Firma Sergisi.....	14
2.3.2.3 Sanal Fuarlar	14
2.4 Fuarların Genel Amaçları ve Sağladıkları Faydalar.....	15
2.5 Günümüzde Modern Dünya Fuarlarından Örnekler	16
2.5.1 Londra Fuarı.....	17
2.5.2 Paris Sergileri	17
2.5.3 Chicago Sergisi	17
2.3.4 Belçika Fuarı	18

2.3.5 TOBB Osaka Fuarı.....	18
2.5.6 Modern Fuarların Karakteristik Özellikleri	18
2.6 Fuarların Ticari ve İktisadi Bakımdan Önemleri	19
2.7 Uluslar arası Fuarlar Birliği (UFI)	19
BÖLÜM ÜÇ - İZMİR'İN TARİHSEL GELİŞİMİ	21
3.1 Osmanlı'nın Son Dönemine Kadar İzmir	21
3.1.1 17. Yüzyıl Öncesi İzmir	21
3.1.2 17. Yüzyıl Sonrası İzmir	26
3.1.3 Tanzimat Döneminde İzmir	31
3.1.4 Savaş Dönemleri	37
3.1.4.1 I. Dünya Savaşı Dönemi (1916-1919)	37
3.1.4.2 Kurtuluş Savaşı Dönemi (1919-1923)	38
3.1.4.3 Büyük İzmir Yangını	39
3.2 Erken Cumhuriyet Dönemi (1923-1938).....	41
3.2.1 Savaşlar Sonrası İzmir'in Genel Görünümü	42
3.2.1.1 Mekansal Yapı	43
3.2.1.2 Demografik Yapı.....	44
3.2.1.3 Ekonomik Yapı	45
3.2.1.4 Sosyal Yapı	46
3.2.1.5 Yasal ve Kurumsal Yapı	46
3.2.2 Savaşlar Sonrası İzmir'de İmar Çalışmaları	49
3.2.3 Kentin Temel Vizyonunu Belirleyen Önemli Gelişmeler.....	54
3.3 II. Dünya Savaşı Sonrası İzmir	58
3.3.1 1929 Dünya Ekonomik Buhranı	58
3.3.2 II. Dünya Savaşı ve Etkileri	59
3.3.3 Demokrat Parti İktidarı	60
3.3.4 Planlı Döneme Geçiş.....	61
3.3.4.1 DPT'nin Kurulması.....	63
3.3.4.2 Kalkınma Planlarının Hazırlanması	64
3.4 1980 Sonrası Dönemde Değişen Ekonomi Politikaları ve Kentleşme Boyutu67	

3.4.1 Sosyal Yapının Dönüşümü.....	70
3.4.2 İzmir Ekonomisi.....	71
3.4.3 İzmir Pazarında Olan Değişiklikler.....	73

BÖLÜM DÖRT – CUMHURİYETTEN GÜNÜMÜZE KÜLTÜRPAK VE İZMİR FUARI..... 74

4.1 Kültürpark ve İzmir Fuarı'nın Oluşum Öyküsü.....	74
4.2 Kültürpark ve İzmir Fuarı'nın Evrimi.....	75
4.2.1 Numune Meşheri (1923).....	75
4.2.1.1 Mekansal Özellikler.....	78
4.2.1.2 Organizasyonel Özellikler.....	80
4.2.2 I. 9 Eylül Sergisi (1927).....	81
4.2.2.1 Mekansal Özellikler.....	83
4.2.2.2 Organizasyonel Özellikler.....	85
4.2.3 II. 9 Eylül Sergisi (1928).....	86
4.2.3.1 Mekansal Özellikler.....	88
4.2.3.2 Organizasyonel Özellikler.....	88
4.2.4 I. 9 Eylül Panayırı (1933).....	90
4.2.4.1 Mekansal Özellikler.....	93
4.2.4.2 Organizasyonel Özellikler.....	95
4.2.5 II. 9 Eylül Panayırı (1934).....	98
4.2.5.1 Mekansal Özellikler.....	99
4.2.5.2 Organizasyonel Özellikler.....	100
4.2.6 III. 9 Eylül Panayırı (1935).....	101
4.2.6.1 Mekansal Özellikler.....	104
4.2.6.2 Organizasyonel Özellikler.....	105
4.2.7 Kültürpark'ın Kuruluşu (1936).....	109
4.2.7.1 Mekansal Özellikler.....	113
4.2.7.2 Organizasyonel Özellikler.....	122
4.2.8 40'lı Yıllara Kadar Kültürpark.....	136
4.2.8.1 Mekansal Özellikler.....	136

4.2.8.2 Organizasyonel Özellikler.....	137
4.2.8.3 Sayısal Veriler.....	141
4.2.9 40'lı Yıllarda Kültürpark.....	142
4.2.9.1 Mekansal Özellikler	142
4.2.9.2 Organizasyonel Özellikler.....	143
4.2.9.3 Sayısal Veriler.....	150
4.2.10 1950-1980 Yılları Arasında Kültürpark.....	153
4.2.10.1 Mekansal Özellikler	153
4.2.10.2 Organizasyonel Özellikler.....	156
4.2.10.3 Sayısal Veriler.....	164
4.2.11 1980'li Yıllardan Günümüze Kültürpark.....	169
4.2.11.1 Mekansal Özellikler	169
4.2.11.2 Organizasyonel Özellikler.....	185
4.2.11.3 Sayısal Veriler.....	191
4.3 Yeni Fuar Alanının İncelenmesi	193
BÖLÜM BEŞ – SONUÇLAR VE ÖNERİLER.....	200
5.1 Kültürpark ve İzmir Fuarı'nda Meydana Gelen Dönüşüm, Nedenleri ve Sonuçları	200
5.1.1 Mekansal Dönüşüm.....	201
5.1.2 Sosyal Dönüşüm	204
5.1.3 Ekonomik Dönüşüm	205
5.1.4 İşlevsel Dönüşüm.....	207
5.2 Kültürpark İçin Öneriler.....	208
5.2.1 Genel Değerlendirme ve Hedefler	208
5.2.2 Geleceğe Yönelik Kentsel Tasarım Parametrelerinin Belirlenmesi ve Programların Oluşturulması	210
KAYNAKLAR	214

BÖLÜM BİR

GİRİŞ

Genel anlamda sergi ve fuarlar “sanat, bilim ve endüstri ürünlerinin toplumun ilgisini çekmek, üretimi geliştirmek, ticareti genişletmek ve bir veya birçok üretim dalındaki atılan adımları ve başarıları göz önüne sermek amacıyla yapılan; alıcı ve satıcıyı bir araya getiren organizasyonlar” olarak tanımlanabilir. Günümüzde fuarlar, sanat, bilim, endüstri ve tarım eserlerinin halka açıldığı büyük sergi alanlarıdır. Fuarlar özellikle de uluslararası bir organizasyon olarak düşünüldüğünde, bir yandan dış ticaret ilişkilerinin birebir görüşmeler ile sağlanabildiği, diğer yandan ise ulusların hayat tarzlarını, doğal ve turistik değerleri tanıtmaya imkanı veren çok yönlü bir çalışma sahası olarak değerlendirilmektedir.

Bu tez kapsamında çalışma alanı olarak belirlenen İzmir Fuarı ve Kültürpark ise bir yandan bu genel ifadelerin; diğer yandan ise kent ve ülke tarihi için özel bir anlamın karşılık bulduğu verimli bir çalışma platformu sunmuştur. Araştırma alanı olarak neden İzmir Fuarı ve Kültürpark’ın seçilmiş olduğunun anlaşılabilmesi için gelişim süreçlerine kısaca değinilmesinde ve özgün karakterinin vurgulanmasında fayda görülmektedir.

1936 yılından bu yana İzmir Fuarı; mekansal olarak Kültürpark içerisinde organize edilmiştir. Kültürpark’ın kuruluşundan günümüze kadar bir fuarcılık merkezi olduğu düşünülse de, sanatsal ve kültürel boyutunun da en az fuarcılık kadar önemli olduğu Kültürpark içerisine sergi alanları, konferans salonları, otoparklar, hayvanat ve bitki bahçeleri, spor alanları vs. gibi eklemeler yapılarak zaman içerisinde mekansal ve organizasyonel bir gelişim/değişim süreci geçirmiştir. Kullanım tür ve sayılarına bakıldığında Kültürpark içerisinde bugün 24 kapalı sergi, 18 resmi kurum binası, 3 tiyatro sahnesi, 3 kapalı spor alanı, 6 açık spor alanı, 5 çay bahçesi, 1 düğün salonu, 22 gazino, 14 büfe, 24 açık hava tiyatrosu altı dükkan, 90 fuar çarşısı standı, 10 WC, 1 paraşüt kulesi ve 5 çocuk oyun alanı bulunmaktadır.

1936 yılından itibaren günümüze kadar İzmir Fuarı'na bakıldığında 80'lerin ortalarına dek sürekli artan ilgi ve gelişen organizasyon yapısı net olarak görülmektedir. Ülkeye, özellikle de İzmir Kenti'ne ilgili tarihlerde büyük bir dinamizm kazandıran fuar, Türkiye'nin ticari etkinliklerinde önemli bir yer tutmakla birlikte modernleşme atılımlarında öncü bir proje olma özelliği taşımaktadır. İzmir, Fuar sayesinde ülkenin yüzü dışa dönük en modern kenti haline gelmiş ve ülkenin yurtdışındaki tanıtımını layıkıyla gerçekleştirmiştir.

İzmir Fuarı, ekonomik etkinliği ve kentte yarattığı dinamizm nedenleri ile kurulduğu yıllardan günümüze kadar ülke için çok önemli bir yatırım olarak göze çarpmaktadır. Katılımcılarının yanında kentte yaşayan çeşitli meslek gruplarına da gelir sağlaması, organizasyon dahilinde ilişkiler zincirinin sürekli gelişmeye açık olması gibi nedenler ile yerli ve yabancı kuruluşlar açısından gitgide daha fazla önemsenmesi İzmir Fuarı'nın kentsel, bölgesel, ulusal ve uluslararası düzeylerde ülkenin en önemli ekonomik kurumlarından biri haline gelmesini sağlamıştır. 1936 yılından beri Kültürpark içerisinde yer alması ile bu iki yapı birbirini tamamlayarak gelişebilmiştir.

İzmir Fuarı'nın bugünlere büyük başarılar ile ulaşmasının temel etkeni, Kültürpark yapısı ile mekansal anlamda sağlanan katkılardır. Bugünkü Mithatpaşa Endüstri Meslek Lisesi'nde amatör atılımlarda 1927 yılında ilk kez düzenlenen Dokuz Eylül Sergisi ile başlayan serüven, sırası ile 1933 yılında bugün Efes Oteli'nin bulunduğu alanda Dokuz Eylül Panayırı ve son olarak 1936 yılından günümüze kadar Kültürpark alanında gerçekleştirilen Uluslararası İzmir Fuarı ile devam etmiştir. Her geçen yıl organizasyonel anlamda gelişen etkinlik, fuarın Kültürpark'a taşınması ile birlikte mekansal anlamda da gerekli atılımı yapabilmiştir. Ülkenin, cumhuriyet dönemi ile birlikte hedef olarak belirlediği kalkınması yönünde atılmış en önemli adımlardan biri olan ve başarıları ile değeri günden güne artmış Kültürpark, yapım kararının alınmasından hizmete girişine kadar, yerel aktörlerin ve toplumun üretken düşünce eylemlerinin, özverilerin kolektif bir ürünü olarak ön plana çıkmıştır. Kültürpark alanı etkinliğe sağladığı büyük prestijin yanında katılımcı

ve ziyaretçi portföyünü sayısal anlamda geliştirirken daha da nitelikli hale gelmesini sağlamıştır.

Kültürpark'ın uygulayıcısı ve en büyük destekçisi olan efsanevi Belediye Başkanı Behçet Uz'un yapım sürecinde yasal mevzuattan kaynaklanan para krizine çözüm olarak kişisel borçlanmayı seçmesi, inşaat aşamasında çeşitli birimlerin halkın katkıları ile neredeyse ücretsiz olarak tamamlanması, enkaz kaldırma bölümünde büyük katkı sağlayan taşıyıcı atların dahi unutulmayarak heykellerinin hazırlanması gibi günümüz şartlarında şaşırtıcı olarak karşılanacak ayrıntılar, kolektifliğin, özverinin ve vefanın bu projenin temel taşları olduğunu göstermektedir.

İzmir Fuarı'nın ilk çekirdeğini oluşturan Dokuz Eylül sergisini planlayanlar, onun bir gün böylesine önemli uluslararası bir fuara dönüşeceğini belki de pek düşünmemişlerdir. Son derece büyük bir yangın alanının bir ticaret ve eğlence merkezine dönüştürülmesi, erken cumhuriyet dönemi şartlarında şüphesiz çok büyük bir adımdır. Asayişsizliğin, denetimsizliğin, sosyal problemlerin kaynağı olan bu alanın yerini, bir kültür merkezinin alması, gelecekle ilgili çalışmalar için de bir örnek oluşturmuştur. Özellikle maddi ve teknik olanaksızlıklarla dolu şehrin modernleşebileceğine fazlaca güvenilmediği bir zamanda tüm bunların başarılmış olması, bugünkü belediyelerin mazeretleri dikkate alındığında son derece düşündürücüdür.

Günümüzde İzmir Fuarı'nın fuarcılık alanında daha geniş çaplı, daha etkin bir rol oynayabilmesi için yeni bir düzenleme kararı alınmıştır. Fuarcılığın günümüz hızlı teknoloji çağında geniş sergileme mekanları ve gösterişli mimarlık ürünlerine ihtiyaç duyması, bunun yanı sıra fiziksel eskime, mekansal yetersizlik ve organizasyonların kent merkezi üzerindeki yoğunluk baskısı yaratması nedeniyle artık eski verimliliğini kaybeden fuar fonksiyonları önümüzdeki süreçte Kültürpark'tan ayrılacak ve Gaziemir Yeni Fuar Alanı'na aktarılacaktır.

Bu gelişim öyküsü içinde ele alınan Kültürpark; mekansal ve organizasyonel yapısı içinde değerlendirilmekte, gelecekte karşı karşıya kalabileceği riskler tespit edilmekte ve bu kapsamda kentsel tasarım yolu ile bir takım çözüm önerileri sunulmaktadır.

1.1 Amaç

Bu çalışmanın amacı tarihsel, kültürel, ekonomik, simgesel yönleri ile çok boyutlu ele alınabilecek bir kent parçasının gelişim öyküsünü, dönüşüm süreçlerini alternatif yerel tarih kaynakları aracılığı ile aktarmak, bu verileri yeni fuar alanı sonrası ortaya çıkabilecek işlevsizleşme ve mevcut sergileme alanları ile tarihsel – simgesel yapılarda meydana gelebilecek verimsiz kullanım tehdidine karşı gelecek programlara yön gösterecek bir kentsel tasarım parametresi halinde değerlendirmek ve bu doğrultuda alanın gelecek programlarına ilişkin öneriler sunmaktır.

1.2 Kapsam

Çalışmanın ilk bölümünde araştırma konusu açıklanarak, buna ilişkin genel bir çerçeve çizilmektedir. Yine birinci bölüm dahilinde çalışmanın amacı, kapsamı ve araştırma yöntemi belirtilmektedir.

İkinci bölümde genel anlamda sergi ve fuar kavramları ile daha sonraki bölümlerde sıklıkla karşımıza çıkacak panayır, fuar, ihtisas fuarı gibi kavramlara açıklık getirilmiştir. Bunun yanında; Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği tarafından kabul edilen fuar türleri, günümüz ihtiyaçları ile şekillenen diğer fuar türleri, yapılaş amaçları ve sağladıkları katkılar bağlamında irdelenmiştir. Yine bu bölümde fuarların genel amaçları üzerinde durulduktan sonra dünyada iz bırakan önemli fuar kentleri ve fuarları hakkında kısa bir bilgilendirme yapılmıştır. Fuarların ticari ve iktisadi hayattaki rolünün altı çizilmiş, Uluslararası Fuarlar Birliği ve faaliyetlerine değinilerek genel kavramsal çerçeve çizilmiştir.

Çalışmadaki üçüncü ve dördüncü bölümler araştırma ve derinlemesine bir analiz sürecini yansıtmaktadır. Bu araştırma İzmir Fuarı ve Kültürpark öyküsünün derlenmesini kapsamaktadır. Ancak Kültürpark tarihine yakından bakmadan önce dönemin genel tablosunu görmek ve algılamak, daha sonraki bölümlerde yerel, ulusal ve küresel kırılma noktalarının Kültürpark üzerindeki yansımalarını izleme olanağı yaratacağı düşüncesi ile öncelikle üçüncü bölüm kapsamında Kültürpark öncesi İzmir tarihi ekonomik özellikleri ön planda tutularak anlatılmış, Kültürpark sonrası İzmir özelinde mekanı etkileyen küresel, ülkesel ve yerel ölçekteki kırılma noktaları irdelenmiştir.

Çalışmanın dördüncü bölümü ise çalışmanın esas araştırma bölümüdür. Bu bölümde İzmir Fuarı ve Kültürpark'ın kuruluşu öncesinde gerçekleştirilen sergi ve panayır organizasyonları, Kültürpark'ın kuruluşu ve İzmir Fuarı'nın başlangıç yılı olan 1936 yılından günümüze tüm mekansal ve organizasyonel yapıya ilişkin öykü gazete arşivi taraması ile elde edilmiş ve bir Kültürpark strüktürü oluşturulmuştur. Aynı zamanda Yeni Fuar Alanı; analiz, yer seçim ve tasarım kriterleri çerçevesinde ele alınarak değerlendirilmiştir.

Çalışmanın beşinci ve son bölümün ilk aşamasında ise ampirik çalışmalardan elde edilen ürün; Kültürpark ve İzmir Fuarı'ndan meydana gelen dönüşüm öyküsü sonucunda alanın bugün geldiği nokta değerlendirilmiş, çeşitli parametre grupları altında değerlendirilen bu dönüşüm sürecinin nedenleri ve sonuçları tartışılmıştır. Kültürpark'ın oluşum, gelişim ve dönüşüm süreçlerinin irdelendiği bu bölümün son aşamasında ise Kültürpark'ın geleceğine ilişkin birtakım öneriler belirlenmiştir. Mekana ilişkin elde edilen tarihsel bilgi alanın gelecek tasarımlarının belirlenmesinde en önemli rehber görevi yüklenmektedir. Bu noktadan hareketle son aşama çerçevesinde “Kentsel Tasarım” süreçleri dahilinde Kültürpark gibi tarihsel, kültürel, simgesel ve doğal alanlar için de bir takım gelecek programları belirleme ve yeni bir plan şeması düzenleme konusunda da öneriler belirlenmiştir.

Sonuç olarak, bu çalışma bir yerel tarih araştırma metodu kullanarak kente ilişkin ‘toplumsal kolektif belleğimizi’ tazelerken; diğer taraftan da tarihsel kent dokularındaki her türlü müdahale için vizyon ve strateji önerme, bir üst yönlendiricilik, kontrol sistemi olma ve rehberlik desteğini ‘yerel tarih araştırmaları’ndan almak koşulu ile dönüşüm sürecine girmiş değerli ve güçlü bir kentsel imge olan Kültürpark’ın geleceğine ilişkin çözümleri ‘Kentsel Tasarım’ disiplini aracılığı ile aramaktadır.

1.3 Yöntem

Çalışma konu ile ilgili saha araştırması, literatür ve arşiv taramasının yanı sıra alternatif tarih araştırma metotlarından biri olan gazete arşivlerinin araştırılması yöntemini ağırlıklı olarak kullanmaktadır.

“Yaşanmış geçmiş”e ilişkin mevcut sistemin ve mevcut sistemi destekleyen, savunan söylemlerin yeniden üretmeyi hedefledikleri çıkar ilişkileri, sistemin zaafı ve taktiksel manevraları, “resmi” söylemi yansıtan belgeler içinde tüm açıklığıyla yer almaz. Basın, çıkarları ve manevraları deşifre etme görevini üstlenmiş muhalif bir söylem alanı olarak sistemin açıklarını sergilemesi, hegemonya karşıtı alanın yaygınlaştırılması ve geniş kitleleri ikna edebilmesi anlamında deşifre edici somut “bilgi”lerle yüküdür. Gazetelerde yer alan gündelik hayatın akışına dair somut bilgiden, haberlerin detaylarından yayınlandığı dönemin toplumsal, kültürel, politik ilişki ve değerler sistemi deşifre edilebileceği gibi, hangi karşılıklı beklenti ve taleplerin desteklendiğini de izlemek olanaklıdır (Göksu, 2002). Bunun yanında gazetelerde yer alan “ilanlar ve reklamlar” gibi ikincil veriler de bir takım sosyo-ekonomik çıkarımlarda bulunmayı olanaklı kılmaktadır (Tosh, 1997).

Bu çalışmada, özellikle İzmir ticaret tarihi araştırmalarında; bibliyografyalar, kütüphaneler, dergiler, resmi yayınlar, ticaret yıllıkları, haritalar, kadastral paftalar ve çeşitli internet sitelerinden yararlanılmıştır. Ancak çalışmaya asıl yön veren en temel başvuru kaynağı 1936 yılından 80 sonrası döneme dek, Kültürpark ile ilgili

gelişmelerin takip edilmesini sağlayan farklı gazetelerin Kùltürpark ve Fuar dönemi kesitlerinin incelenmesidir.

BÖLÜM İKİ

FUARLAR HAKKINDA KAVRAMSAL AÇIKLAMALAR

2.1 Sergi ve Fuar Nedir?

Fuar kelimesi, popülaritesi artan bir konu olması sebebi ile gerek ticari işletmeler, gerekse medya ve halk tarafından sıkça kullanılan bir terim haline gelmiştir. Bununla birlikte, tam olarak ne anlam ifade ettiği genelde doğru olarak bilinmemektedir. Bu sebeple, çalışmanın ilk bölümüne fuarın tanımı yapılarak ve fuar türleri hakkında bilgi verilerek başlanacaktır.

Genel anlamda sergi “sanat, bilim ve endüstri ürünlerinin toplumun ilgisini çekmek, üretimi geliştirmek, ticareti genişletmek ve bir veya birçok üretim dalındaki gelişme ve başarıları göz önüne sermek amacıyla yapılan örgütlenmiş bir gösteri” demektir.

Sergiler genellikle değişik aralarla birkaç aylık sürelerle açılmakta ve iş adamları ile diğer konuklar arasında bir ayırım gözetilmemektedir. Sergilere katılanlar, alışverişten çok serginin eğitici ve eğlendirici değerlerine ilgi gösterirler. Fuar ise, “alıcı ve satıcıların iş yapmak için bir araya geldikleri geçici bir pazar” olarak tarif edilebilir. Fuarlar, belli aralarla, genellikle bir önceki yılın fuarının yeri ve döneminde, birkaç hafta için organize edilir. Ticareti geliştirme, fuarın ana fonksiyonudur.

Sergi ve fuar terimleri A.B.D. 'de birbirinin yerine kullanılmaktadır. İngiltere'de ise bu terimler hemen hemen Türkçe'de kullanıldığına yakın bir anlamda kullanılmaktadır. Fuar adı, yöresel fuarlar ve endüstriyel fuarlar gibi, yalnızca ticaretle ilgili kuruluşlarca kullanılmaktadır. Sergi terimi ise ulusal ve uluslararası anlamda değerlendirilmektedir. Fransa'da ise bu iki terimin kullanım alanları daha da kesinlik kazanmıştır. Burada fuar; endüstriyel ürünlerin ticaret amacıyla gösterilmesi, sergi ise uluslararası gösteri anlamında kullanılır. Örneğin bir dünya fuarı genellikle;

“World's Fair”, “International Exhibition” ya da Fransızca’da “Exposition Internationale” adı ile kullanılmaktadır.

Türkiye’de bir uluslararası fuar, ‘İzmir Enternasyonal Fuarı’nda olduğu gibi "International Fair" olarak adlandırılmaktadır. Türkiye’de fuarlar; mal örneklerinin, mal ve hizmetlerin kalite özelliklerinin ortaya konulması, genelde ticari hale dönüşmüş teknolojilerin tanıtılması ve satın alınmalarının özendirilmesi açısından tüketicilere tanıtılması amacıyla düzenlenen ticari gösterilerdir.

Yeni bir yaklaşıma göre ise;" Uzun süre bir "*satış geliştirme tekniği*" olarak kabul edilen fuarların bir "*iletişim tekniği*" olarak kullanılmakta olduğu kabul edilmektedir.

Fuarlar hem yabancı devletlerden gelen malların sergilendiği ve satıldığı, hem de ülke içinden gelen malların sergilendiği ve satıldığı mekanlardır (İ.E.F Sergi Talimatnamesi, 1953, s. 3). Fuarlar şekilleri bakımından iki bölüme ayrılmaktadır:

1 -Malların aynen fuarda gösterildiği,

2-Satılacak malların yalnız örneklerinin ya da modellerinin gösterildiği fuarlar. Bu şekil fuarlar numune fuarları olarak adlandırılır. Bu ayrım dışında:

1- Yalnız tek bir dala ait fuarlar,

2- Teknik fuarlar.

3- Tüm mallara ait fuarlar olarak da sınıflandırılır (Alfred, 1940, s.7).

2.2 Sergi ve Fuarların Gelişimi

Fuarlar tarihine bakıldığında, başlangıçta dağıtım sorunlarını çözümlmek için yaratılmış oldukları görülmektedir. Bu fuarlar beceri ve yeteneklerin gösterilmesi, düşünce alışverişi ve ürün değişimine olanak sağlamak üzere düşünülmüştür.

Genellikle, fuar (fair) kelimesinin Latince "feriae" (feasts - şölen anlamında) kökenli olduğu sanılmaktadır. İlk fuarların festival ve harman dönemlerinde kurulmuş olması bu kanıyı doğrulamaktadır. Tarihte bilinen ilk fuar, Kral Dagobert tarafından Paris yakınlarındaki St. Denis banliyösünde, 629 yılında kurulan "Foire De Saint Denis"dir. Eski Romalılar, ticaret ve politika amaçları ile Kuzey Avrupa'ya pazar ve fuarları götürmüşlerdir. Roma İmparatorluğunun çöküşünden sonra 5. yüzyıldan 7. yüzyıla dek ticaret yaşantısı durmuş gibi görünmektedir. Charlemagne döneminde ekonomi yeniden canlandırılmıştır. Bu dönemde alışverişler, dinsel yapıtların bulunduğu yörelerde, dinsel veya politik güçlerin koruma garantisi altında yapılmış; ticaret, bu yörelerde, geniş çapta Arap, Yahudi ve diğer yabancı uyruklu kişilerce kontrol edilmiştir.

Bu önemli ticaret yolları kavşaklarında kurulan yöresel pazarlar giderek fuarlar haline dönüşmüşlerdir. Dinsel ve politik güçlerin güvenlik garantisi; ölçü kalite standartlarının düzenlenmesi, toptan dağıtım metotlarının geliştirilmesi ve değişim birimlerinin karşılıklı değerlerinin saptanması ile giderek günümüz fuar düzen ve anlayışına yaklaşmıştır. Fuarlarda konulan ticaret metotları yaygınlaşmış ve fuar kuralları giderek günümüz ticaret hukukunun temelini oluşturmuştur.

Ticaret geliştikçe büyük fuarlar önem kazanmıştır. 11.yüzyılda Cologne; Bizans İmparatorluğu döneminde Selanik ve Trabzon fuarcılıkta büyük gelişmeler göstermiştir. Türklerin Bizans İmparatorluğu egemenliğine son vermesi ile 15. yüzyıldan sonra fuar düzenlemeleri bu bölgelerde önemini yitirmiştir.

Avrupa'da ise 12. yüzyıldan 14. yüzyıla dek Champagne fuarları diğerlerine örnek olmuş, bu fuarlarda Avrupa ve dışından birçok ürün sergilenmiştir. 14. yüzyıldan sonra, deniz ticaret yollarının değerlendirilmesi ile Hollanda'da fuarlar önem kazanmış; liman kentleri yoluyla fuarlar Avrupa içlerine, örneğin Lyons ve Cenevre'ye yayılmıştır. Tarihsel önemi olan diğer fuarlar arasında Kinsai Çin fuarı, Aztec Meksika fuarı ve Nijni-Novgorod Rusya fuarı sayılabilir.

Tarihsel gelişimi ile fuarlar; her uygarlıkta, ticaretin standardizasyonu, ulaşımın geniş çapta organize edilmesi, günlük pazarların kurulabileceği büyüklükte kentlerin sayılarının artması ile giderek önemini yitirmeye başlamıştır. Endüstriyel Devrimin gerçekleşmesi ile geçmişteki büyük fuarlar giderek günümüz fuarlarına dönüşmüşlerdir.

Sergi ve fuarların tarihsel evrimi incelendiğinde, bu gösteri yerlerinin sıklıkla güçlü ulaşım bağlantıları olan kentlerde ve dinsel yolculukların yapıldığı yörelerde kurulduğu görülmektedir. Böylelikle, bazı hallerde turizmin fuarcılığı tetikleyen önemli bir itici güç olduğu da düşünülebilir.

2.3 Fuarların Sınıflandırılması

Türkiye’de yurtiçi fuarlar konusunda en yüksek merci olan ve yayımladığı "Yurt içinde Fuar Düzenlenmesine Dair Usul ve Esaslar" ile Türkiye’de düzenlenecek fuarların uyması gereken kuralları tespit eden kurum; Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği’dir (TOBB). Ticari arenada kullanımı gittikçe artan, buna karşılık, yeterli bilgi kaynağı bulunmayan fuarların farklı ortamlarda farklı türlerinin tanımlarına rastlanmaktadır. TOBB, fuarları temel olarak üçe ayırmış ve "Yurt İçinde Fuar Düzenlenmesine Dair Usul ve Esaslar" da fuar türlerinin sınıflamış belirgin bir çerçevede tanımlamıştır. Bu bölümünde önce TOBB' un net biçimde tariflediği fuar türleri aktarılacak, ardından da uygulamada karşımıza çıkan ancak TOBB'un fuar mevzuatında yer almayan fuar türlerinden bahsedilecektir (Sülün, 2005, s.38).

2.3.1 TOBB Tarafından Kabul Edilmiş Fuar Türleri

2.3.1.1 Genel Fuar

Belirli bir sektörü veya ürün grubunu esas almadan, çeşitli mal ve hizmetlerin birlikte sergilendiği ve bunların ticari tanıtımının yanı sıra gerektiğinde perakende satışının da yapılabildiği, içinde sosyal ve kültürel etkinliklerin de bulunabileceği, en az yetmiş beş katılımcının yer aldığı, süresi on beş günü geçmeyen etkinliklerdir.

Yukarıdaki tanımdan da anlaşılacağı gibi, genel fuar'da belli bir ürün ya da hizmet yoktur. Tüm sektörler aynı fuarda yer alabilmektedir. Aynı fuarda otomobil yedek parçasından gıda ürünlerine kadar her türlü ürüne rastlanabilmektedir. Bu tür fuarlara en güzel örnek, İzmir Enternasyonal Fuarı'dır. Her sene 1,000 civarında katılımcının stant açtığı ve ortalama 1,5 milyon insanın ziyaret ettiği İzmir Fuarı'nda çok geniş bir ürün ve hizmet yelpazesi sergilenmektedir. Literatürde genel fuarların "Yatay Fuar" olarak adlandırıldığı da görülmektedir.

2.3.1.2 İhtisas Fuarı

Belirli bir ürün veya ürün grubu ya da sektörle doğrudan ilgili ve sektöre yönelik mal ve hizmet üreten katılımcıların, teknolojik ve uygulamalı bilgi alışverişinin artırılması ve ticari işbirliğine yönelik bilgi değişimi ortamının yaratılması ile ihtiyaç duyulan ürün siparişlerinin verilmesini amaçlayan, en az yirmi katılımcının yer aldığı, süresi on günü geçmeyen etkinliklerdir.

Bu tanımda belirtildiği üzere ihtisas fuarlarının mesleki bilgiyi geliştirmek, fuarın konusunu oluşturan sektördeki teknolojik gelişmeleri takip etmek ve ürün siparişi vermek için gerçekleştirilen profesyonel etkinlikler olduğunu anlaşılmaktadır.

İhtisas fuarlarına en iyi örnek olarak Marble “Mermer ve Doğaltaş Teknolojileri Fuarı” verilebilir. “Marble” mermer ve doğal taş sektöründe dünyanın en büyük üçüncü fuarıdır. Her yıl nisan ayının başında gerçekleştirilen fuar, dünya mermercilerini İzmir'de buluşturmaktadır. 2005 yılında yapılan Marble 2006; “12. Uluslararası Doğaltaş ve Teknolojileri Fuarı” 38.000 m² alan üzerine kurulmuş, 238'i yabancı olmak üzere 952 katılımcı stant açmış, 45.558 kişi ziyaret etmiştir. 1990'lı yılların başından itibaren Avrupa'da genel fuar sayısında azalma, ihtisas fuarlarında ise dikkat çekici bir artış görülmektedir. Bunun temel sebebi, genel fuarların nitelikleri itibariyle çok geniş bir kitleye hitap ediyor olması ve bir ürünle ilgili derinlemesine araştırma yapmaya elverişli olmamasıdır.

Bir üründen satın almak üzere araştırma yapmak için genel fuara giden bir firma temsilcisi, yüzlerce farklı ürün arasından kendi iştiğal alanındaki ürünü bulmak zorundadır. Bulabileceğı ürünün farklı modelleri de son derece sınırlı sayıda yer alabilmektedir. Oysa ihtisas fuarlarında söz konusu ürünün yüzlerce farklı modelini, alt bileşenleri ve yan sanayisi ile birlikte görmek mümkündür. İsim yapmış uluslararası ihtisas fuarları, günümüzde dev markaların buluşma noktası haline gelmiştir. İşte bu sebeplerden dolayı, son on beş yıldır genel fuarlardan ihtisas fuarlarına doğru güçlü bir eğilim görölmektedir.

Ülkemizde son yıllarda düzenlenen fuarlarda da bu eğilim hemen göze çarpmaktadır. Fuarçılık konusunda ismi en sık duyulan İstanbul, İzmir, Ankara gibi şehirlerde İEF dışında genel fuarlara neredeyse hiç rastlanmamaktadır. Literatürde ihtisas fuarlarının "Dikey Fuar" olarak adlandırıldığı da görölmektedir.

2.3.1.3 Tüketici Fuarı

Tüketici fuarı; ziyaretçilerini tüketicilerin oluşturduğu ve sergilenen ürünlerin perakende satışının da yapılabildiğı genellikle tüketim talebinin yoğunlaştığı özel günler, haftalar veya dönemlerde yapılan, en az yetmiş beş katılımcının yer aldığı, süresi yedi günü geçmeyen etkinliklerdir. Tüketici fuarları, modern fuarcılık anlayışının ötesinde bir pazar ya da alışveriş merkezini andırmaktadır. Bu fuarlarda amaç, yılbaşı, anneler günü, sevgililer günü gibi tüketim eğiliminin arttığı dönemlerde hediyelik eşya, tekstil, kırtasiye gibi ürünlerden oluşan stantlar kurarak ziyaretçi çekmek ve satış sağlamaktır. Çağımız fuarcılığının temelini oluşturan, ileriye dönük kalıcı işbirlikleri kurma, teknolojiyi takip etme, potansiyel müşterilere ulaşma gibi fonksiyonlar tüketici fuarlarında görölmez. Tüketici fuarlarına örnek olarak her sene yılın sonunda Kültürpark Fuar Alanında düzenlenen ve İzmirliilerin dolaşmaktan büyük keyif aldığı Souvenir "Hediyelik Eşya, Hobi ve Kitap Fuarı" verilebilir.

Konunun başında ifade edildiği gibi, buraya kadar verilen üç fuar türü "Yurt İçinde Fuar Düzenlenmesine Dair Usul ve Esaslar" da tanımlanan ve Türkiye'de yerleşik tüm fuar organizatörlerinin fuar düzenlerken göz önünde tutması gereken fuar çeşitleridir.

2.3.2 TOBB Tanımlarının Dışında Kalan Fuar Türleri

Yurt içinde fuar adı altında yapılacak her çalışmada temel kural olan yukarıdaki üç fuar çeşidinin yanında, mevzuatta yer almayan ancak pratikte karşılaşılabilecek bazı fuar türleri mevcuttur. Bu türlere de kısa tanımlamalar itibariyle yer verilmesinde yarar vardır.

2.3.2.1 Tek Ülke Fuarı

Tek başına bir ülke firmalarının diğer bir ülkenin ekonomisine nüfuz edebilmek, pazar ve işbirliği imkanlarını geliştirmek amacıyla hazırlanan ve hazırlanış amacına göre genel veya ihtisas fuarı özelliği de taşıyabilen fuardır.

2.3.2.2 Tek Firma Sergisi

Bir firmanın tek başına veya yanına kamu desteği alarak, ürün ve hizmetlerinin cazibesinden yararlanarak, ürünlerini satmak istediği kişilere teşhir ettiği organizasyondur.

2.3.2.3 Sanal Fuarlar

İnternet ortamında, bir bedel karşılığı alınıp satılan veya benzer şekilde değerlendirilebilen mal ve hizmetlerin gelişen teknolojik imkânlardan sürekli artan bir şekilde yararlanılarak tanıtılması; kamu kurum ve kuruluşlarının kendi isim, ün ve markaları ile işbirliği, bilgi alışverişi yapmak, ticari menfaatlerini artırmak ve geliştirmek amacı ile bir araya geldikleri bir elektronik ticaret uygulamasıdır. Bu

uygulama yararlanıldığı teknoloji nedeniyle uluslararası niteliktedir ve fuar süresine bir kısıtlama getirilmesi söz konusu değildir (Türk Standartları Enstitüsü, 2001. s.1).

2.4 Fuarların Genel Amaçları ve Sağladıkları Faydalar

Bugünkü fuarlar sanat, bilim, endüstri ve tarım eserlerinin halka açıldığı büyük birer sergidir. Devletler her ne kadar tanıtma ve propaganda ile ürün ve mallarını diğer ülkelere duyurmağa çalışırsa da, bir ürünün yerinde görülmesi çok daha etkili olmaktadır. Bu fayda yalnız ekonomik yönden değil, aynı zamanda temsil ettiği ülkelerin minyatür bir temsili olması bakımından, kültürel ve sosyal açıdan da geniş bilgiler verebilmektedir (Turhan, 1975).

İlk zamanlar dini kutlama günlerinde kurulan pazarlar, teknolojik gelişmeler ve ulaşım/nakil araçlarının ilerlemesi ile şekil değiştirmişlerdir. Bir ülke içinde ekonomik faaliyetlerin bir araya toplanarak yalnız o memleket içindeki üreticilere sunulmasının ihtiyacı karşılamadığı görülünce önce milli, daha sonra enternasyonal dünya sergileri kurulması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Sonunda pazarlardan, panayırlara, büyük panayırlara, sergilere, fuarlara ve uluslararası fuarlara uzanan bir dönüşüm süreci yaşanmıştır. Yöresel idarelerin kontrolünde, devletin maddi yardımları ile meydana gelen uluslararası fuarların hem iştirakçi devletlere, hem de ev sahibi devlete birçok önemli girdi sağladığı söylenebilir. Bunlardan bazılarını şöyle sıralayabiliriz:

- Fuara katılan firmaların ve iş adamlarının satış ya da reklam yolu ile elde ettikleri ticari kar,
- Örnekler üzerinde satış işlerinin yapılabilmesi,
- Fuarı gezmek için gelen halkın, ziyaretçilerin ve turistlerden sağlanan gelirler,
- Yurt içi ve uluslararası ticaretin teşvik edilmesi ve önem kazanması,
- Çeşitli milletlerden kimselerin birbirlerini tanınması, işadamlarının ve müesseselerin işbirliği,

- Teknolojik keşiflerin ilgililere ve halka tanıtılması turizm reklamı yapılabilmesi,
- Yabancı ülkelerdeki bilimsel çalışmalar hakkında fikir edinilmesi için fırsat sağlanması,
- Politik yönden kamuoyunu oluşturmak ve memleketin dış ticaret meseleleri üzerinde ortak bir üslup yaratmak,
- Diğer ülkelerin mallarının kalite ve fiyatlarını inceleme fırsatı,
- Gazete, TV, radyo vasıtası ile dış ülkelerde gerekli tanıtım ortamını yaratmak,
- Fuarlarına katılan ülkelerle ekonomik ve politik ilişkilerin sürmesi ve geliştirilmesi,
- Yeni ürünlerin tanıtılması, dış ülkelere satılabilecek ürünlere yeni dış pazarlar bulunması,
- Ürünlerin kalite ve standardizasyon yönünden diğer ülkeler ürünleri ile yarışabilecek düzeye çıkarılması,
- Çağdaş ve ileri teknolojinin ülkeye getirilme olanağının oluşması,
- Toplumlar arasında kültür ve sanat yaklaşmasının sağlanması, halkla ilişkiler bağının geliştirilmesi.

Görüldüğü gibi çok yönlü çalışma sahası olan uluslararası fuarlar ihracatçılara en yeni mallarını sergileme imkanı verdiği gibi satıcılarla alıcıların bir araya gelerek anlaşmalarına da zemin sağlarken, aynı zamanda uluslara hayat tarzlarını, doğal ve turistik zenginliklerini de tanıtmaya imkanını yaratmaktadır. Böylece uluslararası fuarlarda kurulan çeşitli işbirlikleri yanı sıra dostluklarda perçinleşmiş olur.

2.5 Günümüzde Modern Dünya Fuarlarından Örnekler

Modern anlamda ilk sergiler güzel sanatlar sergileri olmuştur. Bu sergiler 17. yüzyılın başlarında Roma'da ortaya çıkmıştır. İlk genel sergi Eylül 1699'da Paris'te Louvre Müzesinde açılmıştır. Burada tema temelde sanatsal ürün olduğu halde sergi birçok farklı ürünü de kapsamıştır. 1761'de Londra'da sanat, üretim ve ticaretin geliştirilmesini amaçlayan ilk endüstri sergisi düzenlenmiş; bunu Paris'te 1791'de açılan endüstriyel sergi izlemiştir. Söz konusu sergiler giderek önem kazanmış ve 19.

yüzyıl ortalarında modern anlamda dev sergi ve fuarlar birbiri ardından belirmiştir. Dünyanın başlıca fuarları hakkında kısa bir değerlendirme yapılması faydalı olacaktır.

2.5.1 Londra Fuarı

Modern fuarların ilki 1851 de Londra'da açılmış olan Crystal Palace Fuarı'dır. Bu fuar Kraliçe Victoria'nın Alman asıllı eşi Prens Albert tarafından düzenlenmiştir. Crystal Palace (Billur Saray) adının verilmesinin nedeni fuar alanı olan Hyde Park'ta yeşil camdan, demir çubuklardan meydana gelen çok büyük bir bina yaptırılmış olmasıdır. Bu fuarda İngiliz endüstrisi dünyaya tanıtılmıştır.

2.5.2 Paris Sergileri

1889'da açılan Paris sergisi büyük ilgi görmüştür. 960.000 m² üzerine kurulan sergiyi 33 milyon kişi gezmiştir. Serginin en ilginç unsurları 300 m yüksekliğindeki Eiffel Kulesi ile 420x115 m genişliğinde yer kaplayan makine galerisi olmuştur.

Takip eden yıllarda 1900 Paris sergisi, katılan her devletin kendi mimarlık anıtlarının biçimini yansıtan pavyonlar inşa etmeleri sebebiyle dünya sanat ve endüstri tarihinde bir dönüm noktası olmuştur.

2.5.3 Chicago Sergisi

Amerika da ilk büyük fuar 1893'te Chicago'da açılmıştır. Amerikalıların Paris sergisinden sonra kendilerinin endüstri ve sanat alanında ne kadar ileri olduklarını göstermek için Cristof Colomb'un Amerika'ya ayak basmasının 400. yıldönümünde açtıkları bu fuarı 27 milyon kişi gezmiştir.

2.5.4 Belçika Fuarı

Ana temasını “hümanizm”in oluşturduğu 1958 Brüksel Dünya Fuarı kent planlaması ve turizm yönünden çok önemli bir örnek olmuştur. Sergi Brüksel'in 4 mil dışında kurulmuş 6 ay sürmüş ve 45 ülke katılmıştır. Bu dünya fuarında 41,5 milyon ziyaretçi ile Avrupa fuarları ziyaretçi rekoru kırılmıştır.

2.5.5 Osaka Fuarı

1958 Brüksel ve 1967 Montreal Dünya Fuarlarından sonra dünya uygarlığının Asya'da organize edilmesi, 1970 Osaka Dünya Fuarı ile gerçekleşmiştir. Bu fuarda 80 ülke bilim, teknoloji ve kültür yarışına girmiş ve ortalama 60 milyon kişi bu fuarı yakından takip etmiştir. Bu fuarın teması “insanoğlunun uyumluluk içindeki gelişiminin anlatımı” olmuştur. Bu dünya fuarı da tarihsel süreçte büyük bir başarıya ulaşmış ve çok büyük gelir elde edilmiştir.

2.5.6 Modern Fuarların Karakteristik Özellikleri

Fuarların karakteristik özelliklerini şöyle sıralamak mümkündür:

- Fuarlar senenin belli zamanlarında kurulurlar (örneğin İ.E.F. 20 Ağustos - 20 Eylül, Paris Fuarı mayıs ayının ilk haftası ile haziran ayının ilk haftası),
- Fuarların aynı yerleri vardır her yıl aynı yerde açılırlar,
- Fuarın bulunduğu alan büyük bir faaliyet sahası olduğu için çevresi her bakımdan bu faaliyetlerden yararlanır,
- Fuarlarda ulusal ve uluslararası iktisadi faaliyetler sergilenmektedir. Fuarlar milli oldukları gibi uluslararası karakter de göstermektedir. Paris Lyon Fuarları milli karakterdedir. Hatta bu fuarlar Fransa'dan çok kendi şehirlerinin iktisadi faaliyetlerini sergilemektedir. İzmir Fuarı ise uluslararası bir nitelik taşımaktadır,
- Fuarların amacı milli sanayiye hem desteklemek hem de reklamını yaparak tanıtımını sağlamaktadır (Çarıklı, 1941, s.11).

2.6 Fuarların Ticari ve İktisadi Bakımdan Önemleri

Ticari bakımdan fuarlar önemli bir reklam ortamıdır. Günümüzde reklam için milyarlar sarf edilmekte müteşebbis malının reklamını yapmak için akla gelmedik yollara başvurmaktadır. Fuar sayesinde müşteri satıcının ayağına gelmesi nedeniyle fuarlar reklam açısından bulunmaz fırsatlardır. Fuarların en önemli avantajlarından biri de müşteriye karşılaştırma imkânı sağlamasıdır. Fuarda iki ayrı firmanın ürünü aynı anda sergilenmekte böylece rekabetin artması ve kalitenin iyileştirilmesi sağlanmaktadır.

Fuarların kuruldukları şehirlerin ekonomik hayatı açısından önemi büyüktür. Fuarı ziyaret eden kişiler bu ziyaret sırasında konaklama, yeme içme, vasıtaları kullanma, eğlence yerlerine gitme gibi faaliyetleri gerçekleştirmekte böylece iktisadi hayatta bir hareketlenme meydana gelmektedir.

Fuarlarda sergi yerlerinin yeterli ve düzenli olması oldukça önemlidir. Ayrıca yabancı devletlerin sergileyecekleri malların numunelerinin aktarımı sağlanmalı, katılımcıların ihtiyaç duyabilecekleri nakil, barınma vs. olanaklarının sağlanmasına yönelik her türlü ön hazırlığın yapılması gerekmektedir.

2.7 Uluslararası Fuarlar Birliği (UFI)

İzmir Enternasyonal Fuarı'nın da dahil olduğu uluslararası fuarlar birliğini 15 Nisan 1925'te kurulmuştur. Birliği 19 Avrupa Fuarı; Cologne, Dantzig, Frankfurt, Leipzig, Vienne, Bruxelles, Volonce, Bordeaux, Lyon, Milan, Lwaw, Podove, utrecht, Prag ve Renchenber, Nijni, Novvgorad, Ljubijana, Zagreb kurucu aza sıfatıyla kurmuşlardır.

1930'dan 1937'ye kadar birliğe katılacak olan fuarların kabulü 1926'dan 1931 'e kadar Milan Fuarı başkanı Nova, 1931'den sonra ise Başkan Carabellin'in tayiniyle belirlenmiş, o tarihlerde genel fuarlar dışında kalan ve ihtisas fuarı olan Verene

fuvarının UFI 'ye katılması ihtisas fuvarlarının da genel fuvarlar gibi birlik kapsamına girmesini gündeme getirmiştir.

1937 yılından itibaren ekim ayından Bari kongresinin yapılmasından sonra UFI II. Dünya Savaşı nedeniyle bir müddet çalışmalarına ara vermiş, birliğin eylemsiz geçen bu evresi 1947 yılına kadar uzanmıştır. Birlik 1947'de Paris Oturumu'nda yeniden eylemlerine başladığı anda 26 üyeye sahiptir (45. İ.E.F. Katalogu, 1976, s.9).

Bu 26 üyeden bir tanesi de İzmir Fuar'dır. U.F.I. Paris Kongresi'nden sonra fuvarların kurulduğu illerden her birinde bir yıl toplantı yapma geleneğini sürdürmüş ve 1967'de İzmir'de toplanmıştır. Bu toplantıda UFI aktivitesinin artırılması ve edinilen bilgilerin karara bağlanması kabul edilmiştir.

1925'te UFI 11 Avrupa ülkesinin 19 şehirde kurduğu genel fuvarı 4 kıtaya yaymış, 40 ülkenin 82 kentini fuvarlarla genişletmiştir. Bu gün ihtisas ve genel olmak üzere üye olan fuvarların sayısı 3000'i aşmaktadır (44. İ.E.F. Katalogu, 1975, s.7).

BÖLÜM ÜÇ

İZMİR'İN TARİHSEL GELİŞİMİ

İzmir ve Kültürpark'ın kendilerine özgü tarihsel gelişim/değişim süreçleri yaşadıkları düşünülebilir. Ancak; bu süreçlerin küresel, ülkesel ve yerel tarihsel bağlamından ayrı olarak ele alınması olanaksızdır. Mikro mekan her ne kadar özgün bir gelişim öyküsüne sahipse de, bağlı olduğu üst ölçekli yapıdaki kırılma noktalarının izlerini taşır.

Dolayısıyla, İzmir'in ve çalışma alanı olan Kültürpark'ın mekansal, organizasyonel ve fonksiyonel dönüşümünü nedenleyen faktörler kent tarihinin yansımalarını barındırır. Bu nedenle üst ölçekli bağlamından koparılmadan değerlendirilmelidir.

Bu bölümde Kültürpark öncesi İzmir tarihi ekonomik özellikler ön planda tutularak anlatılmış, Kültürpark sonrası İzmir özelinde mekanı etkileyen küresel, ülkesel ve yerel ölçekteki kırılma noktaları irdelenmiştir.

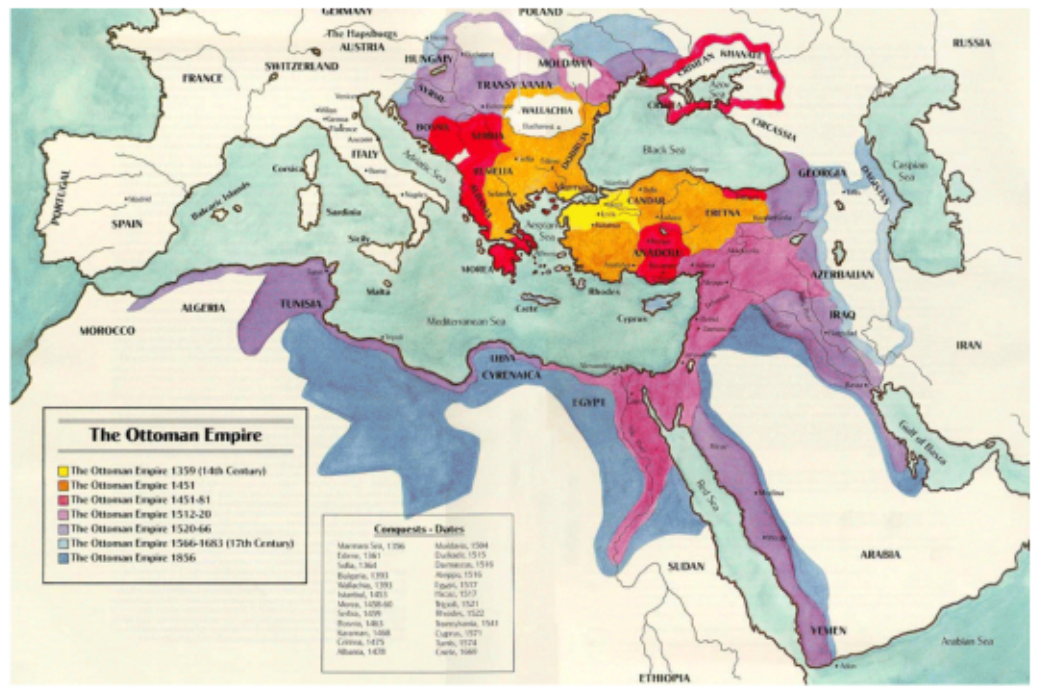
3.1 Osmanlı'nın Son Dönemi'ne Kadar İzmir

Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan son dönemine kadar geçen süreç incelendiğinde İzmir kentinde yaşanmış olan büyük değişim/gelişim göze çarpmaktadır. Bu periyotta öne çıkan kırılma noktası; sıradan bir liman kenti olan İzmir'in 17. yüzyıl başlarından itibaren deniz ticaretindeki gelişmeler paralelinde bölgenin en fazla önem verilen ticaret kentine dönüşmesi ve Akdeniz ticaretindeki en önemli taşlardan biri haline gelmesidir.

3.1.1 17. Yüzyıl Öncesi İzmir

13. ve 14. yüzyıllarda İzmir ve çevresinde kervan ticareti ile oluşturulmuş yol sistemi ile birbirine bağlanan küçük beylikler bulunmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu'nun hakimiyeti sağlamamış olması ile birlikte siyasi otoritenin

parçalanmış özelliğinin yanında, yol ağının da dezavantaj sağlayan durumu bölgede ticaretin antik dönemden kalan Milet, Ayasuluk, İzmir, Foça gibi liman kentleri dışında gelişmesini engellemiştir. İlerleyen dönemde Osmanlı hakimiyetinin sağlanması sonucunda imparatorluk çok geniş bir alanı denetim altına almış ve yerleşme sistemini büyük ölçüde etkilemiştir. Bu düzen içerisinde tarımsal artı ürün tımar sistemi kanalıyla İstanbul merkezinden denetlenmeye başlanmış; sonuçta Osmanlı, bölgenin gelişen uluslararası ticaret eksenlerinin dışında kalmış ve Ege Bölgesi görece önemini yitirmiştir (Tekeli, 1992, s. 126).

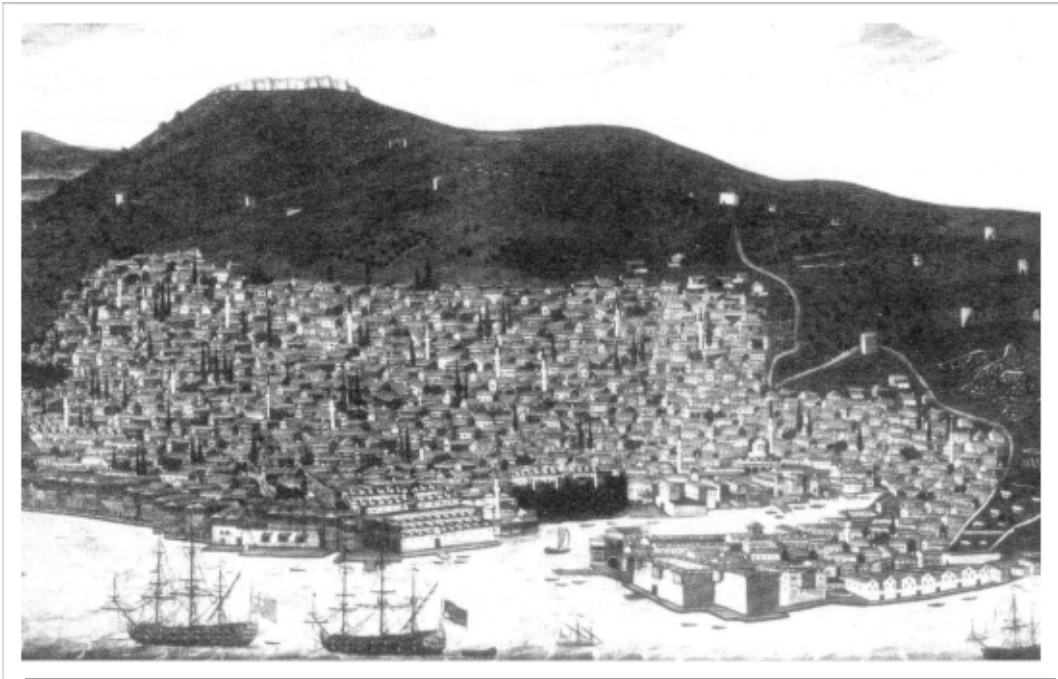

Şekil 3.1 15. ve 16. yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu

(<http://www.theottomans.org/turkce/maps/map2.asp>)

İzmir Osmanlı Dönemi başında ticaret yollarının yön değiştirmesi ile önemini yitirmiş gibi görünse de, Antik Çağ'dan itibaren stratejik konumu, korunaklı limanı ve art bölge zenginliği sayesinde bu dönemde de ticari aktivitelere önem veren devletlerin sahip olmak için mücadele ettikleri bir kent olma özelliğini sürdürmüştür.

Umur Bey'in Aydınoğlu Beyliği'nin başına geçmesinin ardından, akınlardan göz açamayan ve ticari ilişkileri baltalanan bazı İtalyan Kent Devletleri, Venedik, Ceneviz, Kıbrıs ve Rodos gemilerinden oluşan yeni bir Haçlı Donanması ile 28 Ekim 1344'de Liman Kale'yi ele geçirmişlerdir. Günümüzde Kemeraltı Çarşısı'nda bulunan Liman Kale daha sonra da Rodos şövalyelerinin eline geçmiş ve onarılarak St. Pierre Kalesi olarak adlandırılmıştır. Bundan sonraki yıllarda Kadifekale'deki Türkler ile Liman Kale'deki Rodos Şövalyeleri arasında daimi bir mücadele sürmüştür (Gürsoy, 1993, s.15).

Şekil 3.2 İzmir Liman Kalesi'nin görülebileceği bir gravür (APİKAM Arşivi)

Uzun süren mücadele Timur'un zaferiyle sonuçlanmıştır. St. Pierre Kalesi surları ve duvarları bir türlü onarılamadığı için yıktırılmış (1424) ve yerine Osmanlılar tarafından "Ok Kalesi" adı ile anılan daha basit bir kale yapılmıştır. Eskiden olduğu gibi Hıristiyan nüfusunun yoğun olduğu bu bölge ve yeni kale civarında tekrar Hıristiyanların oturmasına ve ellerinde bulundurdukları ticari hayatı devam ettirmelerine müsaade edilmiştir (Atay, 1993, s.22).

15. yüzyıla gelindiğinde İzmir kenti bir ticaret limanı olarak fazla bir önem taşımaya da kıyıdağ istihkamlarla koruma altına alınmış güvenli bir körfez liman özelliğinde bulunmaktadır. Kentin Kadifekale'nin kuzeybatı eteklerinde başlayan ve adım adım limana doğru uzanan Türk kentleşmesi yayılma sürecine girmiş ve 15. yüzyılda Kadifekale bir yerleşim yeri olarak önemini korumuştur. Aşağı İzmir'in de yeniden Türk egemenliğine girmesi Haçlılarla yapılan savaşlar sırasında bozulan ekonomik yapı ve zayıflayan art bölge ilişkilerine karşı şehrin yeni bir gelişme süreci içine girmesini sağlamış; Selçuk ve Balat Limanları ile ticari faaliyetler yoğunlaşmıştır. 16. yüzyıl ise İzmir ve Urla İskeleleri sadece Osmanlı Limanları arasında ticari etkinliklerde bulunduğu; dış ticarete ise Çeşme Limanı'nın İzmir'den daha önemli bir noktaya geldiği bir dönemdir. Ancak her şeye rağmen İzmir pazarının bu tarihlerde tarımsal ekonomi ilişkilerine bağlı olarak bir iç dinamizme sahip olduğu anlaşılmaktadır (Arıkan, 1992, s.61-65).

Şekil 3.3 15. Yüzyılda İzmir İç Limanı ve Çevresi

(<http://wowturkey.com/forum/viewtopic.php?t=12499&start=5>)

Bu dönemde Osmanlı Devleti'nin iç tüketimi dengelemek için zaman zaman bazı ürünlerin dışarıya çıkışını yasaklaması, İzmir Limanında kaçakçılığın geniş ölçüde yaygınlaşmasına ortam hazırlamıştır. Ancak 1675 yılında gümrük işlerinin yürütülebilmesi için yapılan yeni gümrük binası tamamlanınca gemilerle gelen tüm mallar buraya boşaltılmaya ve gümrük vergileri bu binada alınmaya başlanmış, süregelen kaçakçılık faaliyetleri büyük çapta önlenmiştir (Gürsoy, 1993, s.32).

Şekil 3.4 Gümrük Depoları ve Yaşam (APİKAM Arşivi)

Nüfus, sosyal yaşam ve toplumlar arası ilişkilere bakıldığında; 16. yüzyıl sonlanırken, köylerdeki güvensizlik sorunu nedeniyle Anadolu'da kentlere göç hareketleri ortaya çıktığı görülmektedir. İzmir'in güvenli bir şehir olması başta gayrimüslim Osmanlı tebaası olmak üzere pek çok kimseyi kendine çekmiş ve gayrimüslim nüfus bu dönemden itibaren hızla artmaya başlamıştır (Gürsoy, 1993, s.28).

İzmir'in mahalle bölümlenmelerine göre elli yıl arayla yapılan araştırmalar İzmir'de nüfusun çoğunluğunu Türklerin temsil ettiği ve tek bir gayrimüslim mahallesi bulunduğunu göstermekte iken, aynı yüzyılda 50 yıl içinde üç yeni mahallenin oluştuğu ve şehir nüfusunun %113 oranında artmış olduğu anlaşılmaktadır (Arıkan, 1992, s.63-65).

Ekonomik yapıyla sosyal ilişkilerin bağımlı olduğu bu yapıda, ekonomik yapının iyileşmesi ile kale surlarından çıkılarak ovalık alanda yayılma başlamıştır. Türklerin daha ziyade tarım ve hayvancılığa dayalı olan iktisadi yapısı, zanaatkâr ve tüccar zümre olan Hıristiyanlar, Musevi ve diğer azınlıklar ile kolayca bağdaşabilmiştir. Sosyal yaşamları her ne kadar birbirlerine uzak ve kendi içinde kapalı olsa da İzmir'de her etnik grup belirli ekonomik aktivitelerle uğraşarak bütüncül bir sistemin çarklarının dönmesinde katkı sağlamaktaydı (Atay, 1993, s.5).

3.1.2 17. Yüzyıl Sonrası İzmir

İzmir'de meydana gelen ekonomik değişiklikler çoğunlukla 17. yüzyıl başlarında ortaya çıkmıştır. 15- 20 yıl içerisinde İzmir küçük bir yerleşim merkezinden bir şehre dönüşmüştür. Çoğunluğu Türklerden oluşan homojen bir toplumdaki; etnik, dini kültürel farklılıkları içinde toplayan kozmopolit bir şehre; küçük, yerel bir ticaret merkezinden, uluslararası bir ticaretin ve büyük bir sistemin parçası haline gelmiştir. Tarımda dahi bir dönüşüm meydana gelmiş, üretim artmış ve çeşitlenmiştir. Öte yandan İzmir ekonomisindeki bu gelişmenin bütün Osmanlı İmparatorluğu'nda sanayinin ve ticaretin durgunluk devrine girdiği, asayişsizlik nedeniyle köylülerin korkudan şehirlere kaçtığı bir döneme denk gelmiş olması ilgi çekicidir. Bu dönemde İzmir Doğu ticaretinin başlıca antreposu olmuştur (Gürsoy, 1993, s.29).

17. yüzyıl öncesinde tüccar gemilerine binip alışılmış ticaret yollarını izleyen Batılı gezginlerin Sakız Adası, Ceneviz, Girit, Midilli, Halep ve İskenderiye gibi çok yakında bulunan birçok kent yanında İzmir'i "keşfedemeyişleri"; bununla birlikte 17.yüzyılın ilk yıllarında ise, kentin birdenbire neredeyse tüm gezginlerin hayallerine ve yazılarına girmiş olması tarih araştırmacılarının dikkatini çekmiştir. Bu dönemde

İzmir’i ziyaret eden yazarların pek çoğu malların kalitesini öne çıkarırken, İzmir’in artalanının bolluğu ve verimliliğini ve liman pazarına ürünlerini getiren yerli nüfusun çalışkanlığını övgüyle anlatmış, “ticaret için bütün Levant’taki birinci kentin İzmir” olduğunu söylemişlerdir. Ticaret dışında da kenti inceleyen gezginler; kentin günlük yaşamını, çeşitliliğini ve canlılığını hayranlıkla anlatmışlardır (Goffman, 1995, s. 45-47). Kuşkusuz bu kesitte anlatılan 17.yüzyıl kentinin en kalabalık, en işlek yerlerini başında Kemeraltı bölgesi gelmektedir. Bu döneme ait bütün gravürler limanın yerini, gerisindeki canlılığı net bir biçimde tasvir etmekte, Evliya Çelebi iki yüz parça gemi alan bu limanın gördüğü en güzel limanlardan olduğunu belirtmektedir. 17. yüzyılda İzmir’in bir ticaret merkezi haline gelerek çeşitli nedenlerle İzmir’e uğrayan Avrupalı gezginlerin dikkatlerini üzerine çekmesinin en önemli nedenleri ‘Sakız Adası meselesi’, ‘Halep meselesi’ ve ‘art bölge ürün stoğundaki artış’tır.

Sakız Adası 1604’den itibaren 15 yıl boyunca Osmanlı denizindeki tek Hıristiyan ileri karakolu olmuştur. Siyasal özerkliğini bu kadar uzun süre korumasının en önemli nedeni Osmanlı ile Sakız’ın Cenevizli yöneticileri arasında imzalanan ve Sakız’a Latin şehir devletlerinininkine benzer ayrıcalıklar veren bir antlaşmaya dayanmaktadır. Ceneviz-Osmanlı ilişkilerinin bozulduğu 1528 yılından sonra Cenevizli yöneticilerin dikkatli diplomatik manevraları sonucunda, Sakız bir orta ada olarak kalabilmiştir. Ne var ki, adanın bu olağandışı özerkliği, Osmanlı donanmasının Sakız’ı işgaliyle, 1566’da birdenbire sona ermiş, adayı derin bir ekonomik bunalım etkisi altına almıştır. 1560’lardan sonra Osmanlılar, adadaki ticareti geliştirmek için Sakızlı tebaalarına ticari ilişkilerde dezavantaj yaratan vergiler başta olmak üzere çeşitli konularda ayrıcalıklar tanımışlarsa da denizden gelen saldırılar karşısında savunmasız olması nedeniyle Sakız, Doğu Ege’deki ticari üstünlüğünü İzmir’e kaptırmıştır (Goffman, 1995, s.54- 55).

16. yüzyılın başlarında Osmanlı’da Batı Anadolu üzerinden gelen sınırlı miktarda transit mallar sıra ile Çeşme ve Sakız Adası üzerinden Avrupa’ya gönderilmiştir. Bu rota uluslararası ticaretin ipek ve baharat üzerine yoğunlaştığı ve Sakız’ın bir Hıristiyan ileri karakolu olarak kaldığı sürece akla uygun görünmektedir. Sakız özerkliğini kaybedip batılı tüccarlar Anadolu ürünlerine yönelmeye başlayınca ada

ticarete sahip olduğu üstünlükleri bir ölçüde kaybetmiş ve malların İzmir'e getirip kentin geniş limanında doğrudan açık deniz gemilerine yüklemenin daha kolay ve ucuz olması nedeniyle tercihler bu yönde değiştirilmiştir (Baran, 2003, s.22).

1604 yılından itibaren Osmanlı hükümetinin ticarete sağladığı ayrıcalıklar ve Avrupa'nın artan hammadde talebini karşılamakta ilk yöneldiği alanlardan birinin 'Levant ticareti' olması neticesinde İzmir'de Fransız, Hollanda, İngiliz, Venedik ve Ceneviz tüccarları görülmeye başlanmıştır. 16. yüzyılın başlarında İzmir, bütün küçük limanlarla hemen hemen aynı miktarda iş yapmakta iken, 1604 yılından sonra İzmir Limanı'nda büyük bir ilerleme görülmüştür. 1606 yılında İzmir ve Sakız Adası'nda toplanan toplam vergi, Urla ve Foça'da toplanan verginin sekiz katı, Kuşadası'ndan alınan verginin 20 katının üzerine çıkmıştır. 1607'ye geldiğinde ise İzmir bölgenin birincil limanı konumunu ele geçirmiştir. 1580 yılında İzmir nüfusu sadece 5 bin civarında ve %80'i Türk iken; 1650 yılında bu nüfus 30- 40 bine çıkmış, İzmir'de yeni Ermeni, Yunan ve Yahudi kolonileri görülmüştür (Gürsoy, 1993, s.26-28).

Önce İngilizlerin 'Levant Company'si ve ardında kurulan Fransız 'Compaigne de Levant'ın dönemin önemli güçleri olmaları Sakız'daki Fransa, İngiltere, Venedik ve Hollanda konsolosluklarını da İzmir'e çekmiş, Osmanlı yönetiminin de İzmir'e vergi avantajları tanıyarak yardımcı olması kentte ticaretin yolunu açmıştır ve tam manasıyla bir dönüm noktası olmuştur (Tekeli, 1992, s. 127).

Sakız Adası meselesinden sonra bir diğer önemli kırılma noktası da "Halep Yolu" meselesidir. 17. yüzyıl öncesinde Halep'in Avrupa ile ticareti İskenderun üzerinden yapılmakta ve bu transit limanı ayrı yükler getirmektedir. Ayrıca Halep yolunun savaşlar nedeniyle güvensiz olması ve burada ihracat için yüksek vergi talepleri nedeniyle İpek Yolu'nun tamamen Anadolu'ya kaydırılmasına karar verilmiş, sonuçta Bursa'da toplanan ve oradan Avrupa'ya ihraç edilen ipekler 17.yüzyıldan itibaren İzmir'de toplanmaya başlamıştır (Gürsoy, 1993, s.26).

Şekil 3.5 İpek Yolu Rotası (<http://i16.tinypic.com/8etgilg.jpg>)

Daha önce de belirtildiği gibi Avrupalı tüccarların yeni pazar ve mallar aradıkları bir dönemle Osmanlı'nın Batı Anadolu'da etkinliğini kaybetmesi bu girişimcilerin İzmir'e yerleşmelerini hızlandırmıştır. Kentte hükümet baskısı ve kontrolü olmadan rahatça çalışabilme avantajını kullanan şirketlere ipek piyasasını elinde tutan ve yüksek vergiden kaçan Ermeniler de katılmıştır. Bu dönemde İran ipeği, deve yünü ve çeşitli kimyasal maddeler ticarete önemli yer tutmuştur (Arıkan, 1992, s.67).

17. yüzyıldaki kırılma noktasını nedenleyen son gelişme; Ege Bölgesi'ndeki yerel ayanların güçlenerek bir yandan büyük çiftliklerde üretimin gelişmesini sağlarken bir yandan da artı ürünün bölgesel olarak denetlenen miktarını çoğaltmaları ile Levant ticareti için sağlanan hammaddenin artışı ile yabancı yatırımcılar için oldukça cazip hale gelmesidir. Böylece İzmir avantajlı bir art bölge zenginliğine erişmiştir (Tekeli, 1992, s. 127).

17. yüzyıl sonrasında Avrupalı Tüccarlar İzmir'i Anadolu'dan aldıkları malları gemilerine yükleyebilecekleri bir liman olarak görmeye başlamışlardır. 16. yüzyılın başlarında Venedik ve Fransızların ellerinde bulunan Akdeniz ticareti yavaş yavaş

Hollanda ve İngiliz tüccarlarının ellerine geçmiş ve gitgide daha çok sayıda tüccar İzmir'e yerleşmeye başlamıştır. Ticaretin geniş boyutlara ulaşması şehrin fiziksel gelişimine yeni boyutlar kazandırmıştır. Osmanlı yönetimi ticaret akışını daha düzenli bir yapıya kavuşturmak üzere kenti yeniden yapılandırılmıştır (Arıkan, 1992, s. 67).

Şekil 3.6 Gelişen İzmir

(<http://picasaweb.google.com/karsiyaka.fotolari/1905IZMiRSEHIRPLANLARIHARİTALAR#5167711946139711426>)

1635-1676 yılları arasında İzmir'de büyüklü küçüklü pek çok mimari eser üretilmiştir. Büyük ve Küçük Vezir Hanları, Girit Hanı ve Vezir Suyu bunlardan bazılarıdır. 1. Mahmut Devri'nde bırakılan Osman Ağa Suyu, Kızlarağası Hanı, Karaosman Hanı, Manisalı Han, Küçük ve Büyük Kuzuoğlu Hanları, Mirkelam, Bidayet, Servili, Demir, Esir, Tütün, Muslim, Büyük Keten, Pirinç, Uzun ve Sulu Hanlar devrin en güzel abideleridir.

3.1.3 Tanzimat Döneminde İzmir

Tanzimat Dönemi'nde İzmir kentinde olup biteni anlayabilmek ve yorumlayabilmek için Osmanlı'da yer alan gelişmeleri ve bu gelişmeler içerisinde İzmir'in rolünü değerlendirmek gerekmektedir.

Bu dönem genel olarak Osmanlı Devleti'nin idari anlamda yüzünü batıya dönmesi bakımından olduğu kadar toplumun bütün alanlarını içine alan bir zihniyet değişimini de yansıtmaktadır. Osmanlı ekonomisinin 18. ve 19. yüzyıllarda Batı'yla girdiği yeni ekonomik ilişki süreci etkisini öncelikle ticari potansiyeli, korunaklı limanı, uluslararası ticari faaliyetlere uygunluğu nedeniyle İzmir gibi şehirlerde göstermiştir. Kısacası İzmir'in 18. ve 19. yüzyıllardaki gelişimi, bir taraftan Avrupa'nın kapitalistleşme evrelerinin etkilerinden, diğer taraftan da Osmanlı İmparatorluğu'nun özgül koşullarından etkilenmiştir (Serçe, 2001, s. 60). Bu nedenle öncelikle Osmanlı'nın Tanzimata gelene kadar ve Tanzimat Dönemi'ndeki özgül koşulları ve bu dönemdeki ekonomik açılımlar incelenmelidir.

Tanzimat öncesi döneme bakılacak olursa, Osmanlı Devleti'nin ihracat politikasında ticareti kısıtlayıcı bir takım uygulamaların var olduğu görülmektedir. Bu uygulamalardan ilki ihracat politikasının halkın ihtiyacının sağlandıktan sonra artan ürünün ticarete konu olabilmesi, bu nedenle de temel ihtiyaç maddeleri üzerinde başlangıçtan itibaren ihraç yasakları uygulanmasıdır. Ticareti kısıtlayan bir diğer yöntem ise yed-i-vahid usulü, yani ürünün alım satımı üzerine devlet tekelinin konmasıdır (Gürsoy, 1993, s. 109).

Dış ticareti belirleyen diğer önemli gelişme ise 19. yüzyılda Osmanlı ekonomisinin dünya kapitalist sistemine eklenmesini sağlayacak 1838 Osmanlı-İngiliz Ticaret Antlaşması'dır. Osmanlı ekonomisinin tam anlamıyla dışa açılması ve emperyalist ülkelerin çıkarları doğrultusunda tek yönlü bir bütünleşme sürecine doğru çekilmesinde bir dönüm noktası olmuş, sanayideki boşluk, ithal mallar ile doldurulmuştur. Avrupa bu dönemde Osmanlı ekonomisinin çöküşünü hızlandırmış

ve Osmanlı İmparatorluğu sanayileşememiş bir tarım ülkesi olarak gitgide bir yarı-sömürge haline dönüşmüştür (Gültekin, 1952, s.35).

1838 Osmanlı-İngiliz Ticaret Antlaşması'ndan itibaren yani Tanzimat Dönemi ile Osmanlı dış ticaretinde yeni bir devir başlamıştır. Bu tarihten sonra gümrüklerde ıslahata girilmiş, yabancı ülkeler ile ticaret sözleşmeleri imzalanmıştır. Türkiye imzalanan ticari anlaşmalarla Avrupa Ekonomisi'nin açık pazarı haline gelmiştir. Bu anlaşmalar Osmanlı İmparatorluğunu serbest ticarete en ileri biçimde açmıştır ve Türk Sanayisi'ni tamamen yıkmıştır. Bu dönem öncesi Osmanlı'da görülen temel ihtiyaç ürünlerinin nüfusa yetecek miktarda korunması uygulaması da geride bırakılmıştır. Bu dönemden sonra Türkiye artık 1929 yılına kadar gümrük özgürlüğüne sahip olamamıştır. İthalat gümrük vergileri artarken ihracat gümrük vergileri %1 oranına kadar düşmüştür. Süren kapitülasyonlara yeni ayrıcalıkların eklenmesi Tanzimat döneminde Osmanlı ekonomisi üzerinde söz sahibi olan yabancı ülkelerin çıkarları doğrultusunda alınan yeni ekonomik kararların kısa özetidir (Gürsoy, 1993, s. 109-110).

Ticaret anlaşması sonrası imparatorluk, ekonomik açıdan gitgide zayıflarken siyasal açıdan da çöküş sürecine girmişti ve devlet varlığını “denge diplomasisi” adı altında yürüttüğü dış politikalara dayandırmıştır. İmparatorluk 19. yüzyılın ortalarından itibaren karşılaştığı siyasal sorunları aşamaya ekonomik ve askeri açıdan güçsüzleşmiştir. Sorunların çözümü için paraya ve müttefiklere olan ihtiyaç emperyalist ülkelere tavizler verilerek aşılabılmıştır. Verilen tavizler sonucu dış ticaret hacmindeki dengeler iyice bozulması üzerine üretim düşmüş, ihracat düşerken ithalat artmıştır. Sorunun çözümü için tek yol olan borçlanma İmparatorluğu daha da büyük bir açmazın içine sokmuştur (Yetkin, 2003, s.21- 22).

1826 yılı iktisadi alanda Tanzimat'ın başlangıç tarihi olarak alınırsa, 1870'lerin ortalarına rastlayan mali kriz dönemin mantıki bitiş noktası olmaktadır. Dış borçlar ve daha genelde Tanzimat hükümetlerinin mali politikalarının yol açtığı bu kriz, Osmanlı ekonomisinde yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Bundan sonra Duyunu Umumiye İdaresinin kurulması ile birlikte Osmanlı ekonomisi kendi kendisini

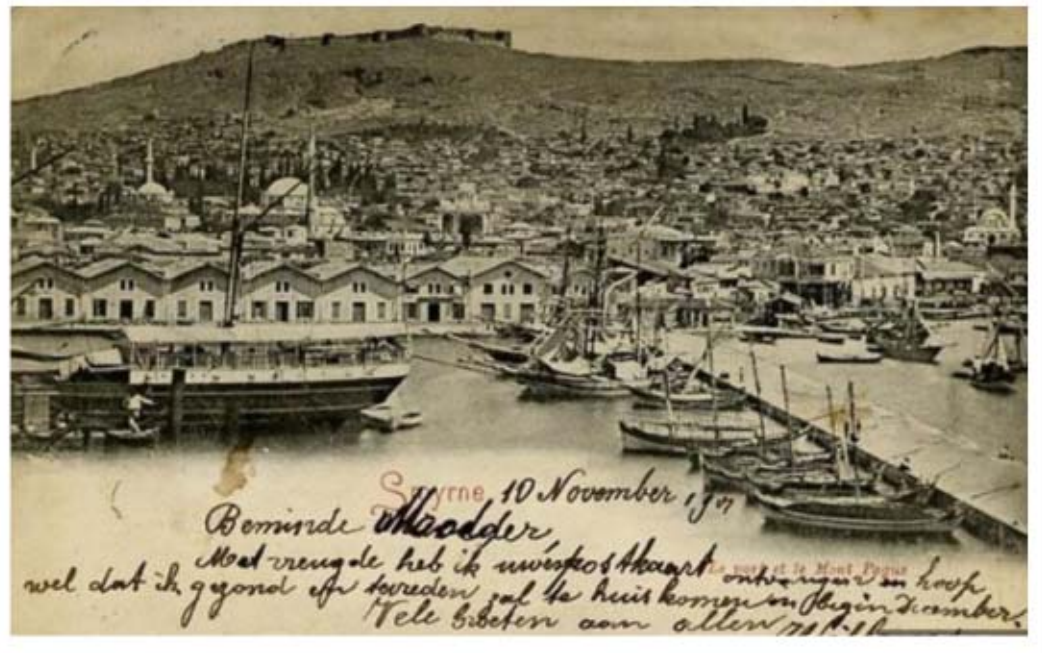
yönetme yetkisini önemli ölçüde kaybetmiş ve dikkate değer bir kısmı, Avrupa maliyesinin ortak denetimine girmiştir (Quataert, 2006, s. 447-455).

En genel anlamda Tanzimat ekonomisinin temel probleminin, diğer ekonomilerde de olduğu gibi kaynakların sürdürülebilir üretimi ve dağıtım usulleri olduğu söylenebilir. Osmanlı tarihi boyunca kaynakların üretimi ve dağıtımını dahili ve uluslar arası faktörlerce belirlenmiştir. (Quataert, 2006, s.448) Dönemin bir diğer problemi; sermayenin ve hammaddenin mekansal anlamda hareketliliğinin artırılması ve bunu gerçekleştirecek kontrol mekanizmalarının kurulması olmuştur. Bu problemler iki önemli sonucu ortaya koymaktadır; birincisi yatırım yapan dış ülkelerin Osmanlı coğrafyasından kendi topraklarına katmak istedikleri parçaların kopuşu hızlanmış ve yatırım yapan firmalar açısından kar garantisi sağlanmış diğer yandan da kentsel alanda ortaya çıkan artı değere el koyma fırsatı yakalanmıştır (Avcıoğlu, 1979, 104–108).

Tanzimat Dönemi'nin İzmir kentindeki yansımaları kentin özgün yapısına paralel olarak ticari hayatta ve kentin gelişiminde avantajlı bir tabloya dönüşmüş gibi görünse de ilerleyen yıllarda yabancı odaklı yatırımlar nedeni ile aslında kenti dezavantajlı bir durumun içerisine sürüklediği görülmektedir. İzmir'de Tanzimat Dönemi sürecinde yaşanan gelişmeler bu çerçevede değerlendirilmelidir.

1838 Ticaret Anlaşması öncesine bakıldığında, 18. yüzyıl başlarında Türkiye'den yapılan ithalat, ihracat rakamlarına göre, İzmir'in İstanbul'u dahi geride bırakarak ülke içerisinde ilk sırayı aldığı görülmektedir. Ancak 19. Yüzyıl başlarından itibaren İzmir ticareti için ilk ciddi tehlike çanları çalmaya başlamıştır. 1820 yıllarından itibaren başlayan durgunluk Ege kıyılarında baş gösteren Yunan isyanı ile gitgide artmıştır. Bunun yanında Karadeniz ticaretin hareketlenmesi ve İzmir'den ihraç edilen aynı tür ticaret mallarının diğer limanlardan da sağlanabilmesi ile yüzyıllar boyunca Anadolu'nun tek limanı olan İzmir bu özelliğini kaybetme tehlikesi ile karşı karşıya kalmıştır (Gürsoy, 1993, s. 108).

Bu dönemde imzalanan 1838 Ticaret Antlaşması ve ardından imzalanan benzer antlaşmalar ile Osmanlı Devleti yapısı geri dönüşü olmayan bir sisteme girmiştir. İzmir’de bu dönemden itibaren sektörel açıdan tarım ürünleri ihracatın temel kalemi olmasına rağmen, tarıma yapılan yatırım düşük seyretmiş, bölgeye giren kapital tarım ve sanayi alanlarına değil ‘demiryolları’ gibi olabildiğince risksiz kazanç alanlarına yönelmiştir. Yatırım anlamı taşıyacak tek uygulama alanı olan su, havagazı, elektrik, tramvay gibi altyapı uygulamaları ise bir yandan mekanın yeniden organizasyonunu oluşturmuş, diğer yandan da yarattığı ve doğrudan el koyduğu tekel rantları yoluyla yeni birikim düzeninin temel eksenini oluşturan derin izler çizmiştir. İzmir’de yaşanan bu gelişmelerin ardında cumhuriyete kadar sürecek olan açıkça adı konulmamış bir planın evrelerinin de yaşanmakta olduğu görülebilmektedir (DEÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, 1996, s.8).

Şekil 3.7 İzmir 1900’lerin başı (http://wowturkey.com/t.php?p=/tr38/Yucel_6.jpg)

Bu dönemde İzmir kentinin özellikle ticaret anlamında büyük aşama kaydetmesi iç göç yanında özellikle yabancı iş adamları, ülke temsilcileri ve ailelerini kente çekmiştir. Bu gelişme İzmir’in çağdaş Avrupa kentlerine benzer bir gelişim göstermesine neden olmuştur. Altyapı, ulaşım, eğitim, sağlık, sosyal hayat vb. bu gelişimin temel ayaklarıdır. Ancak burada üzerinde durulması gereken nokta; yapılan

tüm yatırımların yalnızca yabancı sermaye gruplarının üretim bilgisine dayalı olarak ortaya çıkması ve mekansal olarak dağılım göstermesidir. Bu kurgu uygulama aşamasında avantajlı görünse de cumhuriyet dönemi ile birlikte aslında büyük bir dezavantaj yarattığı süreç içerisinde ortaya çıkmıştır.

19. yüzyılın ilk yarısına gelindiğinde İzmir'in dış ticaret yapısını belirleyen iki önemli gelişme söz konusudur. Bunlardan birincisi 1825'te Levant Company'nin kendisini dağıtması ve 1838 İngiliz Osmanlı Ticaret Antlaşmasının yürürlüğe girmesidir. Levant Company'nin dağılmasından sonra İngiliz ticaretinin yerel temsilcileri Levant ticaretine de hakim olmuşlardır. J.B.Giraud, Charlton, Whittall, Forbes, Charnaud ve La Fontaine gibi aileler, İzmir'de 1825 sonrasında yükselmiştir. Böylece yörede Levanten kapitali oluşmaya başlamıştır (Tekeli, 1992, s.130).

Şekil 3.8 Levantenlere ait binalar

(<http://wowturkey.com/forum/viewtopic.php?t=3234&start=10>)

İzmir'in 19.yüzyıl ortalarına kadar ne hinterlandı ile bağlantısını sağlayacak muntazam yolları, ne de gemilerin yükleme-boşaltma yapabileceği bir rıhtımı bulunmaktaydı. Ancak 19. yüzyılın ikinci yarısında kentte Levant kapitalin oluşması paralelinde özel bir imtiyazla İngilizler tarafından başlatılan İzmir-Aydın ve İzmir-Kasaba olmak üzere iki büyük hattın oluşan demiryolları faaliyetleri hem bölgenin iki nehir vadisi boyunca art bölgesinde bulunan tarım ürünlerini ve maden zenginliklerini toplamış hem de kent merkezinde bir kontrol noktası yaratmıştır (Kıray, 1998, s.4). İngilizler tarafından 1863'te İzmir- Kasaba demiryolunun da tamamlanması ile Bornova, Buca ve Karşıyaka bölgelerine de özel statülü demiryolu hatları çekilmiş ve bu bölgelerde ağırlıklı yabancıların yaşadığı banliyöler oluşmuştur. Bu banliyölerin kent merkezi ile ilişkisini kurmak ve merkez çeperlerinde de kontrol sağlamak açısından Basmane Bölgesinde yeni bir gar konumlandırılmıştır.

Şekil 3.9 Liman Yapımı-1870 (<http://wowturkey.com/forum/viewtopic.php?t=3234&start=280>)

Bu önemli demiryolu bağlantıları hammadde erişimini kolaylaştırınca ihracat ve ithalatta meydana gelebilecek artışlara cevap verebilmek için bir rıhtım inşasına başlanmıştır. 17.yy başında İzmir kentindeki tek liman Anafartalar Caddesi'nin sınırlarını çizdiği iç denizde yer almakta iken 1867'de yeni limanın kullanıma açılmasıyla imparatorluk belki de en güzel ve muntazam rıhtıma sahip olmuştur. Bu dönemde İngiliz tüccarların kurdukları şirket, uzunluğu 4 km, genişliği de 280 m. olan İzmir limanı ve liman boyunca tramvay hattı inşasını üstlenmişlerdir. Süreç içerisinde bir Fransız şirketini ortak edinmiş ve kıyının üçte ikisini kaplayan bahçeli villaların yarattığı baskı gücü karşısında yapım işini ancak kıyıda yeni dolgu alanları oluşturarak çözmüştür. 1856'da aldıkları imtiyaz ile 1861'de hattın ilk kısmını 1866'da ise tamamını kullanıma açmışlar, 1880'de ise yeni gümrük binası ve limanı tümüyle tamamlamışlardır (DEÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, 1996, s.7).

3.1.4 Savaş Dönemleri

Savaş dönemleri kentleri mekansal ve ekonomik yönden çöküntüye uğratan uzun ve sancılı yıllar olarak geçmiştir. Ekonominin zaten çıkmazda olduğu 1. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı yılları tüm yoksunlukları daha da ağır hale getirmiş, halk yoksullaşmış, gerilemiştir. Savaş yılları boyunca askeri ihtiyaçlara ayrılan devlet bütçesi nedeniyle sosyal yapıda ciddi deformasyonlar meydana gelmiştir. Bir taraftan temel yaşam gereksinimlerine dahi ulaşmakta zorluk çeken halk diğer tarafta ise savaş yıllarının spekülatif ekonomik yapısını kullanarak zenginleşen zümre arasında büyük bir toplumsal yarıma yaşanmıştır. Bu dönemde ticaret ve sanayi durma noktasına gelmiş, daha önceki dönemlerde üretim mekanizmalarına dahil edilmemiş olan Müslüman Türk işadamları üretime sıfırdan başlamak durumunda kalmıştır.

3.1.4.1 1. Dünya Savaşı Dönemi (1916-1919)

Birinci Dünya Savaşı sıralarında Osmanlı İmparatorluğu'nun mirası bölüşülmeye başlanmıştı. Buna göre Ege Bölgesi'nin Yunanlılara verilmesine karar verilmiş ve 15 Mayıs 1919'da Yunanlılar İzmir'e girmiştir. İşgal yılları İzmir için büyük kayıpları da beraberinde getirmiştir. İzmirli Türklerin bir kısmı İzmir dışına kaçmış, gençlerin

büyük kısmı ise Milli Mücadeleye katılmak üzere Anadolu'ya gitmiştir. Yabancı iş çevreleri de Yunan işgalini önlemeye çalışmışlarsa da büyük felaketin önüne geçememişlerdir. İşgal sonrasında gümrükteki mallar ve şehirdeki bazı mağaza ve dükkanlar tamamen yağma edilmiştir. 3 yıl süren işgal yıllarının sona ermesi ile birlikte şehrin yönetimi ve ekonomisi yüzyıllar boyunca devam eden dışa bağımlılığı sona ermiştir.

3.1.4.2 Kurtuluş Savaşı Dönemi (1919-1923)

Önce Avrupa'yı sonrada dünyayı birbirine katan ve 20. yüzyılın “felaketler yüzyılı” olarak anılmasına neden olan dünya savaşlarından en çok yara alan kentlerden biri de İzmir olmuştur. İzmir'in işgali, ulus belleğinde adeta simgeleşen bir yurt zaferi olma özelliği ile Türkiye'nin yakın tarihinin ve İzmir Öyküsünün en önemli olaylarından birisidir. Bu işgal Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda yenilmiş olan Osmanlı Devleti'nde, artık bütünüyle teslimiyetçi bir siyasi politikanın içine girdiği bir sırada, Rum-Yunan ortak propagandasının ve faaliyetlerinin, sonunda, İtilaf Devletleri'nden İtalya'nın ve Fransa'nın düşüncelerini etkilemeleri ve kendi lehlerinde karar vermelerini sağlamaları sonucunda gerçekleştirilmiştir. Osmanlı Devleti hükümdarlarının ülke çıkarlarıyla uyuşmayan tavırları, bu dış politikaların ve niyetlerin gerçekleşmesine ortam hazırlamıştır. İzmir'in 15 Mayıs 1919 günü, işgalcilere teslim edilmesiyle, İzmir ve taşrada daha önce zaten temeli atılmış hararetli bir örgütlenme başlamış; ardından işgalinin ardından Batı Anadolu'da zayıf ve son derece dağınık olarak başlayan Türk Direnişi giderek güçlenmiş ve bu hareket karşısında Yunanlılar peş peşe yenilgiler almışlardı (Böke, 2006, s.51).

Bununla birlikte, İzmir halkının işgale direnişi, yalnızca İzmir'de bu kara günlerin sona erdirilmesi için değil, Türkleri Mustafa Kemal Atatürk'ün etrafında kenetlenerek, kendi bağımsızlık savaşlarını verme kararlılığına itmesiyle olumlu bir misyona dönüşmüştür. Milli Mücadelenin en anlamlı ve etkili kıvılcımı olan bu direniş ile içerden destekli dış mihrakların, Türk varlığını ortadan kaldıracak faaliyetlerinin önü alınabilmiştir.

Savaşın yarattığı yıkım nedeniyle gerek resmi tarih, gerekse anı literatüründe o günlerde İzmir’de neler yaşandığına dair pek fazla ifadeye rastlanmamakla birlikte şehrin neredeyse dörtte üçünü yok eden İzmir Yangını ardından kentin geçirdiği büyük felaket, kent merkezi nüfusunun 350.000’den 130.000’e düşmesi, İzmir’i İzmir yapan pek çok yerin içinde olduğu 250 ha.lık bir alanın yok olması, yıllarca sürececek bir yeniden yapılanma süreci, mübadeleler, iç göçler vb. daha pek çok ve etkisini uzun vadede gösterecek sorunlar ile İzmir’in asıl sancılı yıllarının habercisi olmuştur.

3.1.4.3 Büyük İzmir Yangını

İzmir tarih boyunca büyük yangınlar ile defalarca harap hale gelmiş ve yeniden yapılandırılmışsa da kente en fazla zarar veren ve şehrin büyük bölümünü yok eden yangın muhakkak ki, İzmir’in kurtuluşundan hemen sonra 13 Eylül 1922’de başlayan İzmir yangınıdır. Kentin silüeti ve fiziksel yapısı bu felaket sürecinde ve sonrasında değişmiş ve yeniden oluşmuştur. 1922 yangını yarattığı ekonomik kayıpların yanı sıra kentin anısal değerlerini de kül etmesi nedeni ile kent tarihindeki izlerin en derinlerindedir.

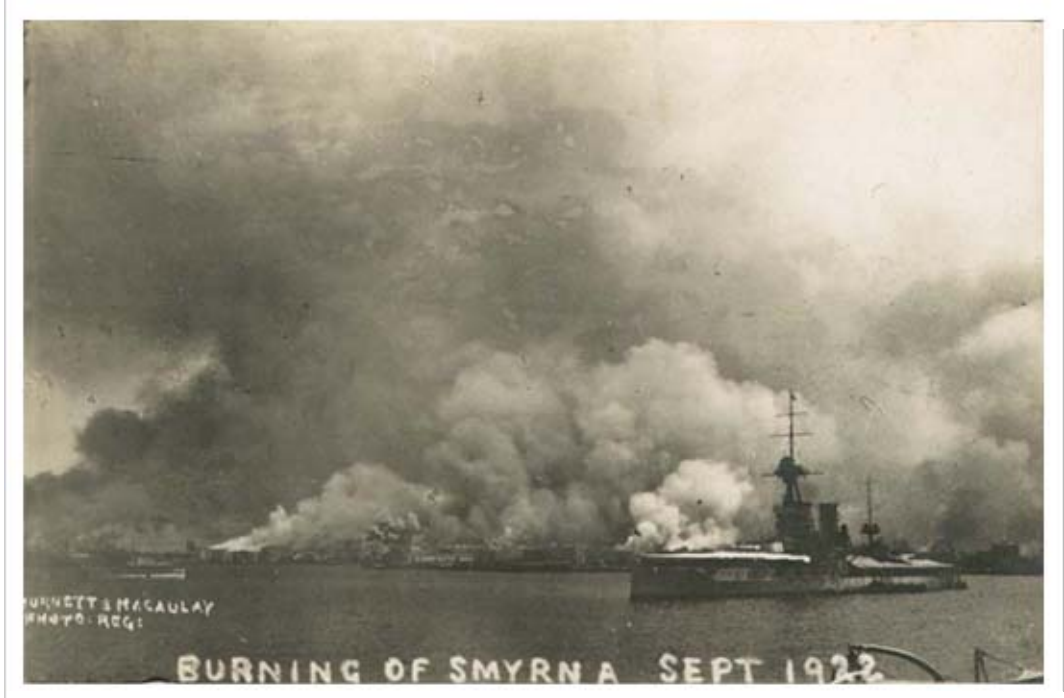
1922 yangını sonrası I. Kolordu Komutanı İzzettin Paşa tarafından hazırlanan raporda 20-25bin civarında yapının tahrip olduğu belirtilmiştir. Yangın kıyı boyunca yaklaşık 2.5 km uzunluğunda ve bir kilometre derinliğindeki bir bölgeyi etkilemiştir ki; yaklaşık 2.5 milyon metrekaarelik bir alanı kapsamaktadır. Belirtilen alan kentin Türk Mahalleleri dışında kalan bölümünün dörtte üçüydü (Serçe, Yılmaz ve Yetkin, 2003, s.15-16).

Yangından Frenk Mahallesi mağazalarının yanında birçok ticari işletme, finans kurumları, I. Kordon’da faaliyet gösteren Avcılar Klübü, Sporting Club ve tiyatrosu ile Cafe de Jardin, Cafe de Paris, Pathe Sineması, Kraemer Tiyatrosu, Kraemer Palas ve aynı binanın üst katındaki Clup Hellenique gibi İzmir’in soysal ve kültürel hayatındaki prestijli mekanlar; ticaretin kalbi olan liman bölgesi, Pasaporttan

Gümrüğe kadar kıyı bandı işletmeleri büyük ölçüde etkilenmiş, tamamına yakını ortadan kalkmıştı (Serçe, Yılmaz ve Yetkin, 2003, s.61).

Büyük Yangının arkasında bıraktığı ve kentin ortasında geniş bir alana yayılan harabelik önce temizlenmeyi ve ardından planlı bir şekilde imar edilmeyi beklemekteydi. Yangın yeri kent için önemli bir salgın hastalık tehdidi, asayişsizlik ve unutulmak istenen bir geçmişin acı anısı olarak değerlendiriliyordu (Serçe, Yılmaz ve Yetkin, 2003, s.61).

Bu felakete 18. Yüzyılın yarısı ile 19. Yüzyılda gelişen merkezi iş muntıkası tamamen yanmış ve nüfus yarı yarıya azalmıştır. Günümüzde dahi haritalarda okunabilen, Anafartalar Caddesi'nin çevrelediği geleneksel kent merkezinin dar ve grift sokakları ile Kültürpark'a kadar uzanan yeniden inşa edilmiş geniş caddeler ve yeni binaların oluşturduğu tezat 1922 yangınının en açık belgesidir (Kıray, 1998, s.95).

Şekil 3.10 13 Eylül 1922 Yılında Başlayan Yangının Bir Bölümü

(http://wowturkey.com/t.php?p=/tr38/Yucel_burning_izmir.jpg)

Yangının çıkış biçimine ilişkin farklı görüşler bulunmaktadır. Rumlar ve Ermeniler Türklerin yaktığını, Türkler de tam tersini iddia etmektedir. Kentteki yangınla ilgili açıklanan en önemli raporlardan biri olan İzmir İngiliz Kilisesi Papazlar Meclisi başkanı Charles Dobson ile bu kiliseye bağlı papazların da içinde bulunduğu ve hepsi de o bölgenin sakinleri olan İngiliz üyelerden oluşan bir komitenin raporudur. Bu raporda yangının sorumluluğu Müslüman olmayan unsurların kentten atılması maksadı ile şehri ateşe veren ve fanatizmi üç günlük yağmalama ile süren Türklere yüklenmektedir (Umar, 1974, s.325-328). İkinci en önemli belge; İzmir’de sigorta şirketlerinin kurduğu itfaiye teşkilatının müdürü olan Avusturyalı Paul Grescovich’in yangın hakkında hazırladığı ve resmi makamlara verdiği rapordur. Raporda yangının Ermeni mahallesinden çıktığı detaylı bir şekilde belirtilmektedir. Bunun yanında tanıklar, yangın çıktığında Alsancak’ta olduklarını ve Rumların pamuk yastıkları yakarak pencerelerden attıklarını ve bütün mahalleyi ateşe verdiklerini aktarmaktadır. Bunun sebebinin Rumlar’ın bu bölgede daha önce tehciye maruz kalıp geri döndüklerinde Türkleri kendi evlerinde buldukları için belki de bu sefer evlerini onlara sağlam bırakmak istememiş oldukları düşünülebilir (Böke, 2006, s.59).

Falih Rıfki Atay ise, ‘Çankaya’sında, ‘İzmir Yangınında Türklerin payından dolayı pişmanlığını dile getirmiş; bunun kuru kuruya bir tahripçilikten öte geçmişten beri süregelen aşağılanmışlık duygularıyla azınlıklara ve Hıristiyanlığa ait kısacası yabancı olan her şeyden kurtulma duygusunun etkisi ile İzmir’in arsalar haline getirilmesinin Türklüğü korumakta yeterli olup olmadığını sorgulamıştır’. Sonuç olarak Böke’nin de belirttiği gibi ‘İzmir Yangını’nda ateşin herkesin elinde bir silaha dönüştüğünü düşünmek pek de zor değildir (Böke, 2006, s.57- 60).

3.2 Erken Cumhuriyet Dönemi (1923-1938)

Savaş dönemleri ve felaketler ile geçen uzun yılların ardından Erken Cumhuriyet Dönemi cumhuriyetin kurulduğu 1923 yılı ile başlayan ve iki önemli dayanak üzerine kurulan bir modernite projesi olarak değerlendirilebilir. Bunlar ulus-devlet ideolojisi ve buna uygun bir birikim tarzının yapılandırılmasıdır. Bunun için

ideolojik düzlemde Osmanlıdan ciddi bir kopuşun sağlanması ve dünya kapitalist sistemi ile bütünleşmesi gerekmektedir. Osmanlı'dan kopuş ancak büyük bir unutulmuş ile mümkün olabilecektir. Birikim düzeninin yeniden yapılandırılması hususundaki sorun ise temelin Osmanlı'dan kalma artık- izler üzerine kurulma zorunluluğudur (DEÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, 1996, s.10).

Bir yandan Cumhuriyet Türkiye'sinin büyük unutulmuşu gerçekleyecek devrimleri, kapitalist dünya sistemi tarafından bütünleşmeye giden yolda olumlu birer adım olarak görülürken, Osmanlı'dan devralınan artık izlerin tasfiyesine yönelik çabaların yarattığı çatışmayı simgelemesi açısından 1923 tarihinde yapılan İzmir İktisat Kongresi hükümet üzerinde bir yaptırım gücü taşımamasına karşın döneme ilişkin iktidar ilişkilerinde egemen olan tarafları dolayısıyla da seçilen ekonomik politikaları açıklaması yönünden önem taşımaktadır. Osmanlı'nın son dönemlerinden beri güçlenerek gelen ticaret sermayesinin etkinliği altında kongreden çıkan kararlar 1929'a kadar sürecek temel tercihlerin ağırlıkla dış ticarete liberal tutuma öncelik tanıyacağını vurgulamaktadır (Afetinan, 1989, s. 4-8).

3.2.1 Savaşlar Sonrası İzmir'in Genel Görünümü

1923 yılına gelindiğinde Türkiye dokuz yıl savaşlara sahne olmuş ve en zengin tarım bölgeleri 1919 yılından beri işgal altında kalmıştı. Ekonomideki çöküntüyü doğuran en önemli faktör işgücü yetersizliğidir. İşgücündeki darlık ve Türkiye'den ayrılanlar tarafından terk edilen topraklar, 1923 yılı tarım üretim düzeyinin düşmesine neden olmuştur (Gürsoy, 1993, s. 132).

Osmanlı'dan kopuş sürecinin de resmen yaşamaya başlandığı bu dönem kısaca şöyle özetlenebilir: bu dönemde birbirleri ile zayıf ulaşım ilişkileri bulunan Anadolu kentlerinin çoğu yakılmış, tahrip edilmiş, zaten yetersiz olan altyapıları neredeyse yok olmuştur. İktisadi ve sosyal açıdan bakıldığında; Gayri Safi milli gelirin %67'sini tarım gelirlerinin, %23'ünü hizmet gelirlerinin, %10'unu ise sanayi gelirlerinin teşkil ettiği; toplam nüfusun %82'sinin kırsal alanda yaşadığı; okuryazarlık oranının ancak %11'i bulunduğu görülmektedir. İmparatorluk dönemi borçlarının 2/3'ünün yeni

yönetim tarafından kabul edilmiş olmasının ekonomide yarattığı ağır ise yük tüm yoksunlukları biraz daha ağırlaştırmaktadır (Gürsoy, 1993, s. 160).

Öte yandan ülkenin uzun savaş yılları ve ardından geçirdiği yıkımdan daha büyük engelleri bulunmaktadır. Sermaye ve sanayinin yetersizliği toplumsal sınıfların da oluşamamasına neden olmuştur. Yeni bir dönem başlarken; ne işçi sınıfı, ne de burjuvazisi oluşmuş devlet aynı zamanda sermaye darlığı, milli pazarının ve tecrübesinin olmaması nedeniyle ticarete de parlak sayılmamaktadır. Nüfusta, dolayısıyla işgücünde azalma, yeni rejime karşı belli bir ölçüde varlığını koruyan muhalefet, hukuksal yapının engelleyici ve yetersiz özelliği ulaşılmak istenen çağdaş uygarlık hedefi önündeki en büyük engellemektedir (Serçe, Yılmaz ve Yetkin, 2003, s.8) . İmkânsızlıklarla dolu bu tabloda elde; yeniden özgürlüğüne kavuşmuş, ulus olma yolunda çabalayan ortak bir kültürün insanları ve modernleşme arzusu kalmaktadır.

3.2.1.1 Mekansal Yapı

Uzun yıllar süren ve zor koşullar altında kazanılan Kurtuluş Savaşı'nın ardından yeni bir döneme girerken harap bir ülke, çökmüş bir ekonomi ve onarımı bekleyen pek çok kent ile karşı karşıya kalınmıştır (Batur, 1998, s. 209). Her yer yanmış yıkılmış, bağlar bahçeler sökülmüş, tüm köy ve kentler harabe haldeydi. Türk tüccarları önceden tamamı ile gayri Türklerin elinde bulunan ticaret mekanizmalarını ellerine alarak işletmeye koyulmuşlardır. Makedonya'dan, Arnavutluk'tan, Adalardan ve daha pek çok Rumeli toprağından göç edenler muhtelif yerlere yerleştirilmişlerdir. Ekonomik buhranın etkisiyle liman ticaretinde büyük ölçüde azalma görülmüşse de krizin etkileri azaldıkça ihracatta yeniden olumlu bir gelişim görülmeye başlanmıştır (Cumhuriyetin 15. yılında İzmir, 1938, s.59).

3.2.1.2 Demografik Yapı

İzmir'in Kurtuluş sonrası nüfus hareketliliği iki yönlüdür. Birincisi; yangın, uzun süren savaşların getirdiği çeşitli sıkıntılar, ticari ayrıcalıkların ortadan kalkması ve göç anlaşmaları nedeni ile Rum ve Ermeni grupların bölgeden ayrılmaları, ikincisi ise Rumeli'den getirilen otuz binden fazla mübadil ve harikzedenin İzmir'e yerleştirilmesidir. Bölgeden ayrılanların geride bırakmak zorunda kaldıkları taşınır ve taşınmaz türden terk edilmiş mallar ilgi çekici olmuş ve İzmir gibi bölgelere yönelik göçlerin artmasında önemli rol oynamıştır (Berber, 1997 s.318). 13 Ekim 1923'te kurulmuş olan Mübadele İmar ve İskan Vekaleti'nin çalışmalarına göre bütün Türkiye'de terk edilmiş ev sayısı 100.000 iken bunun 10.200'ü İzmir'de bulunmakta; ayrıca dükkan ve mağaza, fabrika, hamam, hastane ve küçümsenemez oranda bağ bahçenin de terk edildiği belirtilmektedir (Arı ve Diğerleri, 1992, s. 274). Bu dönemde Yunanistan'dan gelen Türklerin büyük bir kısmının İzmir'de yer seçtiği hatırlanır ise boş konut stoğunun yeni gelenlerin iskanı açısından önemli bir olanak olarak değerlendirilmesi mümkün iken yeni toplu iskan alanlarının oluşturulması yoluna gidilmiştir (DEÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, 1996, s.14).

İzmir'in cumhuriyet öncesi dönemine ilişkin nüfus bilgisi değişik dönemlerde çıkan yangınlar nedeniyle oldukça sınırlıdır. Buna karşın gerçek anlamda nüfus sayımlarının cumhuriyetin ilanından sonra yapılmaya başlandığı görülmektedir. Nitekim Türkiye'de ilk nüfus sayımı 1927 yılında yapılmış, 1935 yılından sonra ise her 5 yılda bir tekrarlanmıştır. Dönemler itibariyle incelendiğinde İzmir ili nüfusu dönem öncesine göre büyük ölçüde azalsa da cumhuriyetin ilanından sonra yapılan ilk sayım yıllarına oranla daha sonraki yıllarda büyük bir artış göstermiştir

Kurtuluş Savaşı'nın bitiminde savaşın amaç, kapsam ve niteliğini belirleyen olguların en önemlilerinden olan ulusçuluk kavramının yerleşip olgunlaşması, gelişmesi evrelerinde etnik ve kültürel yönden özdeşleşmede yoğun ve kitlesel göç hareketlerinin etkin bir rol oynadığı bilinse de göçü en yoğun biçimde yaşayan kentlerin başında gelen İzmir'in toplum yapısının bu olgudan olumsuz etkilendiği yadsınamaz (Arı ve diğerleri, 1992, s.273).

3.2.1.3 Ekonomik Yapı

Cumhuriyet'in ilanıyla, pek çok alanda gelişmelerin başladığı ülkede; 1923 -1950 döneminde modernleşme akımı ile ekonomik koşullar sürekli yön değiştirmiştir. 1923 yılından dünya ekonomik bunalımının yaşandığı 1929 yılına kadar geçen ve liberal dönem olarak adlandırılan dönemde, özel sektör yatırımlarına ağırlık veren dışa açık bir ekonomi politikası izlenmiştir. 1929 yılından, 1939 yılında kadar geçen ve devletçi dönem olarak adlandırılan dönemde ise, yatırımlar daha çok devlet eliyle gerçekleştirilmiş ve özel girişimciden çok devlete güven duyulmuştur. 1923–1950 yılları arasına damgasını vuran 2. Dünya Savaşı'nı da içeren, 1939–1950 arasında geçen süre ise, ekonomik alt yapının yenileştirilmesi ve sanayileşme girişimleriyle başlayan çabaların yerini içe dönük bir ekonomi politikasına bıraktığı yıllar olmuştur (Osman, 1998, s. 40).

Cumhuriyet dönemi ile İzmir ekonomik açıdan yeni bir ilişki ağına girmiştir. Alışageldiği kendine özgü kozmopolit ama içine kapalı ticari kimliğinden sıyrılarak ülkesel ekonomiye entegre olan, üstelik yeni bir devletin iktisadi politikalarının belirlenmesine ev sahipliği yaparak bu yeni döneme öncülük etme ve dahası ileride ulusal bir iktisadi merkez olma sorumluluğunu da üstlenmiştir. Ancak İzmir için bu pek de kolay olmamıştır (Gürsoy, 1993, s. 159). Frenk, Ermeni ve Yunanlı işadamları ve tüccarların önemli bir kısmının terki ile İzmir mekansal olanaklar, ekonomik birikim ve deneyime dayalı üretim bilgisinden yoksun kalmış, yıllar boyu üretim sektörlerinin dışında kalan Müslüman Türk İşadamları bir anlamda sıfırdan başlamak zorunda kalmıştır (Göksu, 1989).

Ekonomideki gelişmelerin yanı sıra uygulanan modernleşme projesi ile toplumsal ve sosyal yaşamda ortaya çıkan hızlı değişimi kent mekânlarında da görünür kılmak amacıyla, kısıtlı mali olanaklara rağmen cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren kentin yeniden imar edilmesi konusuna öncelik verilmiştir. Kurtuluştan sonraki öncelikli konuların arasında yangının kentin ortasında yarattığı harabeliği temizleyip ardından planlı bir şekilde imar etme hedefi yer almaktadır. Keza bu alan kent için önemli bir

salgın hastalık ve asayişsizlik tehdidi; unutulmak istenen bir geçmişin acı anısı olarak değerlendirilmiştir (Serçe, Yılmaz ve Yetkin, 2003, s. 61).

3.2.1.4 Sosyal Yapı

Bu dönemde yeni bir sosyal ve ekonomik kapitalin yaratılması hedeflenmiştir. Bunun sağlanıp modern bir ulusun kurulabilmesi için de önceki dönemden kalan çoklu kimlik kalıntılarından arınmak hedeflenmiştir. Hemen hemen her alanda tanık olunan kozmopolit görüntüyü parçalayarak bunun yerine Türklük kimliği etrafında biçimlenmiş yeni ulusçuluk kavramının güçlenmesi ile devlet kendi ulus imgesi, erki ve ekonomik gücü ile yarattıklarından gurur duymaktadır. Ancak her ne kadar Osmanlı'dan kopmaya çalışılsa da yeni üretim süreçleri Osmanlı'nın izini tam manasıyla silip üzerine yeniden inşa edecek güce sahip olmadığından yine eldeki imkânlar değerlendirilmiş yeni birikim süreçleri mekansal olarak Osmanlı dokusu üzerinde cereyan etmiştir (Göksu, 1989).

Sosyal açıdan ise bir taraftan Osmanlı'dan ve geleneklerden kopma olgusu yaşanırken bir taraftan da ülkede ulusal bilincin oturtulmaya çalışıldığı bu dönem çağdaşlaşma ideolojisi ve kentlere kazandırılmaya çalışılan modernlik imgesinin etkisi altında hareketlenen imar faaliyetlerine sahne olmuş, dolayısı ile kentlerin özgün karakterinde ilk önemli değişikliklerin meydana gelmiştir (Benzergil, 2006, s.26).

3.2.1.5 Yasal ve Kurumsal Yapı

Cumhuriyet öncesi dönemde, özellikle de Tanzimat döneminde bir takım reformist imarlaşma faaliyetleri yapılmışsa da bu faaliyetlerin planlama kapsamında yapıldığını söylemek mümkün değildir. Cumhuriyet Dönemi ile birlikte dönemin ideolojisi gereği sosyal yaşamın yeniden üretimi adına hedeflenen mekansal düzenlemelerin gerçekleştirilebilmesi için planlamanın temelini teşkil edecek çok önemli yasal düzenlemeler yapılmış ve kurumsal yapı hızlı bir şekilde oluşturulmaya

başlanmıştır. Bu bölüm içerisinde söz konusu düzenlemelerden kentin şekillenmesinde en etkili olanlar kısaca ele alınmıştır.

Cumhuriyetin ilk yıllarında savaş sırasında yangın geçirmemiş kentlerde ciddi bir planlama uygulamasından söz edilememektedir. Bu nedenle büyük yangının İzmir'in imarı konusunda mali yükümlülükleri azaltarak projelerin hayata geçirilebilmesi konusunda bir bakıma olanak yarattığı da söylenebilir. Yangın bölgesinde parselasyonun gerçekleştirilmesi, gerekli istimlak işlemlerinin tamamlanması, yangın yerlerindeki molozların temizlenmesi vb. uygulamaların hayata geçirilebilmesi için gerçekleştirilen hukuksal düzenlemelerden biri Cumhuriyet dönemine Osmanlı Dönemi'nden intikal eden ve 1925 yılında yeniden düzenlenen Ebniye Kanunu'dur. Bu kanun ile Kurtuluş Savaşı'nda, özellikle de Batı Anadolu'daki yanan-yıkılan kentlerinin imarı yönünde yeni plan yapma görevi belediyelere verilmiştir. Ancak kanunun uygulandığı dönem içerisinde planlama çalışmaları yasal bir çerçeveye oturtulamamış ve bu kanun 1933 yılında 2290 sayılı Belediye Yapı Yollar Kanunu ile kaldırılmıştır (Dinçer ve Akın, 1994, s.24).

1925 tarihli 583 sayılı İstimlâk Yasası dönemin diğer önemli yasal oluşumlarından biridir. Kamulaştırma düzenlemelerini ele bu kanunun bugün hala önemini korumasının nedeni kamulaştırmanın vergi değeri üzerinden yapılmasını öngörmesidir. Kentsel rantın denetim altında tutulmasını sağlayan bu uygulamalar sırasında yine de imar hukuku korunmuş, mülk sahiplerinin mağduriyetlerini engelleme yönünde çeşitli önlemler alınmıştır.

1925 yılında çıkarılan 642 Sayılı İmar Yasa yangın yerleri hakkında belediyelere daha rahat hareket edebilme olanağı sağlamıştır. Kanun 150'den fazla binası yanık durumda olan yerlerde belediyelerce yeni planların hazırlanmasına, bu yangın alanlarının tarla sayılmasına, planda yeniden parsellenmiş arsaların ise açık arttırma ile satışa sunulmasına hükmetmiştir. Bu açıdan bakıldığında İzmir'in imarında yeşil alan ve kamu binaları için ayrılmış bölgeler dışında parsellenerek satılan adaların arsa satışları büyük ilgi görmüş, yangın alanında 1925'te 5 olan yeni inşaat sayısı, üç sene içerisinde 402'ye yükselmiştir.

1876 yılına ait Vilayetler Belediye Kanunu 1930 yılında çıkarılan 1580 sayılı Belediye Yasası ile geliştirilmiştir. İlk kez merkezi yönetim belediyelere harita yapmak, kadastro çıkarmak, imar planı yapmak ve daha önemlisi 5 yıllık imar programları yapmak gibi önemli sorumluluklar yüklemiştir. Aynı yıl içerisinde çıkarılan Umumi Hıfzısıhha Kanunu ile yirmi bin ve üstü nüfusa sahip yerleşmeler için 3 yıllık süre içerisinde plan yapma zorunluluğu getirilmiştir (Baran, 2003, s.47).

1933 yılında 2290 sayılı Belediye Yapı ve Yollar Kanunu kent planlamasına ilişkin detaylı açıklamalar içeren planlamanın nedenleri ve yöntemlerini belirten eğitimsel bir içeriktedir. Bu kanun kentlerin ortalarından çağdaş görünümlü yollar geçirilmesi adına yerleşim özellikleri gözetilmeksizin, çıkmaz sokakların kaldırılması ile tarihi sokak strüktürlerinin bozulmasına yol açmıştır. Aynı yıl kanunlarından 2301 sayılı Belediyeler Bankası Kanunu'nun çıkarılması ile günümüze İller Bankası olarak gelebilmiş Belediyeler Bankası kurulmuştur. Bu kurumsal oluşum hem teknik hem de finansal anlamda belediyeleri güçlendirmek için kurulmuş, batıda dahi örneği bulunmayan özgün bir yapı olarak önem kazanmıştır (Batur, 1998, s.215).

1934 yılında çıkarılan 2711 sayılı istimlak yasaı ile bundan 9 yıl önce çıkarılmış olan yasa üzerinde bir takım değişiklikler yapılmıştır. Kanunun En önemli noktası vergiye esas matrah üzerinden 10 katı ödemeler ile dönemin rant ve baskı ortamını net bir şekilde belgelemesidir.

1938 yılı önemli yasal düzenlemelerinden Mühendislik ve Mimarlık Kanunu plan yapımında ve uygulamada mühendis ve mimarların rol alması zorunluluğunu getirmiştir. Ancak o dönemde şehircilik alanında teknik işgücü eksikliği nedeni ile önceleri yabancı uzmanlardan destek sağlansa da giderek yerli uzman sayısında artış görülmüştür (Baran, 2003, s.47).

Yukarıda söz edilen yasalar ile belediyelerin kendilerinden beklenen görevleri dönemin koşulları, kaynak yetersizlikleri, teknik donanımsızlık ve bilgi eksikliği gibi

nedenlerle zamanında yerine getirememeleri üzerine bu kez merkezileşme eğilimlerinin yeniden başladığı bir döneme girilmiştir. Ayrıca 50'li yıllara gelirken özel sektörü destekleyen bir sürecin ilk işaretleri de görülmeye başlanmıştır.

3.2.2 Savaşlar Sonrası İzmir'de İmar Çalışmaları

İzmir'e her seferinde ağır bedellere mal olan 'yangınlar' kent tarihinde unutulmayacak izler bırakmıştır. Kentin silüeti ve fiziksel yapısı bu felaketler sürecinde ve sonrasında değişmiş ve defalarca yeniden oluşmuştur. 1922 yangınının yarattığı ekonomik kayıpların yanı sıra kentin anısal değerlerini de kül etmesi İzmir tarihindeki izlerin en derinlerindedir. 1922 yangını sonrası hazırlanan raporlara göre 20-25bin civarında yapının tahrip olduğunu, kıyı boyunca yaklaşık 2.5 km uzunluğunda ve bir kilometre derinliğindeki bir bölgenin tahrip olduğu anlaşılmaktadır (Serçe, Yılmaz ve Yetkin, 2003, s.15).

İzmir'de planlama faaliyetleri hedef çerçevesi oldukça geniş tutulmuş ve devlet kontrolünde gelişen planlama pratiğine referanslı bir dönem yaşanmıştır. Bu süreç planlamaya dönük kapsamlı beklentilerin plana olan güveninin bir tür ifadesidir. Dolayısıyla cumhuriyet yönetimi için önem kazanan kentler bu dönemde hem mekansal hem de sosyal planlamaya konu olmuştur. Kentteki yaşam biçiminin çağdaştırılması için planlamanın hedef çerçevesinin ve yetki alanları genişletilmiştir (DEÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, 1996, s.14).

Planlama faaliyetleri ilk olarak Alsancak bölgesinin büyük bir kısmını kapsayan yangın alanlarının planlanmasına ilişkin olarak Fransız uzman Rene Danger ile başlamıştır. Rene Danger'in planı yangından önce çeşitli etnik grupların ağırlıklı olarak ticarete dönük faaliyet alanlarından oluşan bu organik kent dokusuna ilişkin radikal bir değişim öngörmüştür. Plan mekan organizasyonundaki değişikliğin yanı sıra toplum grupları ve gelenekselleşmiş fonksiyonları da bölgeden tasfiye eder görünümündedir. Dönemin Fransız ekolünü yansıtan bu şema; geniş bulvarlar, bunları bağlayan meydanlar, geniş kamu binaları ile bütünleşen büyük yeşil alanlardan oluşmaktaydı (Atilla, 2007, s.16).

Ardından İstanbul, Bursa, Yalova gibi kentlerin imar planlarını hazırlayan Fransız Mimar ve kent tasarımcısı Henri Prost ve Danger kardeşler Belediye komisyonunun hazırlamış olduğu fonksiyonel bölgeleme çalışmasını baz alarak İzmir İmar Planını yeniden hazırlamışlardır. 6 bölge kapsamında hazırlanan Prost-Danger Planı 1925 onaylanarak yürürlüğe konmuştur. Bu dönemde yangın alanında inşa edilen binalardan pek çoğu belli bir estetik kaygıyı da dile getirmekte idi. Bu dönemde inşa edilen, Banca di Roma, Borsa Sarayı, Büyük Kardiçalı Hanı, Osmanlı Bankası, Gazi İlkokulu, yangın sahası dışında kalan Milli Kütüphane ve Sineması ile Türk Ocağı Binası Ulusal Mimarlık Dönemi'ni temsil eden anıt binalardır. Bu gelenekselden uzaklaşmış modern imgelerle yapılan yapılar Osmanlı geleneğinden bina tipolojileri, mekan kurguları ve stilistik özellikleri ile ayrılmaktadır (Bilgin, 1998, s.258).

1910'dan itibaren kent yeniden düzenlenirken oluşan yeni mimari tarz; 'Birinci Ulusal Mimarlık Akımı' olarak nitelendirilmiştir. Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde denenmiş değişik biçimli kemerler, yeni cephe düzenleri, farklı girişler, mermer sütunlar, çini panolar, madeni bezemeler bu akımın bazı karakteristik özelliklerindedir (Atilla, 2001, s.43).

Ancak hemen uygulamaya konan 'Büyük Yol' denen Gazi Bulvarı, Fevzipaşa Bulvarı gibi Punta'ya doğru saçaklanan yollar ve Cumhuriyet Meydanı düzenlemesinden sonra ekonomik bunalımında etkisiyle plan tamamen hayata geçme şansı bulamamıştır. Uygulamada girilen çıkmaz belediyeyi planı yeniden gözden geçirmek üzere yeni bir uzman arayışına sevk etmiş ve anlaşma sağlanan Mimar Jansen'in tamamen reddettiği Prost-Danger Planı 1932'detamamen ortadan kalkmıştır. Dönemin İçişleri Bakanlığı, belediyeden kentin imar ve inşaatını kentin yanmamış bölgelerini de içine alan bir plan çerçevesinde yapmalarını istemiş, bunun üzerine de 1935'te başlayan "Beş Senelik Mesai ve İmar Programı'na dâhil edilerek 40.000 lira tahsisat ayırmıştır (Serçe, Yılmaz ve Yetkin, 2003, s. 65).

Şekil 3.11 Cumhuriyet Meydanı, 1960'lı yıllar (<http://www.bizimizmir.net/iz10.htm>)

Jansen'den Ankara deneyinde görülen olumsuzluklar, Prost'un ise diğer büyük kent planlarıyla uğraşması nedeniyle İzmir'le ilgilenemeyeceği anlaşıldığından 1939 yılı itibariyle Belediye yeni imar planını konusunda arayışlarını sürdürmüş ve sonucunda o dönemde güvenilir bir şehirci olduğu anlaşılan Le Corbusier ile İzmir şehrinin imar planının hazırlanmasına temel olacak bir nazım plan yapması için anlaşmaya varmıştır. Bu konuda yapılan başvuru sırasında II. Dünya Savaşı'nın başlaması nedeniyle İzmir'e pek az gelebilen Le Corbusier ile savaş boyunca ilişki sürmüştür. Ne var ki; Ocak 1949'da İzmir Belediyesi'ne sunduğu rapor ve 22 plandan oluşan 'Yeşil Kent' temalı çalışması parçacı yaklaşımı açısından Danger Planı'nın sorunlarına çözüm bulamamıştır. 1949 yılında Le Corbusier'nin İzmir Belediyesi'ne sunduğu rapor ve 22 plandan oluşan çalışması ilginç bir öneriden öteye gidememiştir. Le Corbusier'nin "yeşil kent" teması etrafında geliştirilmiş İzmir Nazım Planı önerisi kentin tüm tarihsel dokusunun dönüşümünü önerdiği gibi toprak mülkiyetini de tamamen yadsırmaktaydı. Le Corbusier İzmir nüfusunun 2000 yılına kadar 400 000 kişi olacağı öngörüsü üzerine oluşturduğu Nazım Plan önerisinde

(göçün etkisi ile 60'lara gelmeden İzmir'in nüfusu bu değere ulaşmıştır) liman bölgesini Prost-Danger Planında olduğu gibi Alsancak'ta günümüzde olduğu yerde düşünmüş; böylece mevcut sanayi bölgesini de limana eklemişti. Ayrıca Bayraklı- Alsancak arasında Bornova Körfezi boyunca uzanan geniş bir alanın, oluşacak yeni sanayi işletmelerine ayrılması planlanmıştır.

Şekil 3.12 “Gelecekte körfezin çevresine güzelce yerleşmiş bir İzmir düşünüyorum” Le Corbusier (Serçe, Yılmaz ve Yetkin, 2003, s.74)

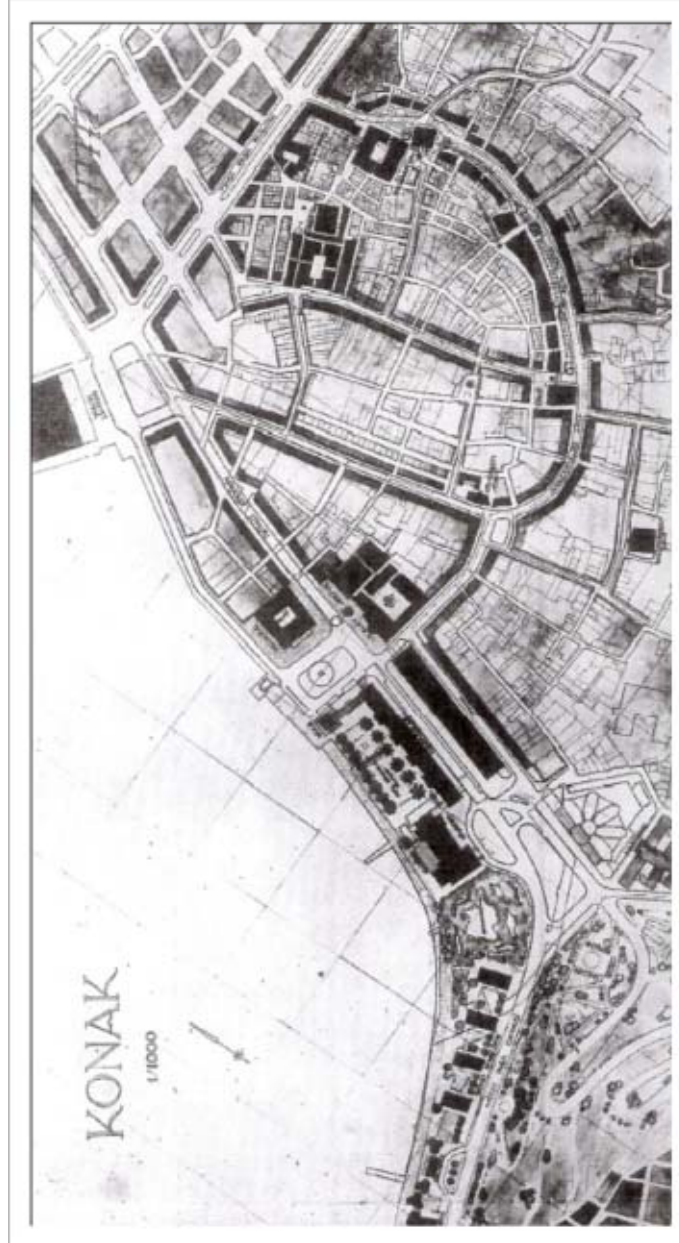
Planda dikkati çeken en ilginç noktalardan biri, “Yeşil İzmir” yaratma yolunda diğer açık alanlara ek olarak Karafatma, Poligon, İnciraltı, Karşıyaka, Bayraklı, Gaziler bölgelerinde yaklaşık 1000hektarlık yeşil alan önerisidir. Le Corbusier mevcut Kültürpark’ın kaldırılarak yerine hayvanat bahçesi kurulmasını önermiştir. Bu haliyle uygulanabilir olmaktan uzak bulunan Le Corbusier planı, 1950’lerdeki yönetim değişikliğinin de etkisi ile üzerinde tartışma bile yürütülmeden rafa kaldırılmıştır (Serçe, Yılmaz ve Yetkin, 2003, s. 65).

Corbusier’nin 50 yıllık plan hedefinin temel stratejisi büyük ölçekli yenilemelerdir. Önerdiği çözümlerde yeni konut bölgeleri, kendi içine kapalı 10 000 kişilik yerleşme birimleri biçiminde tarif edilirken her yerleşme birimine beşer hektarlık açık alanlar tasarlanmıştır. Bu son derece modernist mekansal standardizasyon yaklaşımının İzmir gerçekliğiyle hemen hiç ilişkilendirmediği görülmüştür (DEÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, 1996, s.17).

1940'lı yıllara kadar İzmir'e çağdaş bir görünüm vermek için yapılan başlıca uygulamalar; düzenli yollar, bulvarlar açmak, meydanlar ve geniş yeşil alanlar oluşturmak, kentin aydınlatılmasını sağlamak, düzenli bir ulaşım sistemi geliştirmek çalışmaları olmuştur. Bu dönemde Mimar Kemalettin Caddesi, Şükrü Saraçoğlu Bulvarı, Kazım Paşa Bulvarı, Plevne Bulvarı, Vasıf Çınar Caddesi gibi birçok bulvar açılmıştır. Kente yeşil alanların, parkların kazandırılmasına önem verilmiş, bataklıklar kurutulmuş ve eski mezarlıklar kaldırılmıştır. 1936 yılında tamamlanan Kültürpark bu döneme kadar ülkemizde gerçekleştirilen en önemli kamusal yeşil alan çalışması olarak göze çarpmaktadır.

1951'de İzmir Belediyesi, İzmir İmar Planı'nın açılacak uluslararası proje yarışması sonucunda belirlenmesi kararını almıştır. 1 Aralık 1951 tarihe kadar Belediyeye sunulan projeler, Uluslararası Mimarlar Birliği başkanı Sir P. Abercrombie'nin başkanlığında toplanan jüri tarafından değerlendirilmiş; birinciliği İstanbul'dan Prof. Dr. Kemal Ahmet Aru ve Asistanları Gündüz Öndeş ile Emin Canpolat'ın sunduğu proje kazanmıştır. Prof. Dr. Kemal Aru ve ekibinin planı 1955 yılı başlarında tamamlanarak onaylanmış ancak bu proje de üzerinde gerçekleştirilen her türlü revizyona rağmen kısa zamanda uygulanması büyük ölçüde imkansız hale gelmiştir (Serçe, Yılmaz ve Yetkin, 2003, s. 67-68).

İzmir planlarının kısa sürede geçersiz kalmasının altında yatan en önemli etkenler hiç kuşkusuz kentsel gelişme ve kentsel nüfusun tahmin edilenin üzerinde bir hızla ilerlemesi ve hesap edilemeyen gecekondulaşma süreci olmuştur.

Şekil 3.13 Kemal Ahmet Aru, Gündüz Özdeş, Emin Canpolat
Planı (İzmir İmar Planı Proje Müsabakası, 1952)

3.2.3 Kentin Temel Vizyonunu Belirleyen Önemli Gelişmeler

Ulusların tarihinde bazı olaylar yakın erimli etki ve sonuçlarından çok, o ulusun geleceğindeki sembolik yeri ile ön plana çıkmaktadır. İzmir; işgali ve kurtuluşu ile tüm milli mücadelenin sembolü olmuştur. İzmir İktisat Kongresi de aynı kapsamda

değerlendirilebilir. İzmir İktisat Kongresi herhangi bir kongre gibi yüzeysel bir bakış açısı ile değil, toplanma amacı, biçimi, zamanlaması, dönemin siyasi ve iktisadi koşulları ve siyasi iktidarı yönlendiren unsurlar göz önünde tutularak değerlendirilmesi gereken bir konudur (Serçe, 2001, s.4).

17 Şubat 1923 tarihinde İzmir "kaybeden" bir şehir görünümündedir. Kurtuluş Savaşı'ndan yeni çıkmış, ardından yaşanan yangınla, çarşılarını, hanlarını, ticari kimliğini ve en önemlisi umudunu yitirmiştir (Feyzioğlu, 2006, s.10-12). İzmir İktisat Kongresi, Lozan'da yapılan barış görüşmelerinin özellikle iktisadi konulardaki uyuşmazlık nedeniyle kesintiye uğradığı oldukça zor bir dönemde ağır koşullar altında çalışmalarına başlamıştır.

Kongrenin toplanmasında büyük çaba harcayan dönemin İktisat Vekili Mahmut Esat Bozkurt kongrenin toplanma amacını şu cümlelerle açıklamıştır: *“Bu kongreyi millet ve memleketimizin kabiliyet ve ihtiyacı-ı iktisadiyesini elbirliği ile tetkik ederek ona göre bir say ve ıttila usulü vaz ve tetkik eylemek ve aynı zamanda memleketimizin muhtelif ve şimdiye kadar yek diğerine yabancı kalmış iktisat amillerini birbirleri ile tanıştırmak için açıyoruz”*. Açıklanan bu amaca uygun olarak, İzmir’de toplanması uygun görülen kongreye çiftçi, tüccar, sanayi erbabı ve işçiler ile bütün şirket, banka, borsa ve diğer itisadi kurumlar davet edilmiştir (Serçe, 2001, s.4). Atatürk’ün kazanılacak zaferlerin içinde kadınların da dahil edilmesi gerekliliğini hassasiyetle vurgulaması ile Hamparsumyan Hanı'nda 1135 kişinin içinde yer alan çok sayıda kadın katılımcı, Mustafa Kemal'i büyük bir dikkatle dinlemiş ve oluşturulacak projelerdeki yerlerinin ne kadar önemli olduğunu çok iyi kavramışlardır (Feyzioğlu, 2006, s.10-12).

Türkiye İktisat Kongresi'nin İzmir’de toplanması kararının ardında işgalin tüm ağırlığını çekmiş, savaşın yıkımını yaşamış, büyük yangın ve nüfus yapısında meydana gelen değişikliğin sonucu iktisadi bakımdan çökmüş olan İzmir, Kurtuluş savaşının sembolü olması yatmaktadır (Serçe, 2001, s.4). Bu önemli sembol iktisadi kurtuluşun, kozmopolit ve yabancı sömürüye endeksli ekonomik yapıdan ulusal ekonomiye geçişin de bir sembolü haline gelecektir. Bu açıdan İzmir’i sadece

Kurtuluş Savaşı'ndaki konumu ile de değerlendirmem gerekir; tarihin her döneminde ticari potansiyele sahip olagelmış olan İzmir, XIX. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren Batı kapitalizmi ile en önemli noktalardan biri haline gelmiştir (Serçe, 2001, s.5).

XIX. yüzyılda batı kapitalizmine eklenerek sanayileşmiş devletlerin at koşturduğu bir alan haline gelen Osmanlı topraklarında sürekli olarak iktisadi olanaklarını kaybeden insanlar, ilk kez sorunlarını ortak bir biçimde dile getirmek ve gelecekte uygulanacak iktisadi politikalar üzerinde etkili olmak şansını elde ediyorlardı (Serçe, 2001, s.5). Kongrede yapılan konuşma ve tartışmalar iktisadi konular hakkında var olan zihniyet ve tutumların büyük bir değişim içine girdiğine işaret etmiştir. Mustafa Kemal Atatürk konuşmalarında ısrarla siyasal bağımsızlıkla iktisadi bağımsızlığın eşdeğer olduğunu bir başka ifade ile siyasal bağımsızlığın ancak iktisadi bağımsızlıkla sağlanabileceğini vurgulamıştır (Serçe, 2001, s.7).

Cumhuriyet ile birlikte bu yeniden yapılanma sürecinde bir yandan Cumhuriyet Türkiye'sinin büyük unutulmuş gerçekleştirecek devrimleri, kapitalist dünya sistemi tarafından bütünleşmeye giden yolda olumlu birer adım olarak görülürken, Osmanlı'dan devralınan artık izlerin tasfiyesine yönelik çabaların yarattığı çatışmayı simgelemesi açısından 1923 tarihinde yapılan İzmir İktisat Kongresi hükümet üzerinde bir yaptırım gücü taşımasına karşın döneme ilişkin iktidar ilişkilerinde egemen olan tarafları dolayısıyla da seçilen ekonomik politikaları açıklaması yönünden önem taşımaktadır. Osmanlı'nın son dönemlerinden beri güçlenerek gelen ticaret sermayesinin etkinliği altında kongreden çıkan kararlar 1929'a kadar sürecek temel tercihlerin ağırlıkla dış ticarete liberal tutuma öncelik tanıyacağını vurgulamaktadır (DEÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Habitat II, 1996).

Ancak Lozan Antlaşması'nın sınırlamaları, Dünya Ekonomik Buhranı, ülkenin iktisadi koşulları yaklaşan savaş rüzgarları gibi birçok nedenle 1923 sonrası Türkiye'de izlenen iktisadi politikaların İzmir İktisat Kongresi kararlarına birebir uygun olabilmesi mümkün olmamıştır. Buna rağmen kongrenin yarattığı ruh; iktisadi hayata yön veren insanların, yani halkın bundan böyle iktisadi politikalar üzerinde

söz hakkına sahip olduğu görüşünün benimsenmesinde, iktisadi bağımsızlıktan yoksun olan bir ülkenin siyasal olarak da bağımsız olamayacağı anlayışının yerleşmesinde ve günümüze kadar uzanan benzer kongrelerin gerekliliğinin anlaşılıp kabullenilmesinde son derece önemli bir aşama olarak değerini her zaman korumuştur (Serçe, 2001, s.7-8)

Düzenlenen kongre, Atatürk Türkiyesi'nin kurucularının kendi milletine, hem dış dünyaya ekonomik ve toplumsal görüşlerini açıkladıkları bir kürsü, hem de halkın yeni yönetimden belediklerinin tartışıldığı bir forum olmuştur. İzmir İktisat Kongresi'nin bir başka önemli özelliği ise, düzenlenen sergi ile İzmir Fuarı'na giden yolda ilk önemli adımın atılmasıdır (Aksoy ve Yurdkoru Özgünel, 2001, s.5). Kongre binasını süsleyen "İktisat Sergisi" ileriki yıllarda ulusal ekonominin gelişmesi ile 9 Eylül sergilerine ve panayırlara ve giderek İzmir Fuarlarına doğru önemli bir ilerleme gösterecek (Aksoy ve Yurdkoru Özgünel, 2001, s.5); Mustafa Kemal Atatürk'ün İzmir 1. İktisat Kongresi Yerli Malların Numune Sergisi açılışında yaptığı konuşmada belirttiği “ Bu şehirde fuarlar kurun, sergiler açın...” temennisi adım adım gerçeğe dönüşecektir (Feyzioğlu, 2006, s.10-12). 1923 İzmir İktisat Kongresi sergisi ile başlayıp, İzmir Enternasyonal Fuarı'na uzanan bu uzun yolculukta İzmir İktisat Kongresinin İzmir kent tarihi ve Kültürpark tarihi açısından ne kadar değerli ve sembolik bir anlam taşıdığı anlaşılmaktadır.

1936 yılında daha önce gerçekleştirilen Numune Meşheri, Dokuz Eylül Sergileri ve Dokuz Eylül Panayırı deneyimi ile İzmir'in sadece bölge içerisinde değil; ülke hatta uluslararası düzeyde tanınmasını sağlayacak uluslar arası fuar düzenleme hamlesi yapılmıştır. Bu organizasyon için özel olarak düzenlenen Kültürpark alanı yanında fuar etkinliğinin günden güne başarılı sonuçlar vermesi kente ekonomik anlamda büyük prestij kazandırmıştır.

Gelinen aşamada yaşanan gelişmeler kentin temel vizyonunu belirlemiş ve bu konuda önemli gelişmeler kaydedilmiştir.

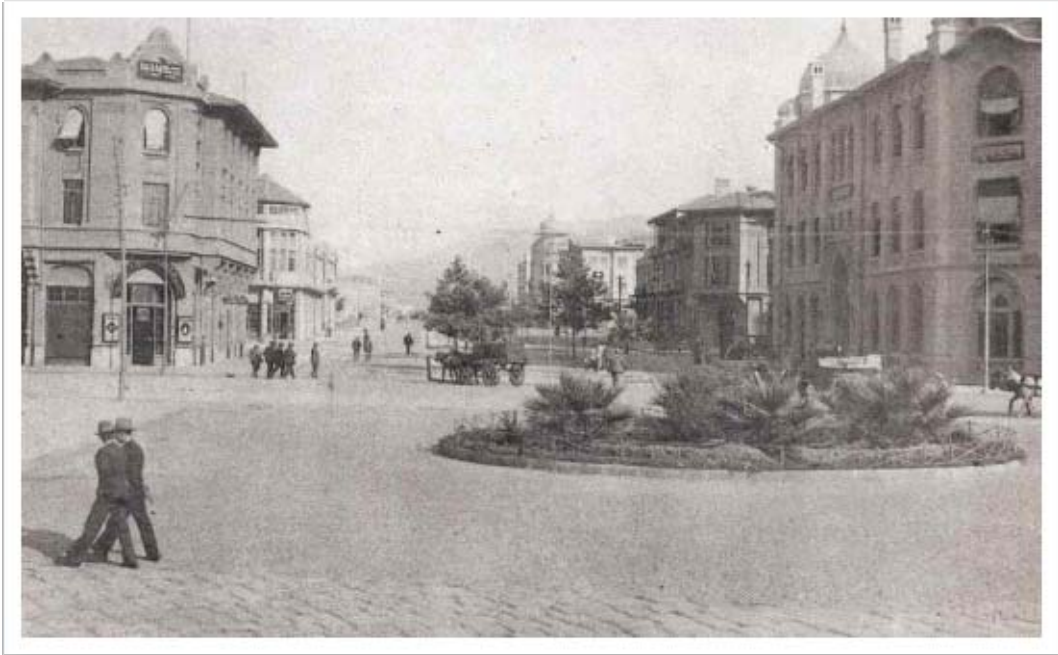
3.3 II. Dünya Savaşı Sonrası İzmir

1929 yılı Dünya Ekonomik Bunalımı ve ertesinde yaşanan 2. Dünya savaşı; savaş tarafları ülkeleri olduğu kadar savaşa girmeyen ülkeleri de etkilemiştir. Ancak bu dönemi Türkiye açısından daha da ağırlaştırılan durum Osmanlı'dan kalan borçların ödenmeye başlama yılının beklenmedik biçimde krizin başladığı 1929 yılına rastlamasıdır (Gürsoy, 1993, s. 161).

3.3.1 1929 Dünya Ekonomik Buhranı

1929 Bunalımı ve ertesinde dünya yeni ve küresel bir sermaye paylaşımının kararlarını belirlerken; ulus devlet yapılanması tamamlama çabaları süren yeni cumhuriyet devleti savaş ve borçlar nedeniyle eriyen sermaye birikimini yeniden üretmeye çabalarken, tarımsal artı ürünün üretim alanı olan Ege Bölgesi Dünya Ekonomik Bunalımından en çok etkilenen bölge olmuştur. Bu noktada bunalım ile ağırlaşan ekonomik sorunların çözümü ucuz emek gücü ve kentsel kırsal taşınmaz sermayesini değerlendirebilecek yeni sermayedarlara yer açılması ile mümkün olmuştur.

1929–1931 yılları her açıdan İzmir için sıkıntılı geçen yıllar olmuştur. Yangın ve yerel sermaye gücünü oluşturan etnik grupların terki ile nüfusu yarı yarıya azalmıştır. Bu dönemde ekonomik açıdan iflas halinde bulunan İzmir ancak en basit ve en esaslı amme hizmetlerini idame ettirebilmektedir. Yangından sonra defalarca hazırlanmış olan yeni şehir planı uygulamasında hiç yol alınamamıştır. Yangın yerinin imarı, ulaşım sorununun otobüsler ile kısmen çözümlenmesi, bataklıkların büyük bir kısmının kurutulması, şehrin içinin mezarlıklardan arındırılması, sağlık sorununun çözümünde büyük adımlar atılmış olması ve Kültürpark'ın yapımı ancak 30 yıl sonrasında çözülen bazı kentsel sorunlardır (Serçe, Yılmaz ve Yetkin, 2003, s.9-11).

Şekil 3.14 Gazi Bulvarı

(<http://www.math.umn.edu/~alayont/turkiye/ege/gazibulvari.html>)

1932 yılına gelindiğinde himayeci bir dış ticaret politikasına ve kamu yatırımları ağırlıklı sanayileşme süreçlerine yönelmesinin temelinde Osmanlı borçları nedeniyle oluşan dış ticaret açığı yer almaktadır. Bu durum Batı Anadolu Bölgesinde tarıma dayalı sermayenin tarım dışı alanlara transferini dolayısıyla krize yönelik telafi olanaklarını büyük ölçüde kolaylaştırmıştır. Osmanlı borçları ve Dünya Ekonomik Bunalımı kentin ekonomik, mekansal ve toplumsal yeniden üretim sürecinin istenen verimlilik ve hızda ilerleyememesine ve dolayısıyla Osmanlı'dan ciddi bir kopuş sağlayarak dünya kapitalist sistemi ile bütünleşememesine neden olmuştur (DEÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, 1996, s.12).

3.3.2 II. Dünya Savaşı ve Etkileri

II. Dünya Savaşı'nın ertesinde yeni bir döneme girilirken dünya konjonktürü ülkemizi de etkilemiş ve bu dönemde karma ekonomi ilkesi benimsenerek daha liberal bir düzenin gelişim dönemi başlamıştır. İzmir ekonomisi de liberalleşmenin etkisi ile iç ve dış ticaret alanında bir canlanma eğilimine girmiştir. Bu dönemde kırsal alanda yaşayan nüfus ile savaş süresince güçlenen büyük toprak sahibi, sanayi

sermayesi ve büyük tüccar üçlüsünden oluşan iktidar, ulusal kalkınma hedefi doğrultusunda önceki dönemlerden farklılaşan bir strateji izlemiştir (DEÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, 1996, s. 19).

1950'den önce biriktirilmiş olan rezervler savaş nedeni ile 1946–1953 yılları arasında ithalat ve tüketim harcamalarıyla eridiğinden Türkiye ciddi bir ödemeler dengesi bunalımı ile karşı karşıya kalmıştır. Önlem olarak benimsenen korumacı yaklaşım olan ithal ikameci sanayileşme ile sanayide gelişme olduysa da tüketim malları üreten bir seçmeye yönlendirilme sonucunda tekelleşme yanında ara ve yatırım mallar açısından dışa bağımlı duruma gelinmiştir (DEÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, 1996, s. 19).

1950'li yıllarda gücünü art bölgesindeki tarım zenginliğinden alan Batı Anadolu için zor bir dönem başlamıştır. Savaş yılları ve sonrasında tarım potansiyelini oluşturan büyük çiftliklerin sayıları gitgide azalırken, artık tarım topraklarını genişletme imkanı bulunmadığından verimliliğin yükseltilmesine yönelik tedbirlerin gerekliliği ortaya çıkmıştır (DEÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, 1996, s. 20).

3.3.3 Demokrat Parti İktidarı

İkinci Dünya Savaşı sonrasında yerini alan Türkiye için, siyasi değişmeler yanında ekonomik değişmeler de kaçınılmaz hale gelmiştir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra oluşan ekonomik yapıda yerini almaya başlayan zenginler sınıfı, çok partili yaşama geçiş ve ardından Demokrat Parti'nin iktidarıyla güçlerini iyice perçinleyeceklerdir. Bundan sonra günümüze dek süren bu zengin sınıfının servet edinmeleri iktidar partilerinin taraf tutmalarıyla iyice şekillenecektir. Diğer yandan Demokrat Parti iktidarıyla köyden kente göç hızlı bir şekilde artmış bunun da ekonomik alt yapısı henüz hazır olmayan Türkiye için kötü etkisi olmuştur. Göç olgusu ile birlikte geleneksel tarım ekonomisi değişmiş yerini Amerikan destekli sanayi almıştır. Siyasi alanda olduğu gibi ekonomik alanda da liberalizmi savunan demokratlar, bunu gerçekleştirmek için yabancı sermayeye önem vermişler ve yerli girişimci sınıfın şekillenmesinde yabancı sermayenin yol gösterici olacağını

düşünmüşlerdir. Fakat ekonomide hedeflenen liberalizm iç ve dış etkenler yüzünden sekteye uğramıştır. Bu yüzden yerli girişimci sınıfının oluşması tam gerçekleşmediği gibi ekonomide devlet etkisi devam etmiştir. Bunun sonucunda hükümet, karma ekonomiye yönelmek zorunda kalmıştır. DP'nin geleneksel Türk tarım ve sanayisine getirdiği yeni anlayışın ekonomiye belli bir katkı sağladığı düşünülse de Demokrat Parti iktidarlarının uyguladığı sosyal, siyasal ve ekonomik politikalar, Türkiye'nin bugün içine düştüğü çıkmazın da en önemli nedeni olmuştur.

3.3.4 Planlı Döneme Geçiş

1960–1980 dönemi, planlı kalkınma anlayışının, kamu kesimi için bağlayıcı özel kesim için özendirici ilkelerle yürütüldüğü ithal ikameci dönem olarak bilinmektedir. Gelişme biçimi bakımından bu dönem korumacı ve iç pazara dönük yönüyle daha önceki dönemlere benzemekle birlikte sanayi kesiminin öncü rolü, yatırımların dağılımı, sektör öncelikleri bakımından farklılıklar göstermektedir. Dönem boyunca ihracatta durgunluk görülmesine rağmen, dış kaynaklar aracılığıyla yüksek büyüme hızlarına ulaşılmıştır. Devlet Planlama Teşkilatı planlı döneme geçişle birlikte, ülkenin gelişimini kontrol etmek, ülkesel ölçekte gerçekleşecek olan yıllık planlarla kalkınmayı sağlamak amacı ile 30 Eylül 1960 tarihinde kurulmuştur. Yüksek Planlama Kurulu 91 sayılı Kanunla 1960 yılında oluşturulmuş ancak günümüze kadar pek çok değişikliğe uğramıştır (DEÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, 1996, s. 26-27).

İzmir Nazım Plan Bürosu'nun 1965 yılında kurulması ve yasal mevzuat gereği İzmir Metropolitan Alan Nazım Plan Bürosu adı altında çalışmaya başlaması ile planlı döneme geçişin etkileri görülmeye başlanmıştır. İzmir bir geçmişten gelen ihracat merkezi olma özelliğini planlı dönem boyunca da korumuştur. Kentteki bazı köklü değişiklikler bu dönemde gerçekleşmiştir. İmalat sanayinin kentin dışına kaçma eğiliminin belirginleşmesi, merkezi çevreleyen yeni yerleşim alanlarında alt gelir gruplarına ait gecekonduların artışı, yabancı sermaye ortaklıkları ve kamu yatırımında görülen yükselme bunlardan bazılarıdır. 1970'li yıllarda turizm kentin

ekonomik faaliyetleri içinde önemli bir rol üstlenmeye başlamıştır (DEÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, 1996, s. 29).

Şekil 3.15 1956-57 Yıllarında İzmir Merkez (Beyru, 1973, s.41)

1960'lı yıllarda başlatılan planlı kalkınma sürecinde, demokratik bir toplum yapısı ve görece kapalı karma ekonomi düzeni içinde devletin ekonomik hayata geniş müdahalesiyle; sermaye birikimini hızlandırmaya, teşvik edici politikalarla özel kesimi güçlendirmeye, hızlı sanayileşmeye, nüfus artışı ve kentleşmeye bağlı olarak ortaya çıkan alt yapı ve üst yapı ihtiyaçlarını karşılamaya ağırlık verilmiştir. Sonuçta; yapıldığı dönemin gereklilikleri, siyasilerinin görüşleri, ülkenin genel gelişme politikaları doğrultusunda gelişen kalkınma planları 60'lı yıllardan günümüze kadar gelişerek gelmiştir. Özellikle siyasi değişimler ve uygulama aşamasında yaşanan sorunlar nedeniyle sekteye uğramaları ve tam anlamıyla amaçlarına ulaşamamaları ülkenin gelişimine katkısını etkilemiştir. Bunun yanı sıra uygulama sonuçları görülememesi, planlama kurumuna ilişkin güvensizlik ve bir karşı tutumu da beraberinde getirmiştir (DEÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, 1996, s. 34-35).

3.3.4.1 D.P.T.'nin Kurulması

Planlı kalkınma dönemi başında daha çok sanayileşmeye odaklanan kalkınma anlayışı, bugün hızla küreselleşen günümüz dünyasında, pek çok alanda bir dizi yapısal reformu gerçekleştirerek, temel özgürlüklerin öne çıkarıldığı, hukukun üstünlüğünün yaşama geçirildiği, bilgi toplumunun temellerinin atıldığı, her yönden güçlü ve istikrarlı modern bir ülke oluşturmaya odaklanan bir anlayışa dönüşmüş bulunmaktadır.

Türkiye, Cumhuriyet dönemi boyunca bir yandan gelişmiş ülkelerle olan kalkınmışlık farkını kapatma, öte yandan geleneksel değerlerini ve kültürel birikimini gözeterak çağdaş değerleri özümseyen modern bir toplum oluşturma çabası içinde olmuştur.

1960'lı yıllarda başlatılan planlı kalkınma sürecinde, demokratik bir toplum yapısı ve görece kapalı karma ekonomi düzeni içinde devletin ekonomik hayata geniş müdahalesiyle; sermaye birikimini hızlandırmaya, teşvik edici politikalarla özel kesimi güçlendirmeye, hızlı sanayileşmeye, nüfus artışı ve kentleşmeye bağlı olarak ortaya çıkan alt yapı ve üst yapı ihtiyaçlarını karşılamaya ağırlık verilmiştir.

1960'lı yıllarda sanayileşme dönemi ile başlayan, direkt kalkınmayı amaçlayan ve her türlü girişimi teşvik eden politikalarla yatırımların dengeli dağılımını amaçlayan kalkınma planları; günümüze gelene kadar döneminin siyasi konjonktürünün getirdiği politikalarla çeşitli değişimler göstermiş, siyasi öncelikler doğrultusunda gelişim göstererek günümüze kadar gelmiştir. Ancak kalkınma planlarının plan aşamasından çok uygulama aşamasında sorun yaşadığı görülmektedir.

Planlar;

- Uygulamanın nasıl yapılacağı konusunda gerekli ayrıntıyı içermemeleri,
- Siyasi çalkantılar,
- Sektörler arasındaki gerekli koordinasyonun kurulamaması,
- Kurumlar arasındaki uyumsuzluklar,

- Özellikle yapılan bölge planları ile arasında oluşan uyumsuzluklar nedenleriyle uygulama aşamasında çeşitli sorunlar yaşamışlardır.

Yürütülmesi, onaylanması, planlanması aşamalarının tamamında en yetkili kişilerin siyasi iktidardaki kişilerin bulunması kalkınma planlarını özellikle dönemi içindeki siyasi iktidarların değişimden çokça etkilenmesine neden olmaktadır. Hükümet değişiklikleri ve siyasiler arasındaki rekabet ortamı planların görüş ayrılıkları nedeniyle değiştirildiğini göstermektedir. Örneğin; 6. plan dönemi içinde 4 hükümet değişmiştir. Daha da sorunlu bir dönem olan 7. kalkınma planı dönemi içinde ise 8 hükümet değişikliği görülmektedir.

Sonuç olarak; yapıldığı dönemin gereklilikleri, siyasilerinin görüşleri, ülkenin genel gelişme politikaları doğrultusunda gelişen kalkınma planları 60'lı yıllardan günümüze kadar gelişerek gelmiştir. Özellikle siyasi değişimler ve uygulama aşamasında yaşanan sorunlar nedeniyle sekteye uğrasalar da göreceli olarak ülkenin gelişimine katkıda bulunmuşlardır.

3.3.4.2 Kalkınma Planlarının Hazırlanması

Devlet Planlama Teşkilatının kurulduğu tarihten bugüne kadar 9 adet Beş Yıllık Kalkınma Planı uygulamaya konulmuştur. Planların iktisadi yaklaşımları kapsamında; 1960 öncesi planları: devletçi, kısmi, 1960-1980 planları: karma ekonomisi, bütüncül, 1980-2000 planları: liberal ve stratejik olarak nitelendirilebilir. 1980 öncesinde sanayileşmede “ithalat ikameci politikalar”, 1980 sonrası ise “açık ekonomiye geçiş” yönlendirici olmuştur (www.dpt.org.tr).

Türkiye, 1963 yılında planlı döneme girerken, ülkenin sosyo-ekonomik potansiyelini değerlendirmek ve bu potansiyeli orta dönemde planlarla en iyi şekilde yönlendirebilmek için, amaç ve hedeflerin önceliklerini tespit eden 15 yıllık perspektif plan hazırlama gereğini duymuştur (www.dpt.org.tr).

I. ve II. Beş Yıllık Kalkınma Planları, 1963-1977 perspektif plana göre hazırlanmış olup; I. Beş Yıllık Kalkınma Planı temel altyapı yatırımlarına, istihdam sorununa ve yeniden düzenleme konularına ağırlık verirken, II. Beş Yıllık Kalkınma Planı özellikle sanayi sektörünün ekonomide sürükleyici sektör niteliği kazanması ilkesini benimsemiştir. Değişen dünya şartları ve Türkiye'nin Avrupa Ekonomik Topluluğu ile ilişkileri dikkate alınarak 1973-1995 dönemini kapsayan yeni bir perspektif plan hazırlanmıştır. Yeni perspektif plan 1995'te ulaşılmak istenen gelir seviyesi ve üretim yapısını belirlemiş, mevcut potansiyelin en yüksek seviyede değerlendirilmesini amaçlamıştır (www.dpt.org.tr).

Yeni perspektife göre hazırlanan III. Beş Yıllık Kalkınma Planı, gelir seviyesinin arttırılmasını, sanayileşmenin özellikle ara ve yatırım malı üreten sektörlerde hızlandırılmasını ve dış kaynaklara bağımlılığın azaltılmasını amaçlamıştır. IV. Beş Yıllık Kalkınma Planı, kamu kesimi ağırlıklı sanayileşme stratejisini benimsemiş ödemeler dengesini iyileştirmeyi ve ekonominin kendine yeterli hale getirilmesini hedef almıştır (www.dpt.org.tr).

V. Beş Yıllık Kalkınma Planı, Türk ekonomisinin dışa açılmasına ve ihracata öncelik veren kalkınma politikalarının uygulanmasına ağırlık vermiştir. Ekonomiye kamu müdahalesinin asgari seviyeye indirilmesini, liberal bir dış ticaret ve yabancı sermaye politikasının uygulanmasını, altyapı ve konut yatırımlarının arttırılmasını ve bölgeler arası gelişmişlik farklarının azaltılmasını öngörmüştür. VI. Beş Yıllık Kalkınma Planının temel önceliklerini ise birbirleriyle ilişkili üç ana noktada toplamak mümkündür. Bunlar, enflasyonu tedricen düşürmek, kaynakları artan oranda imalat sanayine yönlendirmek ve sosyal politikalara daha fazla ağırlık vermektir (www.dpt.org.tr).

Türkiye'yi 2000'li yıllara hazırlamanın gerekli alt yapısını oluşturmak amacıyla hazırlanan ve 1996 yılında uygulamaya giren VII. Beş Yıllık Kalkınma Planı yaklaşımının ortaya koyduğu perspektif ise öncelikleri ve politikaları itibarıyla çağın değişen ekonomik ve sosyal gelişmelerini dikkate almaktadır. 1970'lerin ortasından itibaren gelişmiş ülkelerin önemli bir bölümünde, özellikle teknolojik gelişimi

yavaşlayan ülkelerde bazı tıkanmalar yaşandığı ve bu somut durumun izlenmekte olan müdahaleci devlet ve refah devleti politikalarının sorgulanmasına yol açtığı görülmektedir. Artık, bu politikaların küreselleşmenin hızlandırdığı rekabetçi bir dünyada sürdürülmesinin mümkün olmadığı, bunun bölgesel entegrasyonlara katılmanın temel gereği olduğu ve bu gelişime ayak uyduramayan ülke ekonomilerinin marjinalleşerek küçüleceği ortaya çıkmıştır (www.dpt.org.tr).

Bu çerçevede, ortaya çıkabilecek dar boğazları öngörüp gidermek ve dünyanın değişen koşullarının gereği olarak, Avrupa Birliği ile ya da genel olarak dünya ile bütünleşmek sürecine uyumda yaşanabilecek sıkıntıları aşmak için yapısal ve kurumsal nitelikte önlemler almak büyük önem kazanmış, VII. Beş Yıllık Kalkınma Planı bu temel anlayışla hazırlanmıştır. VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005) ekonomik istikrarın sağlanması yanında, yapısal ve kurumsal düzenlemeler, rekabet gücünün artırılması, AB'ye- uyum, bilgi çağına geçişin altyapısının oluşturulmasına başlanması, teknoloji üretimi ve gelir dağılımındaki farklılıkların azaltılmasında etkileşimli yaklaşımla bölge ve il planlamalarına öncelik verilmesine göre hazırlanmış ve TBMM onayı ile yürürlüğe girmiştir. VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı küresel ve ülke düzeyinde orta ve uzun dönem stratejileri kapsayan ve sürekli yenilenen bir yapıya sahiptir (www.dpt.org.tr).

VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı dönemi, toplumun yaşam kalitesinin yükseldiği, kesintisiz ve istikrarlı büyüme sürecine girildiği, Avrupa Birliği üyeliği sürecindeki temel dönüşümlerin gerçekleştirildiği, dünya ile bütünleşmenin sağlandığı ve ülkemizin dünyada ve bölgesinde daha güçlü, etkili ve saygın yer edindiği bir dönem olmuştur (www.dpt.org.tr).

IX. Kalkınma Planı (2007-2013), değişimin çok boyutlu ve hızlı bir şekilde yaşandığı, rekabetin yoğunlaştığı ve belirsizliklerin arttığı bir döneme rastlamaktadır. Küreselleşmenin her alanda etkili olduğu, bireyler, kurumlar ve uluslar için fırsatların ve risklerin arttığı bu dönemde, Plan Türkiye'nin ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda bütüncül bir yaklaşımla gerçekleştireceği dönüşümleri ortaya koyan temel politika dokümanıdır. Bu kapsamda Dokuzuncu Kalkınma Planı,

“İstikrar içinde büyüyen, gelirini daha adil paylaşan, küresel ölçekte rekabet gücüne sahip, bilgi toplumuna dönüşen, AB’ye üyelik için uyum sürecini tamamlamış bir Türkiye” vizyonu ve Uzun Vadeli Strateji (2001- 2023) çerçevesinde hazırlanmıştır. Türkiye’yi 21. yüzyıla hazırlamanın gerekli alt yapısını oluşturmak amacıyla hazırlanan 2001-2023 yıllarını kapsayan Uzun Vadeli Gelişme Stratejisinin ortaya koyduğu perspektif, öncelikleri ve politikaları itibarıyla çağın değişen ekonomik ve sosyal gelişmelerini dikkate almaktadır (www.dpt.org.tr).

Uzun Vadeli Gelişme Stratejisi, dünyada yaşanmakta olan kapsamlı ve hızlı değişimi göz önünde bulundurarak, ekonomik ve toplumsal dönüşümlerin yönlendirilmesinde önemli bir işleve sahip olmalıdır. Amaçlanan dönüşümün daha uyumlu biçimde ve etkin kaynak kullanımıyla, Türkiye’nin ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde gerçekleştirilmesinde planların önemli katkısı olacaktır (www.dpt.org.tr).

3.4 1980 Sonrası Dönemde Değişen Ekonomi Politikaları ve Kentleşme Boyutu

1980 yılına gelindiği zaman Türkiye ekonomisi bir süredir içine düşmüş olduğu krizin en ağır aşamasını yaşamaktadır. Bu durumdan kurtulabilmesi için o dönemde tercih edilen alternatif gereği ülkenin bir istikrar programına, bu programın uygulanabilmesi için IMF’nin desteğine ve bu yolla sağlanacak dış kredilere ihtiyacı vardır. Bunun üzerine kamuoyunda 24 Ocak Kararları olarak bilinen istikrar programı açıklanmış ve 25 Ocak 1980 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Bu programın makro anlamda iki temel amacı bulunmaktadır. Birincisi enflasyonu aşağıya çekmek, ikincisi ise ödemeler dengesi açığını azaltmak ve giderek ortadan kaldırmaktır. Ekonominin stabilizasyonunu hedefleyen ve devletin yeniden yapılandırılması gerektiğini belirten böyle bir yapısal uyum programının Türkiye’nin sanayileşmesi açısından taşıdığı anlam ise ithal ikameci modelin terk edilerek bunun yerine ihracat oryantasyonunun bir sanayileşme ve kalkınma politikası olarak benimsenmesi olmuştur. Bu anlamda 1980 sonrası uygulamalara bakıldığında makro amaçlara uygun olarak serbest piyasa kurallarına işlerlik kazandıracak önemli değişikliklere gidildiği söylenebilir.

Ekonomi politikalarında bir “serbestleşme” dönemine girilmesi ile ithalat ve ihracatta artma, devlet kurumlarında özelleştirme, Avrupa Topluluğu ile bütünleşme, ekonomik reformlar, alt yapı ve konut yapımının geliştirilmesi hedefleri ortaya çıkmıştır. Dönemin ekonomi politikalarının dışa açık bir modelde ihracata yönelik geliştirilmesi, ülkenin küreselleşme süreci içerisinde yer almasını gerektirmiştir. Bunun için de telekomünikasyon yatırımlarına öncelik verilmiştir. Dönemin kentsel gelişmeleri kentlerin hızla yayılmasına neden olmuştur. 1980 sonrasında çıkan toplu konut yasası ve toplu konut yapımları ile kent formlarının oluşma süreçleri değiştirilmiştir. Özel otomobil sahipliğinin artmasıyla gecekondu alanları aşılıp yeni alt kentler oluşmaya başlamıştır. Gecekondu alanlarında ise düşük kaliteli apartman yapıları yapılmaya başlanmıştır (Osman, 1998, s.147).

1970’lerde yaşanan iktisadi krizlerin etkisiyle dünya kapitalizminin son derece derin bir yeniden yapılanma sürecine girdiğini söyleyebiliriz. Özellikle son yirmi yıldan bu yana etkileri çok daha belirgin bir şekilde hissedilmeye başlanan küreselleşme süreci, aslında bu yeniden yapılanmanın yansımalarını içinde taşımaktadır. Teknolojik gelişmelerin de katkısıyla bu süreçte; fikirlerin, insanların, mal-hizmetlerin ve özellikle küresel sermayenin serbestçe hareket etmesi yoluyla toplum ve ekonomilerin bütünleşme ivmesi daha da artarken, iktisadi ve sosyal karar alma mekanizmalarında köklü değişikliklerin yaşandığı da bir gerçektir. Ulus-devlet ve ulusal iktisat politikaları, küresel bütünleşme ve yeniden yapılanma adına küresel sermayenin önünde aşılması gereken temel unsurlar olarak belirginleşmektedir. Bu bağlamda küresel ekonominin yönetimiyle ilişkili politikaların geliştirilmesinde, uluslararası planlama kurumları tedricen ulusal kurumların yerine geçmektedir. Bir anlamda ulusal politikalar tarafından biçimlenen ulus-devlet fonksiyonu, yerini uluslararası kurumlar tarafından biçimlendirilmiş küresel politikalara bırakmaktadır.

1980’lerden sonra bu sürecin özellikle iktisadi alandaki en güçlü yönlendirici aktörleri, ABD ve diğer gelişmiş ülkelerin güdümünde hareket eden Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası’dır. Bu aktörlerin özellikle gelişmekte olan ülkelere yönelik dayattığı yapısal uyum politikaları ile küresel bütünleşme, birbirlerini destekleyen ve tetikleyen bir gelişim süreci izlemiştir. 1980 sonrası

süreçte ulusal ekonomilerini borçla yönetmek zorunda kalan Türkiye gibi birçok ülkede kalkınmacı devletin sosyoekonomik hayata aktif müdahalesini öngören ve içe dönük sanayileşmeyi esas alan iktisat politikası anlayışı yerini, IMF-Dünya Bankası gibi uluslararası finansal kuruluşların biçimlendirdiği ve serbest piyasa ekonomisini kutsayan yapısal uyum programlarına terk etmiştir. Bu politikalar ulusal ekonomisini dış borçla yönetmek zorunda kalan bazı gelişmekte olan ülkeleri daha da derinden etkilemiştir. Gelişmekte olan ülkelere dayatılan politikalarda; devletin sanayiden çekilmesi, sanayi koruyucu ve teşvik edici politikaların tasfiyesi, liberalleştirme, özelleştirme ve deregülasyon sürecinin hızlandırılması, para ve maliye politikalarında ulusal inisiyatifin azaltılması gibi uygulamalara yer verilmektedir. Bu politikaların özünde kalkınmacı devletin tasfiyesi ve ulusal ekonomi yönetiminde kontrol mekanizmalarının uluslarüstü planlama kurumlarına devredilmesi ideali söz konusudur.

Gelişmekte olan ülkeler için kalkınma ve sanayileşme söyleminin ve uygulamalarının yerini, ABD ve gelişmiş ülkelerin küresel sermaye çıkarları doğrultusunda, küresel tek pazarın bir parçası olma ve ona uyum sağlama amacı almaktadır. Gelişmekte olan ülke kavramı yerini gelişmekte olan piyasalara (emerging markets) bırakmaktadır. Hiç kuşkusuz bu politikaların yayılmasında ve tek kutuplu yeni dünya düzeninin biçimlenmesinde, merkezi planlı ekonomi modelinin temsilcileri olan Sovyetler Birliği ve Doğu Bloğu ülkelerinin yıkılması da önemli rol oynamıştır. Bu süreçte birçok gelişmekte olan ülke ve Türkiye için iktisadi ve sosyal karar alma mekanizması olarak ulusal kalkınma planlaması hızla itibar kaybetmekte ve dönüşüm yaşamaktadır. Kapsam ve nitelik olarak bütüncül kalkınma planlamasından parçacı stratejik planlamaya, planlamanın kontrol gücü açısından da ulusaldan uluslararası ve uluslarüstüne doğru bir kayış söz konusudur. Kalkınmacı devletin yerini, minimalist devlet anlayışının aldığı bu süreçte, itibar kaybı ve dönüşümün yansımalarını kalkınma planlaması çabalarında ve bu çabaların öznelerinde izlemek mümkündür (Soyak, 2004, s.1).

3.4.1 Sosyal Yapının Dönüşümü

Türkiye’de 1980li yıllar ekonomik, kültürel, politik yaşamın her alanında olduğu gibi toplum içerisinde zenginliğin elde edilmiş biçimi ve paylaşımında da çok büyük değişimlerin milat yılı olmuştur. 80 sonrası dönemin en ilginç özelliği hem zenginliklerini elde edilmiş biçimleri hem de toplumun diğer kesim ile ilişkileri ile eskisinden çok farklı bir zengin kesimin ortaya çıkmış olmasıdır. Bu dönemde devletin cumhuriyetin kuruluşundan beri sürdürdüğü toplumsal hakemlik yönünü terk etmesi, toplumsal uzlaşmanın yıkılması ve bir ölçüde ekonominin yeni kurallara göre işlemeye başlaması Türkiye’de gelir farklarının daha önce görülmemiş boyutlara varmasına neden olmuştur. Ekonomik ilişkiler kazananları ve kaybedenleri hızla ayırırken toplumun hemen her kesiminde bu gerginlik, dışlanma ve saldırgan öğeler içeren tavırlar kendini göstermeye başlamıştır. Bu noktada 90lı yılların kültürel ikliminin belki de en göze çarpan öğesi içe kapanma, cemaatleşme ve tüketim kültürü olarak özetlenebilir (Işıl ve Pınarbaşıoğlu, 2001).

Türkiye’nin 1980’lerdeki genel görünüşü, liberal ekonomi, sivil toplum, feminist düşünce savunucularından radikal İslamcılara kadar uzanan çok çeşitli gruplar arasında, cumhuriyet seçkinlerinin resmi ideolojilerine, kültürel normlarına ve zihniyet yapılarına karşı gittikçe güçlenen bir tepki olarak özetlenebilir. Siyasal ve ekonomik açıdan Reagan, Thatcher, Özal gibi liderleri, Doğu-Batı, muhafazakar-ilerici, sağ-sol vb. farklı eğilimleri bünyesinde barındıran bu yapı, kültürel alanda da modernleşme kuramlarının evrenselci iddialarından vazgeçilip, kültürel kimlik ve farklılık terimlerinin öne çıkışı ile karşılığını bulmuştur. Homojenleştirici, indirgeyici ve yabancılaştırıcı etkileri üzerinden eleştirilen Uluslararası Üslup terk edilirken, yerini popüler adı ile Post-Modern (modern-sonrası) olarak bilinen bir “izm”ler kalabalığına bırakmıştır. Tüketim, iletişim, küreselleşme ve bunlara paralel olarak ekonomik ve mekânsal büyüme, bu döneme damgasını vuran temel kavramlar olmuştur. Yapının tüketime açık, imaj değeri yüksek bir nesne olması, mimari tasarımı tüketim toplumu değerleri ile uzlaşmaya zorlamış, mimarlık ürünü kendi disiplinin kriterleri yerine, pazar ortamının değerleri ile üretilmeye başlamıştır. Farklılık, güncellik, moda, geçicilik her alanda başat kavramlar konumuna gelmiştir.

Bir önceki dönemde hakim olan hızlı kentleşme olgusu ve nüfus hareketleri 1980 sonrasında belli bir doyumluk düzeyine ulaşmıştır. Kırsal alandan kentlere yönelik nüfus hareketleri 1980 sonrasında kentler arası göçe dönüşmüştür. 1990'lardan sonra ise güvenlik problemleri nedeniyle Doğu Anadolu'dan göç etme olgusu başlamıştır (Tekeli, 1998, s. 20).

3.4.2 İzmir Ekonomisi

1980'li yıllara damgasını vuran ve esas itibarı ile makro amaçlara uygun biçimde dışa açılmayı öneren yapısal uyum programlarının özellikle yarattığı mekansal dönüşümleri kavrayabilmek açısından üç temel stratejiden söz edilebilir. Bunlardan birincisi ihracat oryantasyonunu sanayileşme ve kalkınma politikaları ile tutarlı görünen merkezden uzaklaşma stratejisidir. Buna göre ülkenin özellikle dışa açılımına olanak veren sınır, liman vb. bölgelerinde yerel potansiyelleri harekete geçirecek teşviklerle bu alanların birer ihracat noktası haline getirilmesi amaçlanmaktadır (DEÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, 1996, s.36).

Ne var ki böyle bir stratejinin tek başına başına başarılı olması düşünülemez. Bu itibarla programın ikinci ve üçüncü stratejileri olan basitleştirme ve düzenlemelerin kaldırılmasını ekonominin liberalizasyon sürecinin temel taşları olarak değerlendirmek gerekir. Yani programın başarıya ulaşabilmesi için uygulamaların hiçbir zorlukla karşılaşmaksızın gerçekleşebilmesi ve korumacı –devletçi dönemden kalan katı kuralların gevşetilip giderek kaldırılması ön koşul olarak ileri sürülmüştür. Böyle bir üçlü strateji seti ile biçimlenen programın en açık politika tavsiyesi ise özelleştirme olmuştur. Esas itibarı ile ekonomik sıkıntının tek çözümünün devletin küçülmesi olduğu yolundaki inanış ile temellendirilen özelleştirme tavsiyesinin ardından özellikle yerel yönetim harcamalarının kısılarak birlikte tüketime sınırlamalar getirme anlayışı yattığı bilinmektedir (DEÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, 1996, s.37).

Yerel dönüşümün global politikalarla çelişen en önemli ayağı yerel yönetim harcamaları ve birlikte tüketim alanları geliştirme yoluyla kente müdahale sürecidir. Altyapı darlığının had safhada olduğu, sanayi yatırımlarının neredeyse durduğu ve yüksek miktarda iç göç hareketlerinin yaşandığı bir dönemde başta İstanbul, Ankara ve İzmir olmak üzere üç milyon tapu tahsis belgesinin dağıtılması, ardından süratle planların bitirilip yürürlüğe konulması, belediyeler kanalıyla gecekondu bölgelerine altyapı hizmetinin götürülmesi, konut alanlarında toplu girişimlerin teşvik edilmesi gibi uygulamalar yerel ölçekte ekonominin hareketlenmesine, gecekondu bölgelerinde yaşayanların kentsel ranta ortak olmalarına ve siyasal desteğin bir parçası haline gelmelerine sebep olmuştur. Buna karşılık aynı dönemde eğitim ve sağlık hizmetlerinde gerileme ve tam bir sanayisizleşme süreci yaşanmıştır. İzmir Kenti ise büyük sanayi işletmelerinin kurduğu güçlü ilişki ağları ve tarıma dayalı kaynak yapısı nedeniyle böyle bir kriz dönemini sancısız geçirebilmiştir. Dolayısıyla bu dönemin kentsel şemasına hakim olan yapıyı kent merkezi dışında bulunan büyük işletmelerin, onların kent merkezi içerisinde fason ilişki kurdukları küçük işletmeler ve bunların çevrelerinde bulunan büyük gecekondu kuşaklarının belirlediği söylenebilir.

Mevcut durum içerisinde sanayinin içerisinde bulunduğu çıkmaz nedeniyle konut sektörü büyük bir hız kazanarak bir çıkış noktası olarak görülmüştür. Gecekondu alanlarının yasal statüye kavuşturulması ile çok geçmeden gecekondu bölgeleri çok katlı inşaat bölgeleri haline gelmiştir. Bu gelişmelere paralel olarak da 1980'lerde dünya genelindeki ekonomik politikaların değişmesi ile piyasa temelli, gayrimenkul eksenli kentsel gelişim şirketleri ortaya çıkmış, konut piyasası şekillenmiştir. Bununla birlikte; konut eksenli kentsel yenileme projeleri ve kentte yer alan konut alanlarının korunarak ve yenilenerek yaşam kalitesinin yükseltilme çabaları görülmüştür.

3.4.3 İzmir Pazarında Oluşan Değişiklikler

Sürekli olarak göç almaya devam eden İzmir’de bir noktadan sonra konut açığı meydana gelmiştir. 1981 yılında İzmir’in büyük şehir statüsüne getirilmesi ile çeperlerine doğru genişleyen kentte gecekondu semtlerinde artış olmuştur. Büyükşehir Belediyesi’nin bu semtlerin çevrelerine toplu konut inşaları yapması ile de yeni semt merkezleri gitgide daha da gelişmiştir (Karadağ, 2000, s.67-69).

1980 sonrasında Kentin geleneksel ticaret bölgesi, 1995’e kadar 1970-1980’lerdeki ekonomik özelliklerini sürdürmüş ancak 1995’ten sonra kentte hızla artan Hipermarketler, semt pazarları gibi alternatif alışveriş olanaklarının artması ile bir değişim sürecine girmiştir. Daha çok alt gelir grubuna hizmet eder hale gelen Kemeraltı’nda toptancılar da, İzmir Ticaret Odası’nın önerileri ile kent dışına, kendi sektörlerine ait alanlara taşınmıştır. Belediyenin 80 yılı çalışma raporunda Kemeraltı ile ilgili herhangi bir faaliyete rastlanılmaması ilginç bir nokta olarak göze çarpmaktadır (İzmir Belediyesi Ünitelerinin 1981 Atatürk Yılı Çalışmaları, 1981, s. 69).

Sahip olduğu tarihi potansiyel ve ticari etkinlikler, İzmir pazarını gitgide çöken, eskiyen ve terk edilen bir bölge olmaktan kurtaramamıştır. Taner; kentsel ölçekte geleneksel ticaretin bu konuma gelmesini, kent içinde yeni alt merkezlerin gelişmesine, kentin hinterlandındaki yerleşmelerin İzmir’e bağımlılığının azalmasına, belirli kullanımların kentin başka noktalarına taşınmasına, kamusal yapıların (hastane, hapisane, otobüs terminali) taşınmasına, çevredeki konutların azalmasına, kiracıların ve işportacıların hızla artmasına bağlamaktadır (Taner, 2001 s. 194- 197).

BÖLÜM DÖRT

CUMHURİYETTEN GÜNÜMÜZE KÜLTÜRPAK VE İZMİR FUARI

4.1 Kültürpark ve İzmir Fuarı'nın Oluşum Öyküsü

Sanayi devrimi sonrası ortaya çıkan pazar ihtiyacı ile birlikte tanıtım ve tüketim adına birçok araç geliştirilmiştir. Bunlardan en önemlisi sayılan fuar olgusunun kurgulanması, beraberinde modern fuarcılığı da getirmiştir. Fuar organizasyonları 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Batı Avrupa'da gitgide yaygınlaşarak gelişmeye başlamıştır. Bu organizasyonlara büyük önem veren Avrupa Devletleri, fuarlara katılımları ile ekonomilerine katkı sağlama ve tanıtımlarını gerçekleştirmenin yanında diğer katılımcı devletler ile rekabet ortamını da sağlayarak, üretim ve ticaret alanında en iyi olmak adına büyük efor harcamışlardır.

Osmanlı Devleti, 19. yüzyılda gelişmişlik anlamında fuar organizasyonlarına konu olan kriterler açısından birçok Avrupa Devleti'nin gerisinde kalmış olsa da, fuar organizasyonlarına katılım konusunda hassas bir tavır almıştır. 1851 yılında Londra'da gerçekleşen ilk fuar organizasyonu olan Londra EXPO'su Avrupa Devletleri arasında ulusal ve ticari rekabetin ürünler üzerinden yaşandığı bir sahne olması nedeniyle büyük önem taşımaktadır. Bu organizasyona zeytin ve zeytinyağı sergisi ile katılan Osmanlı Devleti bu tarihten sonra gerçekleşen tüm fuar organizasyonlarında yer almaya büyük özen göstermiş, sırası ile 1968 Paris ve 1973 Viyana fuarlarına gitgide daha iddialı şekilde hazırlanılmıştır (Serçe, Yılmaz ve Yetkin, 2003, s.153).

Osmanlı'nın uluslararası arenada temsili konusunda yaşanan kaygılar ve ülke içinde düzenlenmeye çalışılan sergiler ele alındığında Sultan Abdülaziz döneminde fuarcılığın öneminin kavranıldığı sonucuna varılmaktadır. Avrupa'daki örneklerine karşı görkemli olarak değerlendirilmeyen 1963 yılında Sultanahmet Meydanı'nda düzenlenen "Sergi-yi Umumi-yi Osmani" ve 1873 yılı Viyana EXPO'su için Osman Hamdi Bey tarafından hazırlanıp dönemin ünlü fotoğrafçısı Pascal Sebah tarafından çekimleri yapılarak kitap haline getirilen "Elbise-yi Osmani (Le Costumes Populaires

de la Turquie)” isimli eser fuar organizasyonlarına verilen büyük önemin göstergeleridir (Atilla, 2007, Akşam Gazetesi).

Osmanlı Dönemi’nde, ülkenin en önemli liman ve ticaret kenti olmasının yanında sergi düzenlenmesi için en doğru adres olarak gösterilen İzmir’de bir sergi düzenlenmesi fikri Balkan Savaşı öncesine dayanmaktadır. Ancak 1911 yılında düzenlenmesi düşünülen “Umumi Sergi” dönemin çalkantılı koşulları nedeni ile ertelenmek zorunda kalmıştır. Bu noktadan sonra 10 yıl boyunca içinde bulunulan savaş ortamı (1911 Trablusgarb Savaşı, 1912 Girit Olayı, Balkan Savaşı, I. Dünya Savaşı, Kurtuluş Savaşı) ve işgal nedenleri ile fuar girişimini gerçekleştirmek Cumhuriyet Türkiye’sine kalmıştır (Atilla, 2007, <http://www.nedimatilla.com>).

4.2. Kültürpark ve İzmir Fuarı’nın Evrimi

Kültürpark ve İzmir Fuarı’nın ortaya çıkışı ve gelişiminde dünden bugüne farklı isimler, değişken içerikler ile birbirini takip eden organizasyonlar görülmektedir. Bu organizasyonlar sırası ile Numune Meşheri, 9 Eylül Sergileri, 9 Eylül Panayırı ve İzmir Enternasyonel Fuarları’dır.

4.2.1 Numune Meşheri (1923)

Kurtuluş Savaşı sonunda yurdun düşman işgalinden arındırılması ile başlayan bağımsız, özgür ve başı dik Türkiye Cumhuriyeti'nin gelişme sürecinde, ekonomik özlemlerinin ne olacağı sorusunun yanıtı İzmir’de verilmiştir. 1922 Büyük İzmir Yangını sonrası kentteki harabe ve acı hatıra ortadan kaldırılmaya, kent yeniden imar edilmeye çalışılırken, çarşılarını, hanlarını, ticari kimliğini ve umudunu yitirmiş İzmir’in, ekonomik olarak yeniden kalkınması için Lozan Konferansı’nın devam ettiği günlerde bir ölçüde batılı devletlere mesaj niteliğinde bir karar alınmıştır. Buna göre 17 Şubat 1923 tarihinde İzmir’de, Gazi Mustafa Kemal’in törenle açılışını yaptığı Birinci Türkiye İktisat Kongresi düzenlenmiştir. 4 Mart 1923’e dek devam eden kongrenin İzmir’de toplanması elbette tesadüfi değildir. İşgalin tüm ağırlığını hisseden, yıkımı ve yangını yaşayan İzmir, Kurtuluş Savaşı’nın adeta bir sembolü

olmuş ve bu organizasyona en uygun yer olarak belirlenmiştir. Kongrenin, özellikle XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşanan ve yerel ekonomik yapıları güç duruma sokan batı kapitalizminin yıkıcı etkilerine bir tepki olarak ulusal ekonominin yaratılmasına yaptığı vurgu oldukça önemlidir (Adak ve diğerleri, 2007, s.128-130). Birinci Türkiye İktisat Kongresi'nde Kemalist Cumhuriyet'in özgürlükçü milli ve kalkınmacı temel prensipleri, halkın da söz sahibi olduğu bu demokratik organizasyon sonucu tespit edilmiştir. Kongre, Atatürk Türkiye'si kurucuları tarafından gerek kendi milletine, gerekse dış dünyaya dair ekonomik ve toplumsal görüşlerini açıkladığı bir kürsü olmasının yanında halkın görüş ve beklentilerini dile getirmelerini sağlayan bir forum niteliği de taşımaktadır.

Şekil 4.1 Atatürk'ün Açılışını Yaptığı İktisat Kongresi'nden Bir Sahne (Apikam Arşivi)

Kongre öncesinde, 21 Ocak 1923 tarihinde organizasyona dair, Yeni Cumhuriyet için gelecekte büyük öneme sahip olacağı öngörülemeyen bir sergi düzenlenmesi kararı alınmıştır. Bu karar 1923 yılında bilinmese de yakın gelecekte İzmir özelinde tüm ülke için çok değerli bir adım olmuştur. İstemsiz olarak ortaya çıkan bu fikir ile, Cumhuriyet'in ilk modernleşme projelerinden ilki ve günümüze kadar bir başarı abidesi olarak gelebilmiş olan İzmir Enternasyonal Fuarı'na giden sürecin fitili ateşlenmiştir (Ökçün, 1971, s.34).

Kurgulanan kongre programı süresince bir meşher (sergi) açılması ve ülkenin zirai ve sınai ürünlerinin tanıtılması hedeflenmiştir. Sergi fikrinin ortaya atılmasındaki asıl neden yerli malların sergileneceği bir mekanın etkisinin kitlesel olacağı ve yerli mallara olan ilginin artması ile üretimin artacağı, dolayısıyla önce serginin kurulduğu kent sonra da ülke ekonomisinin canlanmasına katkı sağlanacağı öngörüsü olmuştur (Baran, 2003, s.92).

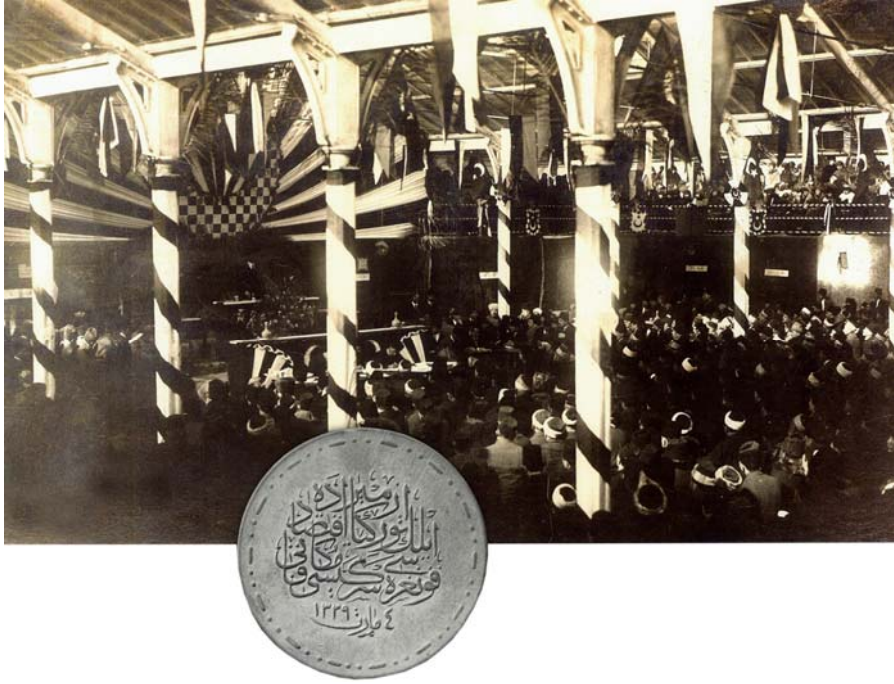
İzmir'de yayınlanan Ahenk Gazetesi, 31 Ocak 1923 tarihi nüshasında konu ile ilgili olarak şu habere yer vermektedir: "*...İktisat Kongresi'nde mahsulat-ı dahiliyemizle mesnuat ve mamulatımızın vaz ve teşhirine mahsus büyük bir sergi açılarak bunda bir ihrar edecek mahsulat ve mesnuat ashabına birer takdirname ita olunacaktır. İşbu sergiye memalik-i hariciyeden de iştirak edileceğine dair muhtelif müessesat-ı smaiye-i ecnebiyeden peyderpey malumat varid olmakta olduğundan Türkiye Büyük İktisat Kongre ve meşherinin şimdiye kadar memleketimizde emsali görülmemiş derecede parlak ve mükemmel olacağı şimdiden tahmin edilmektedir...*" (Serçe, 2001, s.5).

Numune Sergisi için tüccarlardan Cemil, Balcızade Hakkı, Doktor bakteriyolog Memduh, Simsar Hüsnü Fehmi, Eczacı Ferit görevlendirilmiştir. Düzenleme heyeti başkanlığını üstlenen Cemil Bey tarafından, başta İstanbul olmak üzere ticaret, sanayi ve ziraat erbabının katılımlarını sağlamak için duyurular yapılmıştır (Serçe, 2001, s.6).

Türkiye'nin bütün vilayet ve kazalarından; çiftçi, tüccar, sanayici ve işçi grupları Aram Hamparsumyan Mağazaları girişinde açılan sergiye katılmış ve bu sergide ilk kez savaştan çıkmış Anadolu'nun tüm emeği sergilenecek, sanayileşmiş bir yurt yaratmak için elde bulunan olanaklar gözler önüne serilmiştir (Aksoy, 1986, s.237). Tarihsel süreç içerisinde bakıldığında Numune Meşheri İzmir Fuarı'nın ilk adımı olarak görülebilir.

4.2.1.1 Mekansal Özellikler

İktisat Kongresi ve Numune Meşheri İkinci Kordon'da, Yemişçiler Çarşısı'nda bulunan Aram Hamparsumyan Mağazaları'nda gerçekleştirilmiştir. Osmanlı Bankası'na ait bu yapı savaş yılları ardından geçen zorlu günlerden sonra ikinci ve gerçek bir kurtuluş olan "iktisadi kurtuluş"a ev sahipliği yapma şerefine ulaşmıştır (Adak ve diğerleri, 2007, s.128-130). Kentte organizasyon için en uygun adres olan bu mağazalar, uzun yıllar boyunca tütün, incir, zeytinyağı deposu olarak kullanılmalarından ötürü bunaltıcı bir koku içinde olsalar da yüzlerce delegenin katıldığı yeni devlete ait ilk İktisat Kongresi ve sergi tarifsiz bir memnuniyete sahne olmuştur (Aksoy ve Özgünel, 2001, s.7-8).

Şekil 4.2 Aram Hamparsumyan Mağazaları'nda İktisat Kongresi (Apikam Arşivi)

Aram Hamparsumyan Mağazaları bu görkemli organizasyon için büyük bir emek ile hazırlanmış, binanın içi ve dışı "İktisat Sergisi" ile süslenmiştir. Kongreye giden yolların kaldırılmalarının ve duvarlarının tümü sıkıntılarla dolu yakın geçmiş ertesinde kazanılan büyük zaferin ardından tüm umudunu yangın ile kaybetmiş, yorgun ama onurlu, özgürlüğe aşık Türk halkı tarafından basit ama kendi emeği ile özene bezene

hazırlanmış çeşitli el tezgahı ve küçük sanayi ürünleri ile doldurulmuştur (Feyzioğlu, 2006, s.10-12).

Şekil 4.3 Kongrenin Yapıldığı Hamparsumyan Mağazaları (Apikam Arşivi)

Ülkenin tümünden basit olsa da çeşitli ürünler ile üreticileri ağırlayan sergi, milli ürünlerin toplu olarak teşhiri ve yepyeni bir ekonominin ilk kıpırdanırları olması açısından büyük bir önem taşımaktadır. Sergi kapsamında Isparta, Kula, Gördes, Uşak kilim ve halıları; yağ ürünleri, sabun, makarna ve un yiyecekleri; Ferit müstahzarları, kolonya, helvalar, ihraçlık pamuk, kumaş, incir ve üzüm dolu ihraçlık kutular; ayakkabı, çeşitli balık ve yumurtası konserveleri; mobilya, deri ürünleri, tarım araçları, kiremit, tuğla, maden örnekleri, tütün, sigara, şarap, kereste ve saraciye çeşitleri; giyim ve ayakkabı malzemeleri gibi onlarca farklı ürün sergilenmiş ve çok olumlu tepkiler alınmıştır (Aksoy ve Özgünel, 2001, s.7-8).

Kongre ve dahilinde düzenlenen Numune Meşheri'nin gerçekleştiği salon 14 Şubat 1923 tarihli Akşam Gazetesi'nde şu şekilde tanımlanmıştır: "*Bugün İktisat Kongresinin toplanacağı eski Gümrük civarındaki Hamparsumyan depolarını gezdim. Yanımda bulunan Belediye üyesi Vehbi Bey kongre salonunun ve serginin her tarafını gezdirdi. Vehbi Bey kongrede icra olunacak düzeni sağlama*

komisyonunda bulunuyor. Bu sebeple kongre ve sergi hakkında bilgi verdi. Kongrenin yapılacağı mekân uygundur. Ait katı kongre üyelerinin tartışmalarına üst katı ise dinleyicilere ayrılmıştır. Bu binanın inşa tarzı kongre yapımına uygun bir tarafta kongre yapılırken diğer taraftan numune sergisi açılmıştır. Numune sergisinin olduğu alan her ilden getirilen eşyalar, halılar ve bayraklarla süslenmiştir” (Aksoy, 1991, s.19).

4.2.1.2 Organizasyonel Özellikler

Sayısal Veriler: Numune Meşheri 17 Şubat 1923 ile 4 Mart 1923 tarihleri arasında her gün 9.00 ile 19.00 saatleri arasında hizmet vermiştir. Dönemin koşullarına göre sergiye, büyük bir katılımı ile ülke genelinden 168 kuruluş katılmıştır (Adak ve diğerleri, 2007, S.128-130).

Kongre ve sergi katılım olarak 3000 hedeflene de 1135 katılımcı ile öngörülenden 2 gün sonra, 17 Şubat 1923 tarihinde açılabilmiştir. Katılımın sayıca tahmin edilenden az olarak ortaya çıkması bir problem olarak nitelense de, 1923 yılının şartları göze alındığında tüm yurttan 1135 katılımcıyı İzmir’e çekmek büyük bir başarı olarak değerlendirilmektedir.

Dönemin koşulları göze alındığında ülkenin farklı yerlerinden toplam 168 kuruluşun sergiye katılmış olması büyük önem taşımaktadır. Birçok imkansızlığa rağmen katılımın hayal edilenden yüksek olması Atatürk, delegeler, organizatörler ve ziyaretçiler tarafından memnuniyet ile karşılanmıştır. İktisat Kongresi ile batı kapitalizmine karşı ulusal ekonominin yaratılması hedefine paralel olarak sergi dahilinde katılımcı yerli kuruluşlara ait teşhir ürünlerine bakıldığında tümünün yerli malı olduğu görülmektedir (Adak ve diğerleri, 2007, s.128-130).

Sonuçlar ve Hedefler: Numune Meşheri, İktisat Kongresi ile birlikte istenilen amaca ulaşmıştır. Sergi dahilinde katılımcıları onurlandırmak ve bundan sonraki sergi faaliyetleri için yüreklendirmek adına başarılı görülen kuruluşlara çeşitli ödüller verilmiştir.

Vakit Gazetesi'nin 4 Mart 1923 tarihli sayısında serginin kapanışı hakkında şu haber yer almıştır: “*Sergide kırk gümüş, otuz bronz madalya, yetmiş takdirname verilmiştir. Bu misakın başlıca mühim mevaddı yerli kumaşların istimali, iktisadi birlik, ağaç bayramı, kitap bayramı kararlarıdır. Kongre yarın saat 11.00'de veda celsesini akdedecektir*” (Feyzioğlu, 2006, s.10-12).

Kongrede söz alan birçok delege, serginin daha geliştirilerek her yıl yine İzmir kentinde açılmasını önerisini getirmiştir. Bu konu daha sonra İzmir Valisi Kazım Dirik'in çevresinde toplanan İzmirliiler tarafından önemli bir ekonomik amaç olarak benimsenmiştir (Aksoy, 1986, s.237). Ayrıca kongre sırasında düzenlenen bu serginin başarısı, daha sonraki yıllarda bu tür sergilerin tekrarlanması yönünde düşüncelerin doğmasında önemli bir etken olmuş, tüccar grubunun isteği doğrultusunda “Ticaret ve Sanayi Odaları'nın katılımı ile ülkenin en önemli ticaret merkezlerinde, dahili mahsulat ve mamulatin sergilenmesine mahsus umumi ve daimi sergiler açılması” kararlaştırılmıştır (Adak ve diğerleri, 2007, s.128-130).

Kongrede sergi hakkında yaşanan gelişmeler ve elde edilen başarı üzerine Mustafa Kemal Paşa "*İzmir'i fuarlar şehri yapınız*" direktifi ile serginin ileriki yıllarda tekrarlanması düşünülse de sergi sonrası ilk birkaç yıl bu konuda faaliyet gösterilememiştir. Birkaç yıllık araya rağmen, bundan sonra sergiler alanında atılan adımlar takip edildiğinde, Atatürk'ün sözleri sayesinde İzmir Enternasyonal Fuarı'nın temelini 1923 yılında atıldığı net olarak görülmektedir.

4.2.2 I. 9 Eylül Sergisi (1927)

Dönemin yeni İzmir Valisi Kazım Dirik bugünkü Kültürpark sahası, Mustafabey, Pasaport, Alsancak, Kahramanlar ve Basmane semtlerinin büyük bir kısmını içeren 250 hektarlık alanı tamamen yanmış bir halde karşılamıştır. Bunun yanında kentin ticari durumu "Ziraat ve Ticaret Gazetesi"nin Mart 1925'te yayınlanan sayısında şöyle anlatılmıştır:

“Memleketimizin ihracat ve ithalatında gayet mühim bir ticari yer sahibi bulunan ve Akdeniz'in çok işlek bir ticaret kapısı olan İzmir şehri maateessüf günden güne yerini kaybetmektedir. Bu yüzden meydana gelen zarar ve ziyan yalnız İzmir'e ait olmayıp, bütün memleketin ziraat sanayine şamildir. Şimdi İzmir'de büyük servete sahip mağazalar kalmamıştır. Ticaret Odamız' da kurulmak üzere bulunan Türk Ticaret Birliği her şeyden evvel İzmir' in bu gibi iktisadi meseleleriyle meşgul olur ve bunlara karşı ameli çareler bulunursa, memlekete pek büyük hizmet etmiş olur.” (Feyzioğlu, 2006, s.13-14).

İktisat Kongresi sonrası İzmir'in ekonomik yaşamında önemli gelişmeler olmuştur. İzmir'in kurtuluşundan ve yaşanan felaketler sonrası bölgede ortaya çıkan ekonomik boşluğu doldurmak için harekete geçen İzmirli ve Egeli tüccarlar, ekonomik anlamda ikinci bir kuvayi milliye hareketi organize etmişlerdir. Başta Balcızade Hakkı, Süleyman Ferit Eczacıbaşı, Emirlerzade Refik, Cemal Şahingeri, Cevahircizade Şükrü, Hocazade Ahmet, Alaiyelizade Mahmut, Yenişehirli Hafız Ali, Razlıklı Ahmetzade İbrahim Bey gibi Türk tüccarları kendi aralarında bilinçli bir şekilde organize olarak İzmir Ticaret Odası'nı kurmuşlardır. 1926 yılının Nisan ayında gerçekleşen bu olay, Türk sermayesinin, denize dökülenlerin tahrip ettiği ve büyük boşluklar bıraktığı bir ekonomiyi yeniden oluşturması yolunda önemli bir dönemeçtir (Aksoy ve Yurdkoru Özgünel, 2001, s.6).

Vali Kazım Dirik göreve gelişi sonrası kenti iktisadi açıdan kalkındırmanın yollarını aramış, milli ekonomi adına bilinçli adımlar atmaya kararlı olan İzmir Ticaret Odası'nın teklifi ve İzmirli sanayi ve ticaret çevresinin de katkılarıyla İzmir Fuarı yolundaki önemli bir dönemeç olan 9 Eylül sergisinin İzmir'in kurtuluş günü kutlamaları dahilinde açılmasına karar verilmiştir. Bu kararın akabinde kentin önde gelenlerinden 23 kişilik düzenleme kurulu oluşturularak sergi hazırlıkları başlamıştır. Himayesi ve fahri başkanlığı Başvekil İsmet Paşa'ya verilen serginin Düzenleme Kurulu'nda Ticaret Odası Reisi Balcızade Hakkı Bey, Hilal-i Ahmer Reisi Hüsnü Bey, Ticaret Odası Umumi Katibi Turgut Bey, Moralızade Halit Bey, Sanayi ve Mesai Müdürü Şerif Bey, Borsa Komiseri Kemalettin Bey, Sepet ve Çiçek Mektebi Müdürü Hasib Bey, Ticaret Gazetesi Sahibi Halil Bey, Ziraat Mektebi Müdürü

Abidin Bey, Şerif zade Remzi Bey, Çolakzade Sait Bey, Mazhar Kafadar Bey, Leipzig Sergisi Mümessili Rıfkı Bey, Belediye Reisi Aziz Akyürek, Borsa Komiseri Kemalettin Bey, Ticaret Müdürü Ziya Bey, Rusçuklu Fahri Bey, Sanayi ve Mesai Müfettişi Fahrettin Bey, İş Bankası Müdürü Füzur Bey, Ticaret ve Bahriyyat Müdürü Hikmet Bey, Çeşmeli Celal Remzi Bey ve tüccardan Şerif Paşazade Remzi Beyler bulunmakta idi. Kurul 18 Nisan 1927 tarihinde gerçekleşen ilk toplantıda sergi adı olarak "İzmir 9 Eylül Sergisi" belirlenmiştir. İzmir'in kurtuluşundan sonra, bölgede ortaya çıkan ekonomik boşluğu doldurmak için harekete geçen İzmirli ve Egeli tüccarlar, sergi kararı ile bir anlamda kalkınma yönünde bir kuvayi milliye hareketi organize etmişler ve bu hareketin başarısı için haftada iki gün toplanarak hazırlıkların eksiksiz olması adına ciddi mesailer harcamışlardır (Feyzioğlu, 2006, s. 13). Alınan kararların içerisinde serginin ulusal niteliği yanında yabancılara da açık olması ve İzmir'in kurtuluş günü olan 9 Eylül tarihini kapsayacak şekilde 4-11 Eylül tarihleri arasında açık kalması da bulunmaktadır (Baran, 2003, s. 92).

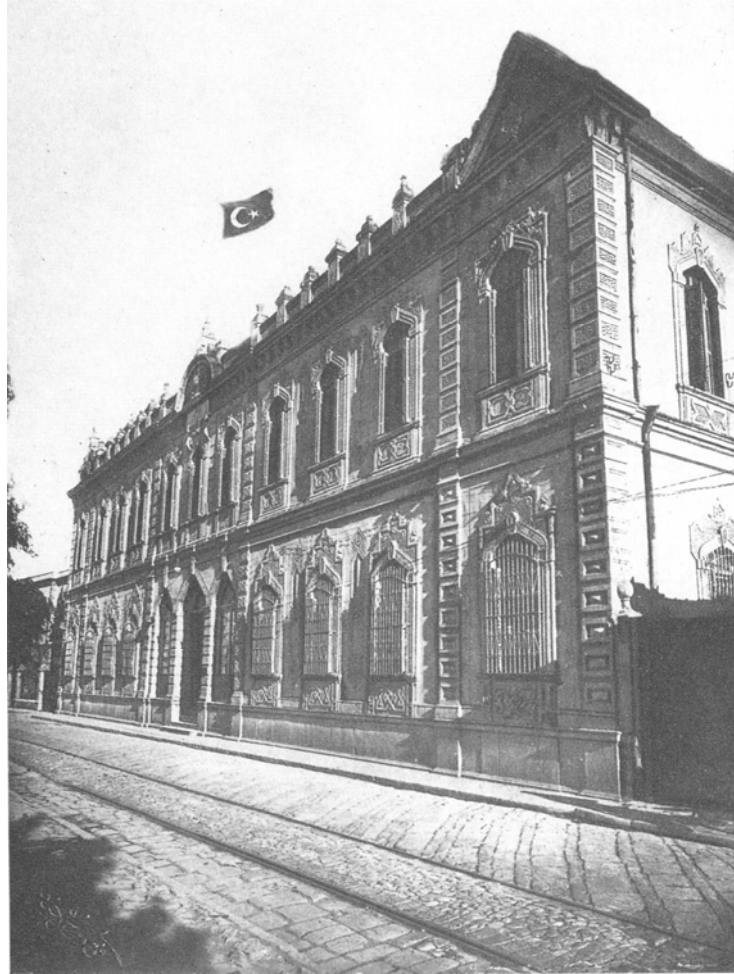
Serginin açılışında Ticaret Odası Umumi Katibi Turgut Bey yaptığı konuşmasında organizasyonun önemini belirterek, gelecek yıllarda "beynelmilel" olacağı müjdesini vermiştir;

"İktisat Kongresi'nde alınan kararlardan birisi de memleket ekonomisine büyük katkısı olacak sergilerin açılması idi. İzmir, Anadolu'nun konumu bakımından en önemli ticaret merkezidir. Bundan böyle de iktisadi merkez olmaya devam edecektir. Sergi açma fikri karşısında odamız tereddüt göstermişse de Vali Kazım Paşa'nın delaleti ile gerçekleşmiştir. Bu sene yalnız milli olarak başlamıştır. Fakat şehrimizdeki konsolosların yakın ilgileri ile beynelmilel bir sergi açabileceğimiz ümitlerini doğurmuştur" (Feyzioğlu, 2006, s. 15).

4.2.2.1 Mekansal Özellikler

Serginin adının belirlenmesinin ardından serginin düzenleneceği yer hakkında çalışmalar yapılmış ve İzmir 9 Eylül Sergisi'nin Erkek Muallim Mektebi, Türk Ocağı Binası, Bahri Baba Parkı ve Jandarma Mektebi bahçesinde gerçekleştirilmesine karar

verilmiştir. Ancak süreç içerisinde sergi için farklı mekanların seçilmiş olması nedeniyle doğabilecek karışıklık ve sorunlar göze önüne alınarak serginin İzmir Sanatlar Mektebi'nde (şimdiki adıyla Mithatpaşa Endüstri Meslek Lisesi) gerçekleştirilmesine karar verilmiştir (Adak ve diğerleri, 2007, s.128). Serginin büyük bölümünün deniz kıyısında, kalan kısmının ise köprüden geçilerek ulaşılabilen Sanatlar Mektebi içerisinde düzenlenmesinde ortak karar alınmıştır (Seymen ve diğerleri, 1992, s. 316).

Şekil 4.4 İzmir Sanatlar Mektebi (APİKAM Arşivi)

4.2.2.2 Organizasyonel Özellikler

Sayısal Veriler: 4 Eylül 1927 saat 16.00'da 12.000 m² kapalı ve 13.000 m² açık alana sahip ve ulaşımın rahat sağlandığı İzmir Sanatlar Mektebi'nde I. 9 Eylül Sergisi açılmıştır. Sergiye yerli ve yabancı olmak üzere toplam 338 firma katılmıştır.

Sergiye 195 Türk firması, 71 ticaret odası, borsalar, resmi ya da yarı resmi kuruluşlar ve 21'i Polonya'dan, 17'si Almanya'dan, 16'sı Rusya'dan, 5'i Amerika'dan, 4'ü İngiltere'den, 3'ü İtalya'dan, 3'ü Fransa'dan, 2'si İsviçre'den ve 1'i Macaristan'dan 72 yabancı firma iştirak etmiştir (İZFAŞ İzmir Fuarı'nın Dünü, Bugünü, Yarını Sergi Sunumları, 2006).

Şekil 4.5 Ferit Eczacıbaşı Parfümeri ve İlaç Sergisi (İZFAŞ İzmir Fuarı'nın Dünü, Bugünü, Yarını Sergi Sunumları, 2006)

Sonuçlar ve Hedefler: Büyük travmalar sonrası kendisini başarı ile toparlamayı başarmış genç Türkiye'nin gururu unvanına layık görülen sergide Şark Halı Kumpanyası, Kadayıfçızadeler Halı Kumpanyası, Yılcızcıadeler Kumpanyası, klasik Türk motiflerinin halılardaki en güzel örneklerini, hem yerli hem de yabancı ziyaretçilere sunmuş mensucat pavyonlarındaki kumaşlar göz kamaştırmıştır. Bu pavyonlarda İzmir Pamuk Mensucat, Kula Mensucat, Buldan dokumaları, Adana Pamuk Mensucat ve Menemen battaniyeleri yer almıştır. Sergi genelinde halılar, tekstil ürünleri, ayakkabılar, porselenler, sabunlar, ecza ve parfümeri ürünleri, kumaşlar, ipekler, yerli mobilyalar, şekerlemeler, kitaplar, dergiler ve İzmir'e has yiyeceklerin yanı sıra işgale ait izlerin sergilendiği pavyonlara da yer verilmiştir (Baran, 2003, s.93).

Sergide ürün yelpazesinin çok geniş olması hem sergi niteliğinin yüksek olmasını hem de ziyaretçi sayısının artmasını sağlamıştır. 21 gün süren ve toplam 80722 kişinin gezdiği I. 9 Eylül Sergisi başarı ile sonuçlanmıştır. Organizasyona katılan yerli ve yabancı katılımcılara sergi sonunda altın, gümüş, bronz madalyalar ve mansiyon ödülleri verilmiştir. Bu tür organizasyonların hayati öneme sahip oldukları başarılı geçen sergi sonrası yöneticiler tarafından daha iyi kavranmış ve sergiden kaynaklanan pazarlama ufukları milli tüccarları daha fazla özendirmiştir (Aksoy ve Yurdkoru Özgünel, 2001, s.6).

4.2.3 II. 9 Eylül Sergisi (1928)

1927 yılı sergisini büyük başarı ile geride bırakmış olan İzmir, 1928 yılında savaş ve ardından gelen büyük yangının umutsuzluğunu yaşarken, ülkenin iktisadi geleceği için en önemli adım olan 9 Eylül Sergisi'nin ikincisinin heyecanını yaşamakta ve bu sayede bir nebze olsun umut taşımakta idi.

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra kendisini toparlamayı başaran Türkiye'nin gururu olan bu sergi gördüğü ilgi karşısında daha geniş boyutlu olarak düşünölmeye başlanmıştır. Sergi organizasyon komitesi ilk serginin eksikliklerini gidermek, yeni

sergiyi daha başarılı kılmak ve ortaya çıkabilecek sorunları bertaraf edebilmek adına birçok karar almıştır. Bunlar:

- Serginin bir önceki yıl olduğu gibi İzmir Sanatlar Mektebi'nde düzenlenmesi, ancak tarih aralığının 4-20 Eylül olması,
- Demiryolları'nı kullanarak sergiye katılacak kişilerin taşıma ücretlerinde bir önceki yıl olduğu gibi %30, eşyalarda ise %50 oranında indirim yapılması,
- Sergi katılımı için 1 Temmuz-25 Ağustos arasında müracaat, sergilenecek eşyalar için ise 15 Ağustos-31 Ağustos arasında giriş takvimi belirlenmesi,
- Bir önceki sergide kazanan katılımcılara açılışta ödülleri verilmesi,
- 24.000 duvar ve el afişinin dağıtılması ve tanıtım ekibinin oluşturulması,
- Posta gönderilerine "İkinci İzmir 9 Eylül Sergisi'ne iştirak ediniz" yazılı damgaların vurulması,
- Sergi sırasında Hilal-i Ahmer Cemiyeti tarafından bir piyango düzenlenmesi,
- Sergi alanında katılımcı ve ziyaretçilerin kullanacağı bir dinlenme ve eğlence bölümünün oluşturulması,
- Sergi süresince 9 Eylül adı ile Türkçe ve Fransızca hazırlanacak bir gazetenin yayınlanması,
- Özellikle yabancı katılımcıların sorun yaşamamaları için gerekli olan her türlü kolaylığın gösterilmesi,
- Sergi için çok önemli olan elektrik tesisatının açılıştan en geç 10 gün önce tamamlanması,
- Sergi süresince sergi süresince görev yapacak geçici bir postane oluşturulması,
- Organizasyon komitesinden olan Borsa Komiseri Kemalettin Bey'in tanıtım amacı ile İstanbul ve Bursa kentlerine temsilci olarak gönderilmesi,
- Sergi ile ilgili tanıtım amaçlı olarak hazırlanan etiketlerin Tekel'in sergi alanında açacağı pavyonda satacağı ürünlere uygulanması,
- Sergide görev yapacak ve güvenliği sağlayacak polis ve inzibat için Emniyet Müdürlüğü'nce özel bir talimatın hazırlanması olarak belirlenmiştir (Feyzioğlu, 2006, s.16-17).

II. 9 Eylül Sergisi planlandığı gibi 4 Eylül 1928 tarihinde açılmıştır. Açılışta Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk'ün telgrafı önemlidir:

"... İzmir 9 Eylül Sergisi'nin açılışı dolayısıyla hakkında ifade edilen hissiyata teşekkür ederim. Memleketimiz iktisadiyatının terakki ve inkişafına hizmeti bulunan serginin kurulmasına yardım eden ve kuranlara takdir ve tebrik ile muvaffakiyetimi temenni ederim" (Aksoy ve Yurdkoru Özgünel, 2001, s.6)

4.2.3.1 Mekansal Özellikler

I. 9 Eylül Sergisi'nde olduğu gibi bu sergide de alan değişmemiştir. Ancak İzmir Sanatlar Mektebi gelişen organizasyon karşısında istekleri karşılayamaz hale gelmiştir. Alan yetersizliği nedeni ile katılımcılar ekstra masraflar yapmak zorunda kalmışlar ve bu sorunlar bir sonraki organizasyonun daha geniş ve kullanışlı bir konumda gerçekleştirilme gerekliliğini gözler önüne sermiştir.

Sergi alanı yanında gerek yurt dışından gerekse de yurt içinden, farklı illerden kente gelenleri barındırabilecek yeterli oranda binanın henüz yapılamamış olması da büyük bir problem olarak öne çıkmıştır.

4.2.3.2 Organizasyonel Özellikler

Sayısal Veriler: İkinci 9 Eylül Sergisi 58 ticaret ve sanayi odası, 155'i yabancı ve 302'yi yerli olmak üzere toplam 515 kuruluşun katılımına sahne olmuştur. Sergiye ilgi bir önceki yıla göre artmış ve 86.908 kişi İzmir Sanatlar Mektebi'ni ziyaret etmiştir (İZFAŞ İzmir Fuarı'nın Dünü, Bugünü, Yarını Sergi Sunumları, 2006).

Katılımcı 155 yabancı şirketin dağılımı şöyledir; 61 şirket Almanya, 35 şirket İtalya, 16 şirket Rusya, 11 şirket Fransa, 9 şirket Amerika, 8 şirket İngiltere, 5 şirket İsviçre, 4 şirket Çekoslovakya, 2 şirket Macaristan, 1 şirket Avusturya, 1 şirket Belçika, 1 şirket İsveç ve 1 şirket Yugoslavya.

Sonuçlar ve Hedefler: Sergide yerli katılımcılar tarım ilaçları, çini ürünleri, mobilyalar, deri, parfümeri, tekstil ve dokuma ürünleri ile ön plana çıkarken yabancı katılımcılar ise arabalar, tarım araçları ve döküm tezgahları gibi ürünler ile ilgi görmüşlerdir (Feyzioğlu, 2006, s.17).

Şekil 4.6 Hamaratzade Mehmet Nedim Bey'in Tekstil Standı (İZFAŞ İzmir Fuarı'nın Dünü, Bugünü, Yarını Sergi Sunumları, 2006)

Ancak dış satışların istenilen oranda gerçekleşmemesi, konaklamanın sağlanması için yeterli binanın henüz bulunmaması, beklenen canlılığın sağlanamaması ve sergi alanının yetersiz kalması ile birlikte 1928 yılı ekonomik buhranı nedenlerinden ötürü, 9 Eylül Sergisi'ne 1931 yılına kadar ara verilme kararı alınsa da sergi ancak 1933 yılında tekrar açılabilmiştir. 1933 yılına kadar İzmir kamuoyundan her yıl Eylül ayının yaklaşması ile serginin düzenlenmesi adına talepler gelmiş ve serginin düzenleneceği alana dair tartışmalar yaşanmıştır. 1931 yılında Anadolu Gazetesi tarafından sergi alanına dair adres gösterilen yangın alanının bu sayede mezbelelikten kurtulabileceği öngörülmüştür (Serçe, Yılmaz ve Yetkin, 2003, s.156).

Dönemin İzmir Valisi Kazım Dirik önderliğinde organize edilen 9 Eylül Sergileri kalkınma yönünde atılan önemli adımlar olarak görülmektedir. Her ne kadar günümüz İzmir Enternasyonel Fuarı'nın tohumları Numune Meşheri ile atılmış olsa da, fuara giden asıl büyük adımlar 9 Eylül Sergileri ile görebilmektedir. Numune Meşheri ile kazanılan deneyimler sayesinde 9 Eylül Sergileri'nde organizasyonda aksilikleri önlemenin yanı sıra uzun erimli düşünce ile farklı dillerde yayınların hazırlanması, yerel halka farklı bilgilendirme yöntemleri ile serginin anlatılması, sergi alanında teknik detayların profesyonelce uygulanması vb. kararları ve başarılı uygulamaları göze çarpmaktadır.

Birçok anlamda genç cumhuriyet'in ilklerini barındıran 9 Eylül Sergileri ülkede ticari anlamda sergicilik kavramının gelişmesine ve diğer il yöneticilerinin bu organizasyonu kendilerine örnek almalarına neden olmuştur.

4.2.4 I. 9 Eylül Panayırı (1933)

Behçet Uz 1931 yılında, hiç beklemediği bir anda İzmir Belediye başkanı olması ile birlikte kentin ve belediyenin tahmin ettiği kadar çok daha kötü bir durumda olduğunu görmüştür. Uz göreve başladığı ilk günlerde, makamındaki masasında kentteki aksaklıklar hakkında çalışmalar yaptığı sırada, sümeninden çıkan heykeltıraş Kanonika'ya ait mektubu okuduğunda çok şaşırmıştır. Kanonika mektubunda kendisinden hazırlamasını istedikleri Atatürk heykelinin çalışmalarını yaptığını, ancak üst üste altı kez mektup göndermesine rağmen parasının ödenmediğini yazmıştır. Bunun üzerinde Uz acil bir karar ile belediyeye borcu olan tüm şahıs ve şirketlerden ödemelerini 10 gün içerisinde yapmalarını istemiş, heykeltıraşa çalışmasını kısa süre içerisinde bitirmesini, paranın ivedilikle ödeneceğini yazmıştır. Bunun üzerinde Uz söz verdiği gibi gerekli parayı toplamış ve heykelin dikilmesi için kararı çıkararak gerekli hazırlıklara girişmiştir.

Sonuçta heykelin dikileceği alan olan Cumhuriyet Meydanı'nda yollar açılıp, gerekli peyzaj müdahaleleri yapılarak 28 Temmuz 1932 günü I. Kordon ile II. Kordon'un kesişme noktasındaki yangın alanında Gazi Heykeli dönemin başbakanı

İsmet İnönü tarafından açılmıştır. Açılışın İsmet İnönü tarafından gerçekleştirilmesi ve bu sayede İzmir'e olan dargınlığının giderilmesi de yine başlı başına Behçet Uz'un ısrar ve azmi ile sağlanmıştır (Adak ve diğerleri, 2007, s.129).

O yıllarda İzmir Belediye Başkanı olan Behçet Uz bu açılışı “kent için büyük bir gün” olarak nitelendirmiştir. Uz'un göreve gelmesinden itibaren 1 yıl içerisinde bu önemli imar hamlesinin başlatılması birçok çevre tarafından takdir ile karşılanmış, daha da önemlisi kentte yeşeren ümit ile bir birlik ruhu ortaya çıkmıştır. Bu aşamadan sonra gerçekleştirilmesi gerekli olan Gazi Heykeli'nin arkasında bulunan büyük yangın alanının temizlenmesine de bu vesile ile başlanacak olması İzmir için çok önemli bir adımdır.

Behçet Uz açılışta yaptığı konuşmasında heykel ve çevresinin imar durumunun kendilerini tatmin etmediğini, bu nedenle de en kısa süre içerisinde yangın sonrası harap hale gelmiş olan yerlerin tekrar imar edilerek herkesi memnun edecek eserlerin kente kazandırılacağını belirtmiştir. Behçet Uz'un bu konuşmasının üzerine başbakan İsmet İnönü yanında bulunan vali Kazım Dirik'e o güne kadar imkansızlıklar nedeni ile yangın yerine herhangi bir müdahalede bulunamadıklarını söylemiştir. Ayrıca Behçet Uz'un Gazi Heykeli'nin tamamlanmasını beklenmedik şekilde başardığını vurgulamış, ancak konuşmasındaki vaatlerin gerçekleşebilirlikten uzak olduğunu kastederek Uz hakkında “çok iddialı bir adam” yorumunu getirmiştir.

Bu aşamanın başarı ile atlatılmasından sonra Belçika'dan gelen bir şehir plancısı, birlikte Atatürk Lisesi'nin çatısına çıkıp yangın yerlerini izlemiş olduğu Behçet Uz'a bu harabenin en az 40 yıllık bir süre içerisinde temizlenebileceği yorumunda bulunmuştur. Ancak Behçet Uz'un, alanın temizlenmesi hakkındaki fikri ve uygulamaları sürecin çok daha kısa sürmesini sağlamıştır (Yurdkoru, 1937, s.11).

Uz bir yandan kentin imarı konusunda adımlar atmak niyetinde iken bir yandan da 1929 yılında yaşanmış olan büyük ekonomik bunalımdan oldukça etkilenen kent için çözümler aramıştır. Ekonomik Buhran sonucu Türk Lirası'nın değerinin düşmesi ve hayat pahalılığının artması gelişmelerine paralel olarak diğer kentlerde de olduğu

gibi İzmir’de de hayat pahalılığı yaşamı olumsuz etkilemiştir. Bu dönemde kentte kurulan pazaryerlerinin pahalılık karşısında halkı rahatlatması, kent yöneticilerinin aklına sergi fikrini getirmiştir. Atılacak bu adımın, yangın sonrası oluşan kötü durumdan dolayı kentin önde gelen şahsiyetlerinin İstanbul civarına gitmeleri ve kent nüfusunun azalarak İzmir’in fakirleşmesi nedenleri ile kente yeni bir soluk getireceği öngörülmüştür. Organize edilecek sergi sayesinde sadece kentin ticari hayatının hareketleneceğini düşünmenin yanlış olduğunu düşünen Orhan Rahmi bu konuyu makalesine de taşımıştır:

"...Muhakkaktır ki, panayırın ilk faydası, mamul ve gayri mamul eşyanın toprak, orman, su mahsullerinin, evvelâ dahilde, saniyen hariçte tanınmasıdır. Ticaret işlerinde tanımak ve tanıtmak birinci safta yer alır. Bilhassa yirminci asrın ve harp sonu dünyasının arz ettiği hususiyet ve nezaket düşünülür, rekabet sahalarının genişlemesine mukabil müstehlik piyasanın daraldığı hatırlanırsa, bu tanıma ve tanıma keyfiyetinin de ehemmiyeti o nisbette takdir edilmiş olur.

Panayırları, sadece devam ettikleri müddetçe kaydedilen muamele ile, yani (Girdi-çıktı-satılan-alınan-gümrük varidatı, o şehirdeki tesirleri) noktasından ölçmek, panayırın mânâ ve rolünü basit olarak, kısa olarak kavramak demektir... Panayır, evvelâ bir tanıma ve tanıma, saniyen bir münasebet zeminidir ki, bunun randımanı sonradan anlaşılır..." (Rahmi, 1934, s.9).

Panayır kararı 29 Mayıs 1933 günü İzmir Belediye Salonu’nda, İzmir Valisi Kazım Dirik başkanlığında gerçekleşen, Belediye Başkanı Behçet Uz, Ticaret Odası Başkanı Balcızade Hakkı Bey ve kentin bankacılarının katılımı ile yapılan toplantıda alınmıştır. Behçet Uz aslında gerçekleştirilecek yeni organizasyonun önceki sergilerden farklı olmasını arzu etmiş, hatta bir fuar kurulmasını istemiştir. Ancak dönemin yasal mevzuatındaki çıkmazlar nedeniyle bu isteği gerçekleştirememiş ve organizasyonun sergi yerine panayır olarak düzenlenmesine karar verilmiştir. Toplantı sonucunda bir panayır organizasyon komitesi oluşturulması ve çalışmalarına başlaması uygun görülmüştür. Komite üyeleri olarak Vali Kazım Dirik, Belediye Başkanı Behçet Uz, Ticaret Odası Başkanı Balcızade Hakkı Bey, Belediye

Encümeni'nden Reşat Leblebicioğlu, Ticaret Odası Umumi Katibi Zeki Doğan ve bazı banka müdürleri yer almıştır (Aksoy ve Özgünel, 2001, s.9).

Panayır organizasyon komitesinin yürüttüğü sıkı çalışmalar neticesinde, katılım için kullanılacak en önemli ulaşım yöntemi olan demiryolları işletmelerinden Devlet Demiryolları, Şark Demiryolları, Aydın Demiryolları ve Kasaba Demiryolları gerek kişisel gerekse eşya taşıma ücretlerinde organizasyona özel olarak indirimli tarifeler belirleyerek destek sağlayacaklarını açıklamışlardır (Yeni Asır Gazetesi, 23.07.1933). Bunun yanında bir diğer alternatif ulaşım yöntemi olan Deniz Yolları İşletmesi de tıpkı demiryollarında olduğu gibi yapılacak indirimler ile katkıda bulunacağını komiteye bildirmiştir (Yeni Asır Gazetesi, 03.08.1933).

4.2.4.1 Mekansal Özellikler

Panayır yeri olarak, Gazi Heykeli'nin arkasında bulunması nedeniyle zaten yangının izlerinden temizlenilmesi istenilen ve bugün üzerinde Efes Oteli'nin bulunduğu 32.000 m²'lik alan belirlenmiş ve hemen belediye tarafından tahsis edilerek temizlik çalışmalarına başlanmıştır. Bu dönemde panayır alanına ilişkin planlar da hazırlanmıştır. İzmir Basını ortaya çıkan somut gelişmelere paralel olarak övgü dolu ve özendirici yazılar ile kentin nabzını yüksek tutmayı başarmıştır (Serçe, Yılmaz ve Yetkin, 2003, s.156).

Molozların temizlenmesi sonunda etrafı duvarlar ile çevrilen alanın inşaat işleri başlatılmıştır. Alan içerisinde inşa edilecek pavyon ve sergiler için gerekli hammaddenin en uygun şartlarda sağlanması ile ilgili Vali Kazım Dirik başkanlığında organizasyon komitesi, kentin kereste fabrikaları ile 24 Temmuz 1933 tarihinde bir toplantı yaparak tüm alım üzerinde anlaşmaya varılmıştır (Yeni Asır Gazetesi, 25.07.1933). İnşaat faaliyetlerine paralel olarak Belediye Fidanlığı ve Bornova Ziraat Mektebi'nden getirilen fidanlar ile peyzaj çalışmaları da yürütülmüştür. Organizasyonda özellikle güneşin batışından sonra oluşacak yoğunluğun konforunun üst düzeyde olması, katılımcıların sergi faaliyetlerini en iyi şekilde ve en uygun fiyata yürütebilmeleri adına alanda elektrik konusu komite

tarafından önemsenmiştir. Bu konu ile ilgili olarak, elektrik işini başarı ile sağlayabilecek firmaların katıldığı bir ihale düzenlenerek minimum para ile maksimum fayda sağlanmaya çalışılmıştır (Yeni Asır Gazetesi, 03.08.1933).

Şekil 4.7 Cumhuriyet Meydanı ve Panayır Alanı (APİKAM Arşivi)

Kısa süre öncesine kadar molozlarla dolu olan bu alan Gazi Heykeli'nin ardından, görkemli giriş kapısı, renkli dekorlu binaları, eğlence yerleri, peyzajı, gazinosu ile panayır alanı olarak kentin en özel noktalarından biri haline gelmiştir. Pavyonların arasında kalan ve yakın çevresinde bulunan yollar Foça ve Karaburun'dan getirilen ünlü yassı çakıl taşları ile kaplanmıştır. Panayır alanına hizmet verecek bir de itfaiye hazırlanmıştır (Yurdkoru, 1937, 12). Panayır alanının temizlenmesi, planı, içerisindeki gazino, fiskiyeli havuz, 15 adet pavyon, polis ve itfaiye binaları tamamen dönemin İmar ve Yapı İşleri Şefi Mimar Mesut Özok'un eseridir.

Eylül ayına gelindiğinde sahadaki tüm yapılar başarı ile tamamlanmıştır. Bu aşama sonrası katılımcıların sergileyecekleri malların giriş işlemleri ara verilmeden 3 Eylül tarihinden itibaren başlatılmıştır (Yeni Asır Gazetesi, 01.09.1933). Eşya girişleri sonrası organizasyonun başlaması birkaç gün kala kent katılımcıların da gelişi daha da hareketlenmiştir. Komite üyelerinin tümü herhangi bir aksilik yaşanmaması adına tüm mesailerini bu günlerde panayır alanında geçirmiştir. İzmir

kurtuluşun onuncu yıldönümünde 9 Eylül kutlanması ve büyük panayırın açılışı için artık sabırsızlanmaktadır (Yeni Asır Gazetesi, 07.09.1933).

4.2.4.2 Organizasyonel Özellikler

Organizasyon Komitesi, düzenledikleri panayırın katılımcıları memnun etmesinin yanında ziyaretçiler tarafından da unutulmaz bir deneyim olmasını istemişlerdir. Bu yönde attıkları adımlar ile organizasyon içerisine farklı tatlar olmasını sağlamışlardır. Alan içerisinde biri merkez bir diğeri de yoğunluktan uzak arka bölümde olmak üzere iki adet gazino açılması, o dönemde ciddi bir meblağ olan 10.000 TL ödüllü bir piyango düzenlenmesi ve yoğun noktalarda panayır süresince özel olarak getirilecek olan Şaşal ve Foça sularının tüm ziyaretçilere buzlu olarak ücretsiz dağıtılması ilk göze çarpan fikirlerdir (Yeni Asır Gazetesi, 03.08.1933).

Panayırın olabilecek en yüksek standartlara ulaşılabilmesi adına komite her türlü girişimde bulunmuştur. Otomatik telefon şirketi ile görüşülmüş, sahada herkese açık ve arzu eden katılımcılara özel olarak hizmet verecek telefon hizmeti konusunda anlaşmaya varılmıştır. Bunun yanında saha içerisinde posta ve telgraf hizmetinin verilebilmesi hakkında sonuca ulaşılmıştır (Yeni Asır Gazetesi, 06.08.1933).

Organizasyonun renkli geçmesi adına Yunanistan'dan Olimpiyakos Takımı'nın da katılacağı Panayır Kupası adı altında bir futbol organizasyonu düzenlenmesi kararlaştırılmıştır. Ayrıca farklı spor organizasyonlarının da panayır dahilinde gerçekleşmesi düşünülmüş ve güreş ile boks dalları buna uygun görülmüştür (Yeni Asır Gazetesi, 06.08.1933-01.09.1933).

Panayırın içeriğinin olabildiğince dolu şekilde kurgulanması ve yapılacak masrafin büyüklüğü nedenleri ile girişlerin ücretli olmasına karar verilmiştir. Buna göre giriş yetişkinler için 5 Kuruş, çocuklar için ise 100 Para olarak belirlenmiştir (Yeni Asır Gazetesi, 24.08.1933).

İzmir’de işgalin üzerinden 10 yılın geçtiği 9 Eylül 1933 günü sabahın erken saatlerinden itibaren İzmir’de yerli ve ülkenin çeşitli noktalarından gelen vatandaşlar ana caddeleri tıklım tıklım doldurmuştur. Yoğunluğun beklendiği konumlar süslenmiştir. Büyük bir gösteri şeklinde geçen kurtuluşun 10. yıl kutlamaları sona erdiğinde, saat 16.00’da 100.000 kişilik mahşeri bir kalabalık panayırın açılışı için Cumhuriyet Meydanı’nda toplanmıştır. Açılışı gerçekleştiren Mareşal Fevzi Çakmak yaptığı konuşmada yangın alanının dönüşümünden övgü ile söz etmiştir (Yeni Asır Gazetesi, 14.09.1933).

Açılışa yapılan bir diğer konuşmada Vali Kazım Dirik, on yıldır bu konumda duran harabelerin ve İzmir’e yakışmayan çirkin manzaranın silinerek, ortaya muhteşem bir eserin çıktığını, burada yeni bir hayatın başladığını vurgulamıştır (Baran, 2003, s.95).

Sayısal Veriler: Ekonomik sıkıntıya rağmen 23 yabancı, 130 yerli şirketin yanı sıra 20 Sanayi ve Ticaret Odası’nın da katıldığı panayır 21 gün sürmüş, toplam 240.000 kişi tarafından ziyaret edilmiş ve kent bu süre içerisinde eşsiz bir deneyim yaşanmıştır (Yurdkoru, 1940, s.15). Ayrıca yerel gazetelerdeki bilgilere bakıldığında organizasyonun sadece ilk dört günde 130.000 kişi tarafından gezildiği de ilginç bir veridir (Yeni Asır Gazetesi, 13.09.1933). Bu sayı sekizinci günde 180.000’e ulaşmıştır (Yeni Asır Gazetesi, 17.09.1933).

Organizasyon komitesi, panayırdaki bulunacak katılımcı sayısını arttırabilmek için kentten ve kent dışından birçok farklı aktör ile temasa geçmiştir (Yeni Asır Gazetesi, 23.07.1933). Yapılan temasların daha hızlı sonuçlanması amacı ile Vali Kazım Dirik kendi aracını da bu yönde kullanılması adına komiteye tahsis etmiştir (Yeni Asır Gazetesi, 03.08.1933).

Panayır öncesi İzmir Basını’nda katılımcıların büyük ilgisi söz konusu olmuştur ve bu konu hakkında “sınırlı sayıdaki pavyonun hangi şanslı katılımcılar tarafından kiralanacağı” sorusu sorulmaya başlanmıştır. Bu günlerde panayır katılımcıları arasında en büyük alana sahip olan 3 firma ön plana çıkmıştır. Ford, Filiko Radyo ve

Şark Halı adındaki firmalara kiralanın stantlar 60'ar metre cephe uzunlukları ile tüm cephenin iki tarafını da işgal eder niteliktedirler (Yeni Asır Gazetesi, 03.08.1933). Yapım işlerinin tamamlanmasının ardından yukarıda yazılı olan 3 şirketten farklı olarak Sümerbank ve İnhisarlar Pavyonları tarzları ile öne çıkan diğer noktalar olmuşlardır (Yeni Asır Gazetesi, 01.09.1933). Bunun yanında İnhisarlar Pavyonu İzmir Basını ve ziyaretçiler tarafından “panayır'ın incisi” seçilmiştir (Yeni Asır Gazetesi, 22.09.1933).

Organizasyon süresince birçok farklı dalda faaliyet gösteren firmaların tümü büyük ilgi ile karşılanmıştır. Ancak teknoloji ürünlerinin sergilendiği noktalarda alış veriş hacmi büyük olmasa da halkın merakı nedeni ile ilgi daha fazla olmuştur. Buna örnek olarak son model araçların sergilendiği Chevrolet Pavyonu gösterilebilir (Yeni Asır Gazetesi, 29.09.1933).

Sonuçlar ve Hedefler: Panayırın başarısını dönemin Milli Eğitim Bakanlığı Mimarlık ve Güzel Sanatlar Akademisi Profesörü Egle, “Avrupa'daki organizasyonlardan farksız” ve “Balkan Ülkeleri'nde gördüğün en iyi panayır” gibi sözleri ile dile getirmiştir (Yeni Asır Gazetesi, 12.09.1933).

Organizasyonun başarılı olmasının yanında yaşanan hoş bir gelişme de, Yunanistan'dan gelen Olimpiyakos Takımı şerefine, Yunan Konsolosu'nun da katıldığı bir yemek düzenlenmesidir. Panayır Gazinosu, yemek için Türk ve Yunan Bayrakları ile süslenmiş, Askeri Bando müzikleri ile geceye renk katmıştır. Savaş sonrası ilk kez gerçekleşen bu sıcak yaklaşma çok şık bir enstantane olarak göz önüne çıkmıştır (Yeni Asır Gazetesi, 18.09.1933).

Panayır Komitesi tarafından sadece 1933 yılı için değil, uzun vadede gerek kent gerekse ülke için çok şeyler beklenen bu organizasyon sonunda tüm katılımcılara birer anket gönderilmiştir. Komite organizasyonun gelişimi için en doğru yolun katılımcıların deneyimlerinden faydalanmak olduğunu düşünmüş, gönderilen anket ile memnuniyet ölçülmek ve gelecek yıllar için öneriler alınmak istenmiştir (Yeni Asır Gazetesi, 29.09.1933).

Panayırın kapanışında yaptığı konuşmada Behçet Uz bir sonraki panayırın uluslararası nitelikte olacağını açıklamıştır. Dokuz Eylül Sergileri'ni takiben eksikliklerin giderilerek aynı amaçlar ile düzenlenen Dokuz Eylül Panayırı, yarattığı ekonomik canlılık ile İzmir, Ege Bölgesi ve tüm Ülke için neler kazandırabileceğini göstermesi ve bunun yanında hiç şüphe yoktur ki Kültürpark'tan bir önceki adım olması nedeniyle çok büyük öneme sahiptir.

4.2.5 II. 9 Eylül Panayırı (1934)

1933 Panayırı ardından hiç ara verilmeden 1934 yılı hazırlıklarına başlanmıştır. Behçet Uz tarafından 1933 Panayırı'nın katılımcılarından olan 250 firma yöneticisine gönderilen, katılımcıların görüş, şikayet ve önerilerini alabilmek amacı taşıyan tavsiyeler de bir sonraki organizasyon düzenlenmesinde etkili olmuştur. Örnek olarak tavsiyeler yönünde Behçet Uz otelcilerle yaptığı toplantıda panayır için şehre gelecek kişilere bir misafir gibi davranmanın gerekliliğinden bahsetmiş, kazanç elde etmek için mantığın ve insafın elden bırakılmamasını istemiştir. Bu toplantıdaki ana amaç ziyaretçilerin memnuniyetinin sağlanmasının yanı sıra uzun vadeli başarı hedefi dahilinde tekrar İzmir'e gelmelerini sağlamaktır (Yeni Asır Gazetesi, 29.09.1933).

İnşaat ve hazırlık aşamaları bundan öncekilere göre çok daha özenli şekilde atlatılan II. 9 Eylül Uluslararası Panayırı 26 Ağustos günü Başbakan İsmet İnönü tarafından açılmıştır. Açılış öncesi İstanbul'dan deniz yolu ile kente gelmeyi seçen İsmet İnönü'nün birçok devlet yöneticisi tarafından coşkulu şekilde uğurlanması 9 Eylül Panayırı'nın sadece İzmir değil, yurdun diğer illerinde de heyecan yaratmış olduğunun bir göstergesi olarak ele alınabilir. İzmirli olan İsmet İnönü doğduğu şehrin en güçlü damarlarından biri haline gelecek olan İzmir Fuarı'nın ilk adımlarında yer almasının şerefi ile açılış konuşmasında iki yıl gibi kısa bir sürede bu eserin ortaya konulmasını övmüş ve tüm dünyaya barış mesajları vermiştir (Akşam Gazetesi, 26.08.1934).

Şekil 4.8 1934 Panayır Alanı (APİKAM Arşivi)

Behçet Uz ise açılış konuşması ile İzmirliilerin inancını ve kararlılığını dile getirmiştir: "... İzmir, Cumhuriyet idaresinin müşfik ve bilgili elinde Türk yurdunun daha çabuk yükselmesine, onun aziz halkının refah ve saadetine, Mustafa Kemal çocuklarına layık azimle çok çalışmayı ahdetmiştir, İzmirliiler bunu vatani ve milli, mukaddes bir borç bilmektedir. Bu itibarla Akdeniz'in bu mühim sahilinde, Ege'nin en eski ve en meşhur pazarında kurulan beynelmilel bir panayır, parlak bir istikbale mazhar, emsalsiz ve ucuz Türk mallarını tanıtmak için içte ve dışta çok müfit olacak bir mevcudiyettir... İzmir Panayırı, milli mahsulatın yayılmasına, tanınmasına, yeni müşteriler bulunmasına, sanayi hayatımızın muhtelif şubeleri arasındaki terakki farklarının artmasına saik olacak, Türk ticaret ve sanayini inkılap programında muayyen olan yüksek hedefine götürmeye hizmet edecektir..." (Baran, 2003, s.95-96).

4.2.5.1 Mekansal Özellikler

1934 yılı organizasyonunun uluslararası özelliğe sahip olması, buna bağlı olarak daha göz alıcı ve daha geniş bir alana ihtiyaç duyulacağı öngörüsü ile Behçet Uz'un yönlendirmesi sayesinde Şehir Meclisi tarafından mevcut düzenlemenin ardında bulunan ve yangın alanı ile bağlantılı olan bölgede (günümüzde Atatürk ve Namık

Kemal Liseleri arasında kalan alan) 60.000 m² büyüklüğünde bir park yapılması kararı alınmıştır (Serçe, Yılmaz ve Yetkin, 2003). Bu güzel gelişmenin yanında katılımcı firmaların organizasyona farklı mimari stillerde hazırlanmış pavyonlar ile iştirakleri sonucunda panayırın albenisi daha da artmıştır.

4.2.5.2 Organizasyonel Özellikler

Sayısal Veriler: Panayıra yabancı ülkelerde İngiltere, Irak ve Sovyetler Birliği resmen olmak üzere 30 yabancı ve 166 yerli firma katılmış ve panayıra açık olduğu 20 gün boyunca 286.259 kişi gezmiştir. Ayrıca yerel basında panayır süresince kent nüfusunun hissedilir derecede arttığı da dile getirilmiştir.

Sonuçlar ve Hedefler: Panayıra katılan firmalardan sadece birkaçı olan İzmir Havagazı Şirketi, Bomonti Fabrikası, Bünyan Mensucat Fabrikası ve Feshane-i Amire Fabrikası pavyonlarının ilgi çekicilikleri ile ön plana çıkmışlardır (Adak ve diğerleri, 2007, s.129). Panayır'da gerek yerli gerekse de yabancı katılımcılar tarafından ilgi çeken bir diğer bölüm ise Harita ve Kadastro Pavyonu'dur. Bu bölümde 1/800.000 ölçekli Türkiye Haritası ilk kez sergilenmiştir (Yeni Asır Gazetesi, 03.09.1934).

İzmir Basını'nda yer alan bir habere göre panayır süresince güvenlik nedeni ile çıkışta satın alınan tüm mallara dair faturaların gösterilmesi gerekliliği getirilmiştir. Bu noktada yapılmış olan, faturaların %90'ının Hilal Eczanesi'ne ait Gönül Kolonyaları'na ait olacağı yorumu ilginç bir ayrıntı olarak öne çıkmaktadır (Yeni Asır Gazetesi, 02.09.1934). Ayrıca Hilal Eczanesi sahibi olan Kemal Kamil Bey'in panayır süresince minyatür bir araç ile ilk kez görünen cinsten reklam yapması da basında yer bulmuştur (Yeni Asır Gazetesi, 07,09,1934).

1934 Dokuz Eylül Panayırı ticari öneminin yanında özellikle tanıtım açısından büyük ses getirmiş, arzu edilen başarıya ulaşmıştır. Sovyetler Birliği'nin panayırın bitişi ile birlikte 1935'te tekrar İzmir'de olacağını açıklaması başarıyı gösteren önemli bir ayrıntıdır (Yeni Asır Gazetesi, 27.09.1934).

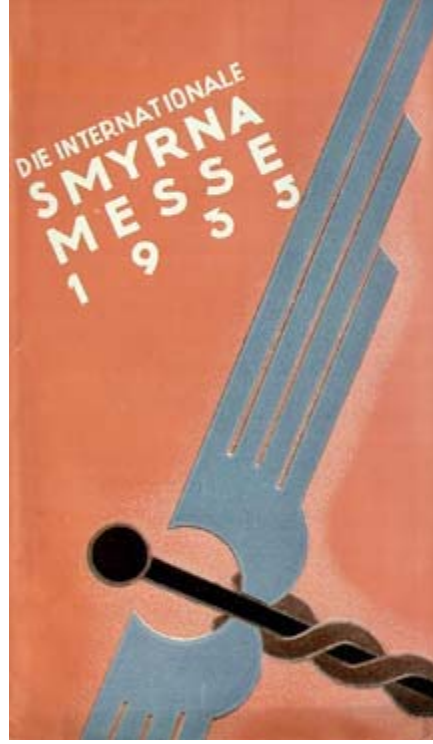
İlk panayırda olduğu bu organizasyonda da farklı ülkeler ile ilişkileri ilerletme şansı bulunmuştur. 12 Eylül 1934 tarihinde Sovyet Rusya Pavyonu'nda verilen yemek ile birçok ülke temsilcisinin bir araya gelmesi buna güzel bir örnektir (Yeni Asır Gazetesi, 13.09.1934).

Vali Kâzım Dirik, 15 Eylül 1934 tarihindeki II. 9 Eylül panayırının kapanış konuşmasında *"...iktisadi inkılabımızın yüksek, taliine bir pırlanta gibi şeref veren panayırdaki yüksek huzurunuzu candan samimiyetle tebci ederim. Burada her şeyden önce inkılap Türkiyesi'nin yüksek menfaatleri, bu memlekete karşı taşıdığınız aşk ile geldiniz. Ticari ve iktisadi tesirler ancak ikinci ve dördüncü derecede gelir...."* diyerek organizasyonun başarısını ve önemini vurgulamıştır (Baran, 2003, s. 96).

Ayrıca Dirik, Avrupa ülkelerinde bu tip bir organizasyon için bir yıl öncesinden harekete geçildiğini ancak İzmir'e dört aylık sürenin yeterli olduğunu belirtmiştir. İkinci panayır için düzenlenen ve günümüzde Atatürk ile Namık Kemal Liseleri arasında kalan 60.000 m² büyüklüğündeki park alanında övgü ile söz etmiştir. Uluslar arası nitelikteki ilk deneyimin kente ve ülkeye katkısının büyük olduğunu yaşanan başarılı deneyim ile anlaşılmasının ardından bir sonraki yılın hazırlıklarının en kısa süre içerisinde başlatılacağını da altını çizmiştir (Yeni Asır Gazetesi, 16.09.1934).

4.2.6 III. 9 Eylül Panayırı (1935)

1935 panayırı hazırlıkları sürecinde katılımcı portföyünün gelişmesi adına Belediye Başkanı Behçet Uz bizzat çalışmalara katılmıştır. Bu amaç ile katılım potansiyeli gösteren tüm kurum ve firmalar ile görüşmeler yapmış, gerektiğinde konu hakkında toplantılara katılmak üzere kent dışına geziler düzenlemiştir. Bu toplantılarda potansiyel katılımcılara gösterilecek kolaylıklar ve sağlayacakları yararlar hakkında sunumlar yapan Uz, katılımın, dolayısı ile kalitenin artması için elinden gelen çabayı göstermiştir (Tan Gazetesi, 03.08.1935).

Şekil 4.9 1935 Panayırı Afişi (APİKAM Arşivi)

Organizasyonun 1935 yılında o güne kadar olan en üst seviyeye ulaşacağı açılış tarihinden çok önce net olarak görülmüştür. Bu noktada, özellikle yurt dışından gelecek katılımcıların sayısı önemlidir. Yurt dışı katılımının çok olmasına paralel olarak yurt içi katılımı da artmıştır. Ayrıca katılımcı sayısı ve niteliğinin artması ile kente gelmesi beklenen yurt içi ziyaretçi sayısı da 50.000'e ulaşmıştır (Akşam Gazetesi, 17.08.1935).

Panayıra olan ilgiyle doğru orantılı olarak katılımcı ve ziyaretçilere sağlanan kolaylıklar da arttırılmıştır. Buna örnek olarak ulaşım araçlarındaki indirim oranlarının yükseltilmesi gösterilebilir. Devlet Demiryolları, panayır ile ilişkili tarifelerde %80 gibi daha önce görülmemiş bir fiyat belirlemiştir (Tan Gazetesi, 21.08.1935).

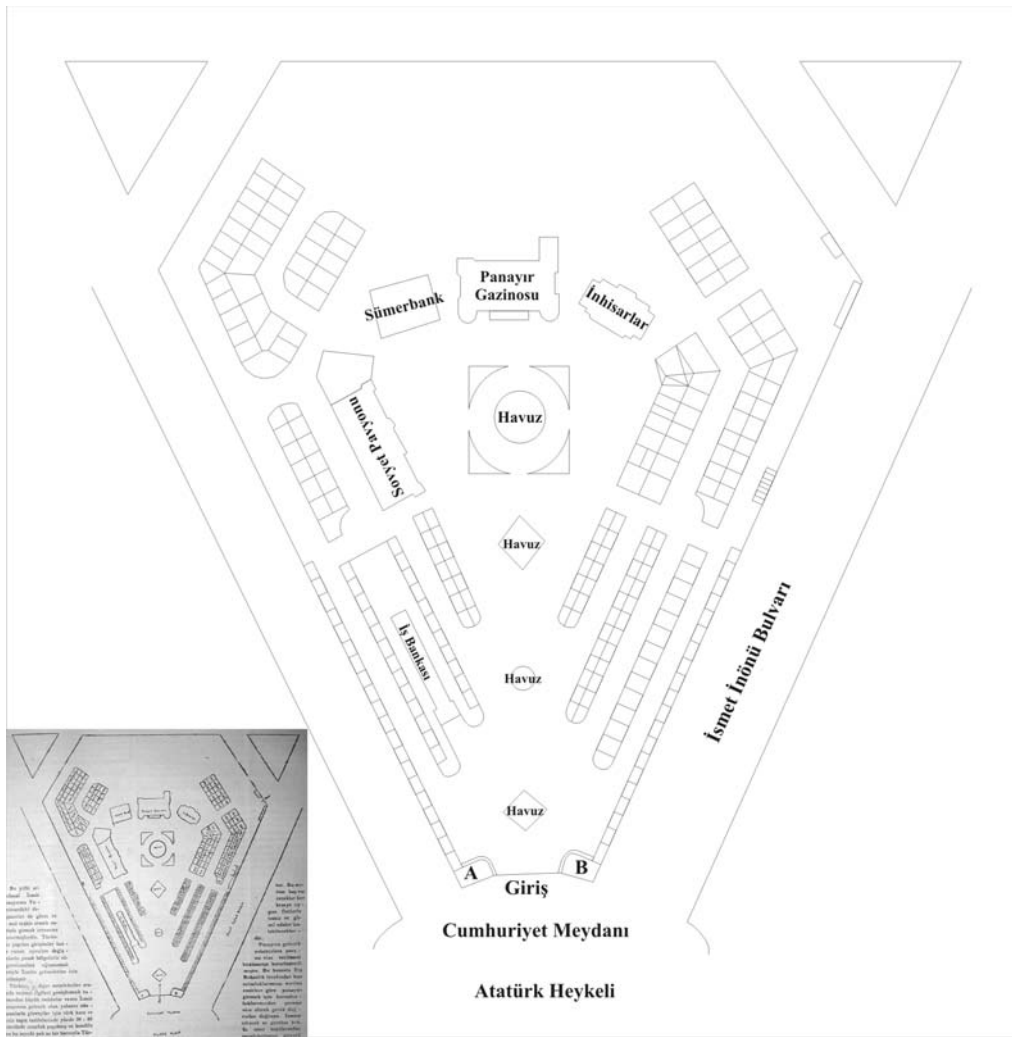
Şekil 4.10 1935 Panayır Alanı Girişi (APİKAM Arşivi)

Organizasyon Komitesi yurt dışından gelecek katılımcılara büyük önem vermiştir. Dönemin hükümeti de bu yönde düşünmüş ve bu katılımcıların panayır nedenli ülke girişlerinde vize ücreti almamaya karar verilmiştir. Atılan bu önemli adımı, toplu taşıma ücretleri ve konaklama noktalarında uygulanacak indirimler izlemiş, gösterilen bu kolaylıklar neticesinde sayısal anlamda yurt dışı katılımcılarının artması hedeflenmiştir (Ulus Gazetesi, 19.08.1935).

III. İzmir Panayırını 22 Ağustos 1935 günü saat 18.00'de dönemin ekonomi bakanı Celal Bayar tarafından açılmıştır (Tan Gazetesi, 23.08.1935). Daha önceki açılışlarda olduğu gibi dönemin başbakanı İsmet İnönü'nün İzmir'de bulunması isteği komite tarafından dile getirilse de 1935 panayırında bu gerçekleşmemiştir. Ancak İsmet İnönü, hükümet olarak büyük önem verdikleri panayırın açılışına katılamama nedenini ve kutlamasını içeren nazik bir telgrafı İzmir Belediye Başkanı Behçet Uz'a göndermiştir (Akşam Gazetesi, 24.08.1935).

4.2.6.1 Mekansal Özellikler

Gelişen organizasyona paralel olarak sahanın da standartlarının yükseltilmesine karar verilmiştir. Buna göre geçmişte özel olarak sağlanan yassı taşlar ile kaplanan saha içi yollara asfalt uygulanması kararı alınmıştır. Bu kararın hayata geçmesi adına İstanbul'dan gerekli makine kente getirilmiştir. Ayrıca panayır alanının özel bölümlerinden olan havuzların etrafına peyzaj müdahalelerin yapılması da alınan kararlardandır (Akşam Gazetesi, 17.08.1935).

Şekil 4.11 1935 Panayır Planı (Ulus Gazetesi, 19.08.1935)

Panayır alanının geçmiş yıllara oranla fazlasıyla geliştirilmesinde stant sayısının artırılması da kullanılmıştır. Yoğun ilgi, artan sayıya rağmen günler öncesinden katılımcı olmak isteyen firmalar için stant bulunamamasından anlaşılmaktadır (Tan Gazetesi, 21.08.1935).

4.2.6.2 Organizasyonel Özellikler

Sayısal Veriler: III. 9 Eylül Panayırı'na 38 yabancı, ülke içerisinde de 208 yerli firma katılmış, toplam 311.009 kişi ziyaret etmiştir. Başlangıçta 1927 yılında açılmış olan Dokuz Eylül Sergileri'nin umulanı verememesi ve yarıda kalması gelecek ile ilgili planları bir süre için gölgelemişse de, ardından açılan Dokuz Eylül Panayırları'nın her yıl daha verimli şekilde iyiye gitmesi, düşünülenlerin hayata geçirilmesi için iyi bir fırsat oluşturmuştur (Baran, 2003, s.97).

Panayıra olan ilgi özellikle cumartesi ve pazar günleri doruk noktalarına ulaşmıştır. Günlük girişlere bakıldığında 31 Ağustos cumartesi 13.436, 1 Eylül pazar ise 21.446 sayılarına ulaşılması çarpıcı bir bilgi olarak karşımıza çıkmaktadır (Yeni Asır Gazetesi, 03.09.1935).

İran, İngiltere, Sovyetler Birliği, Yugoslavya ve Yunanistan'dan 1935 yılının katılımcı yabancı firmalarının ülkeleri olmuştur.

Yunan Pavyonu geçmiş panayırlarda olduğu gibi 1935 yılında da ilgi ile karşılanmıştır. Savaş yıllarından sonra aradaki pürüzlerin giderilmesinin ancak bu tip sıcak temaslar ile sağlanabileceği düşünüldüğünde ticaretin yanında daha derin anlamlar taşıyan bu ilişkilerin önemi daha iyi kavranmıştır (Yeni Asır Gazetesi, 17.09.1935). Ayrıca ilişkilerin üst düzeyde olduğu İtalya ile yine panayır aracılığı ile farklı boyutlarda temasların yapılmasına olanak sağlanmıştır (Yeni Asır Gazetesi, 19.09.1935).

Şekil 4.12 1935 Panayır'ında Yunan Pavyonu (APİKAM Arşivi)

Her panayırda yaşanan ülkeler arası dostluk ve yakınlaşmalara 1935 yılında Türkiye ve İran damgasını vurmuştur. İran Pavyonu'nu ziyarete gelen diplomatlar ve konsolos tarafından verilen davette İran yetkilileri memnuniyetlerini sunmuşlar ve ilişkilerin gelişeceğine değinmişlerdir (Yeni Asır Gazetesi, 03.09.1935).

1935 öncesi panayırlarında kolonya ürünlerine olan ilgi ve farklı reklam girişimleri ile ön plana çıkan Hilal Eczanesi sahibi Kemal Aktaş, popüler hale geldiği organizasyon süresince il dışından gelenler tarafından ziyaret edilmiştir. Bu nazik ziyaretler karşısında misafirperverliğini ürünlerinin fiyatlarındaki indirimler ile göstermiştir (Yeni Asır Gazetesi, 11.09.1935).

Sonuçlar ve Hedefler: III. 9 Eylül Panayırı, kazanılmış olan deneyim ile geçmiş organizasyonlara göre çok daha olgun bir biçimde düzenlenmiştir. 1935 yılı panayır için kalitenin yüksek olduğu ve Avrupa malları ile rekabetçi şekilde yarışabilen bir özelliğe erişmiştir (Erozan, 1936, s.40). Organizasyonun bu özelliği katılımcı ülkeler adına cazip bir fırsat olarak ön plana çıkmış, panayır dahilinde gerçekleştirilen ürün,

vitrin ve en başarılı pavyon yarışmaları ile çekiciliği daha da artmıştır (Yeni Asır Gazetesi, 04.09.1935).

Düzenlenen en iyi pavyon yarışmasında kararı Türkofis Direktörü Ziya Bey, Ziraat Bankası Direktörü Aşki Bey, İş Bankası Direktörü Firuz Bey ve Panayır Direktörü Nezh Bey'den oluşan jüri (Yeni Asır Gazetesi, 04.09.1935) en iyi radyo yarışması kararını ise 8 Eylül 1935 günü panayırı ziyaret eden halk vermiştir (Yeni Asır Gazetesi, 06.09.1935).

1935 İzmir Panayırı, çekiciliğinin verdiği güç sayesinde İzmir'e yüksek sayıda ziyaretçi ve katılımcıyı çekmesi ile Avrupa'nın o dönemde endüstri olarak nitelediği turizm anlamında ülke adına büyük bir adım atmıştır. Bunun yanında içeriğindeki kültür sanat aktiviteleri ile ziyaretçiler adına bir sanat sergisi olarak da yorumlanmıştır (Orgar, 1935, s.275-276).

III. 9 Eylül Panayırı 22 Eylül 1935 tarihinde 24.00'da kapanmıştır. Kapanış nedeni ile komite üyeleri, katılımcılar, basın mensupları ve kentin önde gelen yöneticilerinin katıldığı bir yemek düzenlenmiştir. Bu organizasyonda Belediye Başkanı Behçet Uz yaptığı konuşmada panayırın önemini dile getirmiş, faydalı sonuçlardan bahsetmiş ve tüm katılımcıların etki ettiği başarı nedeniyle emeği geçen herkese teşekkür etmiştir (Yeni Asır Gazetesi, 23.09.1935).

Başlangıçta sadece kentin imarına ve ekonomisine katkı sağlaması hedeflenen İzmir Panayırı gitgide gelişen içeriği ile yerli ve yabancı ticari kuruluşların ilişkilmesi, aynı zamanda yerli mallarının önemsenmesi açısından büyük başarı sağlamıştır. Ziyaretçi sayısının giderek artmasının yanında katılımcıların da memnuniyeti yükselmiştir ancak panayır olgusunun ulaşılan noktada ilerleyen ekonomik ilişkileri kaldıramayacak duruma gelmesi sorunu ortaya çıkmıştır. Sorunun çözümü için gerekli reçete olarak yepyeni bir alanda, kapasitesi ve imkanları yüksek uluslararası fuara gidecek gelişmenin temellerinin atılması olarak belirlenmiştir (Aksoy ve Yurdkoru Özgünel, 2001).

1935 Panayırı henüz sonlanmadan bir sonraki yıl için planlar hazırlanmaya başlanmıştır. İzmir Basını'nda yer alan bir haber 1936 yılı organizasyonunun yine aynı noktada gerçekleşeceğini yazarken (Yeni Asır Gazetesi, 14.09.1935) farklı bir tarihteki habere göre panayır harabelerden temizlenmekte olan alanda kurulacak Kültürpark içerisinde yapılacaktır (Yeni Asır Gazetesi, 08.09.1935). Ancak 18 Eylül 1935 tarihli Yeni Asır Gazetesi bu konuya nokta koyarak 1936 yılında fuar adı ile gerçekleşecek organizasyonun Kültürpark içerisinde olacağını kesinleştirmiştir (Yeni Asır Gazetesi, 18.09.1935). Behçet Uz büyük önem verdiği organizasyonun 1936 yılında düzenleneceği alanda uygulanmak üzere Avrupa'daki örnekleri inceleyerek toplantılarda yararlı olacak özellikler hakkında öneriler getirmiştir (Yeni Asır Gazetesi, 13.09.1935).

Ayrıca günümüzde Swiss Otel Grand Efes'in bulunduğu alanda yer alan panayır alanının da halkın yararlanması amacı ile park olarak korunacağı ve gazino bölümünün Belediye Evlendirme Dairesi olarak kullanılacağı da belirtilmiştir (Yeni Asır Gazetesi, 08.09.1935). Kültürpark'ı daha bir yıl önceki panayır bitmemişken çok önemseyen Behçet Uz 9 Eylül 1935 tarihinde ilgili mühendisler ile bir toplantı yaparak Kültürpark Planı hakkında görüşmüştür (Yeni Asır Gazetesi, 10.09.1935).

Panayır sonrası, göreve geldiği andan itibaren kısa süre içerisinde İzmir'e büyük katkı yapan adımların atılmasında en önemli aktör olan Belediye Başkanı Behçet Uz ile yapılan görüşmede kent adına önemli konulara değinilmiştir. Uz demecinde kente Kültürpark adı altında bir park kazandırılacağını, bu proje ile hem halkın rekreasyon ihtiyacının giderileceğini hem de fuar etkinliğinin gerçekleştirileceğini dile getirmiştir. Kültürpark hakkında 360.000 m² alan üzerine kurulacağı bilgisinin yanında, farklı yönlerde oluşturulacak meydanlara bakan kapıların ve saha içerisinde birbirinden farklı peyzaj düzenlemeleri yapılacak alanların olacağı bilgisini de vermiştir (Tan Gazetesi, 28.09.1935).

Kültürpark için kent ve bölge için önemle üzerinde durulan yapılar olarak Atatürk'ün hayatının canlandırılacağı Atatürk Köşkü, Türk ihtilalini anlatacak Devrim Müzesi, Türk Ordusu'nu anlatacak Süel Müze, hastalıklara karşı bilinci

yükseltecek Sağlık Koruma Müzesi, Ege Bölgesi'nde yetişen ve üretilen ürünleri içeren Toprak ve Endüstri Ürünleri Müzesi, İzmir Sivil Müzesi ve Jeografik, Jeolojik, Antropolojik, Astronomik Müzeleri ön plana çıkarmıştır (Tan Gazetesi, 28.09.1935).

Ayrıca Kültürpark'ta 5.000 kişi kapasiteli meydan, 1.000 kişi kapasiteli 2 adet meydan, lokanta, gazino, sirk, açık hava tiyatrosu, çocuk tiyatrosu, çocuk oyun alanları, kum oyun alanları, stadyum, tenis kortları ve açık yüzme havuzu da inşası üzerinde karar verilmiş yapılardır. Uz bunların yanında Kültürpark hakkında çalışmaların başladığını, sekiz ay içerisinde hafriyat işinin bitirileceğini, hükümetin de desteği ile Atatürk Cumhuriyeti'ne yakışır bir eserin ortaya çıkarılacağını da belirtmiştir (Tan Gazetesi, 28.09.1935).

4.2.7 Kültürpark'ın Kuruluşu; 1936

1933 yılının Haziran ayı içerisinde Sovyetler Birliği'nde düzenlenecek olan bir spor organizasyonuna katılmak üzere Türk Halkevleri Sporcularını ve idarecilerini taşıyan gemi İstanbul'dan yola çıkmıştır. Kafile içerisinde o dönem Yeni Asır Gazetesi'nin spor muhabirliği görevinde bulunan ve idareci sıfatı ile seyahate katılan Suad Yurdkoru da bulunmaktadır. Suad Yurdkoru 46 gün uzunluğundaki seyahate ait notlarını gazetesine haber olarak yollamıştır. 15 Temmuz 1933 tarihinden sonra gezi dahilinde gördüğü Moskova Kültürpark'ı kendisini çok etkilemiştir. 31 Temmuz 1933 tarihli Yeni Asır Gazetesi'nde yayınlanan Moskova Kültürparkı ile ilgili bölüm aynen şöyledir:

“Cumartesi gününden itibaren tanzim edilen program mucibince Moskova'yı geziyoruz. Gezintiye evvela çok mühim terbiye ve sıhhat müessesesi olan (Kültürpark) tan başladık. Bu muazzam parkın içinde çocuklar ve halk için muhtelif terbiye ve spor müesseseleri yapılmış. Parkın kenarından Moskova nehri geçiyor. Nehir üzerinde yüzme ve kürek talimleri için hususi yerler var. Buradaki müesseseleri yazmak çok uzun olacak, hatırımda kalanların isimlerini zikredeyim; Çocuk bahçeleri, çocuk mektepleri (bunlar çok muhtelif ve yaş üzerine ayrılmış),

çarlık devri mezalimini tatlı bir suretle gösteren pavyon, tiyatrolar, sirkler, Sovyet sanayiinin her sene ne kadar terraki ettiğini gösteren sergiler, paraşütle atlamağı talim eden kule, lokantalar...

Bu park son üç sene zarfında ikmal edilmiş. Bir taraftan da yeni ilaveler yapılmaktadır. Bu büyük parkı genç bir kadın idare ediyor. Parkın karşısında (Kızıl Ordu Müzesi) var. Sergi Kızıl ordunun 15 senelik tarihini gösteriyor. Bu tarih adedi (900) ze varan irili ufaklı tablo ve heykellerle tasvir edilmektedir. Müze birbirine bitişik küçük pavyonlardan teşekkül ediyor. Pavyonları gezdikçe Kızıl ordunun 15 sene evvelinden başlayan tekamül ve inkılap ve tarihile beraber yürürsünüz. Öğleden sonra hayvanat bahçesini de dolaştık. İki büyük kısımdan ibaret olan bu bahçede cinslerine çok nadir tesadüf edilen hayvanlar da bulunuyor” (Yeni Asır Gazetesi, 31.07.1933).

Yurdkoru 1933 yılı Dokuz Eylül Panayırı'nın başarıyla tamamlanmasının ardından panayır alanının ilerleyen süreç içerisinde dar ve yetersiz kalacağı öngörüsü ile, İzmir ve Türkiye için bir kazanç olacak daha geniş ve kapsamlı bir fuar ile ürünlerimizi tanıtmak, satmak; çocuklar ve büyükler için daha yeşil alanlar, yazlık ve kışlık yüzme havuzları, paraşüt kulesi, tiyatro, sağlık müzesi gibi halkın kültürel ve sağlık ihtiyaçlarını karşılamak; ayrıca güzel iklimi ve tarihi yerleri bol olan İzmir'i bir turist olarak tanıtmak hayalini kurmuştur.. 1934 yılında belediye seçimlerinde meclis üyeliğine seçilen Yurdkoru'nun birkaç ay sonra Belediye Başkanı yardımcılığına atanması ile söz konusu ihtiyaçları karşılayacak hayalindeki kültürpark fikrini Behçet Uz'a sunmuştur. Uz'un kendisinden kültürpark önerisi hakkında istediği raporun 14 Mayıs 1934 tarihinde belediye meclisi tarafından kabul edilmesi ile birlikte kültürpark'ın yapım süreci başlamıştır (Aksoy ve Yurdkoru Özgünel, 2001).

1935 yılının başında Belediye Başkanı Behçet Uz, Fransa, İsveç, Norveç, Sovyet Rusya ve Almanya gibi devletleri ziyaret etmiş ve buralarda gördüğü büyük parklardan etkilenerek İzmir Kültürpark'ının nasıl olması gerektiği hakkında kararlar geliştirmiştir. Şehrin akciğerleri görevini üstlenecek olan kültürparkta ayrıca birçok

kültür yapısı bulunması üzerinde durmuştur. Yapım sürecinde, birçok yönden olumsuzluklar içeren molozların ortadan kaldırılacak olması da özellikle sağlık açısından Uz'u sevindirmiştir (Gülleç, 1949, s.4). Tüm bu konuları içeren demecinde Uz; “Kültürpark bir halk üniversitesi olmalı. Halkın nefes alacağı, çeşitli bitkileri tanıyacağı, arada bir çocuğun nasıl büyütüleceğini, sağlıklı bir insanın nasıl gelişeceği gibi konular hakkında fikir sahibi olabileceği bir yer olmalı” diyerek görüşlerini dile getirmiştir (Erdim, 1991, s.9).

Kültürpark temel atma töreni 1 Ocak 1936 tarihinde, Vali Fazlı Güleç'in de katıldığı tören ile Mustafa Bey Caddesi ile Şükrü Kay Bulvarı'nın kesiştiği noktada gerçekleştirilmiştir (Yeni Asır Gazetesi, 01.01.1936 – 02.01.1936). Bu olay basında İzmir için bir hayalin gerçekleşmesi olarak nitelendirilmiştir. Savaş sonrası kasvetli bir harabe halinde olan kentte atılan temel bir ışık olmuştur (Yeni Asır Gazetesi, 31.01.1936). Behçet Uz temel atma töreninde yapmış olduğu konuşmada Kültürpark ile ilgili birçok ayrıntıyı dile getirmiştir (Yeni Asır Gazetesi, 02.01.1936).

Şekil 4.13 Kültürpark Temel Atma Töreni (APİKAM Arşivi)

Yapım çalışmalarına 1936 yılının ilk günlerinden itibaren aralıksız olarak devam edilen Kültürpark, tamamlanmasına yaklaştıkça ortaya çıkan eseri görenler tarafından beğeni toplamaya başlamıştır. Buna bağlı olarak fuar öncesi Akşam Gazetesi organizasyonun daha önceki deneyimler incelendiğinde kente büyük katkısı olacağını ve geliştirilmesi ile 1936 yılında bu katkının daha da artacağını yazmıştır. Yurt içi ve yurt dışından kente gelen ziyaretçilerin toplamda büyük paralar bıraktığı bilgisi ile desteklenmiş haberde Eylül ayının İzmirliiler arasında bereket ayı olarak anıldığı da belirtilmiştir (Akşam Gazetesi, 13.08.1936).

Kültürpark'ın tamamlanması sonrası 1 Eylül tarihinde fuarı açmak için kente gelen Başbakan İsmet İnönü için halk 40.000 kişilik bir katılım ile Kordon'da toplanmıştır. Buradan açılış için Kültürpark'a geçilmiştir (Yeni Asır Gazetesi, 02.09.1936). İnönü, gerçekleştirdiği açılış sonrası Kültürpark'ı tam anlamıyla gezme fırsatı bulmuştur ve açılış gecesi verilen yemekte bir konuşma yapmıştır (Cumhuriyet Gazetesi, 03.09.1936). İnönü konuşmasında yangın yeri üzerinde Kültürpark gibi asil bir düşüncenin mimarının Belediye Başkanı Behçet Uz olduğunu dile getirmiştir. Ayrıca dost yabancı devletlerin katılımlarına önem verdiğini ve organizasyonun gelişimi için tüm imkanları kullanacağını da sözlerine eklemiştir (Cumhuriyet Gazetesi, 02.09.1936).

Şekil 4.14 İsmet İnönü'nün İzmir'e gelişi (APİKAM Arşivi)

4.2.7.1 Mekansal Özellikler

Mekansal özelliklerin incelenmesi için öncelikle Kültürpark'ın yapım aşaması olan 1936'lı yıllarda yürürlükte olan kent planı incelenmelidir. 1925 yılında onaylanan, Henri Prost'un danışmanlığında Rene ve Raymond kardeşlerin hazırladığı planın genel özelliği olarak geometrik düzen, geniş caddeler ve düzenlemenin merkezini toplayan büyük park alanı dikkat çekmektedir. Yangın alanı ve çevresini içine alan plan, maddi yetersizlikler nedeni ile 1930'lu yılların sonunda Le Corbusier'in görevlendirilmesine kadar birçok kez revize edilerek kullanılmıştır. Kültürpark da plan üzerinde gerçekleştirilen revizelerden sadece bir tanesidir. Sınırlı bir bölgede sağlanan gelişme sonrası söz konusu değişiklik ile merkezde bulunan park alanı 60.000 m² büyüklükten 360.000 m²'ye yükseltilmiş ve Kültürpark inşası için uygun hale getirilmiştir.

Şekil 4.15 Danger – Prost Planı 1925 (APİKAM Arşivi)

Kültürpark fikrinin sahibi olan Suad Yurdkoru, İzmir için hazırladığı kültürpark projesinin raporunda parka açılan kapılar, ağaçlandırma usulü, yollar, altyapı ve tesisler hakkında detaylı bilgiler sunmuş, projenin 4 yılda tamamlanacağını belirtmiştir. Ayrıca Yurdkoru raporunda Kültürparktan şöyle bahsetmiştir: “İzmir halkının hava ve güneş alma ihtiyacını sıhhatini, bedii zevkini tatmin ve aynı zamanda inkılap ve kültür bakımından yeni nesle faydalı olacak biçimde tanzim edilecektir” (Serçe, Yılmaz ve Yetkin, 2003, 75).

Kültürpark’ın uygulanmasının başlangıcında kent içindeki bataklıklar kurutulmuş ve fuar alanına ilk düzen verilmiştir. Tabakhane Deresi yeni bir çözüm ile denize aktarılmıştır (Yeni Asır Gazetesi, 1936). Uygulamada işin en zor ve uzun aşaması olan enkazın kaldırılması 1934 yılının ikinci yarısında başlamıştır. Ancak bu kadar geniş bir sahaya yayılmış olan enkazın kaldırılması oldukça zor olmuş ve ancak 1935 yılının sonunda tamamlanabilmiştir. Bu süreç içerisinde kurulan Kültürpark inşaat komitesi daha az maliyet ve daha hızlı sonuç için pratik çözümler üretmiştir. Örneğin enkazın ardından ortaya çıkan büyük çukurların göl, büyük moloz yığınlarının tepe olması ve moloz taşları ile duvar örülmesi üretilen pratik çözümlerden birkaçıdır (Serçe, Yılmaz ve Yetkin, 2003, s.76).

Kültürpark fikrinin uygulanmasında karşılaşılan en önemli sorun, en başından beri parasızlık olmuştur. Komite bu konuda da yaratıcı çözümler üretmiştir. Enkazın kaldırılmasında giderlerin asgariye indirilmesine rağmen belediyenin bu parayı ödeyecek gücü olmaması nedeni ile Kültürpark çevresindeki arsalar verilmesi karşılığı iş başlamış ve Kültürparkın büyük bir bölümü bu yolla finanse edilmiştir (Baran,2003, s.98). Parasal zorluğun en önemli nedeni mali yılbaşı olan Haziran ayının geride kalması nedeni ile belediye ve vilayet bütçesinden para alınamamasıdır (Gülleç, 1949, s.6). İzmir tüccarlarından Reşat Leblebicioğlu’nun kefilliği altında Behçet Uz’un bankasına şahsen borçlanması ile bir miktar para elde edilmiştir. Bu para ile önemli işler yapılabilmektedir (Baran, 2003, s.98).

Alandaki harabelerin kaldırılması aşaması sonrası İzmir Belediyesi tarafından inşa edilecek Kültürpark'a ait notlar hazırlanmıştır. Bu notlar eksiksiz olarak aşağıdaki gibidir:

İzmir Belediyesi'nin 4 yıllık bir planla yapacağı parka ait notlar:

(Kültürpark), İzmir halkının hava ve su alma ihtiyacını, sıhhatini bedii zevkini tatmin ve aynı zamanda inkılap ve kültür bakmandan yeni nesle faydalı olacak mahiyette tanzim edilecektir.

Park yapılmak üzere tefrik edilen (360 000) metre murabbaında arazinin planı bu noktai nazara göre ve aşağıda zikredilen tesisleri ihtiva etmek üzere hazırlanmalıdır.

Parka açılan kapılar:

Muhtelif istikametlerinden giriş kapıları bulunabilir. Fakat esaslı olarak yapılacak dört büyük kapı şark, garp, şimal ve cenup istikametlerinde olacak ve bu kapıların dış ve iç taraflarında - tehacüme mani olmak üzere müsait birer meydan bulunacaktır. Diğer yaya giriş kapıları bunlardan daha küçük olmalıdır.

Park dahilinde motorlu tenezzuh vesaitinin dolaşması kabul edilirse bunların giriş ve çıkış kapıları ayrıca yapılmalıdır. Motorlu vesaitin dolaşacağı yollar, yaya yollardan tefrik edilerek doğrudan doğruya kendilerine mahsus giriş ve çıkış kapılarına bağlanmalıdır.

Parkın ağaçlandırma usulü ve yolları:

Ağaç dikme ve bu ağaçların cins ve kesafetini tayin etmek usulünde hendesi bir şekil aranmaktan ziyade her muntıkanın kendine mahsus bir tertip ve teşcir tarzı olması muvafıktır. Şu suretle parkta dolaşanlar her muntıkada ayrı ayrı eşkal karşısında kalarak alaka ve merakları arttırılmış olacaktır.

Park dahilindeki tesisat:

Bu tesisat sırası ile aşağıda gösterilmiştir:

A- Muhtelif tesisat

- 1- *Büyük dört kapı yanında yahutta bunların en büyüğü olacak Cenup kapısı yanında bur eşya muhafaza yeri,*
 - 2- *Park idare binası,*
 - 3- *Bisiklet, motosiklet, otomobil bekleme mahalli, (Tamir-hanesi ile) bunlar bittabi motorlu vesaitte mahsus kapılarda yahut bu kapıların birisinde bulunacaktır,*
 - 4- *Park dahilindeki müessesatın, kapıların istikametlerini bildirir ve park hakkında umumi malumat verir - lüzumu kadar – köşk,*
 - 5- *Sigara, şokola ve gazete satan köşkler (içecek de satılır),*
 - 6- *Telefon ve posta ve telgraf köşkleri,*
 - 7- *Fotoğraf köşkleri,*
 - 8- *Elektrik santrali,*
 - 9- *Abdesthaneler ve çöp atacak yerler,*
 - 10- *Yangın söndürme merkezi,*
 - 11- *Polis ve Belediye merkezi veya noktaları,*
 - 12- *Ana caddeler, küçük yollar, meydanlar etrafında oturacak mahaller (Bunların bir kısmı beton ve bir kısmı ahşap olabilir),*
 - 13- *Bir lokanta ve kahvehane,*
- Umumi toplantı, eğlence ve spor yerleri:*
- 14- *5.000 kişi alacak bir meydan (nümayişler için),*
 - 15- *Bu meydanın münasip bir yerinde -müzik - için yapılmış bir mahale (burada radyo ve hoparlör tertibatı bulunacaktır),*
 - 16- *Şehir stadyumu,*
 - 17- *Anfiteatr şeklinde bir açık tiyatro (burada boks ve güreş müsabakaları da yapılır),*
 - 18- *Bir (sirk) yeri. İzmir'e gelen seyyar cambazhanelere mahsus (Buna lüzum görülmezse bu iş için umumi meydanda kullanılabilir),*

19- 1.000 kişilik iki meydan. Bu meydanlarda zaman zaman teşvik ve propaganda mahiyetinde askeri talimler yapılır. Aynı zamanda mekteplilerle sporcuların açık havada beden terbiyesi hareketleri yapmaları için tahsis edilir. Bu meydanların yanında birer soyunma ve duş mahalli (kapalı),

20- Bir açık yüzme havuzu (vasatı ebatta) buna mücavir küçük bir gazino,

21- Bir çocuk tiyatrosu ve sineması (mektep müsamereleri ve buna mümasil çocuklara mahsus müsamereler için),

22- Çocuk eğlence mahalleri (çocuk bahçeleri) parkın muhtelif yerlerinde,

23- Muhtelif yerlerde küçük ve büyük havuzlar (Bunların etrafına salkım söğüt nevinden ağaçlar dikilmiş ve oturacak yerler yapılmış olacaktır),

24- Bir tenis bahçesi ve paraşütle atlama kulesi,

25- (Süt damlası) memedeki çocukların el arabaları ile gezdirilmesine ve güneşlendirmesine mahsus bir mıntaka. Daha büyük çocukların kum ile oynamasına mahsus bir yer de dahil,

İnkılap ve hars tesisleri:

26- Atatürk köşkü (Atatürk'ün çocukluğundan beri hayatını ve yaptığı eserleri musavver) burada, ihtilali ve inkılap işinde ona yardım edenler (General İsmet İnönü ve Fevzi) için de birer köşe,

27- Bir küçük askeri müze (Türk neferlerinin ve Türk ordusunun tarih devirlerinden itibaren geçirdiği terakki safahatını ve en son askerlik vaziyetlerini gösterir bir şekilde (harita, resim, alet ve edevatı harbiyeye kıyafeti askeriye irae edilmek suretiyle),

28- İhtilal, İnkılap ve Hars müzesi (Keza harita, tablo ve eşkal ile irae edilir),

29- Mümkünse İzmir sivil müzesi parka nakledilmelidir,

30- Jeolojik, jeografik, antrepolojik, astironomik bir müze (Madenler köşesi de dahil),

31- Fena ve sari hastalıklarla mücadele müzesi (Sihhat koruma evi),

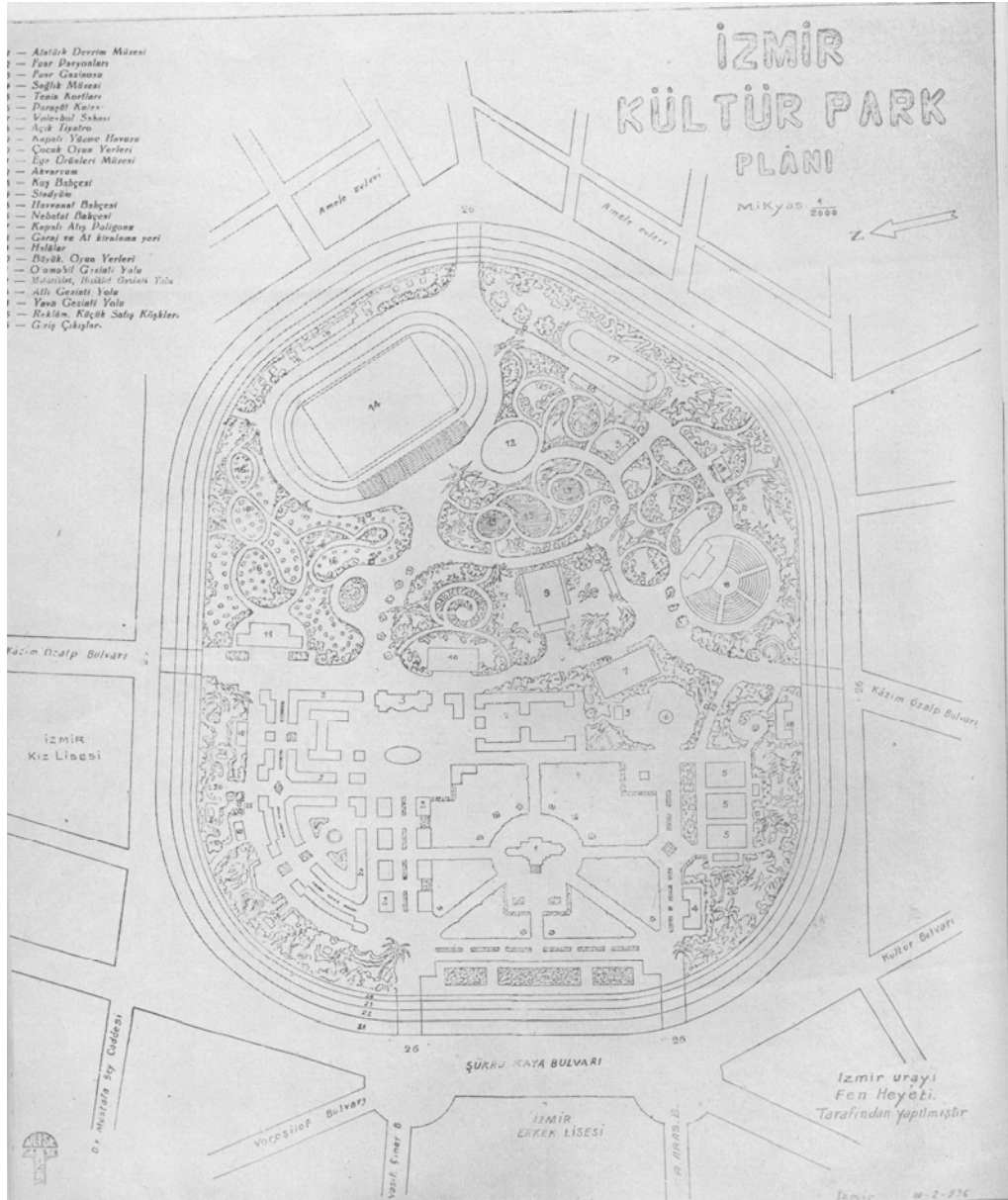
32- İzmir vilayetinde yetişen mahsulat ve sanai bakımından İzmir'in hafif ve ağır sanayide yaptıklarını gösterir daimi bir sergi,

33- Alet ve edevatı muhafaza için bir depo,

Park dahilinde yapılacak köşkler ve küçük, büyük bütün binaların her biri eski ve yeni mimari usullerini gösterecek harici tezyinatı ve şekli mimariyi haiz olmalıdır (Bunların bir tarafına hangi devre ait hangi tarzı mimari olduğu ayrıca yazılmalıdır) (Yurdkoru Özgünel, 2000, s180-181).

1 Ocak 1936 tarihinde Kültürpark temel atma töreni gerçekleştirilmiştir. Temel atma törenindeki konuşmasında Belediye Başkanı Behçet Uz, o yıl Dokuz Eylül Panayırı yerine İzmir'de bir fuar açılacağını halka duyurmuş ve İzmir Fuarı'nın Kültürpark içinde yer alma nedenini şöyle dile getirmiştir: *"İzmir ve Türkiye için bir kazanç olan İzmir Fuarı ile ürünlerimizi tanıtmak ve satmak istifadesinden başka havası ılımlı, güneşi ve meyvesi bol, tarihi ve eski eserlerle dolu İzmir'i turist şehri olarak tanıtacak ve bu yüzden de memlekete ayrıca bir servet kaynağı olacaktır. Büyük bir servet ve istikbal vaat eden böyle bir fuarı eski, dar ve büyümesi kabil olmayan bir yerde bırakmak doğru olmazdı. Onun için 1 Eylül 1936 Uluslararası İzmir Fuarı Kültürpark içinde hazırlanıyor".*

Uz törendeki konuşmasında Kültürpark'tan şöyle bahsetmiştir; *"Burada gördüğümüz yangın yerinin 360 bin metrekarelik kısmına yapılacak Kültürpark, gelecekte kısa bir sürede gelişip yeşillenecek ve İzmir'e renk katacaktır. Burada bayındırlığın park yeri olarak ayırdığı yer aslında 60 bin metrekaredir. Belediye satılmamış arsalarını da dahil ederek 360 bin metrekareye çıkarıyoruz. Bu yer, İzmir'in dört yanından kolaylıkla gelinen bir yerdir"* (Aksoy ve Yurdkoru Özgünel, 2001, s.9).

Şekil 4.16 1936 Kültürpark Planı (İZFAŞ Arşivi)

Kültürpark için seçilmiş olan konumun yangın yerinin merkezinde olması yanında kentin de merkezinde olma özelliği stratejik önem taşımaktadır. Yeni İmar Bölgesi'nin tam ortasındaki alana o dönemde Tilkilik, Namazgah, Ballıkuyu, Asmalı Mescid, Basmane, Alsancak, I. ve II. Kordon'dan ulaşımın rahatça sağlanabilmektedir. Erkek ve Kız Liseleri'nin sahanın iki yanında bulunmasına ek olarak Gazi İlkokulu ve İşçiler Mahallesi'ne yakınlık da konum açısından değer taşımaktadır.

Temel atma töreni ardından yapılan hesaplara göre İzmir Fuarı'nın 900.000 liraya mal olacağı ve tamamının 9 yılda bitirilebileceği açıklanmıştır. Behçet Uz önderliğinde İzmir Belediyesi çalışmalarına tüm hızıyla başlamış, Başbakan İsmet İnönü Kültürpark'ın bir an önce tamamlanabilmesi için hükümet tarafından yardım yapılacağı sözünü vermiştir (Aksoy ve Yurdkoru Özgünel, 2001, s.10).

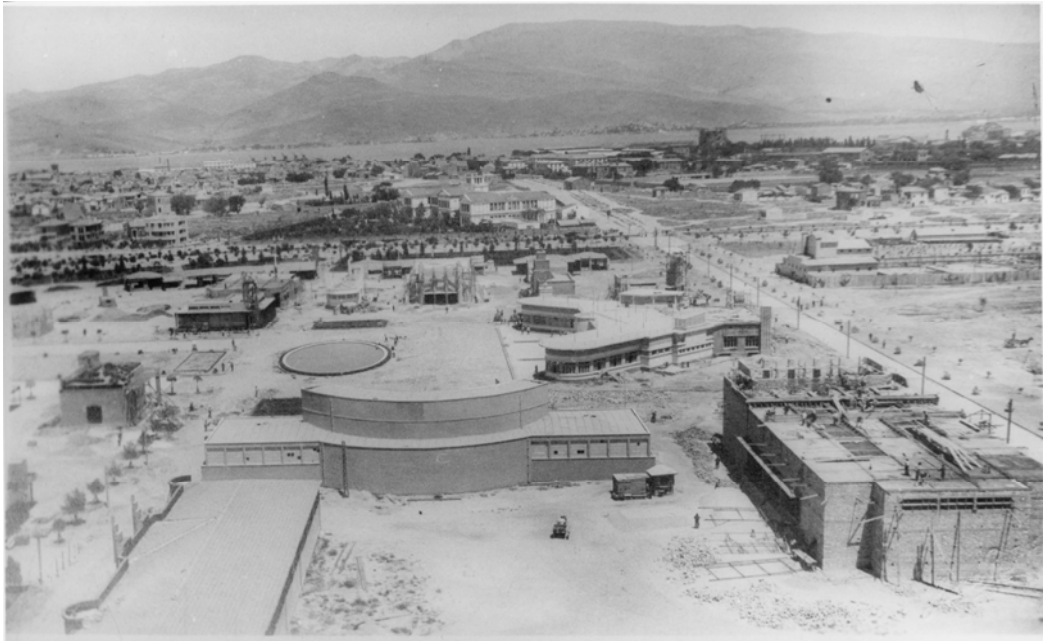
İnşaat sürecinde para sıkıntısı nedeni ile giderleri azaltabilmek amacı ile pratik çözümler uygulanmıştır. Örneğin Kültürpark sahasının tamamen duvarla çevrilmesi istenmiş ancak bu işin çok yüksek maliyette olacağından ötürü orijinal bir fikir uygulamaya konulmuştur. Buna göre belediye, harabeler yerine bu alanda park yapılacağı ve bunun iş için duvar ustaları alımı yapacağını gazete ve duvar ilanlarıyla tüm kentte duyurmuştur. Sürekli ve büyük bir inşaat işi olan Kültürpark yapımında çalışmak isteyen ustalar başvuruları sonrası sadece sözlü değil, uygulamalı da bir sınav vermişlerdir. Bu sınav ile başvuran her kişi, park çevresindeki duvarın 3 metrelik bölümünü tamamlayacak ve alım bu uygulamanın kalitesine göre belirlenecektir. Beklendiği gibi yüksek sayıda başvuru yapılmış ve sonuçta Kültürpark'ı çevreleyen uzun duvar çok kısa sürede tamamlanmıştır. Kaliteye göre alım yapılacak olması nedeniyle duvar büyük bir özen ve dikkatle örülmüş, ayrıca hemen hemen bedavaya mal olan Kültürpark için milyonlar harcandığı efsanesi de ortadan kalmıştır (Gülleç, 1949, s.5).

Bir diğer maddi açıdan önemli yatırım gerektiren sorun da, Kordon'u fuar meydanına bağlayacak yolun yapılması meselesi olmuştur. Yine farklı bir uygulama ile bu sorun da aşılmıştır. Gerekli olan bu yolu açtırma görevi İzmir sokaklarında otobüs işleten varlıklı kişilere şehir hizmeti olarak verilmiştir. Buna göre Kordon'u Lozan Kapısı'na bağlayan en kısa yol olan Vasıf Çınar Bulvarı'nın maliyeti otobüs işletmecileri tarafından karşılanmıştır (Gülleç, 1949, s.6).

Ağustos ayının gelişi ile birlikte net olarak ortaya çıkmaya başlayan Kültürpark eseri, basında yer alan kareleri ile büyük beğeni toplamıştır. Özellikle o dönemde nadir görülebilecek peyzaj düzenlemeleri dikkat çekmiştir (Cumhuriyet Gazetesi, 07.08.1936). Kültürpark'ın kuruluş aşamasında ağaçlandırma çalışmalarında Rus

araştırmacılar görev almıştır. İlk planda, Basmane ve Montrö kapıları arasında kalan alan botanik bahçesi olarak ayrılmış ve geliştirilen değişik bitkiler öncelikle bu alana dikilmiştir (Gemici, Seçmen, Acar, Görk ve Özel, 1992, s. 1).

Dönemin ekonomi bakanı olan Celal Bayar fuar öncesi geldiği İzmir’de Kültürpark eserinden çok etkilenmiştir. Yangın yerinin daha iyi kapatılamayacağını dile getirirken, atılan adımların gerek kentin imarı gerekse de ekonomisi üzerinde belirleyici rol oynadığını vurgulamıştır (Cumhuriyet Gazetesi, 27.08.1936).

Şekil 4.17 İnşaat çalışmaları sürdüğü sırada Kültürpark (APİKAM Arşivi)

1936 Fuarı’nın açılış tarihine kadar yapılan çalışmalar ile alanda yangın ile harabe haline gelen 14.500 evin temel ve tonozları arındırılmış, parklar hazırlanmış, gerekli altyapı düzenlenmiş, beş ayrı semt yönünde kapılar açılmıştır. Fuara katılacak yerli ve yabancı kuruluşlar için 14 büyük pavyon inşaatı mimarlar Necmettin Emre ve Vedat Ar tarafından tamamlanmıştır. İlk yıl Mısır, Yunanistan ve Sovyetler Birliği katıldıkları organizasyonda pavyonlarını kendi mimari anlayışlarına göre inşa etmişlerdir (Aksoy ve Yurdkoru Özgünel, 2001, s.11).

Kentin aktörleri Kültürpark içerisinde ülkedeki bazı ilklerin bulunması yönünde araştırmalar yapmışlardır. Buna örnek olarak yabancı ülkelerde görülen ve ilgi çekiciliği yüksek olan paraşüt kulesi verilebilir. 1936 yılında basına yapılan bir açıklamada projenin 38.000 TL karşılığında ihale edildiği duyurulmuştur (Akşam Gazetesi, 07.08.1936). İşi alan müteahhit derhal yapıma başlamıştır (Tan Gazetesi, 09.08.1936).

Arkitekt Dergisi'nde yer alan Kültürpark kritiğinde, projenin gerekli olduğu kadar geniş düşünmeyen mimarlar tarafından üretildiğinden bahsedilmiştir. Plana bakıldığında bazı hataların olduğu belirtilmiştir. Bu hatalar genel olarak yerleşim düzeni ve pavyon tasarımları üzerinde yoğunlaşsa da, bu büyük emek birçok açıdan da takdir edilmiştir (Çizer, 1936, s.289).

4.2.7.2 Organizasyonel Özellikler

Organizasyonel özellikler bölüme başlarken 1936 Fuarı için hazırlanmış olan yönetmelikten bahsetmek gerekmektedir. Bu yönetmeliğin tam metni aşağıdaki gibidir:

Arsiulusal İzmir Fuarı Umumi Talimatnamesi

Fuar müddeti: Fuar 1 Eylül 1936 günü açılacak 22 Eylül tarihinde kapanacaktır.

İştirak şartları: Fuara iştirak edecekler, ya doğrudan doğruya İzmir'deki Fuar Direktörlüğü'ne ve yahut Türkofts şubelerine, ticaret odalarına, iktisat ve tasarruf cemiyetlerine ve ecnebi memleketlerde bulunan Türkiye konsoloslukları ile Türkofts şubelerine müracaatla istek belgelerini imza ederler (İstenilen pavyon veya açık yerin ayrı ayrı kimselere satılmasına meydan vermemek için fuar direktörlüğüne telgraf çekip muvafakat cevabı almak lazımdır).

İştirak müddeti:

- 1- *İştirak talebnamelerinin en çok 25 Ağustos 1936 tarihine kadar fuar direktörlüğüne gönderilmesi lazımdır.*
- 2- *Bu tarihten sonra olacak müracaatlar fuarda açık yer bulunmadıkça kabul edilemez.*
- 3- *Fuar direktörlüğü esbabı mucibe serdile her hangi bir talebi reddedilir.*

Pavyon kiralari:

- 1- *4 x 5 metre ebadındaki köşe pavyonlar 75 liradır,*
- 2- *4 x 5 metre ebadındaki orta pavyonlar 50 liradır.*
- 3- *2.5 x 4 metre ebadındaki küçük pavyonlar 25 liradır (Plan üzerinde taksimatı yapılmamış büyük pavyonların kirası, taksim edilerek pavyon tarifesi mucibince alınır). (Yanyana ve arka arkaya gelen birkaç pavyon kiralananarak tadil sureti ile bir pavyon haline ifrağ edilebilir).*

Boş yer kiralari:

- 1- *Fuar fen heyetinin kabul edeceği plan ve proje üzerine hususi inşaat yaptıracaklar için bir metreden 50 metre murabbaina kadar beher metre murabbai 1 lira, 50 metreden fazlası için beher metre murabbai yarım liradır.*
- 2- *Atraksiyon, oyun ve eğlence yerleri: bir metreden 50 metre murabbaina kadar beher metre murabbai 2 lira, 50 metreden yukarısı için beher metre murabbai 1,5 liradır(Gerek hususi pavyonlar ve gerekse oyun yerleri için 20 metre murabbaandan aşağı yer verilmez). (Resmen iştirak edecek devletlere tahsis edilen boş yerlerden kira bedeli alınmaz).*

Elektrik:

- 1- *İzmir şehrinin elektrik ceryanı (220) volt trifaze (50) priyotluktur,*
- 2- *Fuar Komitesi her pavyona kadar ceryan verecektir,*
- 3- *Pavyon içindeki tesisat, dekorasyona müteallik enstelasyonlar ekspozanlar tarafından yapılacaktır,*

4- Ekspozanlar tarafından yapılacak bütün tesisat İzmir elektrik şirketinin fenni nizamnamesine uygun olacak ve münhasıran fuar fen heyetinin müsaadesini haiz instalatörlere yaptırılması şarttır,

5- Her ekspozan pavyonunu kiralayınca yaptıracığı elektrik tesisatının bir şemasını ve sarf edeceği vat miktarını, tesisatın karakteristiklerini fuar fen heyetine bildirecektir,

6- Radyolara yapılacak anten, hoparlör, mikrofon karakteristikleri için fuar fen heyetinden müsaade alınacaktır,

7- Fuarda ekspozanlar tarafından sarf edilecek elektrik kilovatı şehir tarifesinin 40% noksanı ile verilecektir.

Telefon:

Telefon ihtiyacı telefon şirketince temin edilecektir.

Havagazı:

Havagazı isteyen ekspozanların ihtiyacı İzmir Belediyesi Havagazı İdaresi'nce temin olunacaktır.

Su:

Su ihtiyacı İzmir Belediyesi Su İdaresi'nce temin olunacaktır.

Muafiyetler ve kolaylıklar:

1- *Fuara iştirak edenler, fuar müddetince mallarını perakende satabilirler.*

2- *Fuara iştirak eden ekspozanlarla müstahdemleri belediyenin her türlü rüsum ve tekalifinden ve kazanç vergisinden muaftırlar.*

3- *Fuara iştirak edecek ekspozanların fuar içinde ve dışında dağıtacakları her çeşit reklam matbuaları ile gazete ilanları, pavyonlarına yazdıracakları ve asacakları reklam ve unvan levhaları damga ve maktu resme tabi değildir.*

4- *Fuara iştirak edeceklerle getirecekleri malların, Türk ve ecnebi nakil vasıtaları tarafından fuar için yapılan tenzilattan istifade edebilmeleri için, Türkoşis şubeleri ve ticaret odaları veya iktisat ve tasarruf cemiyetleri ve yahut Türkiye konsolosluklarından bir vesika almaları şarttır.*

- 5- *Ecnebi memleketlerden fuara getirilecek eşya bilakaydüşart teşhir edilebilir.*
- 6- *Ecnebi memleketlerden satış için fuara getirilecek eşya, Türkiye ile ecnebi devletler arasında mevcut ticari anlaşmalarla kontenjan kararnameleri hükümlerine tabidir (Ecnebi memleketlerden satış için fuara getirilecek eşyanın listesi fuar bürosuna gönderildiği takdirde, tabii olduğu ahkam ve şerait hemen bildirilir).*
- 7- *Ecnebi memleketlerden getirilecek eşya için fuara, Türkiye'nin altı aylık kontenjanı kadar kontenjan verilmiştir.*
- 8- *Ecnebi ekspozanların alaka ve iştirak derecelerine göre damıtılmak üzere Fuar ifaresinde kafi miktarda serbest döviz vardır.*
- 9- *Fuar sahası transit deposu addedildiği cihetle, ecnebi ekspozanlar tarafından getirilecek eşya, gümrük resmi ve sair tekalifi verilmeden fuara girebilir. Fara giren mal satıldığı takdirde, gümrük resmi ile diğer tekalif alınır. Teşhir edilip iade edildiği takdirde, hiçbir resim ve tekalife tabi değildir.*
- 10- *Gerek teşhir için getirilen ve gerekse satılmayan ecnebi mallar, fuarın hitamından iki ay sonraya kadar Türkiye'ye çıkarılmak üzere gümrük transit ambarında muhafaza edilir.*

Servisler:

Ekspozan ve ziyaretçiler fuarın devamı müddetince şu servislerden istifade edeceklerdir:

- A- *Enformasyon*
- B- *İlanat, reklam, radyo*
- C- *Şanj*
- D- *Sigorta*
- E- *Gümrük*
- F- *İtfaiye*
- G- *Nakliye*
- H- *Sıhhiye*
- i- *Posta, telgraf ve telefon*
- J- *Turizm*

(Bu servis fuara iştirak ve ziyaret edeceklerin, bütün dünyaca tanınmış olan İzmir'in Pagos Dağı'nı, hafriyat ve müzesini, Efes, Bergama, Sart, Priyan ve Hitit harabelerini, Şaşal, Yamanlar, Sibel menbalarını; Çeşme plaj ve Agamennon banyolarını kolaylıkla gezmeleri için muntazam seferler tertib edecektir.)

Genel Hükümler:

1- *Fuar direktörünün muvafakati olmadan, kiralanan pavyon ve yerler değiştirilemez.*

2- *Ekspozanlar tarafından fuar yerinde yapılacak inşaat fuarın sonunda sökülüp alınamaz. Ancak muteakib senelerde tekrar kendisine kiralanır.*

3- *Pavyon sahipleri fuar planında kendilerine verilen yerde tesisata başlamadan evvel, fuar direktörüne haber vererek bu yeri teslim almak mecburiyetindedirler.*

4- *Fuara iştirak edeceklerin yapacakları bilumum tesisat ve hazırlıklar nihayet Ağustosun 23. günü akşamına kadar bitmiş bulunacaktır. Fuarın açılışına kadar da, tezyinat ve eşyanın serilmesi ile uğraşılabilir.*

5- *Her ekspozan teşhir edeceği eşyanın ve satacağı malların menşe, cins ve kıymeti hakkında bir liste tanzim ederek fuarın açılışından evvel direktörlüğe teslim edecektir.*

6- *Fuarda çalıştırılacak işçiler, ancak hüviyetlerini fuar direktörlüğüne tesbit ettirerek müsaade alındıktan sonra çalıştırılabilir.*

7- *Ekspozanların fuar dahilinde veya pavyonların haricinde ilan ve reklam yapmaları fuar direktörünün müsaadesine bağlıdır. Bu hususta fuarda mevcut ilan, reklam ve radyo servisinden istifade edilebilir.*

8- *Fuara iştirak edenler mallarını Fuarın devamı müddetince serbestçe satabilirlerse de, teşhir için getirilen numuneler satıldığı takdirde bile ancak fuarın sonunda alıcılarına teslim edilecektir.*

9- *Fuar nizamlarına aykırı hareketle bulunan ekspozanları, muvakkat veya daimi olarak fuardan çıkarmağa, fuar komitesinin salahiyeti vardır. Bu suretle fuardan çıkarılan ekspozanların iştirak için evvelce tediye ettiği parayı ve yaptığı masrafları geri istemeğe hakkı yoktur.*

10- *Fuar dahilinde ateş yakmak, infilak ve iştial eden maddeleri fuara sokmak yasaktır.*

11- Talebnameyi imzalayarak fuara iştirak edenler bu nizamnamenin bilumum ahkâmını kabul etmiş olurlar.

12- Fuar direktörlüğü ile hesabı olanlar, borçlarını ödemedikçe mallarını fuar yerinden çıkaramazlar, itiraz vukuunda dava İzmir mahkemelerinde görülür.

13- Fuarda yangın tehlikesine karşı icap eden tedbirler alınmış olmakla beraber, pavyon sahiplerinin mallarını ve kendileri tarafından inşa edilmiş pavyonları sigorta ettirmeleri kendi menfaatleri iktizasındandır. Bu hususta fuardaki sigorta servisinden istifade edilebilir.

14- Ekspozanlar, imzalayacakları talebnameler üzerine, kiraladıkları yerlerin kira bedelinin tamamını İş Bankası bulunan yerlerde İş Bankası'na ve bulunmayan yerlerde her hangi bir bankaya fuar komitesi namına tevdi etmeğe mecburdurlar.

15- Ekspozanlar kiraladıkları yerden vazgeçtikleri takdirde, vermiş buldukları kira bedelleri kendilerine iade edilemez.

16- Araba ve kamyon gibi nakil vasıtaları fuar sahasına giremez.

Açılış, kapanış:

1- Fuar her sabah saat 9da açılır ve akşam saat 2de kapanır.

2- Fuarın açık olduğu saatlerde pavyon sahipleri pavyonlarını açık bulundurmağa ve kapanma saatinde kapatmağa mecburdurlar.

Fuar katalogu:

Fuar katalogu Türkçe, Fransızca, İngilizce ve Almanca olarak fuar komitesi tarafından bastırılacaktır. Bu katalog fuara iştirak edenlerin isimlerini, teşhir ettikleri malları, satışlarını ve netice itibarı ile de iştirak eden firmaların enformasyonunu ihtiva eder.

Bu kataloga, reklamlar aşağıdaki tarifeye göre yazılır.

Tam Sahife 12 Türk Lirası

Yarım Sahife 8 Türk Lirası

Çeyrek Sahife 5 Türk Lirası

Madalya ve takdirname:

Fuarda teşhir edilen eşyanın nefasetine ve iştirak alaka ve derecesine göre ekspozanlara takdirname veya madalya verilir (Takdirnameler meccanen, madalyalar bedeli mukabilinde verilecektir).

Müracaat:

Fuarın açık bulunduğu müddet içinde olacak bütün müracaatlar doğrudan doğruya fuar direktörlüğüne yapılır.

Tesellüm servisi:

Eşhas ve ticaret odaları tarafından gönderilecek eşya ve numuneleri tesellüm ederek teşhir ve fuar sonunda iadesine kadar muhafaza edecektir.

Teşhir servisi:

Pavyonlarda yapılacak dekorasyonların iyi bir şekilde olmasına ve teşhir edilecek eşyanın zevki selime muvafık olarak teşhir edilmesine nezaret edecektir.

Kontrol servisi:

Umumi talimatname mucibince ekspozanların fuara verecekleri eşya cins, miktar ve menşe listelerinin sıhhatini kontrol ve tespit ederek kataloga yazılmak üzere hazırlar.

Enformasyon servisi:

Fuara gelecek ekspozan ve ziyaretçilerin yatma ve yeme işlerini temin ve kolaylaştırmak için tertibat alacak, gezinti ve eğlence programları hazırlayarak tatbik edecektir.

Nakil servisi:

Fuarda bir hamal teşkilatı bulundurulacaktır. Ekspozanlar dışarıdan hamal getiremezler. Fuarın kapısına kadar gelecek eşya fuar hamalları tarafından fuar gümrük dairesine ve yahut pavyonlara muayyen bir ücret mukabilinde taşınır. Hamal tarifesi fuarın muhtelif yerlerinde asılı bulundurulacaktır.

Ekspozanlar daimi surette yanlarında bulunduracakları adamları vasıtası ile eşyalarını naklettirebilirler.

Pavyonlara getirilen sandıklar açıldıktan sonra, ambalaj levazımına numara ve etiket konularak hususi depoda hıfz ve fuar nihayetinde sahiplerine verilir.

Giriş ve çıkış:

Fuarın giriş ve çıkış için cephede kapıları vardır. Eşya için arkada yalnız bir kapısı vardır.

Giriş kapısı:

Giriş kapısından beş kuruş duhuliyeye mukabilinde girilir. Duhuliyeye tabi olmayan pavyon sahipleri ile müstahdemlerine aşağıda gösterilen nisbette fotoğraflı birer serbest duhuliyeye kartı verilir.

A- Büyük pavyonlar için 4 kart

B- Orta pavyonlar için 3 kart

C- Küçük pavyonlar için 2 kart

Boş yerlerde inşaat yapanlara bir nisbet dahilinde serbest kart verilir.

Eşya kapısı:

Bu kapıdan yalnız eşya ile hüviyetini isbat edecek ekspozan ve müstahdemleri girebilir.

Açılış:

Saat 7de eşya kapısı açılarak ekspozan ve müstahdemlerinin pavyonları temizlemek ve tanzim etmek için girmelerine müsaade edilir. Saat 9da ön kapı umum için açılır.

Kapanış:

Fuar her gece saat 2 de kapanır. Kapanma keyfiyeti yarım saat evvel ilan edilir. Bu ilandan sonra fuara girilemez.

Gezme:

Fazla kalabalığa sebebiyet vermemek ve fuarın her tarafını ziyaretçilere göstermek için fuarın içindeki gidiş ve geliş yolları herkesin görebileceği bir şekilde ok işaretleri ile tesbit edilecektir. Bu okların aksi istikametine gitmek yasaktır.

Fuara ait her türlü malumat ve tafsilat için; İzmir'de fuar direktörlüğüne, Türkiye dahilindeki Türkofis ve şubelerine, ticaret odalarına, iktisat ve tasarruf cemiyetlerine ve ecnebi memleketlerdeki Türk konsoloslukları ile Türkofis şubelerine müracaat edilebilir.

Fuarın mali muameleleri Türkiye İş Bankası ile (Yurdkoru Özgünel ve diğerleri, 2000, s182-185).

1936 yılı öncesi organizasyonlar incelendiğinde hazırlıkların açılış tarihinden çok kısa süre önce başlamış olduğu görülmektedir. Ancak 1936 Uluslar arası İzmir Fuarı için gerekli hazırlıklar, önem derecesine paralel daha uzun süre önce başlatılmıştır. Bu konuda gerek yerel yönetim gerekse yurt dışı katılımcılar benzer tutum sergilemişlerdir. 1936 yılı Temmuz ayında basında yer alana haberler bakıldığında hem yabancı katılımcıların kendileri tarafından imal edilen pavyonların hem de fuara ait donatıların inşaatlarında son aşamaya gelindiği anlaşılmaktadır (Cumhuriyet Gazetesi, 31.07.1936).

Hükümetin tarafından fuara verilen büyük önem nedeni ile İzmir Belediye Başkanı Behçet Uz 14 Ağustos 1936 tarihinde Kültürpark ve İzmir Fuarı'nın durumunu anlatmak adına Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk'ü ziyaret etmiştir. Görüşmede atılan adımlar anlatılmış ve Atatürk'ün tavsiyeleri alınmıştır (Tan Gazetesi, 15.08.1936). Görüşmeden günler sonra iç işleri bakanlığı Kültürpark ve

İzmir Fuarı için kullanılmak üzere İzmir Belediyesi'ne 15.000 TL para göndermiştir (Tan Gazetesi, 20.08.1936).

Proje başarı ile sona yaklaşmıştır ancak başlangıçta Kültürpark'ta gerçekleştirecek 1936 yılı fuarının açıklanması sonrası eski katılımcıların bir bölümü tarafından yeni sahanın 1 Eylül tarihine yetiştirilmesinin imkansız olduğunu düşünmüş ve bu nedenle pavyon kiralamaktan vaz geçmişlerdir. Buna rağmen açılışa 10 gün gibi kısa bir süre kala hazırlıkların tamamlandığını gören bu firmalar, organizasyonda bulunmak istemişlerdir. Tüm stantların satılması bilgisi verilen firmaların ısrarı ile son aşamada tekrar yapım işine başlanılarak yeni pavyonlar üretilmiştir (Akşam Gazetesi, 21.08.1936).

Her kesim tarafından büyük önem verilen 1936 Fuarı ve 9 Eylül kutlamalarının ölümsüzleştirilmesi için belediye etkinliklerin kamera ile kaydedilmesine karar vermiştir. Bu karar daha önceki organizasyonlara bakıldığında bir ilk olması açısından önemli bir bilgidir (Akşam Gazetesi, 21.08.1936).

Şekil 4.18 Kültürpark 1936 (APİKAM Arşivi)

Organizasyona süresince herhangi bir aksilik olmaması için İzmir Belediyesi, fuar döneminde hizmet verecek tüm konaklama ve yeme içme noktalarında gerekli hijyen ve fiyat kontrollerini yapmıştır. Bu sayede ziyaretçilerin ucuz ve kaliteli hizmet alması sağlanmak istenmiştir (Akşam Gazetesi, 21.08.1936).

Fuar nedeni ile katılımcı firmalar reklam konusuna büyük önem vermişlerdir. Bu yönde yerel basın organlarına o tarihe dek görülmemiş yoğunlukta reklam verilmiştir. Bu reklamlarda uygulanacak indirimler ve önemli ürünler ön plana çıkmıştır (Yeni Asır Gazetesi, 29.08.1936-02.09.1936-05.09.1936).

Fuar süresince kültür sanat anlamında da önemli gelişmeler olmuştur. Ankara Halkevi'nden gelen sanatçıların yine Halkevi Salonu'nda gösteriler sunması bu konuda iyi bir örnektir (Akşam Gazetesi, 24.09.1936). İstanbul Şehir Tiyatroları Operet Bölümü de fuar açılışı ile "Deli Dolu" isimli opereti sahneye koymaya başlamıştır (Yeni Asır Gazetesi, 05.09.1936). Darülbeydi Şehir Tiyatrosu da gösteri yapan topluluklardan bir tanesi olmuştur (Yeni Asır Gazetesi, 08.09.1936). Ayrıca Kültürpark alanı içerisinde 6.000 ton yük ile kurulmuş bir de sirk kurulmuştur (Yeni Asır Gazetesi, 28.08.1936).

Panayır yıllarında olduğu gibi ülke çapında önem verilen organizasyon için çeşitli kolaylıklar sağlanmıştır. İlk organizasyondan itibaren katılımcılara indirimler uygulayan Devlet Demiryolları 1936 yılında yabancı misafirlere %50'ye varan oranda destek sağlamıştır (Cumhuriyet Gazetesi, 31.07.1936).

Denizyolları İşletmesi ise İzmir Fuarı'na katılacak ziyaretçilere önceki yıllardan farklı bir kolaylık göstermiştir. Buna göre İzmir'e fuar için gidecek kişilere özel olarak İstanbul'dan bir vapur kalkmış ve yolculardan dileyenler organizasyon süresince bu vapurda konaklamışlardır (Tan Gazetesi, 24.08.1936). Basında yer alan haberlere göre ziyaretçiler vapurda gösterilen ilgiden büyük mutluluk duymuşlardır (Yeni Asır Gazetesi, 16.09.1936).

Sayısal Veriler: Daha önceki organizasyonlardan çok farklı ve başarılı olan 1936 fuarına Mısır, Sovyetler Birliği ve Yunanistan'dan 48 yabancı ve 475 yerli firma katılmış, 21 gün açık kalan fuarı 361.527 kişi ziyaret etmiştir.

1936 Fuarı'nda 10 günlük sayısal veriye bakıldığında toplam 201.116 kişinin ziyaretçi olarak Kültürpark'a geldiği, bu sayının 75.707'lik bölümünün kent dışından gelenlerden oluştuğu görülmektedir. Ayrıca yapılan istatistiğe göre yoğun periyotlarda fuara dakikada 137 kişinin girdiği bilgisi de ilgi çekicidir. Yaşanan bu yoğunluğun doğal sonucu olarak fuar döneminde tüm oteller tamamen dolmuştur ve birçok ziyaretçi kalacak yer bulamadığından kahvelerde sabahlamıştır (Yeni Asır Gazetesi, 12.09.1936).

25 Eylül tarihindeki kapanıştan geriye doğru bakıldığında toplam 121.000 kişinin kent ve yurt dışından fuar nedeni ile İzmir'e geldiği ortaya çıkmıştır (Yeni Asır Gazetesi, 22.09.1936). Bunun yanında toplam ziyaretçi sayısı da bir önceki yıla oranla 51.000 kişi artarak 361.500 rakamına ulaşmıştır (Yeni Asır Gazetesi, 24.09.1936).

Fuarın kapanışı sonrası basına açıklamalarda bulunan Belediye Başkanı Behçet Uz, geçmiş yıllara oranla organizasyonun çok daha başarılı geçtiğinin bilgisini vermiş ve bu yorumunu sayısal veriler ile somut olarak göstermiştir; fuarı gezen kişi sayısı 279.150'den 361.527'e, katılımcı yerli firma sayısı 143'ten 410'a, milli müessese sayısı 29'dan 46'ya, yabancı müessese sayısı ise 31'den 41'e yükselmiştir. Ayrıca kente gelen yabancı sayısı da artış göstermiş, 2.840'dan 3.210'a yükselmiş ve bu kişiler kente 2.000.000 TL üzerinde para bırakmışlardır (Cumhuriyet Gazetesi, 26.09.1936).

Fuar organizasyonuna büyük önem veren Sümerbank, ziyaretçileri en fazla etkileyen pavyonlardan birini hazırlamıştır. Pavyon 16.000 TL'lik yapım maliyeti ile en pahalı yatırımlardan biri olmuştur (Tan Gazetesi, 02.08.1936). Sergilenen ürün yelpazesinin genişliği ile bu pavyon Türk Sanayisi'nin büyük adımlar ile ileri gittiğinin bir kanıtı olarak basına lanse edilmiştir (Cumhuriyet Gazetesi, 17.09.1936).

Şekil 4.19 Sümerbank Pavyonu (APIKAM Arşivi)

Organizasyon süresince Mısır Pavyonu en büyük ilgiyi çeken nokta özelliği göstermiştir. Basında yer alan haberlere göre ziyaretçilerin %80'i bu pavyonu ziyaret etmeden geçmemiştir. Ayrıca ülkedeki mobilya sektörünün hareketlenmesinin göstergesi olarak, açılan Haraççı Kardeşler Mobilya Pavyonu gördüğü ilgi ile iyi bir örnek olmuştur (Yeni Asır Gazetesi, 20.09.1936).

Fuar süresince ilk kez teşhir edilen Türk Antrasitlerinin (kömür) yer aldığı pavyon toplamda 200.000 üzerinde ziyaretçiyi ağırlaması ile ön plana çıkmıştır (Yeni Asır Gazetesi, 22.09.1936).

Fuar katılımcılarından olan Sovyetler Rusya'nın başarmak istediği hamlelerin anlatıldığı pavyon çok başarılı bulunarak basına yansımıştır (Yeni Asır Gazetesi, 08.09.1936).

Sonuçlar ve Hedefler: 1936 Uluslararası İzmir Fuarı 22.Eylül 1936 tarihinde kapanmıştır. Kapanış nedeni ile 22 Eylül tarihinde yemek düzenlenmiş ve akşam seansında farklı etkinlikler organize edilmiştir. Bir sonraki yılın fuarının 30 gün olması yönünde fikirler ortaya atılmıştır (Yeni Asır Gazetesi, 22.09.1936).

Fuar organizasyonunun geldiği noktadan çok memnun olan Başbakan İsmet İnönü, organizasyonun bitişi ile birlikte Behçet Uz'a gönderdiği telgrafında tebrikleri sunmasının yanında bir an önce bir sonraki fuarın hazırlıklarının başlatılmasını istemiştir (Yeni Asır Gazetesi, 25.09.1936).

İnönü sergi ile ilgili olarak konuşmasında, tek bir eksikten bahsetmiştir. Bu da turizm anlamında ülkenin en verimli olabilecek kentinde bu yönde hazırlanmış herhangi bir köşe bulunmamasıdır. Trakya Pavyonu'nda bu konunun düşünülmesi ile gündeme gelen konu hakkında İnönü 1937 fuarında bu eksikliğin giderilmesi konusunda uyarılarda bulunmuştur (Akşam Gazetesi, 03.09.1936 – Yeni Asır Gazetesi, 09.09.1936).

Behçet Uz 1936 fuarı kapanışı sonrası Kültürpark'ın o tarihten itibaren sürekli geliştirileceğini ve sürekli açık olacağını duyurmuştur (Cumhuriyet Gazetesi, 26.09.1936). Fuar dönemi içerisinde yapılan hazırlıklar ile fuar sonrası dönemde Kültürpark'ta yapılacak olan gündüz ve gece eğlencelerine ait programlar ortaya çıkmıştır (Yeni Asır Gazetesi, 13.09.1936). Kültürpark'a olan ilginin azalmaması için düzenli olarak otobüs seferleri de düzenleneceği de bildirilmiştir (Yeni Asır Gazetesi, 22.09.1936). Fuar sonrası dönemde Kültürpark incelendiğinde özellikle akşamüstü saatlerinde yoğunluğun yaşandığı görülmüştür (Yeni Asır Gazetesi, 26.09.1936).

4.2.8 40'lı Yıllara Kadar Kültürpark

4.2.8.1 Mekansal  zellikler

1937 yılında açılışları yapılan insan sağlığı ile ilgili geniş bilginin yer aldığı sağlık sergisi ve Türk Hava Kurumu'nun çalışmaları ile hazırlanan paraşüt kulesi büyük ilgi gören noktalar olmuşlardır (Yeni Asır Gazetesi, 24.07.1937). Bu aşama sonrası yapılan açıklamalara göre İzmir Fuarı'nın eksiklerinin tamamlanması 550.000 liraya ihtiyaç olduğu belirtilmiştir. Bu para ile Ziraat Müzesi, Kültür Müzesi, Evkaf Müzesi gibi i ve dış turizmi harekete geçirme potansiyeli taşıdığı için yapılması tasarlanan binaların bitirileceği açıklanmıştır (Böke, 2003, s.101).

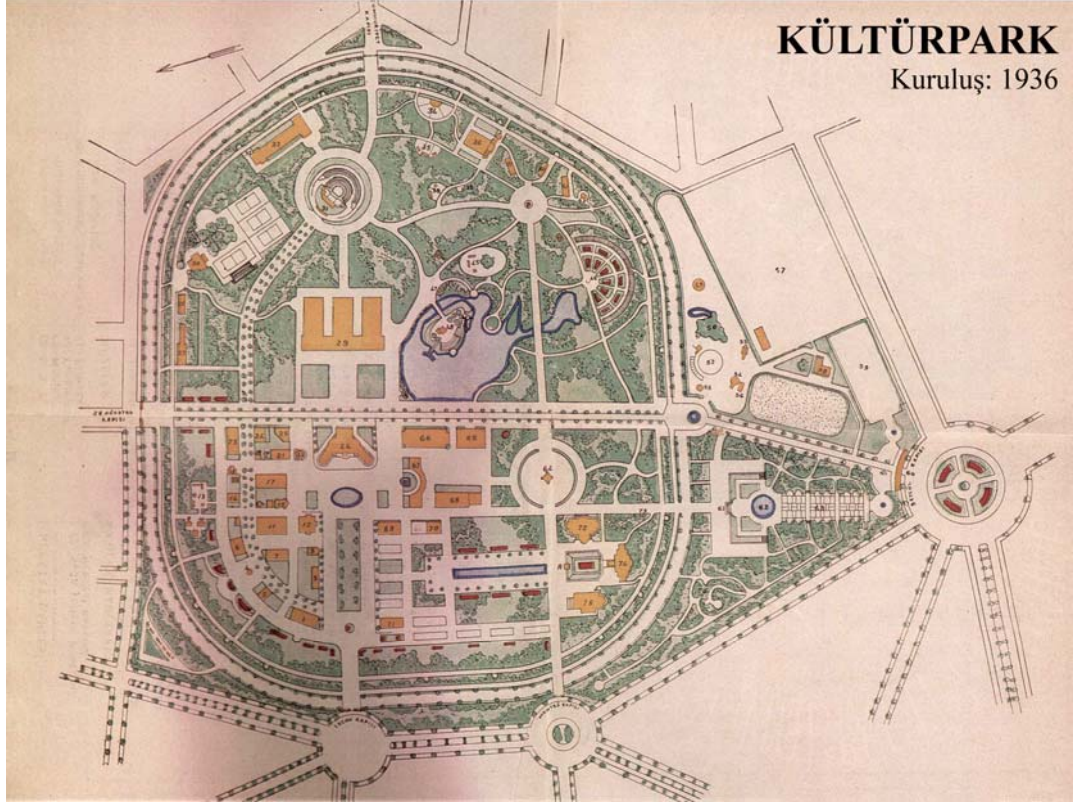
Kültürpark içerisindeki sergi alanı büyüklüğü 1937 yılında arttırılarak 61.200 m²lik büyüklüğe erişmiştir. Kültürpark inşası devam ettiği süre içerisinde alan içerisinin düzenlenmesinin yanında kente kazandırılan yeşil alan da çok önemlidir (Cumhuriyet Gazetesi, 09.08.1937).

37 yılında İzmir Fuarı'nın yapımında üzerinde durulan aydınlatma düzeni ziyaretçilerden büyük beğeni toplamıştır. O dönemde görülmemiş Şekilde kurgulanan aydınlatma düzeni içerisinde bulunan farklı renkler ve bol miktarda ışıklandırma birimi, alanın yoğun olduğu akşam saatleri içerisinde en fazla dikkat çeken noktadır (Yeni Asır Gazetesi, 22.08.1937).

1938 yılına gelindiğinde Kültürpark içerisinde Türk mimari ve s slemeciliğinin iyi örneklerinden olarak lanse edilen Vakıflar Pavyonu, günümüzdeki haline getirilen ve suyunu Agora'dan alan suni g l ve hayvanat bahçesi hizmete girmiştir (Yeni Asır Gazetesi, 04.09.1938).

1938 yılında Kültürpark içerisinde eğlence fonksiyonuna dahil olan tüm birimler bir araya toplanılarak fonksiyonel olarak farklılaşan bölgeler oluşturulmuştur.

1939 yılın da Kültürpark alanı güney yönünde genişletilmiştir. Bu hamle ile birlikte Kültürpark alanı 360.000 m²'den 420.000m² b y kl ge ulaşmıştır. Bu değişiklik ile oluşan Kültürpark planı Şekil 4.18'de görülebilmektedir.

Şekil 4.20 420.000 m² Alana Y kseltilen Kültürpark (1941 İzmir Kent Rehberi)

40'lı yıllara varılmadan önce son olarak Kültürpark içerisinde Sergi Sarayı, Atış Poligonu, uluslararası yarışmalara uygun olarak tenis kortları ve binicilik sporu için konkurhipik pisti inşa edilmiştir (Yeni Asır Gazetesi, 07.07.1939).

4.2.8.2 Organizasyonel  zellikler

1937 fuarı organizasyonun daha fazla ilgi çekebilmesi, buna bağlı olarak katılımın da artması adına dekorasyon içlerine büyük önem verilmiş, etkinlik programları daha zengin olarak hazırlanmış ve en önemlisi kentteki yatak sayısının arttırılması adına otel yapımlarında yatırımcılara büyük kolaylıklar sağlanmış, hatta evlerini pansiyona dönüştürmek isteyen kişilere de yardım edilmiştir.

1937 Uluslar arası İzmir Fuarı 20 Ağustos günü büyük bir coşku ile açılmıştır. Açılışta bulunması için Behçet Uz'un 11 Ağustos tarihinde davet etmek amacı ile Heybeliada'ya gittiği Atatürk ve başbakan İsmet İnönü 1937 fuarına katılamamıştır. Açılış için hükümeti temsilen Ekonomi Bakanı Celal Bayar alanda bulunmuş, yaptığı konuşmada bu organizasyona verilen önemi dile getirerek, gelişimi yönünde atılacak her adıma destek verilmesi gerekliliğini vurgulamıştır (Cumhuriyet Gazetesi, 10.08.1937).

37 yılı ile birlikte kültür sanat etkinliklerine verilen önem giderek artmaya başlamıştır. İstanbul Şehir Tiyatrosu ülke içinde önemi artan bu organizasyona katılmış ve fuarın açık kaldığı süre içerisinde 9 farklı gösteri gerçekleştirmiştir (Yeni Asır Gazetesi, 20.08.1937).

Her anlamda kente katkı sağlaması adına düzenlenen fuar organizasyonunun içerisinde yer alan fuar kupası ile spor alanında da atılım yapılması hedeflenmiştir (Yeni Asır Gazetesi, 22.08.1937). Organizasyon dahilinde futbol yanında tenis branşı da yer almıştır (Yeni Asır Gazetesi, 28.08.1937).

Fuar ile ilgili çarpıcı bir gelişme de Devlet Hava Yolları İdaresi'nin İngiltere'den ısmarladığı yolcu uçaklarının fuar nedeni ile İstanbul-İzmir arasında 1937 Eylül ayı başında sefere başlatılacağıdır (Yeni Asır Gazetesi, 26.08.1937).

Cumhuriyetten sonra ortaya çıkan en önemli eserlerden biri olan Kültürpark ve İzmir Fuarı sayesinde İzmir ticari anlamda büyük adımlar atmış, bunun yanında kentin imarı da hayal edilemeyecek noktalara ulaşmıştır. Tüm bu gelişmeler kent halkını pozitif etkilemiş, yangın sonrası kentte ilerleyen umutsuzluk son bulmuştur (Böke, 2003, s.101). 1937 yılı fuarı ile birlikte kentte yaşanan büyük ticari hareketlilik yanında gece hayatı da hız kazanmıştır (Tansu, 1937 s.325-329).

Fuara 104 yabancı ve 424 yerli firma katılmıştır. Katılımcı ülkeler arasında İngiltere, İran ve Sovyetler Birliği bulunmuş, bu ülkeler arasından Sovyetler Birliği her yönde gerçekleştirdikleri gelişimi anlatacak yoğun içerikteki pavyonları ile ilgi

toplamıştır. Bunun yanında içeriği geniş olmasa da İngiliz Pavyonu da ziyaretçilerin en fazla rağbet gösterdiği noktalardan biri olmuştur (Yeni Asır Gazetesi, 26.08.1937).

1937 fuarının kapanış konuşmasında Behçet Uz da bu konulara değinmiştir: *"Harebeler içinde medeni bir eser yaratmak kolay değildir. Herkes bilir ki herhangi bir kaderin fena bir cilvesi olarak harabe haline gelen İzmir Şehrinde, 360.000 m² bir sahada, 14.500 evin enkazı üzerinde yükselen Kül tür park ve izmir Fuarı, yalnız bir şehrin yarattığı bir eser değildir. Çünkü harabenin üzerinde bugün yükselen medeniyet mamuresi yalnız Türkler için, bir şehrin sakinleri için değil, medeniyeti ve insaniyeti seven herkes için alkışlanacak ve gıpta edilecek bir eserdir. Bu eser, Cumhuriyetin imar sahasındaki başarısının bir numunesidir, bir delilidir..."* (Yeni Asır Gazetesi, 22.09.1937)

1937 fuarı hakkında basında yazılanlar incelendiğinde geçmiş yıllara göre birçok anlamda organizasyonun aşama kaydettiği görülmektedir. Ayrıca fuar etkinliğinin gelişmesinin kente ticari katkı yanında turizm ve sosyal anlamda da yarar sağladığı bu noktada net olarak görülmektedir.

1938 yılına gelindiğinde İzmir Fuarı dünya çapında bir fuar olma yoluna girerek Milano'da bulunan Enternasyonel Fuarlar Birliği'ne (UFİ) üye olmuştur.

O yıllardaki şartlar ve kent nüfusu düşünüldüğünde ortaya çıkan ziyaretçi sayıları oldukça yüksek olarak göze çarpmaktadır. Basında yer alan haberler kentin her yönü ile kalkınmasını sağlayan bu organizasyonu över niteliktedir.

1939 yılında inşa edilen Vakıflar Pavyonu'nun 30 günlük süre içerisinde 750.000 ziyaretçi sayısına ulaşması ve en iyi pavyon ödülünü kazanması da önemli bir bilgidir (Yeni Asır Gazetesi, 21.09.1938).

Orhan Rahmi Gökçe 31 Ağustos 1938 günü Cumhuriyet Gazetesi'nde yayınlanan yazısında; Kültürpark içerisinde bulunan, mimari özelliği ile Lozan girişinde ziyaretçileri karşılayan Vakıflar Pavyonu'nu, yaydığı müzik ile eğlencenin merkezi olan Büyük Gazino'yu, İnhisarlar Pavyonu'nu, Anadolu'nun zenginliğini yansıtan İzmir ve Manisa Pavyonlarını, Sümerbank ve Ticaret Odaları Pavyonlarını, eğlencenin doyasıya yaşandığı lunaparkı ve paraşüt kulesini, suni gölü, hemen yanında bulunan Göl Gazinosu'nu ve tabii ki İzmir'in fuar sayesinde büyük bir eğlence yaşamakta olduğunu anlatmıştır.

1938 yılı fuarı ticari açıdan başarılı sonuçlar üretmiştir. Bunun yanında organizasyonun kente katkısı 5.000.000 TL'nin üzerinde olmuştur (Cumhuriyet Gazetesi, 22.09.1938).

1939 yılı fuar hazırlıkları tüm katılımcı ülkelerin kapsamlı hazırlıkları ile sürmüştü ve fuar belirlenmiş olan tarihte savaş ihtimallerine rağmen açılmıştır. Fuar açılışında Kültürpark'ın Basmane kapısı üzerinde bulunan katılımcı ülke bayrakları barış için dalgalansa da fuarın devam ettiği 1 Eylül günü Alman Orduları'nın Polonya'ya saldırması ile II. Dünya Savaşı başlamıştır.

Bu çalkantılı dönem içerisinde savaş tehditlerine rağmen fuar dahilindeki eğlence tüm hızı ile sürmüştü, açılan sergiler ile ekonomik anlamda mümkün olan en büyük fayda sağlanmıştır. Basına yansıyan haberlerde kentteki günlük hayatın oluşan kalabalık nedeni ile farklılaştığı dile getirilmiştir (Cumhuriyet Gazetesi, 24.08.1939).

39 fuarında en fazla ilgi çeken noktalar suni göl ve lunapark olmuştur. Suni göl içerisinde gondollar ile gezinti yapmanın yanında lunaparka getirilen yeni aletlere binilmesi Kültürpark içerisinde en fazla gerçekleştirilen aktiviteler haline gelmiştir (Ulus Gazetesi, 04.09.1938).

Fuar organizasyonlara katılım için ilgili demir ve deniz yolları idareleri tarafından sağlanan kolaylıklar, her yeni yılda geliştirilerek sürdürülmüştür.

4.2.8.3 *Sayısal Veriler*: 1936 yılı fuarı ziyaretçi sayısı 361.527 iken bir yıl sonra 1937’de bu sayı %50’ye yakın bir oranda artmış ve 624.222’ye ulaşmıştır. Tablo 1’de görüldüğü gibi 1937 ile 1939 yılları arasında ziyaretçi sayısında büyük bir değişim olmamıştır. Kategorilerde görülen en büyük sayısal fark 1939 yılındaki yabancı katılımcı sayısının büyük oranda artmasıdır.

Tablo 4.1 Fuar istatistikleri 1937-1939 (Yeni Asır Gazeteleri)

Yıl	Katılımcı Ülke Sayısı	Katılımcı Ülkeler	Katılımcı Firmalar		Ziyaretçi Sayısı
			Yabancı	Yerli	
1937	3	İngiltere, İran, Sovyet Rusya	104	502	624.222
1938	9	Almanya, Belçika, Filistin, İngiltere, İran, İtalya, Romanya, Sovyet Rusya, Yunanistan	140	527	723.537
1939	11	Almanya, Belçika, Filistin, Fransa, İngiltere, İran, İtalya, Polonya, Romanya, Sovyet Rusya, Yunanistan	505	361	624.560

1937 yılında İzmir Fuarı’nı toplam 624.222 kişi ziyaret etmiştir (Böke, 2003, s.101). Bu veri yıldan yıla değişen katılımcı sayıları ele alındığında rekor bir artış olarak ön plana çıkmaktadır (Yazman, 1941, s.16).

Kültürpark'a giriş yapan kişi sayısı 1937 yılında, yoğun periyotlarda dakikada 166 olarak kaydedilmiştir (Yeni Asır Gazetesi, 22.08.1937). Bu istatistikte daha fazla ayrıntıya girildiğinde, Pazar günleri Kültürpark'a dakikada 254 kişinin giriş yaptığı gözlemlenmiştir (Yeni Asır Gazetesi, 25.08.1937).

Fuar etkinliğinin turizme yaptığı katkının güzel bir örneği bir hafta içerisinde 32.304 kişinin kente gelmesi olmuştur. Fuarı 1937 yılında ilk 6 günde toplam 122.465 kişi ziyaret etmiştir (Yeni Asır Gazetesi, 27.08.1937). Ayrıca fuarın 1937 bilançosuna bakıldığında 20 Ağustos – 20 Eylül arasında açık kalan organizasyona 624.222 ziyaretçinin katıldığı ve bu sayı içerisinde 153.645 kişiyi kent dışından gelenlerin oluşturduğu basına yansımıştır (Yeni Asır Gazetesi, 22.09.1937).

1938 yılında ise ilk fuarın açıldığı ilk hafta içerisinde 164.712 kişinin Kültürpark'a gelmiş olduğu bilinmektedir (Ulus Gazetesi, 04.09.1938).

4.2.9 40'lı Yıllarda Kültürpark

4.2.9.1 Mekansal Özellikler

1940 Mayıs ayının son günlerinde Kültürpark içerisinde Atlı Spor Kulübü Binası ve Pisti açılmıştır. Bu yapı ile Kültürpark içerisinde paraşüt kulesi, tenis kulübü, atlı spor kulübü ve kapalı atış poligonu tamamlanmış, geriye sadece kapalı yüzme havuzunun yapımı kalmıştır (Yeni Asır Gazetesi, 07.05.1940). Ayrıca ilginin yoğunlaştığı noktalardan olan Hayvanat Bahçesi de genişletilmiştir (Yeni Asır Gazetesi, 09.06.1940).

1940 fuarı dahilinde Kültürpark'ta iki farklı yapı tipi gözlenmiştir. Bunlar kalıcı ve sökülebilir özelliklerinden dolayı kategorize edilmiştir. Örneğin katılımcı ülkelerden sadece Yunanistan ve İtalya kalıcı pavyon kullanmış, diğer katılımcı ülkeler ise sökülebilir sistemli pavyonları tercih etmişlerdir.

Yapısal anlamdaki önemli gelişme ise Kültürpark içerisinde bir sığınığın yapılması, Kadifekale ile arada kalan yolların asfaltlanması ve eğlence noktalarının gerektiği şekilde düzenlenmesidir (Yeni Asır Gazetesi, 10.08.1940). Küçük bir detay olsa da fuar mevsiminde yağış riskinin olması nedeni ile bazı yapıların çatıları kapatılmış ya da genişletilmiştir (Yeni Asır Gazetesi, 23.08.1940). Ayrıca fuar içerisinde ücretsiz olarak kullanılacak duşların inşa edilmesi de ilginç bir ayrıntı olarak görülmüştür (Yeni Asır Gazetesi, 08.08.1940).

1946 yılında Kültürpark içerisinde yüzme havuzu ve arkeoloji müzesi açılmıştır. Fonksiyonel çeşitliliğin sağlanması adına atılan bu tip adımların sonucunda memnuniyet sağlanmıştır.

Fuara savaş nedeni ile uluslararası nitelik anlamında verilen 4 yıllık ara sonunda Kültürpark organizasyona daha geniş çapta hazırlanmış ve sergi için ayrılan alanının da genişlemesini gerekmiştir. Türk tarzını yansıtan bir çarşının Kültürpark içerisine eklenmesi bu konuda atılan en önemli adım olmuştur (Cumhuriyet Gazetesi, 18.08.1947).

4.2.9.2 Organizasyonel Özellikler

40'lı yılların başlarında ülke savaşa girmiş olmasa da savaşın etkileri farklı alanlarda hissedilebilir duruma gelmiştir. Böyle bir ortam içerisinde İzmir'de Fuar'ın açılıp açılmayacağı tartışılırken, hazırlıklar tüm gücüyle devam etmiş ve fuar 31 gün açık kalacak ve 30 Ağustos ile 9 Eylül kutlamaları sırasında aktif olacak takvimde 20 Ağustos günü saat 17.00'da dönemin Belediye Başkanı Behçet Uz tarafından açılmıştır (Yeni Asır Gazetesi, 21.09.1940).

Uz açılış konuşmasında fuarlardan beklenen görevlerin başlıcaları olan ticari anlamda katılımcı ve ziyaretçileri memnun etme özelliğinin İzmir Fuar'ında görülebildiğini dile getirmiştir. Ayrıca fuarı geliştirmek için gerekli noktasal müdahalelerin günden güne yapılacağını da belirtmiştir (Yeni Asır Gazetesi, 21.09.1940).

Fuar açılışı ile 21 Ağustos tarihli Yeni Asır gazetesindeki bir yazıda askerin cepheye savaşması ile ekonomik anlamda ülkeye yarar sağlanması benzer olarak değerlendirilmiş ve bu nedenle İzmir Fuarı'na önem verilmesi gerekliliği savunulmuştur (Yeni Asır Gazetesi, 21.08.1940).

1940 fuarına katkı olarak gerek yerli, gerekse de yabancı demiryolu ve denizyolu şirketleri indirimler uygulayarak katılımcı ve ziyaretçilerin daha ekonomik olarak ulaşmalarının sağlanması ve mallarının taşınmasına katkı sağlamışlardır. Ayrıca katılımcı ülkelerden ülkeye gelecek turistler için fuar döneminde herhangi bir ücret talep edilmemiştir (Yeni Asır Gazetesi, 10.05.1940).

1940 yılında, daha önceki fuar dönemlerinde olduğu gibi yine çeşitli spor dallarında (futbol, tenis, güreş, yüzme) turnuvalar düzenlenmiştir (Yeni Asır Gazetesi, 07.09.1940).

Her fuar organizasyonunda geliştirilen ticari ilişkilere 1940 yılında İngiltere de eklenmiştir. İngiliz Lordu Glenconner'in İzmir'e gelmesi ve ticari anlamda temaslarda bulunması basına yansımış ve büyük önem taşıyan bir olay olarak vurgulanmıştır (Yeni Asır Gazetesi, 24.08.1940). Ayrıca Glenconner'in basında yer verilen röportajında İngiltere'nin daha önce Türkiye'den satın almadığı tür ürünler ile ilgilendiğini belirtmiştir (Yeni Asır Gazetesi, 28.08.1940).

Savaşın etkisi ve Refik Saydam Hükümeti'nin Milli Koruma Kanunu ile organizasyona zor ekonomik şartlar altında hazırlanılmıştır. Fuara katılımın yüksek olması ve bu sayede ekonomik sıkıntıların üstesinden gelinmesi hedefi ile katılımın artması için çeşitli yollara başvurulsa da bu girişimler sonucu fazla yarar sağlanamamıştır. Örnek olarak katılımın sağlanması amacı ile basına verilen bir reklamda fuara 1.000.000 kişinin geldiği yazılmış ve katılımcılar davet edilmiştir (Yeni Asır Gazetesi, 03.08.1940). Her ne kadar fuar ekonomik anlamda kente katkı yaptıysa da zorlu koşullar nedeni ile İzmir Ticareti büyük bir çöküntüye uğramıştır.

41 yılına gelindiğinde savaşın etkileri giderek artmıştır. Bundan dolayı fuara olacak ilginin azalması korkusu organizasyon komitesini ürkütmüş ancak hazırlıklar gerektiği gibi gerçekleştirilmesine devam edilmiştir. 11. Fuar dönemin ticaret vekili Mümtaz Ökmen ve İzmir Belediye Başkanı Behçet Uz tarafından açılmıştır. Açılış konuşmalarında ülkenin savaştan minimum oranda etkileneceği vurgulanmıştır. Organizasyon özelinde bu konu gözlemlendiğinde gerçekten de korkulan senaryonun gerçekleşmediği ve fuara karşı ilginin 41 yılında yükselerek devam ettiği görülmüştür (Yeni Asır Gazetesi, 21.08.1941).

1941 yılı organizasyonu, İzmir Fuarı'nı yaratan İzmir'in efsane belediye başkanları Behçet Uz adına farklı bir önem taşımıştır. Bunun nedeni Uz'un politikaya atılma kararı öncesi belediye başkanı olarak katılacağı son fuar oluşudur. Ayrıca tün olumsuzluklara rağmen olabildiğince iyi hazırlanılan 1941 yılı, fuar organizasyonu için bir dönüm noktası özelliği taşımaktadır. Çünkü 41 yılı ile fuar kuruluş aşamasını tamamlamış, gelişim ve yükselme dönemine girmiştir (Aksoy ve Yurdkoru Özgünel, 2001, s.13).

41 Fuarı'nda bulunan ve ülke kalkınmasında önemli yapı taşları olan bazı pavyonlar öne çıkmışlardır. Bu pavyonlar Etibank, Milli Piyango İdaresi ve İzmir Pamuk Mensucat Fabrikası'dır (Yeni Asır Gazetesi, 20.08.1941). 17. yılını İzmir Fuarı'nda kutlayacak olan Türkiye İş Bankası'nın büyük bir özenle hazırlanan pavyonunu 5 günde 150.000 kişinin gezmiş olması çarpıcı bir bilgi olarak karşımıza çıkmaktadır (Yeni Asır Gazetesi, 22.08.1941).

Fuar dahilinde yapılan spor organizasyonları her yıl geliştirilerek devam etmiştir. 41 yılında dallar arasına bisiklet sporu da eklenmiştir (Yeni Asır Gazetesi, 12.09.1941).

Tan Gazetesi adına yazar Zekeriya Sertel 1941 fuarını izlemek için görevlendirilmiş ve İzmir'e gelmiştir. Sertel 1934 yılından sonra görmediği İzmir'de bulunmaktan duyduğu memnuniyeti ve şaşkınlığı köşesine taşımıştır. Fuar ile ilgili yazısında harabe alanın bu derece başarılı şekilde düzenlenmesini överek Kültürpark

alanının yurt dışındaki örneklere kıyasla daha üstün durumda olduğunu belirtmiştir (Tan Gazetesi, 23.09.1941).

Dünyada savaşın tüm ağırlığının yaşandığı 1942 yılında Rüştü Saraçoğlu Hükümeti'nin verdiği karar ile fuar açılmamıştır. Ancak fuarın açılmaması kararı ile haziran ayı itibarı ile Kültürparktaki tesislerin faaliyetlerine daha büyük önem verilmiştir. Bu uygulamaların paralelinde sıradan bir pazar günü yapılan sayımda giriş sayısının 5.000 olduğu doğru adımlar atıldığının bir göstergesidir (Yeni Asır Gazetesi, 25.06.1942).

Ancak yerel yönetimin kararı ile, kent halkının fuar özlemini ağır şekilde yaşamaması hedeflenerek Kültürparkta hazırlıklar yapılmış ve bu yıla özel olarak fuar eğlenceleri düzenlenmiştir. İçeriği geniş olan etkinliklere toplam 360.000 kişinin katılımı ilgi çekici bir veridir (Feyzioğlu, 2006, s.69).

Fuar açılmamış olsa da bir gelenek haline gelen spor turnuvaları 42 yılında da Fuar adı altında gerçekleştirilmiştir (Yeni Asır Gazetesi, 27.08.1942).

Savaşın sürdüğü 43 yılında ülke ekonomisine yön vermenin yanında sosyal yaraların da sarılmasını sağlayan fuar dönemin iktisat vekili Celal Sait Siren tarafından açılmıştır. İçinde bulunula koşullar çerçevesinde üretim azalmış ve hububat darlığı da baş göstermiştir. Bu ortam içinde açılış konuşmasında fuar organizasyonu ile ulaşılmak istenilen noktalar açıklanmış, beklenen sıkıntıları aşmanın tek yolunun üretimden geçtiği vurgulanmıştır.

43 yılı organizasyonu, savaşın devam ettiği sırada katılımcı ülkelerden olan Nazi Almanyası, İngiltere ve İtalya'nın gövde gösterisi şeklinde geçmiştir. Uluslararası İzmir Fuarı'nın barışçı ilkeleri sayesinde bu ülkeler organizasyonda yan yana bulunabilmeyi başarmıştır.

Bu dönem organizasyon komitesi tarafından şartlar dahilinde üzerinde en fazla durulan nokta eğlence olmuştur. Bu konuda lunapark alanında yapılan düzenleme ve yeni aletlerin ithal edilmesi örnek olarak gösterilebilir. Basında yer alan haberlerde üzerinde durulan bir diğer nokta ise Macaristan Pavyonu'nun ilgi çekiciliği olmuştur (Cumhuriyet Gazetesi, 05.09.1943).

Savaşın tüm Avrupa'ya sıçraması sonucu 1944 yılında yabancı katılımcıların İzmir'e gelme ihtimallerinin kalmaması ve Türkiye'nin önlem olarak karartma uygulanması nedenleri ile fuar organizasyonunun gerçekleştirilmesi imkansız hale gelmiştir. Ancak tüm karşı görüşlere rağmen belediye başkanı Leblebicioğlu'nun çabaları sürmüştür ve sonunda fuarın milli özellik ile açılmasına karar verilmiştir (Yeni Asır Gazetesi, 21.07.1944).

Açılış günü olan 20 Ağustos tarihinde Kültürpark'ın Lozan Kapısı önünde gerçekleşen açılış töreninde, yabancı ülkelere ait bayrakların bulunmaması halkın alışık olmadığı bir durum olarak basına yansımıştır. Ayrıca organizasyonda karartma nedeni ile az ışık sağlanması en büyük eksiklik olarak ön plana çıkmıştır (Yeni Asır Gazetesi, 24.08.1944).

Uluslar arası olmayan organizasyonda fuarın milli açıdan güçlenmesini sağlamak adına çalışmalar yapılmıştır (Yeni Asır Gazetesi, 21.08.1944). Cumhuriyet Gazetesi'nden Faik Güneri fuar ile ilgili değerlendirmesinde organizasyonu "önceki yıllarda olduğu gibi çok başarılı" olarak tanımlamıştır (Cumhuriyet Gazetesi, 22.08.1944).

Daha önceki organizasyonlarda olduğu gibi ticaret dışında, özellikle sanatsal yönleri güçlü olarak kurgulanmış 44 fuarı 20 Eylül günü toplamda 614.000 ziyaret sonunda kapanmıştır (Yeni Asır Gazetesi, 22.09.1944). Fuar kapanışı sonrası Etibank ve Ziraat Pavyonlarının eğitim çağındaki çocuklar için yararlı olacağı düşünülmüş ve sürekli açık kalmasına karar verilmiştir (Yeni Asır Gazetesi, 23.09.1944).

Savaş yıllarının geride kalmasının ardından ortaya çıkan kıtlık nedeni ile belediye başkanı Reşat Leblebicioğlu 45 yılı organizasyonunu “Milli Bir Sulh Fuarı” olarak nitelendirmiştir (Yeni Asır Gazetesi, 15.05.1945). 20 Ağustos 1945 tarihinde yapılan açılış konuşmalarında süregelen ekonomik düşüşe karşı hayat pahalılığının giderileceği müjdesi halkın moralini düzelteren önemli bir ayrıntıdır (Yeni Asır Gazetesi, 21.08.1945)

Rekor sayıda yerli katılımcının organizasyona katılması “savaşa karşı bir direniş” olarak değerlendirilmiştir. 45 yılı fuarında bir önceki yıl olduğu gibi sanatsal ve kültürel aktivitelere önem verilmiştir (Yeni Asır Gazetesi, 15.08.1945).

20 Eylül tarihinde fuar rekor sayıda yerli katılımcı ve ziyaretçi başarısı ile kapanmış, Ege Bölgesi’nin ekonomik ve sosyal hayatı bakımından önemi daha da iyi anlaşılmıştır.

46 yılı Türkiye’de siyasi ve ekonomik açıdan köklü değişikliklerin olduğu bir özellik göstermiştir. Demokrat Parti’nin kuruluşu ile tek partili dönemin sona ermesinin yanında ekonomi politikalarının da farklılaşması, ülkenin kalbinin Fuar sayesinde İzmir’de atmasını sağlamıştır. İzmir Fuarı 21 Ağustos günü dönemin Ticaret Bakanı Atıf İnan tarafından açılmıştır. Atıf İnan açılış konuşmasında ekonomik savaşlar sonrası ekonomik sıkıntıların aşılacak üzere olduğunu ve karne ile ekmek alınması gibi tedbirlerin en kısa sürede kaldırılacağını dile getirmiştir (Cumhuriyet Gazetesi, 21.08.1946).

Organizasyon, katılımcı sayısı bakımından bir önceki yılda olduğu gibi tekrar rekor düzeye ulaşma başarısını göstermiştir ve 20 Eylül tarihinde kapanmıştır. İzmir Fuarı 47 yılına 4 yıl aradan sonra tekrar uluslararası nitelik ile hazırlanmıştır. Bu da fuarın çekiciliğini arttırmış ve hazırlıkların daha fazla özen ile yapılmasını sağlamıştır.

Yaşanacak büyük yoğunluk nedeni ile hava, demiryolu ve deniz ulaşımında sefer sayılarında artırıma ve tarifelerde indirimde gidilmiştir (Demokrat İzmir Gazetesi, 14.08.1947 ve 15.08.1947). Fuar organizasyonu içerisinde gelişen kültür ve sanat aktivitelerinin sunumu 1947 yılında da önemsenmiştir (Demokrat İzmir Gazetesi, 22.08.1947 ve 23.08.1947).

48 Fuarı 20 Ağustos günü uluslar arası nitelikte açılmıştır. Katılımcı ülkelerin önde gelen firmalarının organizasyonda bulunmaları, fuarların amaçlarından biri olan yeni teknoloji ürünlerinin sergilenmesi ve prestij sağlama açısından önemlidir. 48 yılı organizasyonunda yer alan Amerika, İsveç, İsviçre ve Fransa firmaları bu boşluğu doldurmaları açısından öne çıkmışlardır (İktisadi Yürüyüş, 1948 s.114).

Savaş sonrası bozulan ekonomilerinin düzelmesi ile fuara katılan Macaristan, pavyonlarında sergiledikleri ağır sanayi makineleri, mekanik makineler, elektrik motorları, kimyasal ürünler ile büyük ilgi toplamıştır. Fuarın bir başka ilgi çeken noktası da, ilk kez katılım gerçekleştirmesinin yanında araba çekilişi düzenlenen Garanti Bankası pavyonudur (İktisadi Yürüyüş, 1948, s.19). Ayrıca 1948 fuarında Demokrat Parti tarafından düzenlenen ve 500.000 TL'lik toplam ödülün dağıtılacağı eşya piyangosu organizasyonu düzenlenmiştir (Hürriyet Gazetesi, 16.08.1948). Yukarıda yazılı olan çekiliş organizasyonlarına ve basına yansıyan pavyon düzenlemeleri içi ayrılan bütçelere bakıldığında ekonomik anlamda yaşanan sorunların 1948 yılı ile birlikte geride kaldığı yorumunu getirebiliriz.

Birçok ünlü sanatçı konuk olması sayesinde 48 yılında organizasyonun eğlence yanı oldukça başarılı şekilde basına yansımıştır. Fuar 1.340.000 ziyaretçi sayısına ulaşmış ve başarılı şekilde kapılarını kapatmıştır.

1949 yılına gelindiğinde, organizasyonunun açılışında Belediye Başkanı Reşat Leblebicioğlu İzmir Fuarı'na uluslararası boyutta verilen önemden bahsetmiş ve bu konuya örnek olarak Almanya'nın savaş sonrası ilk kez farklı bir ülke etkinliği için İzmir'i tercih ettiğini göstermiştir (İktisadi Yürüyüş, 1949, s.6).

Fuar dahilinde en fazla üzerinde durulan konu Amerika Birleşik Devletleri'nin gerçekleştireceği Marshall yardımı ile sağlanacak faydalar olmuştur. Zira Donatım Kurumu ve Etibank Pavyonları bu konuya geniş yer ayırmışlardır. Ayrıca Marshall Planı Türkiye İcra Komitesi Başkanı Russel Dorr da fuarda bulunmuş ve Marshall Yardımı'nın temelleri İzmir'de fuar sayesinde atılmıştır (İktisadi Yürüyüş, 1949, s.8).

Fuar dahilinde kültür sanat aktiviteleri konusunda yeni girişimlerde bulunulmuştur. İngiltere'den getirilen mobil sinema aracı sayesinde Kültürpark içerisinde günde 2000 seyirciye hizmet verilmiştir (Demokrat İzmir Gazetesi, 11.08.1949).

Ziyaretçi sayısı bakımından 49 fuarı ile arzulanan katılım sağlanmıştır. Fuarın kapanışına 2 gün kala yapılan açıklamada 1.060.000 olan sayı, kapanış günü 1.279.068'e ulaşmıştır (Cumhuriyet Gazetesi, 19.09.1949).

1949 yılı fuar dönemine ait gazeteler incelendiğinde, geçmişten farklı olarak organizasyonel haberlerden çok kültür-sanat ve düzenlenen eğlenceler hakkında haberler görülmüştür.

4.2.9.3 Sayısal Veriler

1940'lı yıllara ait sayısal veriler incelendiğinde genellikle yıldan yıla artış göstermiş değerlere rastlanmaktadır. Dönem içerisinde ulusal özellikte açılan fuarlar ayrı bir yerde tutulduğunda ortaya sayısal verilerin de desteklediği başarının artması sonucu çıkmaktadır.

1940'ların ilk yılları ile son yılları arasında bir kıyaslama yapılacak olursa, gerek katılımcı gerekse ziyaretçi sayıları bakımından %100 civarındaki gelişme oranları ile karşılaşılmaktadır.

Tablo 4.2 Fuar istatistikleri 1940-1949 (İzmir Ticaret Odası ve Yeni Asır Gazeteleri)

Yıl	Katılımcı Ülke Sayısı	Katılımcı Ülkeler	Katılımcı Firmalar	Ziyaretçi Sayısı	
			Yabancı	Yerli	
1940	7	Almanya, İngiltere, İran, Yunanistan, Macaristan, Yugoslavya	248	463	730.928
1941	4	Almanya, İngiltere, İran, İtalya			802.184
1942	-	-	-	-	-
1943	8	Almanya, Bulgaristan, İngiltere, İtalya, Filistin, Hindistan, Macaristan, Romanya	639	373	1.016.533
1944	-	-	-	1.059	614.000
1945	-	-	-	1.116	1.025.803
1946	-	-	-	1.223	1.131.221
1947	8	Bulgaristan, Çekoslovakya, Fransa, İran, Pakistan, Polonya, Yugoslavya, Yunanistan	394	738	1.340.000
1948	5	Çekoslovakya, İngiltere, İtalya, Macaristan, Yunanistan	297	205	1.300.574

1949	11	ABD, Batı Almanya, Belçika, Çekoslovakya, Fransa, İran, İsveç, İtalya, Macaristan, Şili, Pakistan	671	773	1.279.068
------	----	--	-----	-----	-----------

1940 yılında Kültürpark'ta birbiri ardına açılan tesislerin sürekli hizmet vermeleri nedeni ile fuar dönemi dışında da yoğunluk izlenmiştir. Buna örnek olarak Haziran ayı içerisinde hafta sonları alana 20.000 kişinin girmesi verilebilir (Yeni Asır Gazetesi, 20.06.1940).

1940 fuarının sadece ikinci gecesinde alana 20.470 kişinin girmesi ziyaretçilerin büyük ilgisinin bir göstergesi olarak vurgulanmıştır (Yeni Asır Gazetesi, 23.08.1940). Ayrıca 11 günlük ziyaretçi sayısı da 400.000 olarak açıklanmıştır (Yeni Asır Gazetesi, 02.09.1940).

Sayısal veriler araştırıldığında genellikle toplam ziyaretçi ve günlük ziyaretçi sayıları ortaya çıkmıştır. 41 yılı fuarının ilk gün ziyaretçi sayısı 29.125 kişi olarak kayıtlara geçmiştir (Yeni Asır Gazetesi, 22.08.1941). Fuarın 4 günlük ziyaretçi miktarı 100.000'i aşmıştır (Yeni Asır Gazetesi, 24.08.1941). 800.000'den fazla kişinin 11. Fuara katılımı sonrasında 12. fuar için 1.000.000 kişinin beklenmesi, belli bir ivme ile yükselen katılım oranının doğal bir sonucu olarak değerlendirilebilir (Yeni Asır Gazetesi, 20.09.1941 ve 21.09.1941).

4.2.10 1950-1980 Yılları Arasında Kültürpark

4.2.10.1 Mekansal  zellikler

İzmir, 1950 yılı sonrasında %31.6'lık bir büyüme hızı yakalayarak ülkenin en çok gelişen kentlerinden biri olarak metropoliten bir merkez haline gelmiştir. Nufus verilerine bakıldığında 10 yıl içerisinde artıŐın %50'nin üzerinde olduğu görülmektedir. Bu büyümeyi doğal olarak sanayileşme izlemiş, kentleşme olgusunun baŐlamasıyla kırdan kente hareket başlamıştır.

Kültürpark alanı içerisindeki birimlere ulaşımın rahat sağlanması ve alanda kaybolmaların  nlenilmesi için 50'li yılların başında çeşitli y n gösterici levha ve kroki belirli noktalara yerleŐtirilmiŐtir (Demokrat İzmir Gazetesi, 17.08.1951).

1951 yılında İzmir Arkeoloji Müzesi Kültürpark içerisine taşınmıştır. Bu müze Efes, Bergama, Sart, Denizli, Aydın, Muğla, Didim, Milet ve Bayraklı kazılarında çıkarılmış olan eserleri barındırması nedeni ile büyük bir öneme sahiptir. İzmir Arkeoloji Müzesi 1984 yılına kadar Kültürpark içerisinde kalmıştır. 52 yılında Arkeoloji müzesinin yeri deĐiŐtirilmiŐ ve bu sayede yan yana gelen Arkeoloji, Sağlık ve Ziraat Müzeleri ziyaretçiler tarafından kesintisiz olarak gezilebilmiŐtir (Demokrat İzmir Gazetesi, 04.08.1951).

22 Eylül 1956 tarihinde Kültürpark içerisinde Merkez Evlendirme Dairesi açılmıştır (Ege Ekspres Gazetesi, 16.09.1956).

58 yılında fuara ulaşımın kolaylaŐması amacı ile Konak Fuar arasında çalışacak tramvay hattı tamamlanarak hizmete girmiştir (Demokrat İzmir Gazetesi, 20.08.1958).

59 yılında fuardaki bazı noktalarda bulunan kulübe tarzı yapılar yıktırılmıŐtır. Fuar organizasyonu yapılan bu uygulamanın nedeni, yıkılan birimlerin fuardaki uyumu bozmalarıdır (Demokrat İzmir Gazetesi, 01.08.1959). Buna göre 1959 yılında fuarın yapı anlamında içeriği Şu Őekildedir:

Yabancı pavyonlar: Batı Almanya, Avusturya, Belçika, Bulgaristan, Çekoslovakya, Danimarka, Fransa, Hollanda, İngiltere, İran, İsrail, İtalya, Kıbrıs, Macaristan, Pakistan, Polonya, Romanya, Rusya, Yugoslavya.

Yerli Pavyonlar: İnhisarlar, Şişe Cam, Petrol Ofisi, Kula Mensucat Fabrikası, Vita-Sana Ünilver, Delen Mürekkebi, Paksoy Limited Şirketi, DDY, Turyağ, Demir Çelik Fabrikaları, Havuzlu Sergi Evi ve Resim Galerisi, PTT, Erbezci, Odalar Birliği.

Kurum Pavyonları: Et ve Balık Kurumu, Toprak Mahsulleri Ofisi, Makine Kimya Endüstrisi, Eski Muharipler Derneği, Tarım Satış, THK, ÇEK.

Bankalar: Türkiye Emlak ve Kredi, Sümerbank, Etibank, İş Bankası, Yapı ve Kredi.

Müzeler: Türk Eserleri Müzesi, Sağlık Müzesi, Arkeoloji Müzesi, Ziraat Müzesi ve Zirai Donatım.

Gazinolar: Fuar Göl, Küçük Göl, Mogambo, Kübana, Palmiyeler Altı, Ada, Mağara Restoran, Atış Poligonu, Lunapark Patinaj.

Eğlence Yerleri (Lunaparkta): Aynalı ev, döner dolap, uçan ördek, atlı karınca, patinaj pisti, sirk, revü, paraşüt kulesi, atış poligonu, Tenis Kulübü, Minyatür Golf Kulübü, Çamlık Senar Bahçesi, Akasyalar Çay Bahçesi, Açık Hava Tiyatrosu (Devlet Tiyatrosu), Açık Hava Tiyatrosu (9 Eylül Kapısı).

Çocuk Bahçeleri: Gül bahçesi, çocuk bahçesi, nebatat bahçesi, çiçek seri.

Havuzlar: Kaskatlı havuz, dekoratif havuz, uzun havuz, yuvarlak havuz, nebatat havuzu, suni göl.

Kapılar: 9 Eylül (Basmane), Montrö, Lozan, Cumhuriyet (Alsancak), 26 Ağustos (Kahramanlar) (Ege Ekspres Gazetesi, 19.08.1959).

Fuar'ın yaratıcısı olan Behçet Uz fuar işlevinin Kültürpark'tan daha önemli olarak görüldüğünü, bu nedenle "Bir Halk Okulu" olması amacıyla inşa edilen Kültürpark'a zarar verildiğini açıklamıştır. Öneri olarak Kültürpark'ın amacından sapsması yerine fuar organizasyonunun farklı bir alanda yapılmasını getirmiştir (Yeni Asır Gazetesi, 15.08.1972).

1950 ile 1980 yılları arasında İzmir Fuarı gelişme gösterirken Kültürpark ise sürekli kan kaybetmiştir. Bunun nedeni "bir halk üniversitesi" rolü ile hazırlanan Kültürpark'ın ticaret ve paranın ülkedeki önemli merkezlerinden biri olan İzmir Fuarı'na yenik düşmesidir. Bu dönemde Fuar gelişimi için sürekli çaba harcanmış, Kültürpark içerisindeki sergi alanlarının daha çok gelişip daha çağdaş hale gelebilmeleri adına Kültürpark işlevi hiçe sayılarak plansız ve gelişigüzel yapılaşma çalışmaları yürütülmüştür.

Gazete arşivi taramalarında 1950 yıllarına kadar Kültürpark'ın planı ve yapısal değişikliklere basında sıkça rastlarken mekansal özellikteki haberler 50-80 dönemi içerisinde bulunamamıştır. Bunun en önemli nedenlerinden biri olarak fuarda sergilenen teknolojik ürünler ve ticari akışın yanında, eğlence sektörünün gelişimi ve fuar organizasyonunun önüne geçmesi gösterilebilir.

1936 ve 1939 yılı Kültürpark Planları ile şekil 4.21'de görülen 1969 yılı Kültürpark Planı karşılaştırıldığında ortaya yapılaşmış alan anlamında büyük fark çıkmaktadır. Kuruluştan 1969 yılına kadar geçen süre içerisinde Kültürpark doğal olarak gelişmiştir ancak 69 yılı planına bakıldığında bu gelişmenin Kültürpark'ı fuar etkinliği dışında geriye götürdüğü anlaşılmıştır. Aşırı yapılaşmanın farklı ve kent için önemli olan diğer bir sonucu da kent merkezinde bulunan bu yeşil alanın giderek daralması olmuştur.

Şekil 4.21 İzmir Fuarı 1969 (APİKAM Arşivi)

4.2.10.2 Organizasyonel Özellikler

1950 ile 1960 yılları arasında İzmir Kenti dört farklı başkan tarafından yönetilmiştir. Bu kişiler sırası ile Hulusi Selek, Rauf Onursal, Enver Dündar Başar ve Faruk Tunca'dır. Ancak 1950 fuarı farklı başkanlar tarafından açılıp kapatılmıştır. Bunun nedeni Hulusi Selek'in yerine Demokrat Parti'nin seçimi kazanması ile Rauf Onursal'ın görevi fuarın devam ettiği süre içerisinde devralmasıdır (Yeni Asır Gazetesi, 23 Eylül 1950).

50'li yıllarda fuar organizasyonuna ait sayısal veriler incelendiğinde kentin gelişimine paralel değişimler göze çarpmaktadır. Katılımcı yerli ve yabancı toplam firma sayısı 1.852'den 4.727'ye, ziyaretçi sayısı ile ise 1.337.754'ten 1.758.308'e yükselmiştir.

1950'li yıllarda fuar organizasyonundan temel beklenti ihracatın artmasını sağlaması olarak görülmektedir. Bu periyotta ihracatın daha verimli olarak gerçekleştirilebilmesine yarar sağlayacak pavyonlar kurulmuş ve gerekli diğer adımlarda buna eşlik etmiştir.

1950-1960 yılları arasında fuara katılımı gerçekleşip en fazla ilgi çeken pavyon genellikle Sümerbank olmuştur. Ülkeye yaptığı katkılar ile sosyal hayatta yer bulmasının yanında üretimi ile büyük kitlelere hitap edebilmesi bu ilginin açıklanması için yeterlidir (Demokrat İzmir Gazetesi, 20.08.1953).

50'li yıllarda eğlence anlamında da gelişmeler yaşanmıştır. Bu dönemde Göl Gazinosu çeşitli bale ve gösteri gruplarını ağırlayıp, caz orkestraları ve önemli alaturka sanatçıları izleyiciler ile buluşturarak eğlencenin yoğunlaştığı nokta haline gelmiştir. Bunun yanında eğlencenin her türünün bulunabildiği kültürparkta Türkiye'nin kültür mozağını görmek mümkün olmuştur. 50'li yıllarda yaşanan bu gelişmeler sonrası sanatçılar için fuarda yer almak bir dönüm noktası niteliği taşımıştır (Ege Ekspres Gazetesi, 20.08.1955).

Halkın tüm yıl boyunca fuar eğlencelerini beklemesi nedeni ile Kültürpark girişlerinde büyük yoğunluk 50'li yılların ortalarına gelindiğinde sorun teşkil etmeye başlamıştır. Bunun önlenmesi için giriş biletleri ilk kez fuar öncesinde satışa çıkarılmaya başlamıştır

21. İzmir Fuarı olan 1952 yılı organizasyonu açılışa Cumhurbaşkanı'nın bulunması açısından bir ilk olma özelliğindedir. Dönemin Cumhurbaşkanı Celal Bayar yanında başbakan Adnan Menderes de açılış için İzmir'e gelmiştir. Protokolün ağırlığı temel nedeni ile açılış günü Kültürpark'a 32.000'in üzerinde giriş yapılmıştır (Demokrat İzmir Gazetesi, 21.08.1952). 52 yılında yaşana bir ilk de Edinburg Dükü Prens Philip'in İzmir Fuarını ziyaretidir (Hürriyet Gazetesi, 18.09.1950).

Fuar'ın 25. Yılı'nın kutlandığı 1956 yılında, fuar süresince kullanılacak olan pullar, 25. Yıl anısına İzmir Fuarı için özel olarak hazırlanmıştır (Ege Ekspres Gazetesi, 15.08.1956).

Fuar organizasyonunun başarılı ilerlemesi ve katılımcı ülkeleri memnun etmesi söz konusu ülke yöneticileri tarafından memnuniyet ile karşılanmaktaydı. Örneğin 1956 yılında katılımcı ülkelere biri olan Amerika Birleşik Devletleri'nin başkanı

Dwight D. Eisenhower dönemin belediye başkanı Enver Dünder Başer'e gönderdiği mesajında İzmir Fuarı'nda övgü ile söz etmiş, gelecekte çok daha iyi noktalara erişileceğini dile getirmiştir (Ege Ekspres Gazetesi, 21.08.1956). Yaşanan bu gelişme sonrası Amerika adına bu kez Uluslar arası Fuarlar Müdürü Mc Clung bir değerlendirme yapmış ve yazısında İzmir Uluslararası Fuarı'nı konum ve içeriği ile dünyadaki örneklerinden daha başarılı bulduğunu belirtmiştir (Ege Ekspres Gazetesi, 01.09.1956).

57 yılında fuarı ilk kez bir kralın ziyaret etmesi öne çıkan haberlerdendir. Afgan Kralı Zakir Şah, Cumhurbaşkanlığı Celal Bayar ile birlikte İzmir'e gelmiştir ve misafirperverlik karşısında memnuniyetini gizlememiştir (Ege Ekspres Gazetesi, 06.09.1957).

50'li yıllarda birçok katılımcı arasında Amerika Birleşik Devletleri ile Rusya rekabeti gözlerden kaçmamıştır. Rusya endüstride geldiği noktayı vurgularken Amerika ise halk için sağlanan refah ile ön plana çıkmak ve askeri anlamda gücünü çeşitli gösteriler yaparak kanıtlamaya çalışmak için yarışmışlardır (Hürriyet Gazetesi, 29.08.1956). 1958 yılına gelindiğinde rekabetin artarak devam ettiği görülmektedir. 58 yılı pavyon düzenlemelerinde ABD bir füze maketi kullanırken, Rusya da buna karşılık olarak Sputnik modelini sergilemiştir (Ege Ekspres Gazetesi, 11.08.1958). Ancak 50'li yıllarda bu ülkelerin dışında Almanya ile olan ilişkiler ilerlemiştir.

60'lı yıllara gelindiğinde Türkiye tarihinde bir ilk karşımıza çıkmaktadır. 27 Mayıs 1960 tarihinde gerçekleşen bu olay ile sarsılan ülkede, ihtilalin üzerinden 3 ay geçmesi sonrası İzmir Fuarı uluslararası niteliği ile açılmıştır (Demokrat İzmir Gazetesi, 21.08.1960).

Fuar süresince daha önceki yıllarda da görülmüş olan ABD – Rusya çekişmesi göze çarpmaktadır. Devlet Başkanı Cemal Gürsel'in de katıldığı 60 fuarında uzay rekabetinde öne çıkan Rusya'nın en önemli atılımı olan Sputnik uydusu maketinin kendisine hediye edilmesi basında yer alan haberler arasında önemli yer tutmaktadır.

ABD Başkanı Eisenhower fuar nedeni ile gönderdiği mesajda iki ülke arasındaki ticari ilişkilerin önemini belirtmiş, başarılı organizasyon nedeni ile tebriklerini bildirmiştir.

60'lı yıllar Ege Bölgesi'nin önemli derecede yatırım çektiği bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu periyotta sırası ile Desa, Dyosad, Türk-Tuborg, Botaş, Ege Endüstri, BMC ve Viking Kağıt fabrikaları kurulmuştur (Feyzioğlu, 2001, s. 115).

1961 yılı fuarında 61 firmanın yer aldığı Odalar Birliği Pavyonu önemli bir yer teşkil etmektedir. Bunun nedeni ülkedeki üretim sonucu ortaya çıkan en önemli ürünler bu pavyonda sergilenmesidir. Odalar Birliği Pavyonu, geniş içeriği ile bir bakıma ülkedeki gelişen sanayinin bir göstergesi olmuştur.

30. yılını kutlayan fuar 1961 yılında 1.000.000 TL'ye yaklaşan hasılatı ve 2.000.000 civarındaki ziyaretçisi ile gelişimini sürdürmüştür.

1962 yılında ekonomik durgunluğun devam ettiği dönemde bir umut ışığı arayan halk İzmir Fuarı'na yönelmiştir. Ülkedeki ticari aktivitelerin yoğunlaşması için fuarın önemli olacağı düşünülmüştür ancak fuar başarılı geçse de ekonomik beklentiler gerçekleşmemiştir. Fuar özellikle eğlence alanında gördüğü ilgi ile ön plana çıkmıştır.

1963 yılı fuarında öne çıkan nokta Basmane Kapısı girişinde kurulan Planetarium olmuştur. Yapılan gazete araştırmalarında 63 yılında eğlence sektörünün ön plana çıktığı anlaşılmaktadır.

Kültürpark içerisinde özel olarak döşenen raylar üzerinde tur atacak olan minyatür tren 1964 yılı fuarında en fazla ilgi çeken özellik olmuştur (Demokrat İzmir Gazetesi, 20.08.1964).

Seçim dönemlerinde resmi tören ve açılışları yasaklayan kanun nedeni ile 1965 yılı fuarı, Ticaret Bakanlığı'nın çabaları sonucu Danıştay onayı ile "dünyada barış ve dostluk" parolası ile açılmıştır.

Yabancı katılımcıların ihracat anlamında büyük adımlar attığı İzmir Fuarı'nda ülkede üretilen ürünlerin birçoğu ihracat kotaları nedeni ile sadece teşhir amacı ile bulunmuştur. Bu durum karşısında bir bölüm yazar konuyu eleştirmiş, eldeki gücün kullanılmadığı yorumunu getirmiştir.

1965 yılında Osman Kibar'ın İzmir Belediye Başkanı olarak göreve başlamasının ardından İzmir Fuarı kısa süre içerisinde büyük bir gelişim göstermiştir. 60'ların başlarında katılımcı ülke sayısı ancak 25 iken Kibar döneminde bu sayı 51'e yükselmiştir. Ziyaretçi sayısı açısından bakıldığında, yukarıdaki yazılı olan gelişme paralelinde artış sağlandığı görülmektedir. Buna göre 1960-1969 yılları arasında ziyaretçi sayısındaki değişim %50 artış yönünde gerçekleşmiştir.

Osman Kibar'ın İzmir Fuarı'na olan katkıları sadece sayısal bilgiler ile sınırlı değildir. Kibar ayrıca Uluslararası Fuarlar Birliği (UFİ) ile olan ilişkileri kısmi olmanın ötesinde sağlam bir diyaloga çevirmeyi başarmış, bu girişimler sonucunda UFİ Genel Kongresi'nin 1968 yılında İzmir'de gerçekleştirilmesi sağlanmıştır. Ayrıca Kibar katıldığı UFİ kongrelerinde İzmir Fuarı'nın tanıtımını çok iyi şekilde başarmıştır, fuarcılığa verdiği büyük önemi yabancı büyükelçilikler ve ticaret ateşelikleri ile gelişen sıkı ilişkileri ile kanıtlamıştır.

1966 yılında İzmir Fuarı'na Varto depreminde 4.000 kişinin kaybedilmesi ve Cemal Gürsel'in vefatı üzerine ilk kez kısa bir ara verilmiştir. Verilen aranın telafisi ise fuar süresinin 5 gün uzatılması ile giderilmeye çalışılmıştır (Demokrat İzmir Gazetesi, 02.09.1966).

1967 yılında fuarı Başbakan Süleyman Demirel tarafından büyük bir neşe içerisinde açılmıştır. Açılış konuşmasında Demirel ekonomik durumun gündün güne düzeldiğine ve alınan kararlar doğrultusunda sanayiye verilecek desteğin arttırılacağına değinmiştir (Yeni Asır Gazetesi, 21.08.1967).

Ülkenin en önemli üreticilerinin buluştuğu Odalar Birliği Pavyonu'nda 67 yılında 200'ün üzerinde firma yer almıştır (Yeni Asır Gazetesi, 08.09.1967).

1968 yılı fuarı, İzmir Fuarları arasında televizyon yayınlarının başlaması nedeni ile önemli bir dönüm noktasıdır. Ayrıca 68 yılı devrimci gençlik hareketinin başladığı tarih olduğundan fuar etkinlikleri içerisinde etkileri görülmektedir (Demokrat İzmir Gazetesi, 30.08.1968).

Sadun Tanju 21 Ağustos 1968 tarihli yazısında Fuar'ı, dünya çapında saygı duyulan ve periyodik olarak kapılarını açarak sergi alanları ile öğretici özellikleri gösteren bir "Halk Okulu"na benzetmiştir (Yeni Asır Gazetesi, 21.08.1968).

1969 yılı fuarının kuşkusuz öne çıkan 2 noktası vardır. Bunlardan biri ABD Pavyonu'nda aya yolculuğun anlatıldığı Apollo 11 sergisi ve diğeri ise seri üretilen ilk Türk otomobili olan Anadol'un tanıtımıdır. Ayrıca 69 fuarında farklı ülke katılımcılarının bir arada bulunduğu ortak pazar sergisi de büyük ilgi görmüştür (Yeni Asır Gazetesi, 20.08.1969).

60'lı yıllar genel olarak ele alındığında kültür-sanat ve eğlence alanındaki gelişimin büyük olduğu sonucuna varılabilir.

İzmir Fuarı 1970 ile 1980 yılları arasında dünya çapında en büyük önemine ulaşmıştır. Bu noktadan sonra ihracatın gelişimi için fuar organizasyonlarında devlet pavyonları için kontenjan ayrılması gibi önlemler alınmıştır.

1972 yılı itibarı ile dünyadaki yeniliklerin Türk Sanayi tarafından kullanılabilmesi için her yıl teknolojik bir kota uygulamasına gidilmiştir. Yine 72 yılı itibarı ile ihracatın gelişiminin sağlanması amacıyla İhracat Geliştirme ve Dayanışma Komitesi kurulmuştur.

70'li yılların ilk bölümünde her alanda özgürlüğün vurgusu yapıldıysa da ikinci bölümünde ise sosyal ve ekonomik sıkıntılar baş göstermiştir.

71 yılında ülke ikinci kez bir askeri darbe ile karşı karşıya kalmıştır. Bu yılın fuarı açılmış, ancak sıkıyönetim komutanlığı tarafından birçok konuda kısıtlamalar getirilmiştir (Yeni Asır Gazetesi, 10.08.1971).

Fuarda sergilenen ve tamamen yerli malları ile üretilmiş olan yürüyen merdiven, halıfleks ve dikiş makinaları 71 yılında en fazla ilgi ile karşılanan ürünler olmuştur. Ayrıca geniş sanatçı katılımı da fuara olan ilginin artmasını sağlamıştır (Yeni Asır Gazetesi, 23.08.1971).

1972 Fuarı'nda en büyük ilgiyi teknolojik yeniliklerin sergilendiği pavyonlar görmüştür. Örnek olarak Türkiye'de üretilip evlerde kullanılmaya başlanan ilk buzdolabı olan Arçelik markası fuara katılan her ziyaretçiyi pavyonuna çekmeyi başarmıştır (Yeni Asır Gazetesi, 27.08.1972).

İhracatı daha da ileri götürmek amacıyla ilk kez 1972 yılında "İş Adamları Haftası" adı altında bir etkinlik düzenlenmiştir (Yeni Asır Gazetesi, 09.09.1972).

1974 yılında Kıbrıs Barış Harekatı arifesinde açılan Fuar'da en büyük ilgi operasyonda kullanılmış olan F-84 tipi uçak olmuştur (Yeni Asır Gazetesi, 14.08.1974).

74 yılında ham petrol fiyatlarının aşırı artışı nedeni ile durgunluğa giren dünya ekonomisinin önde gelen ülkeleri, fuar katılımları ile bu durumu değiştirmek istemişlerdir (Yeni Asır Gazetesi, 11.08.1974).

1975 yılı fuarına giderek azalan katılımcı sayısı damgasını vurmuş, kentin önde gelen aktörleri bu durumun önüne geçebilmek için çözüm önerileri geliştirmişlerdir (Yeni Asır Gazetesi, 20.08.1975).

Yeni Asır Gazetesi'nin 21 Ağustos 1976 tarihli sayısında Zafer Alatay yerel sanayinin korunması adına alınmış olan birçok önlemi eleştirmiştir (Yeni Asır Gazetesi, 21.08.1976).

76 yılı fuar dönemi aynı zamanda ramazana denk geldiğinden süre 40 güne uzatılmıştır. 45. İzmir Fuarı'nda bu nedenlerle teknolojik gelişmelerden çok eğlence aktiviteleri ve fuarda yer alacak sanatçılara önem verilmiştir (Demokrat İzmir Gazetesi, 19.08.1976).

1977 yılı ile birlikte 3 yıl süre devam edecek ekonomik bir kriz baş göstermiştir. Fuarda eğlencenin dozu gitgide artarken, yaşanan ekonomik olumsuzluklar nedeni ile fuarın işlevsel yönü sorgulanmaya başlamıştır. Bu yönde dış ticaret rejimi eleştirilerek, yapının fuarı gitgide içine kapanık bir hale getireceği yorumları dile getirilmiştir (Yeni Asır Gazetesi, 21.08.1977).

Fuardan akılda kalan en önemli nokta ise kapalı devre renkli televizyon yayınlarının tanıtımı olmuştur.

1978 yılı fuar için önemli gelişmelerin yaşandığı bir özellik göstermiştir. Dönemin Bülent Ecevit önderliğindeki hükümet politikalarının ihracatın sağlanması için önemli bir altyapı oluşturduğunun öngörüsü ile İzmir Fuar'a farklı bir özen ile hazırlanmıştır. Fuar açılışında 9 bakanın bulunması, fuara verilen önemin açık göstergesidir.

Fuarda 78 yılında bir ilke sahne olmuş ve organizasyon içerisinde bir kitap fuarı düzenlenerek okur-yazar buluşması sağlanmıştır (Demokrat İzmir Gazetesi, 20.08.1977).

1979 yılı fuarı seçim yasakları nedeni ile Danıştay Kararı ile açılabilmiştir. Organizasyon komitesi fuara katılan yabancı ülke sayısının gitgide azalması nedeniyle farklı çareler düşünmeye başlamıştır. Gitgide azalan katılım karşısında İzmir Halkı'nın fuar etkinliğine daha fazla sahip çıkması önerisi her platformda ilk sırayı almıştır.

4.2.10.3 Sayısal Veriler

Aşağıda yer alan tablo 4.3, 4.4 ve 4.5'e bakıldığında ziyaretçi sayısı bakımından 1950 ile 1980 yılları arasında kalan dönemde sürekli artış olduğu göze çarpmaktadır. 50'li yılların başlarında 1.500.000 civarında olan bu sayı 1979 yılına gelindiğinde 5.000.000 sınırını aşmıştır. Fuar organizasyonu ve kültürparkın sürekli gelişim gösterdiği ele alındığında bu tablolarda çıkan sonuçların doğal olduğu görülebilir.

Ancak katılımcı sayılarındaki değişim 50'lerden 70'lerin sonlarına doğru ziyaretçi sayısı dağılımından farklı bir görünümde dir. 50'li yılların ikinci yarısında katılımcı anlamında altın çağını yaşamış İzmir Fuarı bu ilgiyi sürdürmemiş, 50'li yıllarda gözlenen toplam katılımcı sayısı yaklaşık olarak %65 oranında düşüş göstermiştir. Bu konuda bir yorum getirilmesi gerekirse, Osman Kibar döneminde katılımın çok yüksek olması UFİ ile ilişkilerin üst düzeyde sürdürülmesi ardından yaşanan kopuklukların düşüşe neden olduğu söylenebilir.

Tablo 4.3 Fuar istatistikleri 1950-1959 (İzmir Ticaret Odası ve Yeni Asır Gazeteleri)

Yıl	Katılımcı Ülke Sayısı	Katılımcı Ülkeler	Katılımcı Firmalar		Ziyaretçi Sayısı
			Yabancı	Yerli	
1950	11	ABD, Batı Almanya, Belçika, Çekoslovakya, İngiltere, İran, İsveç, İtalya, Macaristan, Yugoslavya			
1951	11	ABD, Belçika, Batı Almanya, Finlandiya, İngiltere, İsrail, İtalya, İsveç, Hollanda, Macaristan, Yugoslavya	524	619	1.554.243
1952	14	ABD, Avusturya, Batı Almanya, Belçika, Fransa, Hindistan, Hollanda, İngiltere, İsrail, İtalya, Macaristan, Yugoslavya	2.189	1.187	1.727.895
1953	14	Avusturya, Batı Almanya, Belçika, Finlandiya, Fransa, Hollanda, İngiltere, İspanya, İsveç, İtalya,	2.036	1.273	1.721.966

		Macaristan, Polonya, Yugoslavya, Yunanistan			
1954	17	Avusturya, Batı Almanya, Belçika, Finlandiya, Fransa, Hollanda, İngiltere, İspanya, İsrail, İsveç, İtalya, Macaristan, Polonya, Portekiz, SSCB, Yugoslavya	2.450	1.209	1.731.090
1955	15	Avusturya, Batı Almanya, Belçika, Bulgaristan, Çekoslavya, Fransa, Hollanda, İngiltere, İsrail, İtalya, Macaristan, Polonya, Romanya, Yugoslavya, Yunanistan	2.463	1.241	1.730.519
1956	17	ABD, Avusturya, Batı Almanya, Belçika, Bulgaristan, Çekoslavya, Fransa, Hollanda, İngiltere, İran,	2.465	1.240	1.791.009

		İsrail, İtalya, Macaristan, Polonya, Romanya, Yugoslavya, SSCB			
1957	14	ABD, Batı Almanya, Belçika, Bulgaristan, Fransa, İngiltere, İran, İsrail, İtalya, Pakistan, Polonya, Romanya, SSCB, Yugoslavya	2.325	1.261	1.940.250
1958	17	ABD, Batı Almanya, Avusturya, Belçika, Bulgaristan, Çekoslavakya, Hollanda, Fransa, İsrail, İtalya, İngiltere, İran, Kıbrıs, Macaristan, Pakistan, Polonya, Romanya, SSCB, Yugoslavya,	3.054	1.450	866.480

1959	19	ABD,Batı Almanya, Belçika, Bulgaristan, Çekoslavakya, Danimarka, Hollanda, Fransa, İsrail, İtalya, İngiltere, İran, Kıbrıs, Macaristan, Pakistan, Polonya, Romanya, SSCB, Yugoslavya,	3.215	1.512	1.758.308
------	----	--	-------	-------	-----------

Tablo 4.4 Fuar istatistikleri 1960-1969 (İzmir Ticaret Odası ve Yeni Asır Gazeteleri)

Yıl	Katılımcı Ülke Sayısı	Katılımcı Firmalar		Ziyaretçi Sayısı
		Yabancı	Yerli	
1960	25	2.475	1.396	1.958.578
1961	25	1.678	1.950	1.798.644
1962	27	1.987	293	2.043.260
1963	28	2.053	231	1.844.000
1964	31	1.997	225	1.955.766
1965	35	1.941	373	2.330.365
1966	43	2.615	334	2.208.472
1967	51	2.551	389	2.464.269
1968	42	1.978	467	2.826.243
1969	43	1.480	640	3.000.204

60'lı yıllar incelendiğinde ise toplam katılımcı sayısının giderek azaldığını, ancak buna karşılık toplam ülke ve ziyaretçi sayılarının arttığı görülmektedir. Burada belirtilmesi gereken nokta; katılımcı ülke ve toplam katılımcı sayısının, toplam ticaret hacminden daha az öneme sahip olduğu gerçeğidir. Ancak ziyaretçi sayısı

özellikle organizasyonun gerçekleştirildiği kent için büyük öneme sahiptir. Bu sayı organizasyona olan yerel ilgi nedeni ile katılımcıların memnun olması ve kentte turizm ile ilgili ciddi gelir gelişimi açısından çok önemlidir.

Tablo 4.5 Fuar istatistikleri 1970-1979 (İzmir Ticaret Odası ve Yeni Asır Gazeteleri)

Yıl	Katılımcı Ülke Sayısı	Katılımcı Firmalar		Ziyaretçi Sayısı
		Yabancı	Yerli	
1970	42	1.448	678	3.207.195
1971	37	1.156	731	3.297.816
1972	35	946	855	3.588.548
1973	33	892	1.003	3.963.505
1974	31	764	909	3.828.366
1975	27	544	712	4.065.960
1976	29	562	742	4.093.460
1977	34	700	950	4.500.000
1978	31	701	881	4.652.317
1979	26	711	983	5.210.754

70'li yıllarda İzmir Fuarı'nın toplam ziyaretçi sayısı anlamında büyük bir atılım gerçekleştirdiği görülmektedir. Ulaşılan sayılar ülkenin içinde bulunduğu zor duruma rağmen etkileyicidir. 10 yıllık periyotta ortaya çıkan %60 oranında ziyaretçi artışı organizasyon aşamasının çok başarılı şekilde yürütüldüğünün anlamlı bir göstergesidir.

4.2.11 80'li Yıllardan Günümüze Kültürpark

4.2.11.1 Mekansal Özellikler

1982 yılına gelindiğinde fuar açılışı öncesi Behçet Uz ile yapılmış olan Kültürpark ve fuar hakkındaki röportaj gündeme gelmiştir. Uz bu röportajda Kültürpark'taki yapılaşmanın büyük bir yanlış olduğunu ve yapım sürecinden o günlere ulaşılmış bu özel mekanın korunmasındaki en önemli noktanın halkın sahip

çıkmasına bağladığını dile getirmiştir. Bu noktadan sonra cumhuriyet ertesinde inşa edilip o günlere başarı ile ulaşmasında en önemli pay sahibi olan Behçet Uz'un heykeli yapılmış ve Kültürpark'ta gerçekleşen ilk fuar organizasyonu olan 1936 fuarının açılışının gerçekleştirildiği Basmane Kapısı'na konumlandırılmıştır (Milliyet Gazetesi – Ege, 14 Mayıs 1982).

1983 yılı fuarı sonrası Behçet Uz'un açıklamaları önemlidir. Uz'a göre, fuarın magazin yanının öne çıkması ile Kültürpark sadece bir “gösteriş kapısı” rolüne bürünmüştür. Bu konudaki rahatsızlığını dile getiren Uz, fuarın Kültürpark'tan ayrılarak farklı bir konumda hizmet vermesini, bunun yanında Kültürpark'ın yapımında hedeflenen “halk okulu” rolüne geri dönmesini önermiştir.

İzmir Fuarı Müdürü Mehmet Soyer 1989 yılı fuarı sonunda yaptığı açıklamada Kültürpark'ın gelişmesi yönünde hareket edileceğini ve fuarın Kültürpark'tan ayrılacağını dile getirmiştir. Ayrıca gelişen ihtisas fuarları nedeni ile yeni alanda bu tip fuarlara önem verilerek, İzmir'in ihtisas fuarlarının merkezi haline getirileceğine de değinmiştir.

1960'lı yıllar sonrası bozulmaya başlayan Kültürpark özellikle eğlence birimlerinin kontrolsüz ve sağlıksız dağılımının yarattığı sorunlar ile fuarcılığın yanında asıl işlevi olan Kültürpark rolünden gitgide uzaklaşmıştır. Bunun üzerine Belediye Başkanı Yüksel Çakmur döneminde İzmir Belediyesi ulusal bir proje yarışması düzenleyerek alanın iyileştirilmesini sağlamak istemiştir.

Yarışma Şartnamesi 16 Şubat 1990 tarihinde “İzmir Fuarı Kültürpark Çevre Düzenlemesi ve Fuar Kompleksi Mimari Proje Yarışması” adı ile ilan edilmiştir. Şartnameye göre Kültürpark alanının, eski santral garaj yeri ile birleştirildikten sonra, yaklaşık 105.000 m²'lik alana ihtisas fuar, emtia borsası, menkul kıymetler borsası, otel, kongre merkezi, açık sergileme alanları, 800 araç kapasiteli otopark, rant tesisleri gibi yapıların inşası amacıyla projelendirilmesi istenilmiştir.

Bu şartname meslek alanından olan birçok kişi tarafından eleştirilmiştir. Şartname hazırlanmasında meslek alanından uzmanların katılımının sağlanmaması ve Kültürpark alanının içerisinde gerçekleştirilen fuar aktivitesi ve buna bağlı eğlence sektörü nedeniyle ortaya çıkan sonuç, kentteki tek yeşil alan olmasının yanında doğal, kültürel ve tarihi değerlere sahip alanın tüketilmesi kaygılarını doğurmuştur.

Yarışmanın düzenleme kararı sonrasında ilk tartışma, o dönemde fuar alanı olarak belirlenen Çiğli'deki 350 Hektar büyüklüğün yerine fuar organizasyonları gözetilerek Kültürpark'ın yarışmaya konu olmasıdır. Ancak kısa bir süre sonra Çiğli'deki fuar alanının 23.03.1989 tarihinde İzmir Büyükşehir Belediye Meclisi'nde alınan karar ile Nazım İmar Planı'ndan çıkarıldığı anlaşılmıştır. Ancak Şehir Plancıları Odası bu dönemde takibini sürdürmüş ve tartışılan konu hakkında mesleki uzmanlar tarafından kamu yararı merkezli yorumları, bilinç oluşturmak adına sürekli vurgulamıştır.

Yaşanan olayların ortasında bağlı buldukları oda kararlarına karşı yarışma öncesi yönetim kurulu başkanı pozisyonunda olan Şükrü Kocagöz ekibi ile yarışmaya katılmış ve yarışma sonrası bu yaşananlar Mimarlar Odası İzmir Şubesi Yönetim Kurulu'nda değişikliklere neden olmuştur.

Düzenlenen yarışmayı Merih Karaaslan, Şükrü Kocagöz ve Mürşit Günday'dan oluşan ekip kazanmıştır. Kazanan projenin ana teması yılda sadece 15 günlük bir organizasyon olarak düzenlenen fuar organizasyonuna yönelik arabesk eğlence mekanları ve kalıcı pavyonlardan Kültürpark'ın arındırılarak gerçek işlevini yerine getirir hale bürünmesini sağlamaktır. Tasarımın temel ilkesi de Kültürpark coğrafya ve topoğrafyasını zenginleştirirken; tesislerin bu topoğrafya içinde gizlenmesi ve doğayla kaynaşmasını sağlamak olmuştur (Karaaslan, Kocagöz ve Günday, 1991, s.184-187).

Şekil 4.22 Kültürpark Proje Yarışması – Kazanan Proje (Arredamento Mimarlık, 1991, s.184)

Birinci projeye kısa bir bakış atıldığında, Kültürpark alanı içerisinde istenmeyen yapılaşmanın kaldırılması ve ova, nehir, göl, sıradağ, kanyon gibi tasarımlar ile üçüncü bir boyut kazandırıldığı görülmektedir. Proje ile Kültürpark’ın anıları içinde barındıran zengin bir doğa parçasına dönüşmesi; ona saygılı, içine gizlenen ve kaynaşan mimari bir tutum hedeflenmiştir (Karaaslan, Kocagöz ve Günday, 1991, s.184-187).

Planda fazla öne çıkan değişiklikler Basmane Kapısı yönünde görülmektedir. Bu bölgede günümüzde “çukur” halinde olan “Dünya Ticaret Merkezi” alanı planda otel ve kongre salonu kompleksi, yine günümüzde ihtisas fuarları holleri alanı ise planda cepheye dik uzanan ve fuar dönemleri dışında yarı açık alan olarak değerlendirilip dinlenme ve spor aktiviteleri için kullanılacak pavyon sirkülasyon alanı olarak değerlendirilmiştir (Karaaslan, Kocagöz ve Günday, 1991, s.184-187).

Şekil 4.23 Kültürpark Proje Yarışması – Kazanan Proje – 3D(Arredamento Mimarlık, 1991, s.185)

Kültürpark ve fuar işlevlerinin bir arada yer alacağı süreler dışında sadece Kültürpark işlevinin de büyük önem taşıdığı proje tasarımında çok iyi kavranmış olarak değerlendirebilir. Bu iki önemli olgunun gerektirdiği yapısal şartlar proje içerisinde çok iyi ayrıştırmış ve alan organizasyonunda başarılı şekilde kurgulanmıştır. Buna en iyi olarak örnek neredeyse her kullanımın fuar süresi içerisinde ve fuar süresi haricinde nasıl değerlendirileceğinin belirtilmesi verilebilir.

Kazanan projenin belirlenmesi ve yarışmanın sonuçlanmasının ardından Mimarlar Odası, TMMOB'nin ilgili odaları adına 10.04.1990 tarihinde İzmir İdare Mahkemesi'ne yürütmeyi durdurma davası açmıştır.

İzmir 1 No'lu K.T.V.K.K. tarafından yapılan açıklamada 2836-386 sayılı yasa gereği, İzmir Büyükşehir ve Konak Belediyesi temsilcilerinin de üye olarak katıldıkları kurul toplantısı sonucunda alınan 01.02.1990 tarih ve 1665 sayılı karara rağmen yarışmanın ilan edildiğini ve bu usule aykırı işlemin yarışma üzerinde tartışma yaratacağı belirtilmiştir.

Yaşanan bu çalkantılı sürecin sonunda İzmir Büyükşehir Belediyesi ve Kültür Bakanlığı'na açılan davalar reddedilmiş, bu sürede süresiz olarak ertelenen yarışma red kararı ile yeniden açılmış ve sonuçlandırılmıştır. Tüm davaların reddedilmesi ve

Danıştay'ın onayında, Kültürpark'ın yeniden yapılanma koşularının Koruma Kurulu'nun denetiminde olacağı kararına bir güvence olarak görülmesi etkili olmuştur.

Fuar yönetimi sürekli gelen eleştiriler nedeni ile 1992 yılında Kültürpark alanının betondan kurtarılması yönünde girişimlere başlamıştır. Bu uygulamalar Kültürpark için önemli olan Manolya ay Bahçesi, Kervansaray, Ekici  ver ve şarapevi'nin yıkılışı ile başlamıştır. Bu müdahaleler sonucu içerisine 6.000 ağacın barındığı yeşil Kültürpark toplamda 60.000 m² betondan temizlenmiştir. Ayrıca yüzme havuzunun su sporları konusunda hizmet verecek bir yapıya dönüştürülmesi d ş n lm ştir (Yeni Asır Gazetesi, 22.09.1992).

2000'li yıllara gelindiğinde Belediye Başkanı Yüksel akmur döneminde kabul edilmiş olan ‐Yeni Fuar Projesi‐ Kültürpark'ta bulunan %20'lik yeşil payının %60 oranına çıkarılması amacı ile başlatılmıştır. Bu çalışmanın ilk etabında 20.000m²'lik alan kaplayan gümrük depoları, Muhtarlar Derneği Binası ve daha küçük çapta yapılar yıkılmıştır (Cumhuriyet Gazetesi, 13.09.2000).

2000 yılında İZFAş Genel Müdürü Fevzi Hepşenkal Kültürpark'ı bir kültür merkezi yapmak hedefinden bahsetmiştir. Hepşenkal, 2000'li yılların şartlarında dünyanın hiçbir yerinde kent merkezinde Kültürpark boyutlarında bir fuar alanının bulunmadığını, bu alanın en iyi şekilde değerlendirilmesi gerektiğini dile getirmiştir. Ayrıca 2000 fuarı sonrası ara verilmeden Kültürpark'ı kullanılabilir yeşil alanı bol bir hale getirmek istediklerini, bunu da 1991 yılında gerçekleştirilen yarışmada birincilik ödülüne layık görülen Kültürpark Projesi'nin ana ilkeleri temel olarak gerçekleştireceklerini sözlerine eklemiştir.

2000li yılların ortalarına gelindiğinde Fuarcılık anlamında atılım yapmak ve bunun yanında Kültürpark'ı hedeflendiği işlevine getirebilmek amaçları ile sahada birçok değeriklik yapılmıştır. Bu değeriklikler 1991 yılında gerçekleşen yarışma sonucu kazanan şükrü Kocagöz' n projesine uygun olarak gerçekleştirilmiştir. Bu

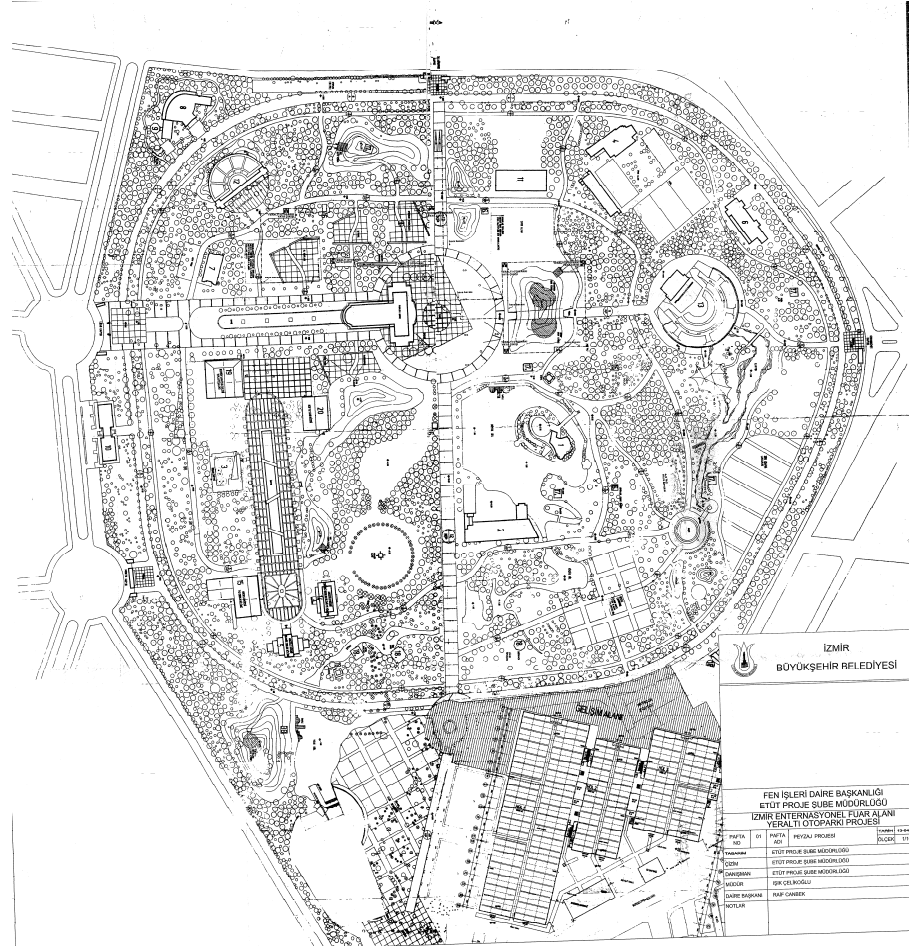
değişimin en iyi örneği Basmane Kapısı girişinde düzenlenen ve 5 holden oluşan Yeni İhtisas Fuarları Binaları'dır.

İzmir Büyükşehir Belediye Meclisi'nde 13 Temmuz 2004'te 1/5000'lik Koruma Amaçlı İmar Planı'nda, Kültürpark'ta yeraltı otoparkının yapımına olanak sağlayan değişiklik yapılmıştır. 2 Eylül 2005'te ise Konak Belediyesi de bu değişikliği Meclis'ten geçirmiş ve bu aşama sonrası yeraltı otoparkı projesi olgunlaşmaya başlamıştır.

2006 yılı mayıs ayına gelindiğinde İzmir Büyükşehir Belediyesi 13 Nisan tarihinde Kültürpark'ta gerçekleştirilmesi düşünülen yeraltı otoparkı hakkında ihale ilanı yapmıştır. Bu ilana göre yer altı otoparkı yapım ihalesi 4 Mayıs 2006 günü gerçekleştirilecektir.

İzmir Büyükşehir Belediye Başkanı Aziz Kocaoğlu bu ilan ile ilgili, otoparklara çağdaş çözümler getirilmesi için uğraş verildiğini vurgulamış ve şu ayrıntıları dile getirmiştir:

“591 araç kapasiteli olarak planlanan Kültürpark Yeraltı Otoparkı'nın inşaatına Haziran sonunda başlanması hedefleniyor. İzmir 1 No'lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından daha önce imar planları ile mimari projeleri onaylanan otopark, İzmir'e soluk aldırarak. Girişi 26 Ağustos Kapısı'ndan olacak otopark, Kültürpark'taki bitki dokusuna zarar verilmeden inşa edilecek. Otoparkın hizmete girmesiyle, Kültürpark'a araç girişi engellenecek; ağaçlar egzoz dumanından kurtulacak ve Kültürpark yayaların daha çok nefes aldığı bir alan haline gelecek” (www.izmir.bel.tr, 14.04.2006).

Şekil 4.24 Yer altı Otoparkı Projesi (İzmir Büyükşehir Belediyesi, 13.04.2005)

Yer altı otoparkı ile ilgili ihale kararı sonrası alandaki çalışmalar hızla başlatılmıştır. Bunun üzerine Şehir Plancıları, Peyzaj Mimarları ve Ziraat Mühendisleri odalarının İzmir şubeleri ile eski DSP Balçova Belediye Meclis Üyesi Erdal İlgen ve mimar Nejat Saygıner, dava dilekçelerini hazırladıklarını, "imar planının iptali ve yürütmenin durdurulması" istemiyle 15 Haziran'a kadar mahkemeye başvuracaklarını duyurmuştur (<http://www.milliyet.com.tr/2006/06/08/ege/ege02.html>, 08.06.2006). TMMOB İzmir İl Koordinasyon Kurulu da yer altı otoparkı hakkında bu tepkinin nedenlerini açıklayan bir basın açıklaması yapmıştır. Bu açıklamada yer altı otoparkının hukuka, planlı şehircilik anlayışına ve tarihi değerlerin korunması ilkelerine ters düştüğünü aşağıdaki metin ile anlatılmıştır:

“İzmir İli, Alsancak 218 pafta 1068 ada 1 parselde kayıtlı bulunan ve Kültürpark alanının, yeşil alan ve park olarak ayrılan bölümünde “yeraltı otoparkı” yapılmak üzere İzmir Büyükşehir Belediye Meclisi'nin 13.07.2004 tarih 05.82 sayılı kararı ile plan değişikliğine gidilmiş ve plan değişikliği İzmir Konak Belediye Meclisi'nin 02.09.2005 tarih 72/152 sayılı kararı ile kabul edilerek, 17.02.2006 tarihinde askıya çıkartılmıştır.

Tüm Oda birimlerinin, sivil toplum kuruluşları ve yurttaşlarımızın Kültürpark'ta otopark yapılmasına bilimsel, teknik, ekolojik ve sosyal gerekçelerle itirazlarına ve ilgili yönetim ve karar organlarını ısrarla uyarmalarına karşın Kültürpark'ta yeraltı otoparkı inşaatı başlatılmış ve devam ettirilmektedir. İzmir 1'inci İdare Mahkemesi'ne yasal süresi içinde yapılan 2006/128 Dosya No'lu Plan İptal Davası ile ilgili mahkeme kararı beklenilmeden yüklenici firmaya yer teslimi yapılmıştır.

İzmir'i yeniden yaratan Dr. Behçet Uz ve arkadaşlarının 70 yıl önce at arabalarıyla büyük zahmetlerle Kültürpark'a taşıdıkları topraklar, bugün kamyonlarla Kültürpark dışına atılmaktadır.

Kültürpark, T.C. İzmir 1.No'lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 12.11.1992 gün ve 4072 sayılı kararıyla 2.Derece Doğal Sit + Tarihsel Sit alanı olarak tescil edilmiştir. Özel bir bölge olması dikkate alındığında, yapılması düşünülen yer altı otoparkı ile Kültürpark'ın açık yeşil alan ve kültürel işlevine yönelik, geri dönüşü olmayan sorun yaratılmış olacaktır. Bu amaçla; 1 No'lu Kültür Bölge ve Tabiat Varlıklarını Bölge Koruma Kurulu Müdürlüğü'ne başvurular yapılmıştır. Kurul tarafından, İzmir Büyükşehir Belediyesi ve Konak Belediyesi'ne yazılarla Kültürpark'taki mevcut ağaçların durumuna ilişkin bilimsel raporların alınıp alınmadığı hususu sorulmuş yanıt alınamamıştır.

Uygulamaya konulmaya çalışılan proje şehircilik ve planlama ilkelerine, kamu yararına uygun değildir. Doğal silüet bozulmadan, park alanı içerisindeki tarihi ve genç ağaçlara ve çevreye doğrudan zarar verilmeden, söz konusu yer altı otopark projesi uygulanamaz.

Kültürpark ve çevresinin, otopark gereksinimi için feda edilmeye çalışılması kesinlikle kamu yararına değildir. Bu yeni plan ile Kültürpark, kent içi araç trafiğine açılmaktadır. Araç trafiği, 26 Ağustos Kapısı önünde, koşu yolunda spor yapan yayalarla, hemzemin olarak aynı kotta kesişmekte, insanların can güvenliğini risk altına sokmaktadır.

Sonrasında nasıl bir peyzaj oluşacağını gösteren, yapım sırasında hangi ağaçların taşınacağı, hangi ağaçların zarar göreceği, yakın gelecekte hangi ağaçların kuruyacağını, yeraltı su dengesinin nasıl etkileneceğini, doğal silüetin nasıl olacağını, artan araç trafiğine bağlı olarak artacak olan egzoz emisyonlarının doğal yapısına verebileceği zararlara yönelik hiçbir ön çalışma yapılmamıştır.

Yeraltı otoparkı yapımı sürecinde ekosistemin varlığını destekleyen özellikle taban suyu hareketleri olumsuz etkilenecektir. Öncelikle önerilen otoparkın yakın çevresi olmak üzere yerel ve egzotik bitkilerin yaşamı tehdit altına girecektir.

Kentin Ulaşım Ana Planı mutlak surette ve bir an evvel hazırlanmalıdır. Plan hazırlığına yönelik olarak uzman oda birimlerimiz katkıda bulunmaya hazırdırlar.

Kültürpark, tescilli 2.Derece Doğal Sit, tescilli Tarihi Sit ve aktif yeşil alan, park olduğu için mevcut yasa ve yönetmeliklerle, planlama ilkelerine, imar mevzuatına göre, amacı dışında kullanılamaz, yapılaşamaz, emsal katsayı aşılamaz. Yeterli araştırma yapılmadan, Kültürpark yer altı otopark yapımı, şehircilik ve planlama ilkelerine, Koruma Kurulu kararlarına, çevre sağlığı koşullarına ve kamu yararına aykırıdır.

İtirazla ilgili İzmir Bölge 3'üncü İdare Mahkemesi'nde yeni dosya açılmıştır.

İzmir kentinin doğal bir anıtı daha yok edilmektedir. Atalarımızın bir yadigarı olan ve büyük emeklerle yaratılmış Kültürpark gibi bir eserin yok edilmesine seyirci kalınmamalıdır.

Kültürpark'ta yapılmakta olan yeraltı otoparkları inşaatının derhal durdurulmasını talep ediyoruz. Yürütülen dava süreci sonuçlanıncaya kadar Kültürpark'a hiçbir fiziki müdahalenin yapılmamasını talep ediyoruz. Yüklenicinin derhal çıkartılmasını, kazılmak suretiyle Kültürpark dışına kamyonlarla çıkartılan toprakların yeniden yerine konulmasını, doğal güzelliği bozan koruma bariyerlerinin derhal sökülmesini talep ediyoruz.

İzmir Kent Yönetimini hukukun üstünlüğü ilkesine saygılı olmaya ve yargı sürecindeki yeraltı otoparkı hakkındaki karar sonuçlanıncaya kadar herhangi bir müdahale yapılmaması yönünde duyarlılığa davet ediyoruz.

Güzel İzmir'imizde yaşamın sürekliliği ve insanımızı yaşam kalitesinin artırılabilmesi için otoparktan çok daha fazla İnciraltı gibi, Kültürpark gibi yeşil alanlara ihtiyaç vardır.

Kamuoyuna saygıyla duyurulur" (http://www.spoizmir.org/index.php?option=com_content&task=view&id=176&Itemid=39, 14.06.2006).

Bu dönem içerisinde müteahhit firma yıkılan Türkiye Pavyonu alanında çalışmalarına başlamıştır. İş makineleri ile kazı çalışmaları yapılırken asıl tepki konusu olan doğal yapıya zarar verilmesi endişesinin en keskin noktası olan Kültürpark'taki ağaçların taşınması işi de sürdürülmüştür.

Ayrıca yapılan açıklamalarda inşaatın 1 yıl süreceği ve hatta fuar döneminde de çalışmaların devam edeceği açıklanmıştır. Yapım aşamasında yaya trafiğine zarar vermeyecek şekilde kurgulanmış olan düzen vurgulanmış, yapım aşaması sonrası Kültürpark'ta yer üstünde araç bulundurulmayacağına önemle üzerinde durulmuştur.

Yapılan itirazlar sonrası, İzmir 1 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 7 Ağustos 2006'da belediyeye gönderdiği yazı özetle şöyledir:

"Kültürpark için yürütülecek çalışma Büyükşehir Belediyesi'nin 13 Haziran 2004 tarihinde aldığı, Koruma Amaçlı İmar Planı değişikliğine uygundur. Ancak, yeraltı otoparkının yapımı sırasında ağaç dokusunun zarar görüp görmeyeceğine yönelik bilimsel kuruluşlardan görüş alınmalıdır. Bu konudaki istenen bilimsel raporun müdürlüğümüze gönderilmesi gerekir" (Milliyet Gazetesi – Ege, 17.08.2006).

Yukarıda İzmir 1 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun yazısı paralelinde meslek odaları, İzmir'i Sevenler Platformu, çeşitli sivil toplum ve çevre örgütü üyeleri 16.08.2006 tarihinde şantiye alanında oturma eylemi yapmıştır. Yayınlanan açıklamada konunun yargıya taşındığını belirtilmiş, "Mahkeme kararı beklenmeden yürütülen çalışmalar durdurulmalı. Yeşil katledilmemeli. Koruma Kurulu'nun istediği bilimsel görüş alınmalı. Ağır cezalı suç işleniyor" denilmiştir.

Yaşanan bu gelişmelerin hemen ardından İzmir Büyükşehir Belediye Başkanı Aziz Kocaoğlu, hemen bir basın toplantısı düzenlemiştir. Kocaoğlu, çalışmaların askıya alındığını vurgulamış ve özetle şu açıklamayı yapmıştır: "Kurul'un istediği kararı arkadaşlar atlamış. Zaafiyete düştük. En kısa zamanda ilgili çalışmayı yapacağız. Bu proje gereklidir. Baştan beri her işimizde uyguladığımız hukuka ve bilime saygılı tavrımız budur" (Milliyet Gazetesi – Ege, 17.08.2006).

Kocaoğlu basın toplantısında ayrıca kurul kararına uygun olarak bilimsel rapor aldıktan sonra çalışmalara yeniden başlanacağını söylemiş, alanın gerekliliklerine göre hareket edildiğini dile getirmiştir. Yapılan eleştirilere karşı "Yeşil dokuya zarar verilmesi diye bir şey söz konusu değil. Otoparkın yapılacağı yerin üstünde önceden pavyon binaları vardı. Biz Kültürpark'ı yapılardan kurtarıp yeşil dokusunu güçlendirdik. Otopark yapımı sırasında ağaçlara zarar vermemiz sözkonusu değil. Zaten bölgede 22 dolayında ağaç var ve bunların çoğu da taşınabilir nitelikte. Ağaçlar zarar görmeyecek, risk var ama arkadaşlarımız gidermek için çalışacak. Biz

yer altı otoparkını kent için zorunlu görüyoruz. Tabii kurul kararları alarak” açıklamalarını getirmiştir.

Bu aşamalar sonrası İzmir Büyükşehir Belediyesi tarafından 21.08.2006 tarih ve 2462 sayılı yazı ile Dokuz Eylül Üniversitesi Rektörlüğü’ne başvuru yapılmış ve yer altı otoparkı yapımı konusu ile ilgili rapor hazırlanılması istenmiştir. Dokuz Eylül Üniversitesi Rektörlüğü tarafından, yer altı otoparkı inşaatı kapsamında mevcut peyzaj dokusunun korunması, doğal yapının zarar görmemesi, kazı şartları, gerekli iksa türleri ve yer altı suyu tahliyesi konularına ilişkin raporun hazırlanması amacı ile bir kurul oluşturulmuştur. Bu rapora göre:

“Giriş bölümünde, İzmir Büyükşehir Belediyesi Başkanlığı'nın Rektörlüğe vaki yazısına göre; mevcut peyzaj dokusunun korunması ve yeraltı otoparkı yapımı sırasında ağaç dokusunun zarar görmemesi için, bilimsel kuruluşların görüşlerine ihtiyaç duyulduğu belirtilmekte ve kazı şartlarının dokusu da dikkate alınarak belirlenmesi gerektiği belirtilerek, vaziyet planı notu gereğince yapım aşamasında ağaç dokusunun zarar görmemesine ve mevcut peyzaj dokusunun korunmasına yönelik tedbirlerin neler olabileceğinin belirlenmesi için raporun hazırlandığı ifade edilmektedir.

İkinci bölümde Kazı Derinliği, Zemin ve Yeraltı Suyu Durumu ile ilgili bilgiler verilmiştir. Üçüncü bölümde Ağaç Dokusu ile ilgili detaylar verilmiştir.

Dördüncü bölümde Kazı Şartları ve İksa Önlemleri ile ilgili öneriler sunulmuştur.

Besinci bölümde Mevcut Peyzaj Dokusunun Korunmasına Yönelik Önlemler değerlendirilmiştir.

Sonuç bölümünde; “IEF Yeraltı Otopark İnşaat Alanı bordür çizgilerinin, bazı ağaç gruplarının kesilmesini veya taşınmasını önlemek amacıyla koruma amaçlı cepler oluşturulacak şekilde çizilmiş olması peyzaj dokusunu koruyucu bir yaklaşımdır.

Otopark inşaat alanında mevcut 29 ağaçtan 19'unun transpilantasyonu mümkün olarak değerlendirilmiştir.

Otopark alanının bütünüyle rekreasyon alanına dönüştürülmesi peyzaj dokusunu zenginleştirecektir.

İzmir Enternasyonal Fuarı Yeraltı Otopark İnşaat alanında yapılacak kazı alanına komsu ağaçların ve mevcut imalatın korunması açısından kazı çukuru şev yüzeylerinin putrelli, kalaslı iksa sistemi ile korunması uygun olacaktır.

Korumanın gerekli olmadığı boş alanlarda 4.bölümde belirtilen eğimler ile serbest şevli kazı tercih edilebilir.

Yeraltı su seviyesi kazı taban seviyesinin altında olduğundan, yeraltı su tahliyesi söz konusu değildir” (EMO İzmir Şubesi Haber Bülteni, 01.10.2006, Sayı. 197).

2006 yılının aralık ayına gelindiğinde İzmir 1. İdare Mahkemesi, bilimsel rapor sonrasında sancılı olsa da çalışmalarını devam eden Kültürpark Yeraltı Otoparkı inşaatının durdurulması yönünde karar almıştır. Mahkeme, yeraltı otoparkının yapımına olanak veren Koruma Amaçlı İmar Planı Değişikliği'nin iptali ve yürütmenin durdurulması istemiyle açılan davayı görüşmüş; "Uygulanması halinde telafisi güç ve imkansız zararlara yol açacağı" gerekçesiyle yürütmeyi durdurmayı kararlaştırmıştır (Yeni Asır Gazetesi, 24.12.2006).

Yürütmeyi durdurma kararı sonrası Kültürpark içerisinde yürütülen çalışmalar tamamen durmuş ve otopark olarak planlanan alan büyük bir çukur halinde terk edilmiştir. Uzun bir süre bu alan hakkında rahatsızlıklar dile getirilmiş, alternatif öneriler ortaya atılmıştır.

2007 yılı fuar dönemine gelindiğinde Plancılar Odası İzmir Şubesi Kültürpark içerisindeki çukurların fuar dönemi öncesinde kapatılması gerektiğini ve yer altı konusundaki ısrarcı tavrın sorunları arttırdığını açıklamış, alan hakkında açıklamalarda bulunmuştur:

"Kültürpark'ta yer altı otoparkı oluşturmak için yapılan kazı işleminin ve inşaatın durdurulması açılan dava sona ermiş ve hukuksal açıdan ŞPO, PMO ve ZMO İzmir şubelerinin açtığı davada haklılığımız ortaya çıkmıştır. Bu süreci uzatarak İzmirli'lerin Kültürpark'ta dolaşma keyfini engellemek gerekir. Basından öğrendiğimize göre, hukukun gereği olarak çukuru örtmek ve projeden temelli vazgeçmek yerine, çukurun çevresinde bir takım görsel perdelemeler ile çukur örtülmeye çalışılmaktadır. İzmir, meslek odalarının uyarılarına karşın, Büyükşehir yönetiminin "ben yaptım oldu" anlayışına daha önce de tanık oldu. Kültürpark çukuru, son 15-20 yıllık deneyimde üçüncü çukur. "Çukur"lar adeta bir uzlaşmazlık, bir inat, bir çözümsüzlük sembolü oldu İzmir'de. İlk çukur olan "Galleria çukuru" Konak'ta Sn. Çakmur tarafından açılmış sonradan kapatılmak zorunda kalınmıştı. Bu çukura o dönemde meslek odaları gerekli uyarıları yapmış, Sn. Çakmur bu uyarıları yapanları "hamam böcekleri, karafatmalar" olarak nitelendirmişti. Söz konusu çukur Sn. Çakmur'un siyasi kariyerinin sonu oldu. Sonra Sn. Özfatura'nın Basmane'deki DTM çukuru gündeme geldi. Benzer bir ısrar, benzer bir inat Sn. Özfatura'dan geldi. Sn. Özfatura da aynı duyarlı çevrelere "istemeyükçular" etiketini takmıştı. Bu çukur da benzeri bir siyasi akıbeti getirdi eski başkana. Şimdi önümüzde üçüncü çukur var. Sayın Kocaoğlu'na dostane uyarımız, bu çukurun hemen örtülmesi ve eskisi gibi üstünün yeşillendirilmesidir. Çünkü niyet ile akıbet yine bir olmayabilir" (http://www.spoizmir.org/index.php?option=com_content&task=view&id=1702&Itemid=2 – 05.10.2007).

2008 yılına gelindiğinde davaya bakan ve önce yürütmenin durdurulması kararı veren İzmir 1. İdare Mahkemesi, 13 Şubat tarihinde Kültürpark'a yeraltı otoparkı yapılmasını öngören planı iptal etmiştir. Davanın taraflarına postayla gönderilen 10 sayfalık iptal kararında bir üye karşı oy kullanmış, dava konusu işlemin oyçokluğu ile iptaline karar verildiği yazılmıştır (Yeni Asır Gazetesi, 14.02.2008).

İzmir Büyükşehir Belediye Başkanı Aziz Kocaoğlu, verilen karar hakkında şu açıklamada bulunmuştur:

"Dava sonucu geldi. Mahkemenin verdiği kararı belediyenin hukukçularıyla değerlendirdik. Biz o konuda haklı olduğumuza inanıyoruz. Kararı Danıştay'da temyiz edeceğiz. Hukuk mücadelemizi sonuna kadar sürdüreceğiz. Yargıdan çıkacak sonuca saygılıyız" (Yeni Asır Gazetesi, 14.02.2008).

Dava sonucu sonrası İzmir Büyükşehir Belediyesi karara itiraz etmiştir ve Kültürpark'taki çukurlar ile ilgili tekrar uzun bir bekleme süreci başlamıştır. 2008 yılı aralık ayının ilk günlerine uzanan bekleme sonunda basına Danıştay'a yapılan itirazın kabul edildiği yansımıştır (Gazete Yenigün, 05.12.2008). Bu haber 24 Ocak 2009 tarihinde ilgili yazının İzmir Büyükşehir Belediyesi'ne ulaşması sonrası kesinleşmiştir (Yeni Asır Gazetesi, 25.01.2009).

Danıştay kararı sonrası İzmir Büyükşehir Belediyesi'nden yapılan açıklama ile yer altı otoparkı yapımının en kısa sürede tekrar başlatılacağı ve 2009 fuarına yetiştirileceği belirtilmiştir (Yeni Asır Gazetesi, 25.01.2009). Açıklamada belirtildiği gibi yeraltı otoparkı 2009 fuarına yetiştirilmiş ancak organizasyon süresince otoparktan sadece görevli araçlar yararlanmıştır (Yeni Asır Gazetesi, 28.08.2009).

Toplam 16 bin metrekarelik bir alanda 594 araç kapasiteli olarak inşa edilen yer altı otoparkı alanının üstünde kalan alanlar ise çevresiyle birlikte yeşil alan olarak düzenlenmiştir. Bu sayede hem Kültürpark'daki otopark ihtiyacı karşılanmış hem de fuarın yeşil dokusu artırılmıştır. Kültürpark Yer altı Otopark'ının resmi açılışı ise 28 Eylül 2009 tarihinde gerçekleştirilmiştir.

Otoparkın resmen hizmete girmesiyle, Kültürpark'a görevlilerin dışında araç girişi yasaklanmıştır. Yeşil dokusu korunarak güçlendirilmiş İzmir'in bu simge mekanını ziyaretçiler, akülü arabalarla gezme olanağına kavuşacaktır. Ağaçlar egzoz dumanından kurtulacak ve Kültürpark, yayaların daha çok nefes aldığı bir alan haline gelecektir.

4.2.11.2 Organizasyonel Özellikler

1980’li yıllara gelirken, özellikle de 79 yılını 80 yılına bağlayan dönemde yaşanan büyük yokluklar üzerine hükümet IMF isteklerini yansıtan bir dizi karar almıştır. Bu kararlardan en önemlisi karma ekonomiden serbest piyasa ekonomisine geçiştir. Ekonomide yaşana bu köklü değişimi 12 Eylül 1980 askeri darbesi izlemiştir.

İzmir fuarı bu yaşanan değişim ve sıkıyönetim üzerine ortaya çıkan erken seçim olasılığı nedeni ile İzmir Fuarı ilk kez 1980 yılında bir turizm bakanı tarafından açılmıştır.

İçerisinde bulunan durum nedeni ile Ege Ordu Sıkıyönetim Komutanlığı Kültürpark içerisinde bulunan pavyonların çalışma saatlerine kısıtlama getirmiştir. Buna göre pavyonlar 15.00 ile 19.00 arasında açık kalmıştır. 1980 fuarı pavyonları içerisinde en fazla ilgi göreni ilk kez Tekel Pavyonu olmuştur. Bu ilginin nedeni de ilginçtir. Dönemin koşulları içerisinde karaborsada satılan filtreli sigara ürünleri bu pavyonda sergilenmiş, satış miktarı günlük 35.000 ortalama bulmuştur.

Sıkıyönetim nedeni ile siyaset yaşağının yanında gazetelerin sıklıkla sansüre konu olması 1980 fuarının ve dolayısıyla bu tarihten sonraki organizasyonların magazinél yönünün ön plana çıkmasını sağlamıştır (Cumhuriyet Gazetesi, 11.09.1980).

ABD 1980 yılı fuarına 6 yıllık aranın ardından katılmış ve Sovyetler Birliği’nin yeniden yapılanması öncesi son kez “devlerin savaşı” bu iki devletin fuar organizasyonu içerisinde çekişmesi gerçekleşmiştir (Yeni Asır Gazetesi, 22.08.1980).

70-80 yılları arasında sırası ile Osman Kibarve İhsan Alyanak İzmir Belediye Başkanlığı görevini sürdürmüştür. İhsan Alyanak 1978 yılında UFİ Kongresi’ne katılarak 1981 yılının tüm dünya fuarlarında Atatürk Yılı adı altında kutlanmasını

sağlamıştır. İzmir Fuarı'nın en önemli yıllarından biri Atatürk'ün 100. Doğum yıldönümü olan ve İhsan Alyanak önderliğinde hazırlanan 1981 Fuarı olmuştur.

Atatürk Fuarı adı ile açılan 1981 yılı fuarı katılımcılarından tümü, yerli ya da yabancı fark etmeksizin Atatürk Köşeleri hazırlamış, fuar etkinliği çerçevesinde Atatürk ile ilgili bültenler dağıtılmış, özel gösteriler sergilenmiştir. Atatürk'ün çizdiği ekonomik, kültürel ve politik doğrultuda birleştirici yanının öne çıktığı İzmir Fuarı tarihindeki en önemli yıllarından birini yaşamıştır.

Sağladıkları sosyal ve ekonomik işbirlikleri için heyet ve organizasyonlara verilen barış temalı Altın Mercury Ödülü'ne 1982 yılında İzmir Fuarı layık görülmüştür. Bunun yanında fuara ilk kez UNICEF'in katılması da 82 yılı hakkında önemli bir bilgidir (Yeni Asır Gazetesi, 21.08.1982).

Giderek azalmaya başlayan katılımcı sayıları nedeni ile İzmir Belediyesi kotaları artırımına gitmiş, bu sayede daha fazla katılımcı ve dolayısıyla daha fazla ziyaretçi çekmek istemiştir. Katılımcılara bakıldığında ise ABD Pavyonu her zaman olduğu gibi teknolojik yönü ile en fazla ilginin yoğunlaştığı nokta olmuştur (Yeni Asır Gazetesi, 21.08.1982).

1983 yılı fuarı, dahilinde gerçekleştirilen “iş adamları haftası” ile önem kazanmıştır. Bu etkinlik ile farklı ticaret bağlantıları geliştirilerek fuarın ticari aktivite yönünün öne çıkması amaçlanmıştır. 83 yılı fuar dönemi basını incelendiğinde magazin haberleri yine en fazla rastlanılan türdür (Yeni Asır Gazetesi, 21.08.1982).

6 Kasım tarihinde gerçekleştirilen 1983 seçimleri sonucunda ekonomi liberal bir görünüm almıştır. 83 fuarı liberal ekonominin ilk kez halka açık bir alanda sınav vermiş olması nedeni ile önemlidir. Dönemin İzmir Belediye Başkanı Burhan Özfatura liberal ekonominin iyi şekilde işlemesi yönünde alınan önlemler sonrası fuarın amacını “daha yeşil, daha ışıklı ve ithalatla birlikte ihracata yönelik bir fuar” olarak açıklamıştır. Ayrıca Özfatura fuarı “para harcamaya gelinen yer” olarak

nitelemiş, serbest rekabet ortamında fuarın magazinel yanının öne çıkması, çok yüksek fiyatlar ile hizmet vermeye başlayan gazinolar daha da sivrilmiştir.

1984 yılına gelindiğinde net olarak ön plana çıkan nokta olarak liberal ekonomi politikasına paralel olarak yabancı katılımcılara perakende satış imkanının sağlanmasıdır.

1986 yılına gelindiğinde, fuar sonrası gerçekleşecek milletvekili seçimleri nedeni ile ortaya çıkan kısıtlamalar sonucu fuarın magazinel yönü tekrar basını tamamen kaplamıştır. 86 yılı kotanı tamamen ortadan kalktığı ve yiyecek, içecek, eğlence fiyatlarının serbest bırakıldığı görülmüş, bu aşamadan sonrası için bir karamsarlık ortaya çıkmıştır.

Bir genel ticaret fuarı olan İzmir Fuarı 86 yılından sonra giderek gerilemiştir. Bu gidişatın temel nedenlerinden biri ihtisas fuarlarının güçlenmesi olarak görülebilir.

İzmir Fuarı'nın barışa önem veren anlayışı ve birleştirici özelliği, 1988 yılında Irak ve İran İslam Cumhuriyeti arasında geçen savaşa rağmen bu iki ülkeyi yan yana pavyonlarda buluşturması ile tekrar ön plana çıkmıştır (Yeni Asır Gazetesi, 09.09.1988).

1989 yılına gelindiğinde ilginin son azalması devam etmiştir. Ancak bu konu dönemin Sanayi ve Ticaret Bakanı Şükrü Yürür tarafından farklı şekilde değerlendirilmiştir. Yürür'e göre katılımdaki azalmanın nedeni, gelişen Türkiye'ye karşı gelişmiş ülkelerin mal satma şanslarının azalması nedeni ile geri çekilmeleri, gelişmekte olan ülkelerin ise mal alımı için katılıma devam etmeleridir.

1989 yılı fuarında ilk kez "Türk Sineması'na Merhaba" isimli bir film şenliği düzenlenmiştir. Bu atılım giderek artan magazinel yatırımın yanında kültür-sanat etkinliklerinin öneminin yitirildiği dönemde önemli bir adım olarak görülebilir.

1990'lı yıllara gelindiğinde genel ve ihtisas fuarlarının daha çağdaş bir yapıya kavuşturulması amacı ile 7 Şubat 1990 tarihinde İzmir Fuarçılık Hizmetleri Kültür ve Sanat Etkinlikleri A.Ş. (İZFAŞ) kurulmuştur. Bu atılım fuarcılığın günün koşullarına ayak uyduracak şekilde ihtisaslaşmış bir yapı altında hizmet vermesi açısından çok önemlidir.

2 Ağustos 1990 tarihinde Irak'ın petrol üzerinde yaşanan anlaşmazlıklar nedeni ile Kuveyt'i işgal etmesi ve üzerine uluslararası toplum tarafından işgale son verilmesi yönündeki öneriyi dikkate almaması sonrası savaş ihtimali olasılığı ile açılan fuarda ABD'nin pavyonundaki F-16 savaş uçakları büyük dikkat çekmiştir. 1990 fuarı ABD ile Avrupa ülkelerinin çekişmesine sahne olmuştur (Cumhuriyet Gazetesi, 13.08.1990).

1991 yılı fuarında Lozan Kapısı girişinde, heykeltıraş Prf. Dr. Tankut Öktem tarafından hazırlanan, Atatürk ve İsmet İnönü'nün ülke için çok değerli olan Lozan Anlaşması'nı imzalamak üzere birlikte yola çıktıklarını ifade eserinin hazırlanması ön plana çıkmıştır (Cumhuriyet Gazetesi, 27.08.1991).

Dönemin İzmir Belediye Başkanı Yüksel Çakmur 1992 yılında organizasyonel anlamda fuarın yükselişe geçtiğini açıklamıştır. Bu açıklamada Çakmur dayanak olarak firma sayısındaki artış göstermiştir (Cumhuriyet Gazetesi, 17.08.1992).

92 fuarında globalleşme söylemleri fuarda kendisini göstermiş, buna ek olarak organizasyon içerisinde "Globalleşme Süreci'nde İzmir Fuarı'nın Konumu Ne Olmalıdır" konulu bir panel düzenlenmiştir.

Fuar 1992 yılında otomotiv firmalarının pazar paylarını arttırmaları amacı ile bu firmalar tarafından önemsenmiştir (Yeni Asır Gazetesi, 28.08.1992).

Globalleşme süreci sonucunda, kapalı ekonomilerden açık ekonomilere geçişte katılımcı devletler yerlerini firmalara bırakmış ve ihtisaslaşma ön plana çıkmıştır. Bu gelişmeler 1993 fuarının açılış ve kapanış tarihini etkilemiş, fuar iki hafta ile sınırlandırılmıştır.

93 yılı uzun yıllardan beri Kültürpark içerisinde fuar etkinliğinin önüne geçen gazino eğlencelerinin azalmaya başladığı yıl olarak önemlidir.

Fuar içerisindeki yoğunluğun, oluşan hava ve gürültü kirliliğinin azalması amaçları ile 1993 yılında fuar ziyaretçilerine kiralanmaya yönelik özel akülü araçlar satın alınmış ve hizmete girmiştir (Yeni Asır Gazetesi, 12.09.1993).

1994 yılında, yaşanan ekonomik kriz nedeni ile fuara katılım ciddi Şekilde düşmüştür. İZFAŞ bu olumsuzluğu en az hissedilmesi için özel önlemler almıştır. Fuar içerisinde açılan İzmir Tarihi konulu fotoğraf sergisi 94 yılında büyük ilgi görmüştür (Yeni Asır Gazetesi, 08.09.1994).

1995 yılı fuar tarihinde ilk kez kültür-sanat etkinliklerinin en fazla ön plana çıktığı yıl olarak görülebilir. Organizasyon çerçevesinde kitap fuarı, imza günleri, dans gösterileri, sinema gösterimleri, tiyatro temsilleri ve resim, müzik, Őiir, roman üzerine tartıŐmaların gerçekleştiği etkinlikler gerçekleştirilmiştir (Yeni Asır Gazetesi, 03.07.1995- 07.17.1995- 08.08.1995- 13.09.1995).

İzfaş Yönetim Kurulu Başkanı Mustafa Boyacıoğlu 1996 yılı fuarı ile birlikte fuara katılacak firma sayısı ya da yerli-yabancı olma özelliğinin herhangi bir anlam taŐımayacaĐı bilgisini vermiştir. Boyacıoğlu, ağın gerekliliklerine ayak uyduran Kültürpark ile fuarın bölge ve ülke ekonomisine katkı sağlayacağını belirtmiştir (Yeni Asır Gazetesi, 08.09.1996).

1997 yılı fuarında, bu organizasyonun ticari yanının dışında kültürel ve sanatsal yanı da vurgulanmıştır. Artık gazinoculuk Kültürpark içerisinde sona ermiştir.

Fuar 1998 yılına kadar her yıl yoğun katılımlara sahne olmuştur. Ancak fuar ve Kültürpark hakkında kullanıcı memnuniyeti anketi düzenleme fikri ilk kez 1998 yılında ortaya atılmış ve gerçekleştirilmiştir. Bu anketin uygulanması, 1998 yılı sonrası organizasyonların ziyaretçi ve katılımcıların gözlem ve deneyimleri

doğrultusunda daha kaliteli olarak hazırlanmasını sağlamıştır (Yeni Asır Gazetesi, 02.09.1998).

1999 yılına gelindiğinde fuarın eğlence etkinliklerine ara verildiği görülmektedir. Bunun nedeni 17 Ağustos 1999 tarihinde gerçekleşerek, büyük kayıpların verildiği Marmara Depremi'dir. Bu nedenle fuar organizasyonu içerisinde sosyal dayanışma ön plana çıkmıştır (Yeni Asır Gazetesi, 27.08.1999).

Fuar, organizasyon açısından bir değerlendirme yapıldığında 2000'li yıllara gelindiğinde daha önceki yıllardaki neşesinden yoksun duruma gelmiştir. Bu anlamda yaşanan gerileme fuarın en büyük gücü olan ziyaretçi katılımını da olumsuz etkilemiş, geleceğe yönelik umutların kırılmasını sağlamıştır.

2001 yılı fuarı hazırlıkları, yaşanan büyük ekonomik krizin geniş çaptaki etkileri ışığında yapılmıştır. Dönemin İzmir Büyükşehir Belediye Başkanı Ahmet Piriştina açılış ile ilgili konuşmasında fuarın zengin bir marka ve prestij arenasına dönüştürüldüğünü, gerçekleştirilecek çeşitli etkinlik ile farklı kesimlerden insanları kendisine çekeceğini ve 2001 yılı sonrası her yıl bir ana sektör üzerinde ihtisaslaşma projesinin hayata geçirileceğini anlatmıştır.

Krize karşı umutlu olmak gerekliliğini vurgulamak ve aydınlığa çıkış yollarını halka aktarmak için ülkenin önde gelen sanatçılarının da katıldığı çeşitli aktiviteler düzenlenmiştir (Cumhuriyet Gazetesi, 30.08.2001).

2001 yılında, Lozan Kapısı girişinde mimar Şükrü Kocagöz tarafından kurulan 1.500 m² büyüklüğündeki bitkiliğe Cevat Şakir Kabaağaçlı'nın (Halikarnas Balıkcısı) bir büstü konulmuş ve fuara girişlerde konuklar bu noktada karşılanmışlardır (Cumhuriyet Gazetesi, 19.08.2001).

2002 yılına gelindiğinde İzmir Büyükşehir Belediye Başkanı Ahmet Piriştina başta olmak üzere, eski fuarlara duyulan özlemin giderilmesi amacıyla Fuar Tangosu'nun 65 yıldan sonra tekrar seslendirilmesi ile başlayan etkinlikler, İzmir

Fuarı ile özdeşleşmiş sanatçıların katılımları, anma geceleri ve daha birçok etkinlik ile devam etmiştir (Cumhuriyet Gazetesi, 10.08.2002).

2004 yılında, fuarı özlemle anan, 80’li ve 90’lı yılların çocukları adına kendi fuarlarını özlemle anmaları ve yaratmaları amacıyla fuar teması “Gençlik ve Gelecek” olarak belirlenmiştir.

2005 yılında ise fuar ve fuarcılığın gelişen teknoloji ve ticaret şartlarına uyum sağlaması amacı ile fuarın teması “Değişim ve Gelişim” olarak belirlenmiştir. Bu farklılaşmaya uyum sağlanması için İzmir Fuarı’nda katılımcıların hedef kitlelerine ulaşma gücünü bulunması, gelişimin süreceği anlamına gelmektedir.

İzmir Fuarı’nın ilk kent konuğu 2005 yılında Mardin olmuştur. Gerçekleştirilen etkinliklerde Mardin ilinin tüm renkli yanları gözler önüne serilmiştir. Ayrıca fuar süresince İzmir Sanatlar ve Tarih Müzesi’nin ön bölümünde 34 ilden gelen el sanatları ustaları ürettikleri eserler ile geleneksel sanatın ne olduğunu ziyaretçilere anlatmaya çalışmışlardır.

Günümüzde fuar sadece ürünleri doğrudan tüketiciyle buluşturmak amacını güden sektörler için önemli hale gelmiştir. Geçmişte olduğu gibi büyük devletler, ilk kez piyasaya sürecekleri ürünleri değişen ticari yapı gereği İzmir Fuarı’na getirmemektedirler. Fuara olan ilginin düşmeden devamı için gerekli olan şey değişime ayak uydurabilmesidir.

4.2.11.3 Sayısal Veriler

Globalleşme ve ihtisaslaşmanın ön planda durduğu 80 sonrası dönemde genel fuarların yerine ihtisas fuarlarına önem verilmesi, son kullanıcıya sıcak satışı sağlanmak istenilen ürünler dışında kalan yeni ürünlerin ilk olmaları nedeniyle fuarlarda sergilenmesi ihtiyacının gelişen iletişim teknolojileri ile ortadan kalkması ve eğlence sektörüne olan ilginin azalması ile 80 yılı sonrası gerek katılımcı gerekse ziyaretçi sayıları gitgide düşmüştür.

Tablo 4.6 Fuar istatistikleri 1980-1989 (İzmir Ticaret Odası ve Yeni Asır Gazeteleri)

Yıl	Katılımcı Ülke Sayısı	Katılımcı Firmalar		Ziyaretçi Sayısı
		Yabancı	Yerli	
1980	29	750	1.000	5.500.000
1981	33	773	950	5.374.212
1982	26	700	1.000	5.500.000
1983	28	485	457	3.317.600
1984	27	571	479	3.147.970
1985	29	590	509	2.965.880
1986	31	623	552	2.422.370
1987	32	1.120	800	2.941.000
1988	31	447	461	2.408.000
1989	22	321	723	2.485.000

80'li yıllar sonrası katılımcı ve kullanıcılar tarafından organizasyonların gerilemesindeki neden olarak “eski fuarlar”daki eğlence ve canlılığın yakalanamaması gösterilmiştir. Bu sorun her fuar organizasyonunda ön plana çıkmış ve eski fuar eğlencelerinin sağlanması için birçok kez atılımlar yapılmıştır. Bu atılımlar katılımcı ve ziyaretçi sayılarında anlık yükselişler sağlasa da sürekli ve istikrarlı bir gelişim ortaya çıkmamıştır

Tablo 4.7 Fuar istatistikleri 1990-1999 (İzmir Ticaret Odası ve Yeni Asır Gazeteleri)

Yıl	Katılımcı Ülke Sayısı	Katılımcı Firmalar		Ziyaretçi Sayısı
		Yabancı	Yerli	
1990	29	233	709	1.647.820
1991	29	306	906	1.768.000
1992	23	352	957	5.000.696
1993	32	346	1.044	5.100.000
1994	21	290	462	-
1995	21	130	759	-

1996	27	303	900	2.017.312
1997	33	417	972	3.358.532
1998	54	432	1.175	3.500.000
1999	41	409	671	1.500.000

4.3 Yeni Fuar Alanı'nın İncelenmesi

İzmir kenti ülkemizde uzun yıllardır fuarcılık geleneğini oluşturmuş bir işleve sahiptir. Ancak son yıllarda karşılaşılan bir takım fiziksel eskime ya da yetersizliğe bağlı ihtiyaçlar doğrultusunda fuarcılık alanında yaşanan gelişmelere açık, bu gelişmeler paralelinde ihtiyaç duyulacak mekansal ve fiziksel koşulları yeterli olan, İzmir'in Fuarlar Kenti hedefinin gerçekleştirilebilmesini sağlayacak yeni bir Fuar Alanının tespit edilmesi ve planlama süreçlerine dahil edilmesi gündeme gelmiştir.

1930'lu yıllarda Panayır olarak başlayan, izleyen yıllarda Enternasyonal Fuar olarak gelişen ve İzmir Kültürpark alanında işlevini sürdüren İzmir Fuarcılığı, dünyadaki gelişmeler paralelinde günümüzde etkin ihtisas fuarları ile desteklenerek faaliyetlerini sürdürmektedir. Ancak yıldan yıla gelişen teknolojik, endüstriyel yenilikler süreç içerisinde alanda mekansal yetersizliklere yol açmıştır. Bu ihtiyaca çözüm anlamında Kültürpark'ın Mürselpaşa Caddesi'ne cepheli ve imar planlarında B bölgesi olarak tanımlanmış bölümünde 2003-2004 yıllarında dört holden oluşan ve yaklaşık 25.000 m² kapalı sergileme alanına olanak veren yeni binalar eklenmiştir.

İzmir Fuarı'nda içinde bulunduğumuz dönemde yılda 10 adet büyük, 20-25 adet küçük olmak üzere toplam 30-35 fuar organizasyonu gerçekleştirilmektedir. Ancak ihtisas fuarlarının zengin sunumu içinde bazı sektörel fuar düzenlemelerinin daha büyük sergileme alanı ihtiyacı günümüzde daha güçlü biçimde ortaya çıkmaktadır. Mermer fuarı, otomobil fuarı, iş makinaları fuarı vb. büyük alan gerektiren sektörel taleplerin karşılanması ve İzmir'in geleneksel fuarlar kenti vizyonunun sürdürülebilmesi mevcut olanakların rasyonel ve hızlı bir şekilde geliştirilmesini zorunlu kılmaktadır.

Genel olarak dünya kentleri arasında özellikle Avrupa, Asya ve Afrika kuşağında İzmir'in başarılı olarak sürdürüğü fuar organizasyonları bulunmaktadır. Bu organizasyonların daha büyük alanlarda sergi olanağı yaratan yeni binalarla desteklenmesi önem taşımaktadır. Diğer yandan Kültürpark alanının fuar işlevinin gerektirdiği kullanışlar ve fuar dönemi yoğunluklarının yarattığı baskı nedeniyle alanda doğal yapıya ilişkin sorunlar yaşanmakta Kültürpark işlevi sekteye uğramaktadır. Daha etkin alan kullanım talebi olan programlar için İzmir Metropol sınırları içinde yaklaşık 100-120 bin m² sergileme olanağı sunabilen yeni fuar alanına ihtiyaç duyulmuştur.

Fuar'ın yer seçimi, tasarlanması ve uygulanması çalışmalarının dünyada ve ülkemizde kentlerin bir yarış ortamı içinde bulunduğu da değerlendirildiğinde hızla ve işlevine uygun bir şekilde sonuçlandırılması, karara bağlanması gerekmektedir. İzmir'in Fuarlar Kenti kimliğini üstlenebilmesi önümüzdeki yıllarda ilk etapta en az yaklaşık 60-80 bin m² sergi alanı yaratılabilmesine bağlıdır. Gelecekte EXPO niteliğinde organizasyonları gerçekleştirebilecek daha büyük mekansal gereksinimlerin bugünden araştırılmasına ve bu gereksinimleri karşılayacak alanların ayrılmasına bağlıdır.

- **Yeni Fuar Alanı İrdelemesi ve Yer Seçimi İlkeleri**

İzmir kenti Nazım İmar Planında Çiğli kıyı kesiminde Atatürk Organize Sanayi Bölgesi, Büyük Kanal Arıtma Tesisi ve Mavişehir Toplu Konut Alanı arasında kalan bölgede fuar alanı kararı bulunmaktadır.

Fuar olarak belirlenmiş olan alan, topoğrafya ve doğal yapısı, İzmir Kuş Cenneti ile olan yakınlığı, buna bağlı olarak kuş popülasyonlarının zenginliği vb. nedenlerle 1 derece doğal sit alanı olarak 1999 yılında tescil edilmiştir. Tescil kararından sonra Nazım İmar Planlarında, Çiğli'de ayrılmış olan bu alana dair İzmir'in ihtiyaç duyduğu ve gelişme potansiyeli bulunan bir fuar kompleksinin yapılabilmesine dönük hedeflere büyük oranda kısıtlama gelmiş ve olanaksızlıklar ortaya çıkmıştır.

Çiğli’de yapılabilecek fuar yapılarının gelişemeyecek ve çok sınırlı bir alanda sıkışacak hale gelmiş olması fuar işlevine dönük yeni yer ve bölgelerin aranması gereğini ortaya çıkarmaktadır.

Fuar işlevlerinin gereksinim duyduğu tercihlere bakıldığında;

- Hava alanına yakınlığı,
- Ana ulaşım akslarına yakınlığı,
- Toplu ulaşım sistemlerine yakınlığı ve ilişkisi,
- Erişim,
- Otopark olanakları,
- Konaklama tesislerine yakınlığı gibi ilkeler öne çıkmaktadır.

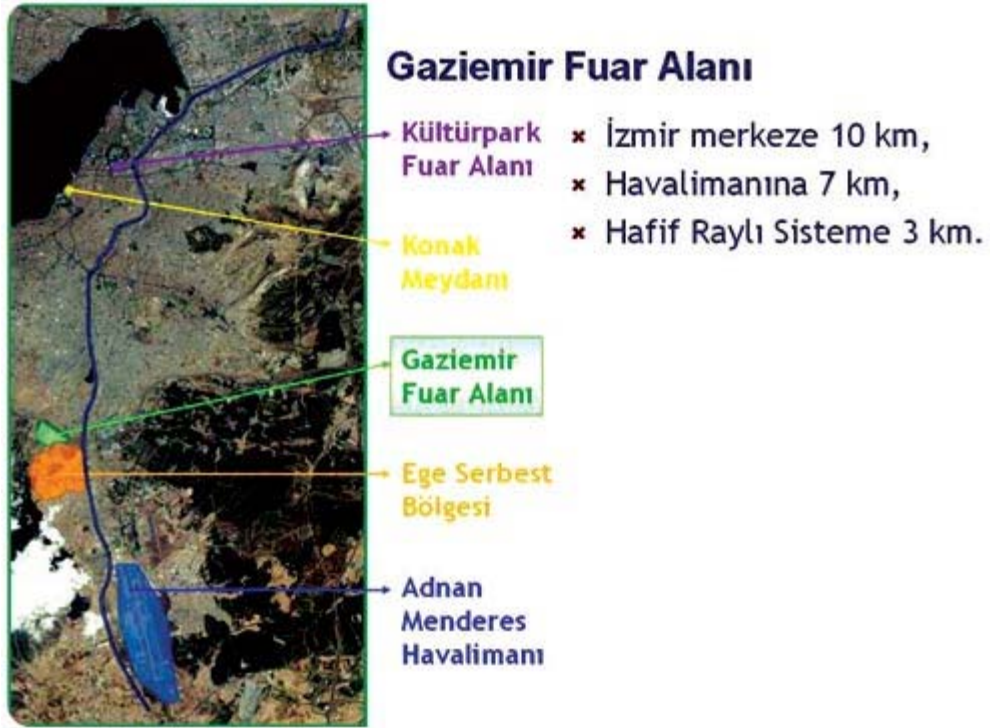
Yer seçiminde, fuar alanlarının doğru ve etkin kullanımını destekleyecek bu ilkelere göre, hava alanına yakın, çevre yolu ilişkisi kurulabilecek, raylı sistemlerden yararlanabilecek ve kentin konaklama olanaklarına kısa sürede erişilebilecek bölgelerin ve alanların ele alınması zorunlu olmaktadır.

İzmir kentsel alanında, meskun bölgeler ile gelişme alanlarının yukarıdaki ilkeler kapsamında analiz edilmesi sonucunda uzun zaman gerektiren büyük kentsel dönüşüm programları ve büyük kamulaştırma maliyetleri yaratacak tercihlerden kaçınılması hedeflendiğinden dolayı potansiyel ve olanakların azaldığı görülmektedir.

Yine yukarıda “fuar yapıları yer seçimi” ilkelerine göre kentin güneyinde havaalanı koridorunda ancak Tahtalı Barajı Havzası dışında bir bölgenin bu işleve uygun olacağı seçeneği belirlemektedir.

- **İzmir Çevre Yolu İlişkili ve Mekansal Olanaklar**

Yeni fuar alanı Gaziemir yerleşimi kuzeyinde, Akçay Caddesi ile çevre yolunun sınırladığı bir konumda (Ege Serbest Bölgesi ile çevre yolu arasında) ve imar planlarında bulunan çevre yolu kavşağı ile kolay ulaşılabilecek özelliindedir.

Şekil 4.25 Gaziemir Yeni Fuar Alanı'nın kent içindeki konumu (İBŞB, Nazım Plan Şubesi, 2009)

Alanın bitki dokusu serbest bölge sınırına yakın yerlerinde ihtiyaç duyulacak yapılaşmaya uygun seyrekliktedir. Araştırılan alan topografya olarak yer yer % 7, yer yer ise % 12'lere varan eğime sahiptir.

Arazinin topoğrafik yapısının müdahale edilebilir olması, kavşaklarla erişiminin kolay sağlanabilir görülmesi, büyük bölümünün çok seyrek bitki dokusu nedeniyle yapılaşmaya elverişliliği tanımlanan bölgenin "Yeni Fuar Alanı" olarak seçilmesinde belirleyici olmuştur.

- **Yeni Fuar Alanı**

Yukarıda tanımlanan irdeleme, analiz, tespit ve değerlendirmeler bir bütün olarak ele alındığında, çevre yolundan Serbest Bölgeye ayrılan kavşaktan ulaşılan ve hemen çevre yolu kenarında yaklaşık 31.7 ha (314.200 m²) alan 1/25000 Kentsel Bölge Nazım İmar Planında Yeni Fuar Alanı olarak belirlenmiştir.

Şekil 4.26 Gazimir Yeni Fuar Alanına ilişkin ön etütlerden bir görünüm (www.wowturkey.com)

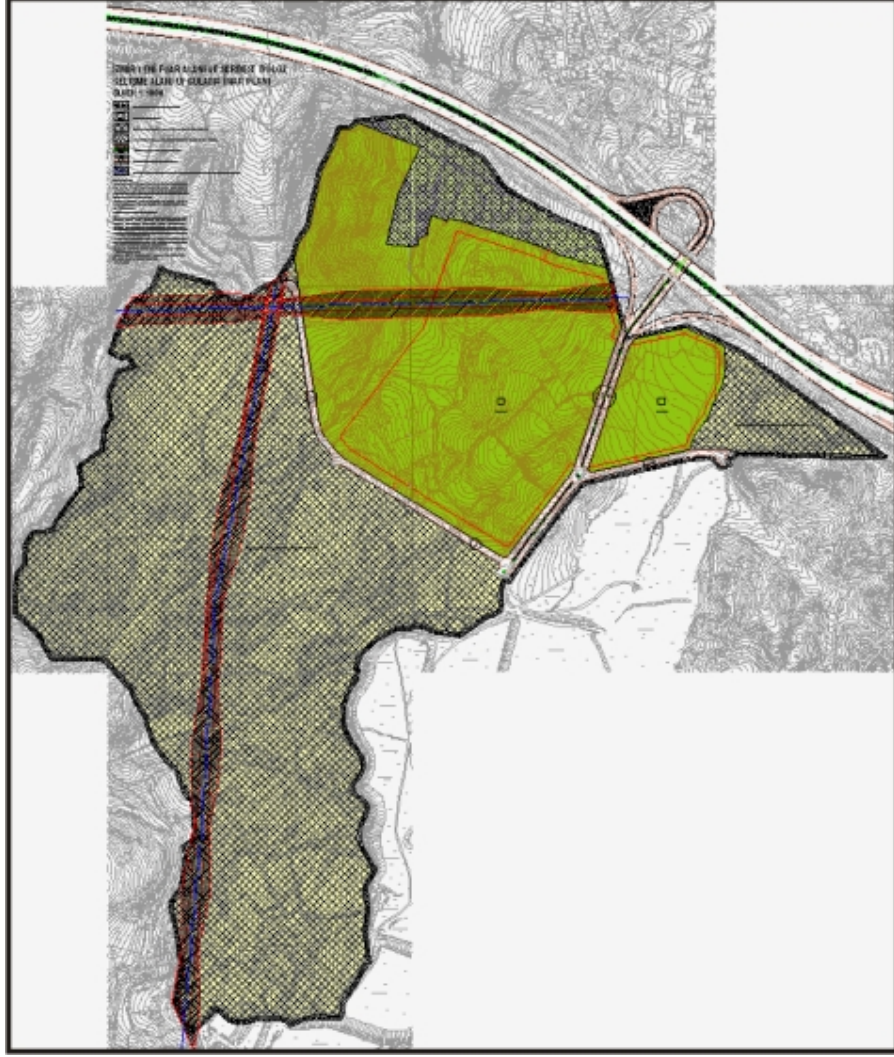
Belirlenen alanda, topografyanın uygun bölümünde ve sınırlı müdahaleyi gerektirecek şekilde **E:0.80** yoğunluk hesabıyla sergi yapıları, destek üniteleri ve yaklaşık 2000 araçlık otopark ve çevre düzenleme projelerinin etaplar halinde uygulamaya olanak sağlayacak tarzda tasarlanması öngörülmektedir.

Şekil 4.27 Gazimir Yeni Fuar Alanına ilişkin ön etütlerden bir görünüm (www.wowturkey.com)

Fuar alanına çevre yolu kavşağından ayrılan 24 metrelik yoldan ulaşım sağlanmaktadır. Ayrıca Fuar Alanı ve Serbest Bölge Gelişme Alanı arasında 12 metrelik ayırıcı servis yolu niteliğinde bir ulaşım koridoru tanımlanmıştır. Alana özel, projesine göre uygulama yapılacaktır plan notu ile, yol cephelerinden güney ve kuzeyde, 20m doğuda, 10m batıda ise bitki dokusunun korunmasına yönelik olarak yapı yaklaşma mesafeleri belirlenmiştir.

Fuar alanına işlevinin gerektirdiği mekanların yapılmasına yönelik olarak E:0.80 yoğunluk kararı getirilmiştir. Yükseklik proje netleştirildiğinde belirlenecektir. Yeni Fuar Alanına özel projesine göre uygulama yapılacaktır. Bu alanda fuarcılık işlevinin gerektirdiği sergi holleri, toplantı salonları, kafeteryalar, açık ve kapalı otoparklar, idari binalar, teknik hizmet binaları vb. tesisler de yer alabilecektir.

Şekil 4.28 Gaziemir Yeni Fuar Alanı 1/1000 Ölçekli Uygulama İmar Planı
(İBŞB, Nazım Plan Şubesi, 2009)

BÖLÜM BEŞ

SONUÇLAR VE ÖNERİLER

5.1 Kültürpark ve İzmir Fuarı'nda Meydana Gelen Dönüşüm, Nedenleri ve Sonuçları

Üçüncü ve dördüncü bölümlerde de değerlendirildiği üzere İzmir ve Kültürpark'ı belirleyen, bugüne getiren unsurlar kronolojik bir zaman çizgisinde incelendiğinde; Kültürpark ve İzmir Fuarı'nın geçmişten günümüze dek ciddi bir dönüşüm süreci yaşamakta olduğuna tanık olmaktayız. Ancak bu zaman çizgisini enlemsel ve boylamsal kategorileri ile de düşünmek gerekmektedir. Yani sadece olmuş bitmiş olan değil, olma olasılığı olanlar ya da olma olasılığını yükselten etkenlerin değerlendirilmesi kısacası onu belirleyen unsurları doğru biçimde okuyarak tasarıma geçmek; Kültürpark'ın geleceği hakkında daha doğru yaklaşımlarda bulunmamıza yardımcı olacaktır.

Bu nedenle de Kültürpark ve İzmir Fuar'ında meydana gelen dönüşümü anlayabilmek için bu dönüşümü nedenleyen mekansal, sosyal, ekonomik ve işlevsel unsurlar; nedenleri ve sonuçları bağlamında irdelenmelidir. Geçmiş en doğru biçimi ile okumak, kent tarihinin bu en simgesel, en önemli değerlerinden olan Kültürpark'ın geleceğine ilişkin tasarım programlarının belirlenmesinde de en önemli yol gösterici, rehber olacaktır.

Kültürpark her şeyden önce tarihsel niteliğe sahip bir alandır. Yalnızca İzmir kenti ölçeğinde değil, ulusal hatta uluslararası ölçekte çok sayıda insanı aynı zaman/ mekan kesitinde etkileyebilmiş ve kent tarihinde, ekonomisinde, toplumsal bellekte derin izler bırakmış, kent içinde kendine özgü çok güçlü bir anı/imge değeri yaratabilmiş bir alandır. Sahip olduğu geçmiş referanslarının doğru okunabilmesi, sosyal-kültürel- ekonomik-mekansal bileşenlerinin doğru ele alınabilmesi bu açıdan önem taşır.

Bu nedenlerle; Kültürpark'a ilişkin müdahalelerin bugün olduğu gibi rastgele ve aceleye getirilerek değil; çok yönlü, çok boyutlu, bütüncül ve gerekli olduğu hallerde disiplinler arası araştırma/ müdahale yöntemleri ile ele alınması gerekmektedir.

Kültürpark ve Fuar Alanı için yapılacak her türlü tasarım/planlama müdahalesi için öncelikle alanın tarihsel/mekansal bilgisine, daha sonra ise kent içerisindeki organizasyonel yapısının kent merkezi kullanımları ve çevresel bağlantıları ile iliŐkisine dair bilgiye sahip olunmalıdır. Bunun yanı sıra da kent içerisinde kalan tek nefes alma noktası olan Kültürpark'ın doğal çevresine yönelik daima hassas bir koruma politikası oluŐturulmalıdır.

5.1.1 Mekansal Dönüşüm

Kültürpark ve İzmir Fuarı'nda meydana gelen mekansal dönüşüm tarihsel süreci içerisinde incelendiğinde üç farklı mekanda vuku bulduğu söylenebilir. Bu alanlardan ilki "Numune Meşheri" ve "9 Eylül Sergileri"nin düzenlendiği günümüze Mithatpaşa Endüstri Meslek Lisesi olarak hizmet vermeye devam eden o dönemki adıyla İzmir Sanatlar Mektebi'dir. Fuarın mekansal dönüŐümünün ikinci ayağı günümüzde Swiss Otel Grand Efes'in bulunduğu "9 Eylül Panayırları" alanıdır.   nc  ve son alan ise 1936 yılından günümüze dek İzmir Enternasyonal Fuarı olarak bilinen Kültürpark ve Fuar alanıdır. Kültürpark ve İzmir Fuarının 86 yıllık serüveninin durak noktaları olan bu mekanların kendi içindeki olumlu olumsuz noktaları, dönüşüm süreçleri ve sonuçları irdelenmiştir.

1923 yılında İzmir İktisat Kongresi kapsamında Aram Hamparsumyan Han'da yapılan Numune Meşheri, bir anlamda İzmir'e biçilen kent vizyonunun oluşması ve kentte fuarcılığın filizlenmesi konusunda ilham kaynağı olmuştur. Dönemin zor koşulları altında bulunabilen bu en uygun mekanın ardından bu sergilerin devam ettirilmesi kararının alınması ile 1927-1928 yıllarında 9 Eylül Sergileri Günümüzde halen Mithatpaşa Endüstri Meslek Lisesi olarak kullanılan "İzmir Sanatlar Mektebi"nde yapılmıştır.

Bugün dahi kent içinde, merkezi sayılabilecek bir noktada yer alan, gösterişli, özel bir tarihsel yapı olarak dikkat çeken bu yapı ilk yılın katılım kapasitesine cevap verebilmişse de serginin ikinci yılında katılımcı sayısının artması ile yetersiz kalmıştır. Bu noktada fuar alanlarının yıllara göre değişiklik hızlı artışlar gösterebilecek, katılımcı sayılarına uyum sağlayabilecek esneklikte mekansal tasarımların fuar alanları oluşumunda önemli bir parametre olduğu çıkarımına ulaşılmaktadır.

Sonuç olarak 9 Eylül Sergilerine iki sene ev sahipliği yapan İzmir Sanatlar Mektebi;

- Sınırlı bir alana sahip olması,
- Esnek olmayan bir iç/ dış mekan yapısına sahip olması,
- Katılımcı sayısının kısıtlanma zorunluluğu,
- Yapının daha geniş mekana ihtiyaç duyulan sergileme fonksiyonuna uygun olmaması nedeniyle yer değişimi ihtiyacını ortaya çıkarmıştır.

Mekansal dönüşümün ikinci adımı günümüzde Swiss Otel Grand Efes'in bulunduğu yapı adasında yer alan "9 Eylül Panayırları"dır. 1933-34-35 yıllarında gerçekleştirilen bu etkinliklere ev sahipliği yapan alan bilindiği gibi cumhuriyet sonrası dönemde kentteki ilk imarlaşma adımlarından olan günümüzde Swiss Otel Grand Efes'in konumunun panayır alanı olarak seçilmesinin nedeni meydanın ardındaki kentsel silüeti olumsuz etkileyen harabe alanının temizlenmesi ve kente kazandırılması ihtiyacıdır.

Bu alan da ilk etapta panayırın çapına göre yeterli olmuştur. Sahadaki pavyonlardan büyük ülke ve büyük kuruluşlara ait olanlar ilk kez bu alanda özel bir mimari tarz kullanılarak inşa edilmiştir (Yunan Pavyonu, Mısır Pavyonu gibi). Ne var ki organizasyonun yıldan yıla büyümesi, gelişmesi ve giderek kentin de ötesinde ülke ekonomisinde önemli bir noktaya ulaşması nedeniyle panayır alanı katılımcı ve ziyaretçi sayıları da göz önünde bulundurularak yetersiz kalmış ve yine bir yer değişikliği gündeme gelmiştir.

Tüm bunların dışında alanda; panayırın yapıldığı tarihler dışındaki yıl boyunca yalnızca içinde yer alan gazinonun işletilmesi söz konusu idi. Dolayısı ile Cumhuriyet Meydanı ardında yaratılmak istenen prestij ve canlılık yeterince sağlanamamış, alanın efektif kullanılmadığı değerlendirilmiştir. Kent içinde bu denli değerli, merkezi bir konumda yer almasına rağmen yıl genelindeki kullanım tatmin edici olmayınca yer değişikliği tekrar gündeme gelmiştir.

Panayır alanının kendi sınırları içerisindeki mekansal değişikliklere bakıldığında ilk göze çarpan detay yer kaplamasıdır. Bu alan içerisindeki yollarda ilk etapta Karaburun'dan getirilen yassı taşlar kullanılmış, daha sonra ise İstanbul'dan getirilen özel bir makine ile asfalt dökülmüştür.

Panayırın bu alanda yapılması ve zamanla gelişmesi, yakın çevre ilişkilerinin de önemsenmesine dair bir tutumun ortaya çıkmasına katkı sağlamıştır. Örneğin şehirciliğin henüz kurumsallaşmadığı bu yıllarda dahi panayır alanının yakın çevresinde bulunan Atatürk ve Namık Kemal Liseleri arasındaki bölümün park alanı olarak ele alınması gerekliliği ele alınmış, panayır alanının yakın çevre ilişkileri ve ulaşım bağlantıları konusunda bir takım çalışmalar yürütülmüştür

Mekansal dönüşümün izlenebileceği üçüncü ve son alan ise Kültürpark'tır. İzmir yangınının acı hatırasını yansıtan bu kasvetli alan tamamen harabelik bir halden bugünkü durumuna getirilmiştir. 1935 yılında yüksek bir noktadan yangın alanına bakıldığında bu harabeliğin 40 yıldan önce temizlenemeyeceği öngörüsünde bulunulmuştur. Oysaki Kültürpark bir sene içerisinde tamamlanmış ve kent çağdaş görünümüne ulaşmıştır.

9 Eylül Panayırları'nın yapılmakta olduğu alanın yetersizliği sonucunda yeni yer seçiminde yangın yerinin imarına yönelik çalışmaların hızlandığı dönemde yabancı şehircilik uzmanları tarafından önerilen "Kültürpark Alanı"nın aynı zamanda bir Fuar alanı olarak da değerlendirilebileceği düşünülmüştür.

1936 yılında 360 000m² olan Kültürpark; 1939 yılında güney yönünde 60 000m² genişletilmiş ve 420 000m²'ye yükselmiştir. Bu genişleme ile özgün çokgen biçimini alan Kültürpark günümüze dek gelmiştir.

Son yıllara gelene dek yapı ölçeğinde pek çok değişime sahne olsa da genel yapısı bozulmadan bugüne dek korunmuştur. Son yıllarda Kültürpark alanı içerisinde gerçekleştirilen en belirgin mekansal değişimler yeni pavyonların inşası, hayvanat bahçesinin Sasalı Doğal Yaşam Parkı'nın açılması nedeni ile taşınması ve Kültürpark'a araç trafiği engellenerek yeni bir yer altı otoparkı  oz m  getirilmesidir.

Kültürpark'ın kendi sınırları içerisindeki mekansal dönüşümü kadar kent merkezi içerisinde Kültürpark yakın çevresindeki kullanımların belirlenmesinde de etkili olmuştur. Yakın çevresindeki yoğun yapılaşmanın bugünkü ekonomik değere ulaşmasında Kültürpark'ın yıldan yıla gelişen niteliklerinin rolü büyüktür.

5.1.2 Sosyal Dönüşüm

Kültürpark'ın ilk kuruluş dönemlerinde alanın fuar işlevi ön plandadır. Kentte toplumu en çok etkileyen, ona yön veren aktivitelerin başında olan fuara duyulan ilginin azalması daha da önemlisi fuarın saygınlığını bir nebze olsun kaybetmesidir. Bu gelişmeler 80'lerin ikinci yarısında gerçekleşmiştir.

80'lerin getirdiği yeni politik, ekonomik ve sosyal dönüşüm rüzgarları elbette kentin çeşitli noktalarına da yansımıştır. Yaşanan bu kırılma sonrasında Kültürpark ve Fuar'ın kullanıcı profili yavaş yavaş dönüşmeye başlamıştır. Bu durumun ortaya çıkmasında bu döneme kadar sosyal, kültürel, rekreatif ihtiyaçlar açısından fuarın alternatifsizliğinin yanında kentin gelişim ve yayılmasına bağlı olarak bu tür ihtiyaçları lokal olarak karşılayabilecek donatıların da kente yayılmaya başlaması düşünülebilir. Ne sebeple olursa olsun 80'lerin ikinci yarısından itibaren fuarın katılımcı ve ziyaretçi sayılarındaki dramatik düşüş ardından yıldan yıla Kültürpark kullanıcısının da değişime uğradığı görülmektedir.

Günümüze gelindiğinde ortaya çıkan tabloda; kuruluşundan itibaren bazı Kültürpark kullanımlarının kendini geliştiremediğini, kalitenin yıldan yıla düştüğünü, kullanımın azaldığını ve fuar alanını eski prestijini kaybettiğini görmekteyiz. Fuar günleri dışında Kültürpark'ın genellikle yoğun biçimde kullanılmamasının altında boş, güvenliksiz bir tablo çizmesi yatmaktadır.

Özellikle 70'lerden sonra artan bir ivme ile kent merkezini bir örtü gibi saran gecekonduların etkisi ile fuar dönemleri dışında Kültürpark daha kontrolsüz ve daha güvensiz hale gelmiştir. Bu durum sonucunda Kültürpark ve fuar kullanıcı profili büyük ölçüde değişmiş, alan geçmişteki saygınlığını bir parça yitirmiş görünmektedir.

5.1.3 Ekonomik Dönüşüm

Kültürpark ve Fuar'ın yaşadığı ekonomik dönüşüm incelenmeden önce fuarın kent ve ülke ekonomisine sağladığı katkının bir kez daha altı çizilmelidir. İzmir Fuar'ı çektiği yerli ve yabancı katılımcıları bir araya getirmesi ile uluslararası ticarete çok önemli bir katkı sağlanmaktadır. Fuar dönemleri ulusal ve dış ticaret bağlantılarının kurulmasına, yerel ürünleri tanıtımına ve uluslar arası ticari ilişkilerin güçlenmesine katkı sağlayan çok önemli bir kentsel aktivite olarak görülmektedir.

Bu noktada İzmir Fuarının 1936 yılından günümüze dek yıllık çektiği yabancı katılımcı, yerli katılımcı ve ziyaretçi sayıları incelendiğinde yalnızca Kültürpark ve fuar yönetimine değil, kente ve ülkeye getirisi de dikkat çekicidir. Bu noktada söz konusu dağılım incelendiğinde İzmir Fuarı'nın yerli ve yabancı katılımcı sayılarının en yüksek seviyeye ulaştığı dönem 1952-1961 yılları arası olduğu görülmektedir. Bu yıllar arasında fuar binin üzerinde yabancı ve yerli katılımcı çekmiştir. Ziyaretçi sayılarına bakıldığında ise yerel nüfusa oranla en yüksek katılımcı oranları yine bu süre zarfında elde edilmiştir.

Bilindiği gibi fuar dönemlerinin kente kazandırdığı ekonomik girdi tek yönlü değildir. Fuar ekonomisi kentin genelinde; örneğin geleneksel kent merkezi ve çarşısı olan Kemeraltı'nda ya da kentin konaklama fonksiyonları üzerinde de oldukça yoğun bir ekonomik canlılık yaratmaktadır. 70'lerin sonu 80'li yılların başlarında İzmir Fuarı ziyaretçi sayısı beş milyonu geçmiştir.

Bu noktada 1980'lerin ikinci yarısında sosyal ve mekansal yapıda görülen dönüşüm süreçlerinin ekonomik yapıda da yaşandığını söylemek yanlış olmaz. Bu dönemden sonra fuarcılık fonksiyonunun önemi göreceli olarak azalması ile ilgi daha çok eğlence sektörüne kaymaktadır. Bu değişim kentte magazinsel bir ilginin doğmasına neden olurken oluşan ekonomik getiri daha kısa dönemli ve anlık duruma gelmiştir. Fuarcılığın sağladığı uzun dönemli ve kentin çok farklı fonksiyonel koridorlarını besleyen yapısının bu organizasyonel dönüşümden etkilendiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Kültürpark ve fuar alanına ekonomik yönden katkı sağlayan aktivitelerden bazıları; spor aktiviteleri ve kulüpler (Tenis Kulübü, Celal Atik Spor Salonu vb.), sosyal-kültürel aktiviteler (Açık Hava Tiyatrosu, Sanat Merkezleri vb.), kent merkezindeki yetersizliği çözümlenmek üzere projelendirilen otopark alanları ve son yıllarda ekonomik yönden fuarı desteklemek, yıllık organizasyon sayısını ve fuarın çekiciliğini artırmak üzere organize edilen ihtisas fuarlarıdır.

Bunun yanında organizasyonlardan önce ve organizasyonlar boyunca fuarın hazırlanması ve düzenlenmesi aşamaları ile fuar süresince çalışan 'dönemlik işgücü' yanı sıra Kültürpark'ın sürekli bakım hizmetleri ve diğer işletmelerinde çalışan 'sürekli işgücü' miktarı da oldukça yüksektir. Kısacası İzmir Fuarı ve Kültürpark kullanımlarının ayrı ayrı olmak üzere kendi sınırları içerisinde veya çeperindeki etki alanı dahilinde yarattığı çok ciddi bir istihdam oranı olduğu bilinmektedir. Bunun yanında ulaşım akslarının bağlantı noktası olan bu alanın yıl boyu yarattığı hareketlilik koridoru kente ekonomik yönden sağlanan girdinin bir diğer boyutudur. Fuar alanının taşınması ile fuarın ekonomik dengelerinin bu yönden de büyük ölçüde sarsılacağı gözden kaçırılmamalıdır.

5.1.4 İşlevsel Dönüşüm

İzmir fuarının ve Kültürpark'ın bu alanda gerçekleşmesi bu kullanıma hizmet sağlayan pek çok servis sektörünün de bu alana yakın çevrede yer seçmesine neden olmuştur. Fuarı besleyen bu çeper kullanımların başlıcaları yakın çevrede yer seçen konaklama kullanımları, yeme-içme faaliyet grupları, bankalar, liman ve demiryolu işletmeleri vb. olarak sıralanabilir.

Kültürpark ve Fuar Alanı'nın yaşadığı en önemli işlevsel dönüşüm 80'lerde yaşanan kırılmanın ardından fuarda daha önce daima ön planda tutulan endüstriyel, ticari veya el emeğine dayalı ürünün tanıtım ve satış fonksiyonunun yerini magazinsel bir eğlence sektörüne bırakmasıdır.

1990'lı yıllara gelindiğinde ise "ihtisas fuarları" kullanımlarının gitgide arttığını görmekteyiz. Kültürpark'ın yıl içerisinde kullanım oranlarının düşmesi ve yaşanan boşluklar bu ihtisas fuarları ile dönemsel olarak doldurulmaya çalışılmıştır ve halen bu kullanımlar sürmektedir.

Bunun yanında mekansal müdahaleler ve dönüşüm süreçleri zaman zaman bir takım işlevsel dönüşümleri de beraberinde getirmiştir. Bunun en güzel örneği bazı dönemlerde işlevsizleştiği düşünülen veya mekansal olarak sergileme ihtiyaçlarını karşılayamayan sergi mekanlarının, pavyonlarının yıkılması, yenilenmesi, işlev değiştirmesidir (parka dönüşen hayvanat bahçesi gibi). Ne var ki bu tarz müdahalelerin Kültürpark'ın aktivite çeşitliliğini sekteye uğrattığı düşünülmektedir.

Günümüzde ise Kültürpark'ın çağımızın sergileme ihtiyaçlarını karşılayamıyor olması gerekçesi ile fuar kullanımlarının Gaziemir Fuar Alanı'na taşınması gündeme gelmiştir. Bu noktada Kültürpark ve İzmir Fuarı'nın yaşayacağı en önemli dönüşüm Gaziemir Yeni Fuar Alanı'nın tamamlanması ve fuarcılığa ilişkin tüm fonksiyonların şehir merkezinden uzaklaştırılması ardından gerçekleşecektir. Günümüz itibari ile İzmir Büyükşehir Belediyesi tarafından yürütülen çalışmalar; Kültürpark'ın gelecek programları kapsamında tamamı ile kentsel yeşil alanın gerektirdiği faaliyetler ile

donatılması ve Kültürpark fonksiyonu ile fuar fonksiyonlarının ayrılması hususunda yoğunlaşmaktadır. Bu da Kültürpark tarihinin en radikal işlevsel dönüşümü olarak değerlendirilebilir. Gaziemir Yeni Fuar Alanının tamamlanması ile Kültürpark içerisinde yer alan sergileme mekanlarının işlevsizleşme tehdidi altında bulunduğu düşünülmektedir.

Bu noktada Kültürpark için yapılacak yeni öneriler büyük önem taşımaktadır. Kültürpark'ın son yıllarda girmiş olduğu çöküntü sürecinden daha da ağırlaşmadan dönülebilmesi için kentsel tasarım bir müdahale aracı olarak devreye girmelidir.

5.2 Kültürpark İçin  neriler

Kültürpark'ın oluşum, gelişim ve dönüşüm süreçlerinin irdelendiği bu çalışmanın son aşamasında Kültürpark'ın geleceğine ilişkin birtakım öneriler belirlenmiştir. Bu  neriler üç ana başlık altında toplanmıştır:

- Gaziemir Yeni Fuar Alanı'nın tamamlanıp uluslararası ihtisas fuarlarının kent merkezi dışına çıkarılması ile işlevsizleşme tehdidi altında görülen Kültürpark'a dair geleceğine ilişkin fonksiyonel/mekansal kullanım  nerileri geliştirmek,
- Kültürpark'ın kaybolan ya da silikleşen tarihsel/kültürel izlerini kentsel tasarım aracılığı ile görünür kılmak, güçlendirmek, simgeselliğini vurgulamak,
- Kent içerisinde kalmış tek kentsel yeşil alan olan Kültürpark'ı bir doğal değer olarak görmek, korumak ve geleceğe aktarmak.

5.2.1 Genel Değerlendirme ve Hedefler

Günümüzde İzmir'in vizyonu olarak belirlenen fuarlar ve kongreler kenti olma yönündeki hedefler doğrultusunda kentte fuarcılığa ilişkin tüm aktivitelerin Yeni Fuar Alanına taşmasına karar verilmiştir. Bu karar doğrultusunda Yeni Fuar Alanı için yapılan analiz, sentez, değerlendirme süreçlerinin ve hazırlanan tasarım programlarının benzer biçimde Kültürpark alanının geleceği için de aynı hassasiyetle ele alınması gerekmektedir. Kültürpark'ın yaşayacağı sorunlar kent merkezini birebir

etkileyeceği için alanın geleceğine ilişkin tasarım programları öncelikli olarak ele alınmalıdır.

Yapılan araştırma sonucunda; İzmir Fuarı ve Kültürpark'ın 1936'dan günümüze dek geçirdiği süreç mekansal ve organizasyonel boyutu ile ele alınmıştır. Bu süreçte Kültürpark'ın mekansal dönüşümü, ve İzmir Fuarı'nın organizasyonel yapısının nasıl evrilerek bugüne ulaştığı analiz edilmiştir. Araştırmanın son aşamasında ise Yeni Fuar Alanına ilişkin veriler derlenmiş, fuarcılığın neden yer değiştirme ihtiyacı duyduğu, yer seçim kararları ve yeni fuarın yapılaşma koşullarına ilişkin bir araştırma yapılmıştır.

Bu araştırmalar sonucunda alanın;

- Mekansal
- Sosyal
- Ekonomik
- İşlevsel

bir dönüşüm süreci geçirdiği belirlenmiştir.

Kültürpark günümüzde fuar fonksiyonunun kaldırılması nedeniyle bazı sorunlarına cevap bulurken diğer taraftan da işlevsizleşme tehdidi ile karşı karşıya kalmıştır. Kültürpark'ın kapalı sergi mekanları ve fuarcılığa ilişkin mekansal altyapısı atıl hale gelme tehlikesi ile yüz yüzedir.

Fuarcılığın tamamı ile kaldırılması çevresel hizmetlerin de işlevsizleşmesine yol açabilecektir. Kendi haline bırakıldığı sürece alan son yıllarda yaşamaya başladığı kontrolsüzleşme ve güvenlik sorununu daha ciddi biçimde yaşayacaktır. Zaten fiziksel yönden eskime ve kapasite yönünden yetersizlik sorunları yaşayan alanın aktivite çeşitliliği azaldıkça ekonomik ömrünü kısa sürede tamamlayacağı düşünülmektedir.

Kültürpark fuarlara ev sahipliği yapmasının yanında özel bir peyzaj çeşitliliğine ve yeşil hacmine sahip kent merkezinin tek kentsel yeşil alanıdır. Yer altı otoparkı örneğinde de görüldüğü gibi tüm itirazlara rağmen bu doğal dokuyu tahrip edebilecek projeler hayata geçirilebilmektedir. Bu noktada alanın doğal karakterinin korunmasında daha ciddi önlemlerin alınması, gerekli yaptırım mekanizmalarının devreye konması gerekmektedir.

Günümüzde Kültürpark yalnız doğal bir alan ya da uluslararası fuarlara ev sahipliği yapan bir mekan olarak algılanmaktadır. Alanın sahip olduğu tarihsel, simgesel, kültürel değerinin göz ardı edilmesinin altında yatan en önemli faktör genel olarak İzmir kentinin; özelde ise İzmir Fuarı ve Kültürpark'ın bilgi verme niteliğinin günümüzde var olmamasıdır. Kültürpark yalnız İzmir için değil Türkiye için özel, simgesel değere sahip bir oluşumdur. İzmir İktisat Kongresi ile başlayan öyküsü, cumhuriyetin ilk yıllarına ayna tutan bir başarı öyküsü olması, İzmir'in en değerli cumhuriyet projesi olması ve İzmir'i İzmir yapan özgül, tarihsel ve doğal bir kültür ürünü olması nedeniyle Kültürpark'ın bugün karşı karşıya kaldığı mekansal dönüşümü nasıl bir avantaja çevrilebileceği konusunda gerekli çalışmalar yürütülmelidir.

Bu problemlere karşılık; alanın günümüzden daha da çok kullanılabilir hale gelmesi, atıl kalmasının engellenmesi ve bu alana ilişkin etkin kentsel tasarım ve koruma müdahalelerinin programlanması hedeflenmektedir.

5.2.2 Geleceğe Yönelik Kentsel Tasarım Parametrelerinin Belirlenmesi ve Programların Oluşturulması

Kentsel Tasarım yeni tasarlanacak bir alan için uygulamaya dönük tasarım parametreleri oluşturabildiği gibi Kültürpark gibi mekansal, fonksiyonel dönüşüm süreçleri içerisindeki böylesine özel alanlar için de bir takım gelecek programları belirleme ve yeni bir plan şeması düzenleme konusunda da öneriler sunmamızı sağlayan bir rehber niteliğindedir. Kültürpark'ın özgün öyküsü değerlendirildiğinde

bu alanın kendi gelişim süreci eğilimlerine bırakılmayacak denli özel ve değerli olduğu anlaşılmaktadır.

Bu nedenle yapılan çalışma kapsamında Kültürpark için geleceğe yönelik Kentsel Tasarım Parametrelerinin Belirlenmesi, Programların ve Uygun Plan Şemalarının Oluşturulması kapsamında başta da değinildiği gibi öneriler üç aşamada ele alınmıştır. Bunlar Gaziemir Yeni Fuar Alanı'nın tamamlanması ardından yaşayacağı fonksiyonel dönüşümü bir avantaja çevirebilme önerileri, ikinci aşamada alanın bilgi verme niteliğinin ve sahip olduğu tarihsel, imgesel değerlerin vurgulanmasına yönelik önerileri, üçüncü ve son aşamada ise doğal bir varlık olarak kentin en hacimli yeşil dokusunun korunmasına yönelik önerileri kapsamaktadır.

- **Organizasyonel Yapıya İlişkin Öneriler;**

İzmir'in başarıyla sürdüregelediği, halk katılımının sağlanabileceği ve kültürel boyutu olan fuarlar, sergiler ve çeşitli etkinliklerin yine bu alanda sürdürülmesi sağlanmalıdır (kitap fuarı, hediyelik eşya fuarı, el sanatları fuarı gibi). Bu tür sergilerin kent içinde, merkezde, kentli ile birebir yaşaması, ilişki kurması hem kentlilerin alışkanlıklarını sürdürmesi açısından, hem de Kültürpark'ın Fuar fonksiyonuna ilişkin bir tarihsel referans sağlanmış olması açısından diğer taraftan da sürekli veya süreksiz Kültürpark'ın mutlaka bir aktivite zenginliği içerisinde faaliyet göstermesi gerekliliği açısından oldukça önem taşımaktadır. Kültürpark'ta yapılacak fuar tarihlerinde toplu ulaşım kolaylıkları ile kamu araçlarının kullanımı teşvik edilebilir bu yönde katılım artırılabilir. Bunun dışında kalan, kent merkezinde kapasitesinin üzerinde bir yoğunluğa neden olan uluslararası büyük kuruluşların katılımları ile oluşan ve halk katılımını olmadığı büyük fuarlar Gaziemir Yeni Fuar Alanı'nda organize edilmelidir.

Fuarın işlevsizleşme tehdidi taşıyan yapılarının yıkılması hem bu yapıların anı değerlerinin yok olmasına hem de tanımsız bir boşluğun oluşmasına neden olacağı için bu alanı yine canlı tutacak aktivitelerin bu alanlara yönlendirilmesi olumlu bir

tasarım parametresidir. Bu yapılardan bazılarında kent tarihi arşivinin sergilenebildiği yıl boyu güncellenerek devam eden sürekli sergiler yer alabilir.

Tarihsel, imgesel bir kültürel değer olarak kent öyküsünün asal öğelerinden bir tanesi olan Kültürpark bu amaçla yapılacak aktivitelerin en doğru adresi olacaktır. Söz konusu yapılardan uygun olanları konser, dinleti, gösteri aktivitelerinde kullanılmak üzere tanımlanabilir, böylece alanın geçmişte sahip olduğu mekansal izler geleceğe taşınabilir.

- **Anı Değerinin Korunmasına İlişkin Öneriler;**

Kentsel tasarım yolu ile kentsel mekanın bilgisini paylaşma olanakları yaratılabilir. Bu noktada alanın tarihsel-simgesel değerinin farkında olmak kentte yaşayan herkesi alana sahip çıkma ve yerel inisiyatif oluşturma konusunda teşvik edecek bir yöntem olarak görülmektedir. Tarihsel, simgesel, doğal bir değer olarak Kültürpark'ın fark edilmesini sağlamak kamusal bilincin gelişmesine de katkı sağlayacaktır.

Kültürpark'ın bir açık hava müzesi gibi tanık olduğu cumhuriyet tarihi ve bu öyküde sahip olduğu rol konusunda bilgi verebilir hale getirilmesi önerilmektedir. Kültürpark'ın ve İzmir tarihi için bir "mekansal belgeye" dönüşmesi için gerekli tasarımlar ve altyapı çalışmaları yürütülmelidir.

- **Doğal Yapısının Korunmasına İlişkin Öneriler;**

Kültürpark kent merkezindeki tek kentsel yeşil alandır. Farklı ve çok çeşitli ağaç ve bitki örnekleri ile zenginleştirilmiş ve yıllarca korunmuş bir doğal alandır. Kültürpark, tescilli 2. Derece Doğal Sit, aktif yeşil alan ve park olduğu için, mevcut yasa ve yönetmeliklere, planlama ilkelerine, imar mevzuatına göre, amacı dışında kullanılmamalı ve yapılaşmamalıdır. Kent bütünü göz önünde bulundurulduğunda çevresel yapılaşma koşullarını ve standartlarını karşılamının çok uzağında kalan

kentsel yeşil alan ihtiyacı göz önüne alındığında gelecekte kent geneline aktif yeşil alan olarak hizmet verebilecektir.

Yapılacak müdahaleler; doğal silüet bozulmadan, park alanı içerisindeki tarihi ve genç ağaçlara, çevresel değerlere doğrudan ve dolaylı herhangi bir zarar verilmeden gerçekleştirilmelidir.

Kültürpark kent içi araç trafiğinden arındırılmalıdır. Otopark çözümü yerine bütüncül planlama anlayışı gereğince kent merkezinde taşıt yolu ve otopark gereksinimlerinin minimize edilmesine yönelik daha çağdaş uzun vadeli çözümler geliştirilmelidir.

KAYNAKLAR

- Adak, U. (2007). Panayır'dan Halk Üniversitesi'ne İzmir Fuarı. *İşgal'den Kurtuluş'a İzmir*. (128-130). İstanbul: İhlas Gazetecilik.
- Afetinan, A. (1989). *İzmir İktisat Kongresi 17 Şubat- 4 Mart 1923*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Aksoy, Y. (1986). *Bir kent bir insan, İzmir'in son yüzyılı, S. Ferit Eczacıbaşı'nın yaşamı ve anıları*. İstanbul: Eczacıbaşı Vakfı Yayınları.
- Aksoy, Y. (1991). *Kurtuluş Savaşı ışığında İzmir İktisat Kongresi*. İzmir: Maya Yayıncılık.
- Aksoy, Y., Yurdkoru Özgünel, N. (2001). *70 Yıllık Sevda İzmir Fuarı*. İzmir: İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayınları
- Akşam Gazetesi Arşivi. Ahmet Piriştina Kent Arşivi Müzesi. (2009). İzmir.
- Alfred, I. (1940). *İzmir Enternasyonal Fuarı hakkında birkaç söz*. (18) 7. İzmir.
- Arı, K. (1992). Kurtuluş Savaşı sonrasında İzmir'e yönelik göçler ve etkileri. *Üç İzmir*. (273-282). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Arıkan Z. (1992). Akdeniz'de bir liman: 15. 16. yüzyıllarda İzmir. *Üç İzmir*. (59-70). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Atay, Ç. (1993). *İzmir'in İzmir'i*. İzmir: Esiad Yayınları.
- Atilla, N. (2001). *Gelişen İzmir, 1927-1928 İzmir Belediyesi albümüne 2001 yılından bir bakış*. İzmir: İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını.

- Atilla, N. (2007). Bir fuar daha.... *Akşam Gazetesi*. 04.09.2009, <http://www.aksam.com.tr/yazar.asp?a=90164,10,66>.
- Atilla, N. (2007). *Bir fuar daha*. 10.09.2009. http://www.nedimatilla.com/index.php?option=com_content&task=view&id=331&Itemid=5.
- Avcioğlu, D. (1979). *Türklerin Tarihi*. İstanbul: Tekin Yayınevi.
- Baran, T. A. (2003). *Bir kentin yeniden yapılanması, İzmir 1923-1938*. İstanbul: Arma Yayınları.
- Batur, A. (1998). *1925-1950 döneminde Türkiye mimarlığı: 75 yılda değişen kent ve mimarlık bilanço*. İstanbul: Türkiye İş bankası Yayınları.
- Baykan Seymen, Ü. (1992). Tek Parti Dönemi Belediyeciliğinde Behçet Uz Örneği. *Üç İzmir*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Berber, E. (1997). *Sancılı yıllar – İzmir 1918-1922*. İstanbul: Ayraç Yayınevi.
- Benzergil, G. (2006). *Tarihi sokak strüktürlerinde Cumhuriyet Dönemi'nde meydana gelen değişimlerin koruma bağlamında irdelenmesi; Kemeraltı 871 Sokak örneği*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Bilgin, İ. (1998). Modernleşmenin ve toplumsal hareketliliğin yörüngesinde Cumhuriyet'in imarı. *75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık Bilanço '98 Türkiye İş Bankası*. İstanbul: Eylül 1998.
- Böke, P. (2003). *İzmir 1919-1922: Tanıklıklar*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Cumhuriyet Gazetesi Arşivi. Ahmet Piriştina Kent Arşivi Müzesi. (2009). İzmir.
- Cumhuriyetin 15. yılında İzmir*. (1938). İstanbul: Tarık Adal Yayınevi.

- Çarıklı, H. (1941). Fuarların ehemmiyeti. *İktisadi Yürüyüş*. (18) 11. İstanbul.
- Çizer, M. (1936). İzmir Fuarı hakkında görüşler. *Arkitekt Dergisi*. (10-11) 289. 15.08.2009. İstanbul.
- Dinçer, İ., Akın, O. (1994) Kültür ve tabiat varlıklarını koruma kapsamında koruma planı ve idari yapısı. 2. *Kentsel Koruma Yenileme ve Uygulama Kolokiyumu*. İstanbul.
- Demokrat İzmir Gazetesi Arşivi. Ahmet Piriştina Kent Arşivi Müzesi. (2009). İzmir.
- Dokuz Eylül Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü (1996). *Habitat II Dünya Deneyimleri Kapsamında İzmir Bağlamına Nasıl Bakılabilir: Bir Gelişmenin Anatomisi*. Habitat II, İstanbul Workshops, İTÜ Mimarlık Fakültesi, 10-14, Haziran 1996.
- Ege Ekspres Gazetesi Arşivi. Ahmet Piriştina Kent Arşivi Müzesi. (2009). İzmir.
- EMO İzmir Şubesi Haber Bülteni. (2006). *Kültürpark'ta yer altı otoparkı yapımı*. http://www.emo.org.tr/ekler/eed6c6e569d9847_ek.pdf?dergi=4. İzmir.
- Erdim, M. (1991). İzmir'de bazı uygulamalar üzerine eleştiriler, çarpıtılmış koruma ve 2. grup yapı uygulaması, Kültürpark. *Ege Mimarlık Dergisi*. Sayı:1. İzmir.
- Erozan, E. (1936). *Ege'nin büyük tarihi*. İzmir.
- Feyzioğlu, E. (2006). *Büyük Bir Halk Okulu, İzmir Fuarı*. İzmir: İzmir Fuarcılık A.Ş. Yayınları.
- Gazete Yenigün Arşivi. Ahmet Piriştina Kent Arşivi Müzesi. (2009). İzmir.

- Gemici, Y., Seçmen, Ö., Acar, İ., Görk, G., Özel, N. (1992). *Kültürpark'ın (İzmir) Ağaç ve Çalı Türleri*. İzmir: İzmir Fuarçılık A.Ş. Yayınları.
- Goffman, D.(1995). *İzmir ve Levanten Dünya 1550-1650*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Göksu, E. (1989). *Kent merkezlerinde yer alan yapılara ilişkin yenileme kararlarının ekonomik analizi (İzmir Kemeraltı Kent Merkezi)*. İzmir: (Doktora Tezi) Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Göksu, E. (2002). *Kentsel mekan ve tarih felsefesi (zaman ve temsil sorunsalı)*. İzmir: (Doçentlik Tezi) D.E.Ü. Mimarlık Fakültesi Yayını. MIMF-DK-01-2002.
- Güllaç, H.R. (1949). *Fuarın tarihçesi ve kuruluşu*. İzmir: İzmir Enternasyonal Fuarı Kataloğu.
- Gültekin, H. (1952). *İzmir tarihi*. İzmir: İzmir Yayınevi.
- Gündüz, O. (1991). *Kültürpark mı, Fuar mı? Ege Mimarlık Dergisi*. (1-2) 12. İzmir.
- Gürsoy, M. (1993). *Tarihi, ekonomisi, ve insanları ile bizim İzmirimiz*. İstanbul: MG Yayınevi.
- Hürriyet Gazetesi Arşivi. Ahmet Piriştina Kent Arşivi Müzesi. (2009). İzmir.
- Işık, O., Pınarbaşıoğlu, M. (2001). *Yeni zenginini Anatomisi. Capital Ekonomi Dergisi*. İstanbul.
- İzmir Enternasyonal Fuarı Sergi Talimatnamesi*. (1953). İzmir: İzmir Belediyesi Yayınları.
- Fuara Katılan Devletler. (1948). *İktisadi Yürüyüş* (207) 114. İzmir.

İzmir Fuarçılık A.Ş. Arşivi. İzmir Fuarçılık A.Ş. Genel Müdürlüğü. (2009). İzmir.

İzmir Fuarçılık A.Ş. Sergi Sunumları. (2006). *İzmir Fuarı'nın Dünü, Bugünü, Yarını*. İzmir.

İzmir Belediyesi Ünitelerinin 1981 Atatürk Yılı Çalışmaları. (1981). İzmir Belediyesi Yayınları.

Karaaslan, M., Kocagöz, Ş., Günday, M. (1991). İzmir için arındırılmış bir Kültürpark ve “değişir işlevli” bir alan. *Arredamento Mimarlık*. (2) 184-187. İstanbul.

Karadağ, A. (2000). *Kentsel gelişim süreci çevresel etkileri ve sorunları ile İzmir*. İzmir: Titizler Grafik Baskı Hizmetleri.

Kıray, M. (1998). *Örgütlemeyen kent: İzmir*. İstanbul: Bağlam Yayınları.

Kırkdördüncü İzmir Enternasyonal Fuarı Kataloğu. (1975). İzmir: İzmir Belediyesi Yayınları.

Kırkbeşinci İzmir Enternasyonal Fuarı Kataloğu. (1976). İzmir: İzmir Belediyesi Yayınları.

Milliyet Gazetesi Arşivi. Ahmet Piriştina Kent Arşivi Müzesi. (2009). İzmir.

Orgar, H. (1935). Arsiulusal 5. İzmir Panayırı. *Arkitekt Dergisi*. (4/9) 275-276. İstanbul.

Osmay, S. (1998). *1923'ten bugüne kent merkezlerinin dönüşümü, 75 yılda değişen kent ve mimarlık bilanço '98*. Türkiye İş bankası Yayını.

- Ökçün, G. (1971). *İzmir İktisat Kongresi*. Ankara: Ankara Üniversitesi SBF Yayınları.
- Quataert, D. (2006). Tanzimat, Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu. Seyitdanlıoğlu, M., İncelik, H. (ed.). *Tanzimat Döneminde Ekonominin Temel Problemleri*. 447-455. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Rahmi, O. (1934). Panayırımız. *Kültür Dergisi*. (1/19) 9. İstanbul.
- Serçe, E. (2001). *İzmir İktisat Kongresi, 17 Şubat – 4 Mart 1923*. İzmir: İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayınları.
- Serçe, E., Yılmaz, F., Yetkin, S. (2003). *Küllerinden doğan şehir*. İzmir: İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayınları.
- Soyak, H.R. (2004). *Atatürk'ten hatıralar*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Sülün, U. (2005). *İhracatın geliştirilmesinde fuar, sergi ve panayırlara yönelik mali teşviklerin etkinliği (1990-2005 dönemi analizi)*. İstanbul: Yayın No:158
- Şehir Plancıları Odası. (2006). *Kültürpark yeraltı otoparkı, planlama ilkelerine, çevre ve kamu yararına aykırıdır*. http://www.spoizmir.org/index.php?option=Com_content&task=view&id=176&Itemid=39.
- Tan Gazetesi Arşivi. Ahmet Piriştina Kent Arşivi Müzesi. (2009). İzmir.
- Tansu, M. (1937) İzmir Fuarı. *Arkitekt Dergisi*. (7/12) 325-329. İstanbul.
- Taner, T. (2001). İzmir Kemeraltı tarihi kent merkezini koruma canlandırma projesi, *İzmir Kent Kültürü Dergisi*. Sayı: 4.

- Tekeli, İ. (1992). Ege Bölgesi'nde yerleşme sisteminin 19. yüzyıldaki dönüşümü. *Üç İzmir*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Tekeli, İ. (1998). *Tarih yazımı üzerine düşünmek*. Ankara: Dost Yayınevi.
- Tosh, J. (1997). *Tarihin peşinde (Modern tarih çalışmasında hedefler, yöntemler ve yeni doğrultular (Ö. Arıkan, Çev.))*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Tufan Yazman, A. (1941). İzmir Fuarı Yaşıyor. *İktisadi Yürüyüş*. (4-42) 16. İstanbul.
- Turhan, N. (1975). *Kuramsal açıdan turizm otonomisi notları*. İzmir.
- Türk Standartları Enstitüsü (2001). *Fuarçılık hizmetleri- fuar ve türleri- terimler ve tarifler*. Ankara: Yayın No: TS12724.
- Ulus Gazetesi Arşivi. Ahmet Piriştina Kent Arşivi Müzesi. (2009). İzmir.
- Umar, B. (1999). *İzmir 1950*. İstanbul: Boyut Yayın Grubu.
- Yeni Asır Gazetesi Arşivi. Ahmet Piriştina Kent Arşivi Müzesi. (2009). İzmir.
- Yetkin, S. (2003). *Ege'de eşkıyalar*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Yurdkoru, S. (1940). İzmir Enternasyonel Fuarı nasıl doğdu?. *İktisadi Yürüyüş Dergisi*. (18). İzmir.
- Yurdkoru, S. (1937). *İzmir Enternasyonel Fuarı nasıl doğdu?*. İ.E.F. Kataloğu. İzmir.
- Yurdkoru Özgünel, N.(2000). İzmir Kültürpark – Fuar Fikrinin Doğuşu. *İzmir Kent Kültürü Dergisi*. (1) İzmir: İBŞB Yayınları.